

Iveta Briška

**EKOLOĢISKIE RISKI
LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU
VĒRTĒJUMĀ**

Promocijas darbs izstrādāts socioloģijas nozarē

Zinātniskā vadītāja:
Dr.sc.soc. Ritma Rungule

Promocijas darbs izstrādāts ar ESF projekta „Atbalsts doktorantiem studiju programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa Universitātē” atbalstu

Rīga, 2013

ANOTĀCIJA

Mūsdienu sabiedrība ir pakļauta virknei apzinātu un neapzinātu risku – ģenētiski modificētās pārtikas ietekme uz cilvēka veselību, slimību epidēmijas, piemēram, pēkšņais H1N1 gripas uzplaisnījums, globālā sasilšana, mobilo telefonu kaitīgā ietekme. Sabiedrībai katru dienu jārod risinājumi dažādiem riskiem, lai veidotu sadzīvi un ņemot vērā jauno tehnoloģiju attīstību, mazinātu dažādu attīstības negatīvo aspektu ietekmi uz savu dzīvi un apkārtējo vidi. Skatoties perspektīvā, var teikt, ka modernizācijas izplatīšanās ģenerē arvien nopietnākus ekoloģiskos riskus vai blakusefektus, ar kuriem jātiek galā.

Promocijas darba pētījuma objekts ir ekoloģiskie riski, un pētījuma priekšmets ir Latvijas sabiedrības ekoloģiskās apziņas komponentu (norūpētība par vides degradāciju, zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem un gatavība ieguldīt laiku/līdzekļus vides uzturēšanā) kā ekoloģisko risku izpausmes veida vērtējums. Promocijas darba mērķis ir veikt Latvijas sabiedrības ekoloģiskās apziņas izpēti, pamatojoties uz Latvijas iedzīvotāju priekšstatiem par ekoloģisko risku vērtējumu.

Promocijas darba struktūru veido ievads, trīs nodaļas, secinājumi, literatūras saraksts un astoņi pielikumi. Pirmās nodaļas 1. apakšnodaļā iztirzāta riska un riska sabiedrības teorētiskās paradigmas analīze, aplūkojot Niklasa Lūmana, Entonija Gidensa un Ulriha Beka teorētiskās pieejas. 2. apakšnodaļā aplūkotas riska uztveres teorijas, balstoties uz Ārona Vildavska un Karla Deika piedāvāto interpretāciju.

Otrās nodaļas 1. apakšnodaļā izklāstīts risku iedalījums un risku analīzes pamatnostādnes, kā arī sniegts ekoloģisko risku analīzes teorētisks pamatojums promocijas darba empīriskajā daļā. 2. apakšnodaļā analizēti pētījumi, kuros līdz šim aplūkota apkārtējās vides, vides aizsardzības, ekoloģisko risku un sociālo procesu, kas var radīt ekoloģiskos riskus, problemātika Latvijā.

Trešajā nodaļā detalizēti analizēts empīriskais pētījums par ekoloģiskajiem riskiem Latvijas iedzīvotāju skatījumā. Secinājumos sniegts rezumējums pētījuma gaitā iegūtajai informācijai. Pielikumos apkopotā informācija papildina un ilustrē promocijas darba vispārējo saturu.

Teorētiskās analīzes bāze ir minēto sociologu un citu zinātņu pārstāvju monogrāfijas u. c. publikācijas.

ANNOTATION

Modern society is exposed to various *conscious and unconscious risks* – the effect of genetically modified food on human health, epidemic diseases such as a sudden outbreak of the H1N1, global warming, or harmful effects of cell phones. The society has to find solutions for various risks on a day-to-day basis in order to organise its everyday life and, considering the development of new technologies, reduce the impact of various negative aspects of the development on its life and environment. In the long view one may say that the expansion of the industrialisation generates more and more serious ecological risks or side effects that should be dealt with.

The research object of the present doctoral thesis is ecological risks; and the research subject is the assessment of ecological awareness components of the Latvian society (concerns about deterioration of environment, knowledge on environment-deteriorating factors, and readiness to invest time/resources in maintenance of environment) as a way of manifestation of ecological risks. The objective of the thesis is to investigate the ecological awareness of the Latvian society on the basis of the representations of the Latvian public on the assessment of ecological risks.

The structure of the doctoral thesis is comprised of the introduction, three chapters, conclusions, the list of references, and eight appendices. The first subchapter of the chapter 1 analyses the theoretical paradigm of risk and risk society basing upon theoretical approaches of Niklas Luhmann, Anthony Giddens, and Ulrich Beck. In the second subchapter risk perception theories are discussed on the basis of interpretation suggested by Aaron Wildavsky and Karl Dake.

The first subchapter of the chapter 2 outlines the classification of risks and the guidelines for risk analysis and provides theoretical justification for analysing ecological risks in the empirical part of the thesis. The second subchapter analyses previous research on the Latvian issues related to the environment, environmental protection, ecological risks, and social processes that can cause ecological risks.

Chapter 3 contains a detailed analysis of an empirical research on ecological in the opinion of the Latvian public. The information obtained during the course of the research is summarised in the conclusions. The information in the appendices supplements and illustrates the general contents of the thesis.

The basis for the theoretical analysis consists of the monographs and other publications by the abovementioned sociologists and representatives of other sciences.

SATURS

ATTĒLU SARAKSTS	6
TABULU SARAKSTS.....	6
DARBĀ LIETOTIE APZĪMĒJUMI UN SAĪSINĀJUMI.....	8
IEVADS	9
PĒTĪJUMA TĒMAS AKTUALITĀTE	9
PĒTĪJUMA MĒRĶIS UN UZDEVUMI.....	13
PĒTĪJUMA OBJEKTS UN PRIEKŠMETS	13
DARBA TEORĒTISKAIS IETVARŠ UN PAMATJĒDZIENI.....	14
PĒTNIECĪBAS METODES, DATU AVOTI UN HIPOTĒZES	19
DARBA STRUKTŪRA	21
1. RISKĀ SABIEDRĪBAS TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS.....	23
1.1. RISKĀ UN RISKĀ SABIEDRĪBAS KONCEPCIJA MŪSDIENU SOCIOLOĢIJĀ.....	23
1.1.1. Riska konceptuālo pieeju raksturojums	24
1.1.2. Niklāsa Lūmana socioloģiskā riska teorija	26
1.1.3. Entonija Gidensa pieeja riska interpretācijā.....	32
1.1.4. Ulrihs Beks: riska koncepcijas skaidrojums	36
1.2. RISKĀ UZTVERES PIEEJAS	46
2. EKOLOĢISKO RISKU KONCEPCIJA UN IZPĒTE	55
2.1. EKOLOĢISKIE RISKI RISKĀ SABIEDRĪBAS TEORĒTISKAJĀ KONCEPCIJĀ	55
2.1.1. Dabas socializācija: ekoloģisko risku aizsākums	55
2.1.2. Ekoloģisko risku aktualizēšana: „jaunā ekoloģiskā paradigma”	57
2.1.3. Ekoloģisko risku uztveres un izvērtēšanas modelis.....	63
2.1.4. Ekoloģiskā apziņa un ekoloģiskā uzvedība: uzskati un rīcība	66
2.2. PĒTĪJUMI PAR EKOLOĢIJAS PROBLĒMĀTIKU LATVIJĀ.....	72
2.2.1. Vides problēmu pētniecība kopējā Latvijas pētījumu kontekstā	72
2.2.2. Vides jautājumu aktualitāte iedzīvotāju vērtējumā	75
kā viens no ekoloģiskās apziņas pamatrādītājiem	75
2.2.3. Vides aizsardzības jautājumu identificēšana:	80
bažas par ekoloģiskajiem riskiem	80
2.2.4. Iedzīvotāju gatavība iespējamās ekoloģiskās krīzes risināšanai:	84
sabiedrības vērtējums	84
2.2.5. Iedzīvotāju informētība par vides aizsardzības jautājumiem	87
2.2.6. Sabiedrības ieguldījums vides aizsardzības pasākumos:	90
iedzīvotāju vērtējums	90
2.2.7. Iedzīvotāju aktivitāte vides aizsardzībā: ikdienas paradumi un publiskās aktivitātes.....	96
2.2.8. Pētījumu par ekoloģiskajiem riskiem analīzes kopsavilkums	103
3. IEDZĪVOTĀJU VĒRTĒJUMS PAR RISKĀ SABIEDRĪBU UN	
EKOLOĢISKAJĪEM RISKIEM LATVIJĀ.....	107
3.1. APTAUJAS METODOLOĢIJA	107
3.2. IEDZĪVOTĀJU ATTIEKSME PRET VIDES AIZSARDZĪBU LATVIJAS PROBLĒMU KONTEKSTĀ.....	117
3.3. EKOLOĢISKO RISKU IDENTIFICĒŠANA UN NOVĒRTĒJUMS.....	126
3.4. IEDZĪVOTĀJU VIEDOKLIS PAR RISKĀ SABIEDRĪBU.....	136
3.5. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU INFORMĒTĪBA PAR EKOLOĢISKAJĪEM RISKIEM.....	140
3.6. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU GATAVĪBA EKOLOĢISKO RISKU MAZINĀŠANAI.....	148
SECINĀJUMI	157
PATEICĪBAS	162

LITERATŪRAS SARAKSTS	163
1. PIELIKUMS. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS ANKETAS JAUTĀJUMI	176
2. PIELIKUMS. LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS TEHNISKĀ INFORMĀCIJA	186
3. PIELIKUMS. PROMOCIJAS DARBĀ VIENDIMENSIONĀLAJAI ANALĪZEI IZMANTOTĀS IEDZĪVOTĀJU APTAUJAS	188
4. PIELIKUMS. PROMOCIJAS DARBĀ ANALIZĒTIE APTAUJU DATI	189
5. PIELIKUMS. ZINĀTNISKĀS PUBLIĀCIJAS, PUBLICĒTĀS TĒZES UN UZSTĀŠANĀS ZINĀTNISKAJĀS KONFERENCĒS.	219
6. PIELIKUMS. EMPĪRISKĀ PĒTĪJUMA GRAFISKAIS RAKSTUROJUMS	223
7. PIELIKUMS. EMPĪRISKĀ PĒTĪJUMA ANALĪTISKĀS TABULAS	245
8. PIELIKUMS. EMPĪRISKĀ PĒTĪJUMA JAUTĀJUMU UN DEMOGRĀFISKO RĀDĪTĀJU KORELĀCIJU GRAFIKI	261

ATTĒLU SARAKSTS

1. attēls. Promocijas darba konceptuāla uzbūve (17)
- 2.1. attēls. Draudu klasifikācija (64)
- 2.2. attēls. Riska ģenerācijas process (65)
- 3.1. attēls. Respondentu sociāldemogrāfiskais raksturojums (%) (114)
- 3.2. attēls. Pētījuma modelis (116)
- 3.3. attēls. Latvijas iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības pienākumiem valstī (122)
- 3.4. attēls. Ekoloģiskie riski iedzīvotāju vērtējumā (128)
- 3.5. attēls. Esošo un vēlamo informācijas saņemšanas veidu par ekoloģiskajiem riskiem salīdzinājums (146)
- 3.6. attēls. Vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu, kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji, salīdzinājums (154)

TABULU SARAKSTS

- 2.1. tabula. Tradicionālās sociālās paradigmas un jaunās ekoloģiskās paradigmas salīdzinājums (62)
- 2.2. tabula. Vides reālisma un vides konstruktīvisma salīdzinājums (63)
- 2.3. tabula. Viendimensionālajai analīzei izmantotās iedzīvotāju aptaujas (74)
- 2.4. tabula. Iedzīvotāju viedoklis par dominanti cilvēka un dabas attiecībās, I (75)
- 2.5. tabula. Iedzīvotāju viedoklis par dominanti cilvēka un dabas attiecībās, II (76)
- 2.6. tabula. Vides aizsardzības jautājumu aktualitāte (77)
- 2.7. tabula. Iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības un ekonomikas dominanti (79)
- 2.8. tabula. Iedzīvotāju viedoklis par pasaules nākotni (81)
- 2.9. tabula. Cilvēka un vides negatīvā mijiedarbība: ekoloģiskās katastrofas iespējamība (82)
- 2.10. tabula. Informētība par rīcību AES katastrofas gadījumā (85)
- 2.11. tabula. Ekoloģiskie riski: viedoklis par iespējamo AES katastrofu (86)
- 2.12. tabula. Iedzīvotāju informētība par vides aizsardzības jautājumiem (%) (88)
- 2.13. tabula. Informētība par ekoloģiskajiem riskiem (%) (89)
- 2.14. tabula. Atbildības sadalījums vides aizsardzības jautājumos (%) (92)

- 2.15. tabula. Vides aizsardzības pasākumu regulējums (%) (93)
- 2.16. tabula. Iedzīvotāju gatavība sniegt personisku finansiālo ieguldījumu vides aizsardzībai (%) (94)
- 2.17. tabula. Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā – ikdienas paradumi, 1996–2000 (%) (97)
- 2.18. tabula. Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā – ikdienas paradumi, 2007 (%) (100)
- 2.19. tabula. Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā – publiskās aktivitātes (%) (102)
- 3.1. tabula. Iedzīvotāju vērtējums politiskajiem, sociālajiem un vides jautājumiem Latvijā (119)
- 3.2. tabula. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret vides aizsardzību (%) (121)
- 3.3. tabula. Izteikumi, kas raksturo iedzīvotāju attieksmi pret apkārtējo vidi (123)
- 3.4. tabula. Hipotēžu pierādījumu kopsavilkums (126)
- 3.5. tabula. Latvijas iedzīvotāju sniegtais tautsaimniecības procesu vērtējums ekoloģisko risku rašanās aspektā, I (133)
- 3.6. tabula. Ekoloģisko risku nodarīto kaitējumu vērtējums, I (134)
- 3.7. tabula. Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību raksturojošajām pazīmēm (138)
- 3.8. tabula. Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus (142)
- 3.9. tabula. Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai (143)
- 3.10. tabula. Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus, un ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijā (144)
- 3.11. tabula. Iedzīvotāju aktivitāte ekoloģisko risku mazināšanā (150)
- 3.12. tabula. Vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu, kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji, raksturojums (151)

DARBĀ LIETOTIE APZĪMĒJUMI UN SAĪSINĀJUMI

- AES – atomelektrostacija
- ANO – Apvienoto Nāciju Organizācija
- ASV – Amerikas Savienotās Valstis
- CATI – *Computer assisted telephone interviewing*
- EB – Eurobarometrs, *Eurobarometer*
- EPI – Vides raksturlielumu indeksa pētījums (*Environment Performance Index*)
- ES – Eiropas Savienība
- ESOMAR – *European Society of Marketing Research Professionals*
- EVA – Vide Eiropā 2010 – stāvoklis un perspektīvas
- EVS – Eiropas vērtību pētījums (*Europe Values Survey*)
- HES – hidroelektrostacija
- ISSP – Starptautiskās sociālo pētījumu programmas
- JEP – jaunā ekoloģiskā paradigma (*New Ecological Paradigm*)
- LR – Latvijas Republika
- LR IeM PMLP – Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas pārvalde
- LZA – Latvijas Zinātņu akadēmija
- LU FSI – Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts
- MK – Ministru kabinets
- MS Excel – *Microsoft Excel*
- RPA – rīcībpolitikas analīze
- RSU – Rīgas Stradiņa universitāte
- SEG – siltumnīcefekta gāzes
- SPSS – Prognozējošās analītikas un statistiskās analīzes programma (*Statistical Package for the Social Sciences*)
- UNDP – ANO Attīstības programma
- WVS – Pasaules vērtību pētījums (*World Values Survey*)
- att. – attēls
- cit. – citēts
- et al. – un citi
- sk. – skatīties
- tab. – tabula
- t. i. – tas ir
- t. sk. – tajā skaitā
- u. tml. – un tamlīdzīgi
- utt.,u.c. – un tā tālāk, un citi

IEVADS

Pētījuma tēmas aktualitāte

Šā brīža sabiedrības attīstības procesi daudzu sociālo zinātņu teorētiku skatījumā tiek apzīmēti ar jēdzienu „riska sabiedrība”. Industriālās sabiedrības attīstības rezultāti mijiedarbībā ar apkārtējo vidi ģenerē dažādas vides (ekoloģiskās) katastrofas. Pagājušais gadsimts bija raksturīgs ar to, ka slēpa sevī kara draudus. Pasauli piemeklēja divi pasaules kari. Šā gadsimta raksturīgākie draudi ir dažādas ekoloģiskas katastrofas, ko izraisa gan dabas procesi, gan pašu cilvēku darbība. Vienu no skaidrojumiem Latvijas pašreizējai ekoloģiskajai situācijai ir iespējams rast pagājušā gadsimta vēsturiskajos notikumos, kas skāra arī mūsu valsti. Tā, piemēram, 20. gadsimta vidū, kad Latvija tika okupēta un piespiedu kārtā iekļauta PSRS sastāvā, līdzšinējā neatkarīgā valsts sāka attīstīties pēc Maskavas scenārija, kas ignorēja vietējās vajadzības, tradīcijas un specifiku. Latvijas tautsaimniecības virzība tika īstenota atbilstoši PSRS industrializācijas un lauksaimniecības kolektīvizācijas politikai. Līdz 60. gadu beigām Latvija attīstījās pretrunīgi: salīdzinājumā ar citām PSRS republikām – samērā veiksmīgi, tomēr atpalcība no Rietumvalstīm saglabājās, it īpaši Latvijas attīstības kvalitātes aspektā. Apkārtējās vides aizsardzība, dzīves kvalitāte – šie jēdzieni sabiedrībā nebija populāri.

Forsētā Latvijas industrializācija, kas aizsākās pagājušā gadsimta 50. gados, ļoti būtiski ietekmēja apkārtējo vidi: fabriku un rūpnīcu būvniecības un ekspluatācijas sekas bija intensīva apkārtējās vides piesārņošana. Tobrīd svarīgi bija pildīt un pārsniegt tā saucamos piecgades plānus, neaizdomājoties par briesmīgajām apkārtējās vides problēmām, ko var radīt tik daudzu ražošanas objektu celtniecība nelielā teritorijā.

Tādējādi Latvijā 20. gadsimta 80. gadu beigās ekoloģisko vērtību loma pilsoniskās sabiedrības veidošanās procesā izrādījās liktenīga. Raksturojot Trešās atmodas procesus mūsu valstī pagājušā gadsimta nogalē, kad aizsākās Latvijas neatkarības atgūšana, nav iespējams neminēt izvērsto kampaņu pret Daugavpils HES celtniecību. Atskatoties uz to gadu notikumiem, politiķis un publicists Dainis Īvāns atzīst, ka savulaik viņa rakstu, kas bijis vērsts pret šā HES celtniecību, rosināja vēlme dzīvot tīrā vidē un zaļojošā Latvijā. Lai gan tolaik ekoloģiskās vērtības kļuva par spēcīgu faktoru iedzīvotāju sociāli politiskā mobilizācijā un protestus pret Daugavpils

HES celtniecību lielākoties saista ar atmodas sākumu, sākotnēji kustības fokusā bija dabas vides un ekoloģisko vērtību aizsardzība (Īvāns, 2006).

Kopš 90. gadiem vides aizsardzība Latvijā ir attīstījusies ļoti strauji. Pēc Padomju Savienības sabrukuma ātri vien tika slēgta lielākā daļa ražotņu. Pēc Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas izveidošanas 1993. gadā (šeit neminēsim vēsturiskos ministrijas nosaukumus) tika izstrādāti un pilnveidoti nacionālie normatīvie akti vides aizsardzības jomā, kā arī attīstīti daudzi konkrēti ekoloģiskie projekti. 2004. gadā Latvijas Republikas Ministru kabinets (LR MK) pieņēma dokumentu “Kārtība, kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums”, kurā tika noteikti plānošanas dokumentu veidi, kas prasa stratēģisko novērtējumu, konsultācijas pirms šo plānošanas dokumentu izstrādes uzsākšanas, informācija, kas iekļaujama vides pārskatos, sabiedrības, organizāciju un institūciju informēšanas kārtība vides pārskatu sagatavošanas gaitā, kā arī Eiropas Komisijas informēšanas kārtība (LR MK, 2004).

Līdz pat pagājušā gadsimta otrajai pusei valdīja uzskats, ka vides problēmas ir tikai dabas resursu trūkuma nosacītas, proti, tās ir ekonomiska rakstura problēmas, kas prasa atbilstošu ekonomisku risinājumu. Tomēr var apgalvot, ka sabiedrība vides aizsardzības jautājumos šobrīd ir kļuvusi aktīvāka (piemēram, 2008. gadā Latvijā tika uzsākts “Lielās talkas” projekts¹). Laika gaitā, ekoloģiskajām problēmām padziļinoties, kļuva skaidrs, ka vides aizsardzībai ir jākļūst par vienu no svarīgākajām attīstības prioritātēm ikvienā valstī un ka ekonomiskie resursi nespēj garantēt drošu valsts attīstību. Turklāt izrādījās, ka cilvēka un vides attiecību perspektīvā apkārtējās vides problēmas aktualizē laika faktors (Sutton, 2007: 127).

Aplūkojot riskus kopumā, jānorāda, ka ir dažādas risku grupas, ko ģenerē riska sabiedrība (Beck, 1991, 1992b). Politiskie, ekonomiskie un ekoloģiskie riski ir vienlīdz bīstami civilizācijai, tomēr sociālās zinātnes, pirmām kārtām socioloģija, analizējot riskus, līdzās tehnoloģiskajām problēmām priekšplānā izvirza ekoloģiskās (Beck, 1991). Tātad viens no riskiem, kuru rada pati modernā sabiedrība, ir *ekoloģiskais risks*: attīstoties augsti industrializētai sabiedrībai, saasinās vides aizsardzības jautājumi. Tie aktualizējas gan kā nepieciešamība pēc aizvien jauniem resursiem (rezultātā noplicinās Zemes dabas bagātības), gan arī kā šo resursu iegūšanas procesā izmantoto tehnoloģisko

---

¹ Lielās talkas ideja pieder rakstniecei Annai Žīgurei. Šis projekts balstās uz iedzīvotāju brīvprātīgu līdzdalību vides sakopšanā, radot saliedētību, pozitīvismu un labi padarīta darba izjūtu. Projekta mērķis ir – līdz Latvijas 100. dzimšanas dienai 2018. gadā pārvērst Latviju par tīrāko valsti pasaules kartē, atbrīvojot dabu no netīrumiem, ļaujot tai atveseļoties, kā arī mudināt cilvēkus ikdienā rūpēties par apkārtējo vidi (www.talkas.lv).

iekārtu radītais kaitējums. Arī pārtikas ražošanas intensificēšana kā blakusproduktu var radīt apkārtējās vides problēmas (augšnes noplicināšana, kaitīgo ķīmisko vielu klātbūtne vidē un pārtikā), kā arī aktualizējas problēma par ģenētiski modificētas pārtikas ietekmi uz cilvēku un ekosistēmu kopumā. Tāpat nepieciešamība pēc aizvien lielākiem energoresursiem liek domāt par aizvien jauniem enerģijas ieguves veidiem, un katrs no tiem producē atšķirīgus riskus un sekas.

Viens no šādiem riskiem ir ainavas sabojāšana (izpostīšana) vai pat degradācija (Latvijai raksturīgākais piemērs te ir simboliskā, vides un kultūras ziņā ārkārtīgi nozīmīgā objekta – Staburaga klints – neatgriezeniska zaudēšana Pļaviņu HES izbūves procesā. Arī Trešās atmodas aizsākumā, protestējot pret jaunas HES celtniecību pie Daugavpils, tika izmantots arguments, ka tādējādi tiks zaudēta unikāla ainava – Daugavas loki pie Naujienes).

Cits svarīgs arguments ir iespējamie milzu zaudējumi šāda objekta avārijas gadījumā (te vienmēr var atsaukties uz Černobiļas un nu jau arī uz Fukušimas AES traģēdijām). Tāpat ik pa laikam prese pievērš sabiedrības uzmanību kādas nebijušas katastrofas modelēšanai, piemēram, iespējamai Rīgas (vai vairāku galvaspilsētas daļu) applūšanai, ja tiktu pārrauts kāds no Daugavas hidroelektrostaciju aizsprostiem.

Tie ir tikai daži piemēri procesiem, kas saistās ar ekoloģiskajiem riskiem. Ir jārēķinās, ka, dzīvojot industriālā vidē, iedzīvotājiem ieguvumu vārdā nākas sadzīvot ar potenciāliem riskiem, un cilvēkiem ir arī jāapzinās, ka gandrīz ikviens viņu dzīves aspekts ietekmē vidi. Jebkura rīcība var nākotnē izraisīt ekoloģiskas problēmas (Beck, 1991).

Tomēr jebkura rīcība vai notikums izraisa arī pretreakciju. Atbildes reakcija uz industriālās pasaules krīzi un pieaugošām ekoloģiskām kataklizmām, kas raksturīgas riska sabiedrībai, ir ekoloģiska apziņa – pārmaiņas ekoloģiskajā apziņā (O'Sullivan & Taylor, 2004: 10–13). Mikrolīmenī jeb indivīda līmenī ekoloģiskā apziņa atspoguļo pieaugošo nenoteiktību un satraukumu par mūsdienu sabiedrības mainīgo raksturu, savukārt makrolīmenī ekoloģisko apziņu raksturo trīs komponenti: 1) norūpētība par vides degradāciju; 2) gatavība ieguldīt laiku un/vai līdzekļus vides uzturēšanā; 3) zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem (Kalniņa & Meņšikovs, 2003).

Šā darba centrālā ideja: pastāv daudz objektīvu faktoru, kas liecina par ekoloģisko risku pieaugumu, taču tam neseko atbilstoša iedzīvotāju reakcija – ekoloģiskās apziņas izpausme – šo risku mazināšanā. Tas liek pievērsties Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas komponentu satura analīzei, to savstarpējo saistību un

ietekmējošo faktoru izpētei. Tādējādi **promocijas darba pamatproblēma** ir fokusēta uz to, ka nav skaidrs Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas veidojošo komponentu saturs, kā arī šo komponentu mijiedarbība un savstarpējās saistības. Tādēļ autore promocijas darba ietvaros vēlas noskaidrot, vai Latvijas iedzīvotāji, dzīvojot konkrētā vidē, apzinās iespējamos riskus un saskata dažādos tautsaimniecības un vispārējā progresa virzošajos procesos ekoloģisko risku potenci, ir gatavi ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā un aizsardzībā, kā arī aktīvi lieto zināšanas par ekoloģiskajiem riskiem. Tādējādi, pētot Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko risku satura vērtējumu, gatavību rīcībai ekoloģisko risku mazināšanā un informētību par ekoloģiskajiem riskiem, autore raksturos Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko apziņu: norūpētību par vides degradāciju, gatavību ieguldīt laiku/līdzekļus vides problēmu risināšanā un zināšanas par vidi degradējošajiem faktoriem. **Rezultātā** pēc veiktās analīzes autore varēs sniegt Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas raksturojošo komponentu satura vērtējumu, šo komponentu savstarpējo saistību un tos ietekmējošos faktorus.

Līdz šim Latvija ir piedalījies dažādos starptautiskos pētījumos, kas saistīti ar vides jautājumiem. Ir īstenoti arī atsevišķi vietēja mēroga pētījumi par ekoloģiskām problēmām valstī. Ņemot vērā veikto pētījumu specifiku saistībā ar ekoloģiskajiem riskiem, precīzāk, ekoloģisko risku vērtējuma interpretācijas iespējām, un pētījumus par riska sabiedrības problemātiku Latvijā, promocijas darbs sniedz ieguldījumu empīrisko pētījumu attīstībā Latvijā, kā arī Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas analīzē, ieskicējot riska sabiedrības un ekoloģisko risku pētniecības tematiku:

- promocijas darba teorētiskajā daļā veikta plaša jēdzienu “risks” un “riskā sabiedrība” socioloģiska analīze;
- veikta riska sabiedrības socioloģijas teorētiskās paradigmas analīze, fokusējot uzmanību uz ekoloģisko risku izpausmēm;
- tematiski analizēti līdz šim veiktie empīriskie pētījumi par ekoloģiskajiem riskiem un vides problemātiku Latvijā kopumā;
- empīriskā pētījuma novitāte attiecas uz Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas novērtējumu, pamatojoties uz apkārtējās vides problemātikas analīzi.

Daļa datu jau ir analizēti un publicēti starptautiskos un Latvijas zinātniskos izdevumos. Tāpat ir publicētas tēzes, kā arī ir bijušas vairāk nekā 20 uzstāšanās konferencēs par promocijas darba tēmu (sk. 5. pielikumu).

Promocijas darbam ir praktiska nozīme. Tas izmantojams kā teorētisks un metodoloģisks materiāls akadēmiskā kursa “Riska sabiedrība” izstrādei (šobrīd šāds kurss tiek piedāvāts dažādās Eiropas augstskolās), un tā vērtību vairo plašais apkopotais materiāls par ekoloģisko risku problemātiku, kas attiecas uz Latviju un uzkrāts ilgstošā periodā.

Pētījuma mērķis un uzdevumi

Promocijas darba **mērķis** ir veikt Latvijas sabiedrības ekoloģiskās apziņas izpēti, pamatojoties uz Latvijas iedzīvotāju priekšstatiem par ekoloģisko risku vērtējumu.

Īstenojot promocijas darbam izvirzīto mērķi, ir nepieciešams veikt vairākus **uzdevumus**:

- analizēt jēdzienu “risks” un riska uztveres teorijas;
- izpētīt, apkopot un analizēt riska sabiedrības teorētiskos aspektus un pazīmes;
- apzināt un sistematizēt 20. gadsimta beigās – 21. gadsimta sākumā veiktos pētījumus vides problēmu un ekoloģisko risku jomā Latvijā un sniegt to tematisku analīzi;
- apzināt un novērtēt ekoloģisko risku saturu, kas nosaka Latvijas iedzīvotāju norūpētību par vides degradāciju;
- noskaidrot un novērtēt iedzīvotāju informētības līmeni un analizēt šā informētības līmeņa lomu ekoloģisko risku apzināšanās procesā;
- analizēt Latvijas iedzīvotāju gatavību darbībām, lai mazinātu jaunu ekoloģisko risku rašanos un esošo pastiprināšanos.

Pētījuma objekts un priekšmets

Promocijas darba **pētījuma objekts** ir ekoloģiskie riski.

Promocijas darba **pētījuma priekšmets** ir Latvijas sabiedrības ekoloģiskās apziņas komponentu (norūpētība par vides degradāciju, zināšanas par vidi

degradējošiem faktoriem un gatavība ieguldīt laiku/līdzekļus vides uzturēšanā) kā ekoloģisko risku izpausmes veida vērtējums.

Darba teorētiskais ietvars un pamatjēdzieni

Līdzīgi kā 19. gadsimtā modernizācijas (tā ietver sarežģītu procesu kompleksu, kas skar ekonomikas, politikas, sociālo un kultūras jomu) ietekmē feodālismu nomainīja industriālā sabiedrība, tāpat mūsdienās industriālā sabiedrība ir pārtapusi riska sabiedrībā (Giddens, 1994). Gan Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*), gan Entonijs Gidenss (*Anthony Giddens*) – divi redzamākie mūsdienu sociālās domas paudēji – uzskata, ka industriālajai modernitātei raksturīgo bagātību radīšanas ideju ir aizēnojuši risku novēršanas ideja, sociālo šķiru apzināšanos ir nomainījusi risku apzināšanās, bet izpratne par norisēm paaugstināta dzīves riska vidē ir kļuvusi par galveno sociālās transformācijas katalizatoru. Citiem vārdiem, teorētiski apgalvo, ka ir nepieciešamas sociālas, politiskas un institucionālas reformas, lai atvieglotu pāreju no industriālas modernitātes (kas bija centrēta uz materiālo labumu ražošanu) uz refleksīvo modernitāti (kas fokusējas uz zināšanu ražošanu, risku novēršanu un dabas saglabāšanu) (Ekberg, 2007: 347). Industriālajai sabiedrībai pārtopot par riska sabiedrību, tiek aktualizēts un konceptualizēts jēdziens “risks” (jēdziena interpretāciju skatīt 16. un 18. lappusē). 20. gadsimta 90. gados U. Beks paziņoja, ka globalizācijas procesa gaitā industriālā sabiedrība pārtop globālā risku sabiedrībā. Viņš uzskatīja, ka riska sabiedrības problēmas neaprobežojas tikai ar apdraudējumiem, kas saistīti ar apkārtējās vides piesārņošanu. Riska sabiedrībai ir raksturīga pilnīga laika, teritoriālo un sociālo robežu izzušana (Beck, 1992b: 136).

Termins “riska sabiedrība” tika ieviests 20. gadsimta 80. gadu beigās, lai raksturotu modernizācijas un cilvēka darbības apdraudēto sabiedrību un to, kā sabiedrība reaģē uz šiem riskiem. Termins asociējas galvenokārt ar vācu sociologa U. Beka un angļu sociologa E. Gidensa darbiem. Kā uzskata U. Beks, pēdējos gados pasaule dzīvo riska sabiedrībā, šajā laikmetā mazākais iespējamais cēlonis izraisa lielāko iespējamo postu. U. Beks arī norāda, ka industriālā sabiedrība, kurai bija raksturīga bagātību sadale, tagad pārvēršas sabiedrībā, kurai tipiska ir risku un apdraudējumu sadale, t. i., mūsdienu pasaulē materiālo labumu sabiedriskā ražošana ir cieši saistīta ar risku ražošanu. Problēmas un konflikti šādā sabiedrībā pārklājas ar

problēmām un konfliktiem, kas izriet no zinātnes un tehnoloģiju radīto risku pārprodukcijas, identificēšanas un sadales (Beck, 1992a: 122).

Aplūkojot riska sabiedrību ilgtspējīgas sabiedrības aspektā, jāsecina, ka, līdzīgi industriālajai sabiedrībai, riska sabiedrība nav ilgtspējīga. U. Beks uzskata, ka tā apdraud dabas resursu izmantošanu, pārāk ātri tos izsmeļot un neļaujot tiem atjaunoties, bet atkritumi un piesārņojumi, kas rodas rūpnieciskās ražošanas rezultātā, kaitē apkārtējai videi un traucē dabiskos aprites procesus (Beck, 1999: 102).

Situācijā, kad sabiedrība ir pakļauta daudziem apzinātiem un neapzinātiem riskiem un ir spiesta rast risinājumus dažādiem draudiem un mazināt attīstības un progresa negatīvo aspektu ietekmi uz cilvēku dzīvi un apkārtējo vidi, E. Gidenss uzskata, ka noteikt ekoloģisko risku avotus nav viegli (Giddens, 1996: 86). Tomēr jāatzīmē, ka pareiza, līdzsvarota sociālo, politisko, ekonomisko un tehnoloģisko komponentu kombinācija var dot iespēju aizsargāt apkārtējo vidi no briesmām un būtiski uzlabot ekoloģisko situāciju kopumā.

U. Beka riska sabiedrības koncepcija balstās uz jaunas “riska apziņas” veidošanos tehnisko un sociālo pārmaiņu ietekmē un kontekstā (Wilkinson, 2001b: 2). Var paredzēt, ka ekoloģiskie riski un veselības riski, ko rada tehnoloģijas, jaunu ražošanas metožu ieviešana rūpniecībā un lauksaimniecībā, piemēram, plaša pesticīdu lietošana, dominēs riska sabiedrības sabiedriskajā diskursā (Block, 2008: 757). Vispārpieejamās zināšanas dažādos veidos savijas ar zinātniskās kompetences problēmām (Lidskog, 1996: 31). Tāpēc līdzās riska regulēšanas metožu izstrādei ir nepieciešams arī analizēt, kā sabiedrība iesaistās zināšanu veidošanas aktīvajās formās. Šāda nenoteiktība un satraukumi ir saistīti ne tikai ar īpaši bīstamajiem riskiem – lai minam Černobiļas avāriju –, bet arī ar lokālajām problēmām, piemēram, saistībā ar droša dzeramā ūdens nodrošināšanu no ūdens krāna ikvienā kopienā (Mol, 1993: 431).

Lai dziļāk izzinātu riska mainīgo raksturu un dažādas attieksmes pret risku riska sabiedrībā, U. Beks un E. Gidenss ir pētījuši pārmaiņas ekoloģisko un ekonomisko risku cēloņu un seku izpratnē. Šīs transformācijas ietver uzsvāra pārbīdi no riskiem, kas saistīti ar dabu, uz riskiem, kas saistīti ar tehniku un tehnoloģiju; pārbīdi no reālistiskās pieejas riskam uz sociālā konstruktīvisma pieeju; pieaugošo plaisu starp faktisko un paredzamo risku, kā arī pārmaiņas risku sadalē (Beck, 1992b).

Ņemot vērā minēto riska un riska sabiedrības piemēru traktējumu, nav šaubu, ka globalizācijas laikmetā arī Latvija saskaras ar tādām sabiedrības kvalitātēm un attīstības tendencēm (un arī pati tās producē), uz kurām attiecināms jēdziens “riska sabiedrība”.

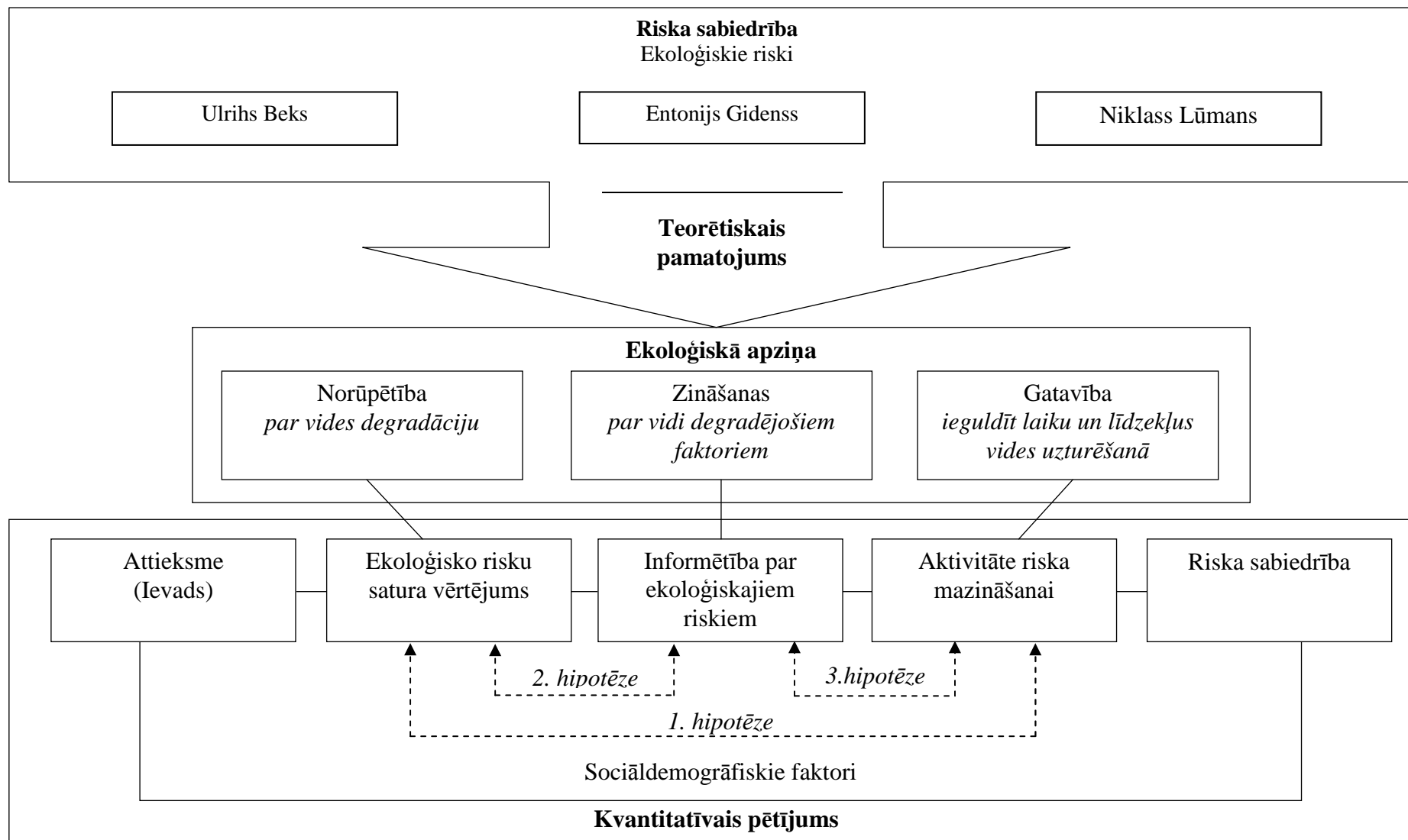
Promocijas darba teorētisko pamatojumu veido trīs nozīmīgāko riska sabiedrības teorētiķu – U. Beka, E. Gidensa un N. Lūmana – teorētiskās pieejas. Svarīgi atzīmēt, ka runa ir nevis par trim dažādām teorētiskām pieejām, bet gan par trim riska sabiedrības traktēšanas modeļiem, jo ir konstatējamas vairākas kopīgas pazīmes, kas caurvij visu trīs minēto sociologu darbus riska un riska sabiedrības analīzē. Lai sasniegtu promocijas darba mērķi, proti, izpētītu sabiedrības ekoloģiskās apziņas raksturojošo pazīmju saturu un savstarpējās saistības, darba konceptuālā uzbūve ir organizēta tādējādi, ka ikvienam ekoloģiskās apziņas komponentam atbilst kāds no kvantitatīvā pētījuma moduļiem. Promocijas darba konceptuālā uzbūve ir atspoguļota 1. attēlā. Tātad ekoloģiskās apziņas trīs komponentu – norūpētības, gatavības rīcībai un zināšanu – saturs atbilstoši tiek interpretēts, analizējot Latvijas iedzīvotāju viedokli par ekoloģisko risku vērtējumu, informētību par ekoloģiskajiem riskiem un aktivitātes risku mazināšanai.

Promocijas darbā izmantoti un turpmākajās nodaļās izvērsti analizēti četri centrālie **jēdzieni**. Turpinājumā sniegtas to **definīcijas**.

Risks (angļu val. *risks, hazard, danger*) – rezultāts jeb galaprodukts, ko ik dienas ražo mūsu lēmumu pieņemšana, proti, ko rada lēmumu sekas. Būtiski ir atzīmēt, ka darbā, turpmāk lietojot jēdzienu „risks”, ekvivalenti līdzvērtīgi tiks lietoti arī jēdzieni „briesmas”, „draudi” un „bīstamība”. Teorētiskajā literatūrā – piemēram, N. Rešers (*Nicholas Rescher*) – nošķir šos jēdzienus, savukārt E. Gidenss ir pielīdzinājis tos vienai nozīmei, argumentējot, ka risku var traktēt kā nākotnes kaitējuma bīstamību. Šādu jēdzienu pielīdzināšanas nepieciešamību apstiprināja arī promocijas darba kvantitatīvā pētījuma pilotaptauja, kuras gaitā respondenti rezultatīvāk sniedza atbildes, ja jautājums tika formulēts, izmantojot gan jēdzienu „risks”, gan jēdzienus „briesmas” un „draudi” (Giddens, 1991; Beck, 1992b, 1995; Rescher, 1983; Luhmann, 1994).

Riska sabiedrība (angļu val. *risk society*) – ir industriālās sabiedrības attīstības rezultāts, attīstības process, kurā sabiedrība pastāvīgi ģenerē riskus, kas ir neparedzami un vispārēji, tādējādi riska sabiedrībā jebkuras darbības ir jāvērtē no riska iespējamības pozīcijas (Beck, 1992b; Luhmann, 1994).

1. attēls. Promocijas darba konceptuāla uzbūve

Ekoloģiskā apziņa (angļu val. *ecological awareness*) – apzināšanās, ka gandrīz ikviens cilvēku dzīves aspekts ietekmē vidi, un šo fenomenu raksturo, izvērtējot iedzīvotāju norūpētību jeb satraukumu par vides degradāciju, viņu gatavību ziedot laiku/ieguldīt līdzekļus vides uzturēšanā un uzlabošanā; zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem un to novēršanu (Kalniņa & Meņšikovs, 2003; Christopher, 1999; Leff, 1978; Sanchez & Lafuante, 2010; O’Sullivan & Taylor, 2004; Uhl, 2003).

Ekoloģiskie riski (angļu val. *ecological risks*) – riski, kādus indivīdam, sabiedrībai un dabai rada ekoloģisko faktoru kopums; šie riski ir saistīti ar apkārtējās vides piesārņošanu cilvēka apzinātas darbības, kā arī neinformētas, nezinīgas (zināšanu trūkuma radītas) rīcības rezultātā. Tie ir apkārtējai videi nodarītā kaitējuma sekas, kas apdraud cilvēku darbu, sadzīves, atpūtas apstākļus un veselību, jūtam ietekmē viņu dzīves kvalitāti (Beck, 1995b; Giddens, 1990).

Viens no promocijas darba pamatjēdzieniem ir riska sabiedrība. Šis ir komplekss jēdziens, ko veido komponenti “risks” un “sabiedrība”, un jēdziena “risks” analīzei un interpretācijai ir būtiska nozīme kompleksā jēdziena “risku sabiedrība” skaidrošanā un interpretācijā. Minēto jēdzienu analīzē izmantoti gan ārzemju, gan Latvijas teorētiku darbi, kuri iztirzāti, raksturojot promocijas darba teorētisko ietvaru. Bez jau nosauktajiem riska sabiedrības galveno teorētiku pētījumiem šajā promocijas darbā par pamatu jēdziena “risks” definēšanā izmantotas arī citu autoru – M. Duglasas (*Mary Douglas*) (Douglas, 1990), V. Hammera (*Willie Hammer*) (Hammer, 1980), P. Hendlera (*Philip Handler*) (Handler, 1979), O. Jaņicka (*Олег Николаевич Яницкий*) (Яницкий, 2001), D. Laptonas (*Deborah Lupton*) (Lupton, 1999), M. Merkhofera (*Miley W. Merkhofer*) (Merkhofer, 1987), O. Renna (*Ortwin Renn*) (Renn, 1985), Dž. Šorta (*James F. Short, Jr.*) (Short, 1984) atziņas un pieejas. Minēto autoru darbos sniegtas riska definīcijas un interpretācijas, tajos iespējams izsekot dažādam jēdziena lietojumam atšķirīgu zinātņu pieejā.

Jēdziena “risku sabiedrība” analīzē autore ir balstījusies arī uz šādu autoru pētījumiem: M. Duglasa (Douglas, 1982, 1992, 1994, 1995), Dž. Holdrens (*John Holdren*) (Holdren, 1983), M. Merkhofers (Merkhofer, 1987), Ā. Vildavskis (*Aaron Wildavsky*) (Wildavsky, 1990).

Savukārt ekoloģisko risku definēšanai un analīzei, kā arī ekoloģiskās apziņas raksturojumam promocijas darbā autore balstījusies uz šādu autoru publikācijās paustajām atziņām: S. L. Albrehts (*Stan L. Albrecht*) (Albrecht, 1975), M. Ekbergs (*Merryn Ekberg*) (Ekberg, 2007), M. Hadlers un M. Hallers (*Markus Hadler, Max*

Haller) (Hadler & Haller, 2011), (*William R. Catton Jr., Riley E. Dunlap*) V. Katons un R. Danleps (Catton & Dunlap, 1980), S. Klausners (*Samuel Z. Klausner*) (Klausner, 1971), F. Kapra (*Fritjof Capra*) (Capra, 2003), E. T. Korona (*Elizabeth T. Corona*) (Corona, 2011), B. Makibens (*Bill McKibben*) (McKibben, 1989), M. Melbins (*Murray Melbin*) (Melbin, 1987), V. Meņšikovs (Meņšikovs, 1999), M. H. Sančess un R. Lafuente (*Manuel Jimenes Sanchez, Regina Lafuente*) (Sanchez & Lafuente, 2010), A. Olofsone un S. Ēmane (*Anna Olofsson and Susanna Öhman*) (Olofsson & Öhman, 2006), V. Singltons un Dž. Hovdens (*William Thomas Singleton, Jan Hovden*) (Singleton & Hovden, 1978), R. Šēfers (*Ralf E. Schaefer*) (Schaefer, 1978), K. Van Līrs un R. Danlaps (*Kent D. Van Liere, Riley E. Dunlap*) (Van Liere & Dunlap, 1978).

Pētniecības metodes, datu avoti un hipotēzes

Atbilstoši promocijas darba mērķim un uzdevumiem (teorētiskā daļa un empīriskais pētījums, kurā var nošķirt datu ieguves, apstrādes un analīzes/interpretācijasposmus) un dizainam, kas ir raksturots turpinājumā, promocijas darba autore lietojusi vairākas **pētnieciskās metodes**.

Darba teorētiskā daļa sagatavota, balstoties uz attiecīgās tematikas zinātniskās literatūras un pētījumu materiālu analīzi.

Lai savāktu primāros kvantitatīvos datus par visiem pētījuma uzdevumos formulētajiem jautājumiem, promocijas darba empīriskajā pētījumā tika izmantota kvantitatīva informācijas ieguves metode un bija nepieciešams veikt virkni iedzīvotāju attieksmju mērījumu (personiskās aktivitātes, zināšanu pašnovērtējums, gatavība iesaistīties apkārtējās vides aizsardzības aktivitātēs utt.).

Lai sasniegtu promocijas darbam izvirzīto mērķi un realizētu uzdevumus, ir svarīgi noskaidrot vispārējo attieksmi pret vides aizsardzību, analizēt ekoloģisko risku satura vērtējumu un informētību par ekoloģiskajiem riskiem, novērtēt aktivitātes riska mazināšanai. Šādam nolūkam tika izveidots pētījuma instruments – anketa (sk. 1. pielikumu). Balstoties uz promocijas darba teorētiskajā daļā iegūtajiem secinājumiem un 2.2. sadaļā analizētajiem pētījumiem par dažādiem ekoloģiskiem jautājumiem, anketa tika papildināta ar specifiskiem jautājumiem par ekoloģiskiem riskiem un riska sabiedrību, kas sekmēja promocijas darba izvēlētais tēmas analīzi. Lai gan anketā

salīdzināšanas nolūkā ir iekļauti jautājumi no dažādiem citiem pētījumiem, šāds anketas saturs par ekoloģisko tematiku ir oriģināls un aprobēts promocijas darba aptaujā pirmo reizi. Aptaujas veikšanai izstrādāta speciāla, daļēji standartizēta anketa. Anketas dizains ietvēra vairākus jautājumu blokus jeb modulus:

- 1) Latvijas iedzīvotāju problēmsituāciju un vides aizsardzības vispārīgā vērtējuma mērījums;
- 2) Ekoloģisko risku identificēšana un novērtējuma mērījums;
- 3) Latvijas iedzīvotāju priekšstati par riska sabiedrības pazīmēm un to mērījums;
- 4) Latvijas iedzīvotāju informētības par ekoloģiskajiem riskiem mērījums;
- 5) Latvijas iedzīvotāju gatavība līdzdalībai apkārtējās vides aizsardzībā;
- 6) sociāldemogrāfisko rādītāju mērījumi.

Empīriskā pētījuma **dati** tika iegūti laika posmā no 2012. gada 15. februāra līdz 28. februārim, veicot telefonintervijas (aptaujas metode CATI) un aptaujājot 813 respondentus. Pēc datu savākšanas un ievades apkopotais materiāls tika pārnestis no RM PLUS WARP-IT DATA ENTRY programmas uz SPSS 19.0. Tālākā datu apstrāde tika veikta, izmantojot šo programmu.

Methodiskais aparāts izvirzīto mērķu sasniegšanai: pētnieciskie jautājumi tika analizēti, lietojot deskriptīvo analīzi, korelācijas analīzi, lietota arī standartizēto atlikumu analīze, Pīrsona χ^2 tests, rangu korelācijas koeficienti (*Kendall's tau b*, *Goodman* un *Kruskal tau* koeficienti), kā arī saistību un statistiski būtisku likumsakarību modelēšana, izmantojot loglineārās analīzes modeļa izvēles (*model selection*) un logit analīzes (*logit analysis*) veidu.²

Viendimensionālās analīzes dati, kas analizēti promocijas darba 2.2. sadaļā, tika iegūti no dažādām kvantitatīvajām aptaujām, kas veiktas laika posmā no 1990. gada līdz 2010. gadam.

Lai paveiktu darba uzdevumus un sasniegtu mērķi, anketas mērījumu indikatori tika organizēti noteiktās grupās atbilstoši anketas pētnieciskajiem moduļiem. Uzsākot kvantitatīvo pētījumu, autore sagatavoja analīzes modeli (3.2. attēls) un noteica pētāmo jautājumu tematiskos moduļus un galvenos jautājumus katrā no tiem, kā arī pētāmo jautājumu moduļu iespējamo savstarpējo saistību. Izvirzītie pētnieciskie jautājumi un hipotēzes, kas definētas 3. nodaļā katras sadaļas sākumā, paralēli apgalvojumiem, kas

---

² Visu terminu skaidrojumu sk. 3. nodaļā.

radās viendimensionālās analīzes gaitā, sniedza iespēju pārbaudīt statistiskās saistības, kā rezultātā tika pārbaudītas promocijas darba izvirzītās **hipotēzes**:

1) Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko risku satura vērtējumam ir vāja savstarpēja saistība ar Latvijas iedzīvotāju aktivitāti risku mazināšanā;

2) Latvijas iedzīvotāju informētībai par ekoloģiskajiem riskiem ir vāja savstarpēja saistība ar ekoloģisko risku satura vērtējumu;

3) Latvijas iedzīvotāju informētībai par ekoloģiskajiem riskiem ir vāja savstarpēja saistība ar Latvijas iedzīvotāju aktivitāti risku mazināšanā.

Promocijas darba hipotēzes ir izvirzītas, pamatojoties uz pieņēmumiem par ekoloģiskās apziņas komponentu savstarpējo saistību un ietekmi. Hipotēžu grafisko attēlojumu sk. 1. attēlā. Analizējot Latvijas iedzīvotāju viedokli ekoloģisko risku izvērtēšanas rakursā, ir iespējams spriest par Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas saturu un tās komponentu saistību līmeni.

Darba struktūra

Promocijas darbu veido ievads, trīs nodaļas, secinājumi, literatūras saraksts un astoņi pielikumi.

Ievadā autore ir pamatojusi tēmas aktualitāti, definējusi promocijas darbā izmantotos pamatjēdzienus, izklāstījusi darba teorētisko pamatojumu, definējusi pētījuma objektu un priekšmetu, formulējusi darba mērķi un uzdevumus.

Pirmā nodaļa sastāv no divām apakšnodaļām. Pirmā apakšnodaļa ir veltīta riska un riska sabiedrības teorētiskās paradigmas analīzei. Aplūkotas Niklasa Lūmana, Antonija Gidensa un Ulriha Beka teorētiskās pieejas. Otrajā apakšnodaļā ir analizētas dažādas riska uztveres teorijas.

Promocijas darba otro nodaļu veido divas apakšnodaļas. Pirmajā ir aplūkots risku iedalījums un risku analīzes pamatnostādnes, kā arī sniegts ekoloģisko risku analīzes teorētisks pamatojums empīriskajā daļā. Otrajā apakšnodaļā analizēti dažādi līdz šim veiktie pētījumi, kuru uzmanības centrā bijusi apkārtējas vides, vides aizsardzības, ekoloģiskos riskus ģenerējošu sociālo procesu, kā arī pašu ekoloģisko risku problemātika Latvijā.

Promocijas darba trešā nodaļa ir veltīta empīriskajā pētījumā iegūto datu analīzei un interpretācijai. Tā sastāv no sešām apakšnodaļām. Pirmajā apakšnodaļā ir raksturota

pētījuma metodoloģija, ietverot pētījuma instrumentāriju, aptaujas metodi, izlases raksturojumu, nerespondences raksturojumu, statistiskās kļūdas novērtēšanas sistēmu, kā arī datu iegūvi un apstrādi. Šajā apakšnodaļā ir sniegts arī izlases sociāldemogrāfiskais raksturojums. Otrajā apakšnodaļā uzmanība pievērsta vispārējam iedzīvotāju viedoklim par vidi un citām Latvijā identificētajām problēmām. Trešajā apakšnodaļā identificēti Latvijas ekoloģiskie riski, sniegts ekoloģisko risku un ekoloģiskos riskus izraisošo dzīvības procesu indikatoru novērtējums. Ceturtajā apakšnodaļā interpretēti dati par riska sabiedrības pazīmju novērtēšanu iedzīvotāju skatījumā, bet piektajā apakšnodaļā analizēts Latvijas iedzīvotāju informētības līmenis par vides problēmām, ekoloģiskajiem riskiem un dzīvības procesiem, kas izraisa ekoloģiskos riskus. Pēdējā apakšnodaļā analizēta Latvijas iedzīvotāju uzvedība, lai mazinātu negatīvo seku iedarbību uz cilvēku un apkārtējo vidi.

Secinājumos ir sniegts rezumējums pētījuma gaitā iegūtajai informācijai.

Pielikumos apkopotā informācija papildina un ilustrē promocijas darba vispārējo saturu.

1. RISKĀ SABIEDRĪBAS TEORĒTISKAIS RAKSTUROJUMS

1.1. Riska un riska sabiedrības koncepcija mūsdienu socioloģijā

Riska sabiedrības jēdziens tika ieviests 20. gadsimta otrajā pusē pazīstamo sociālo teorētiķu – vācu sociologa, Minhenes Universitātes un Londonas Ekonomikas augstskolas profesora Ulriha Beka un britu sociologa, ilggadēja Londonas Ekonomikas augstskolas rektora Entonija Gidensa – darbos. Jēdziens tika lietots, lai aprakstītu sabiedrību, kuru mūsdienās apdraud cilvēku darbība un modernizācijas procesi, kā arī to, kādā veidā sabiedrība reaģē uz mūsdienu riskiem.

Riska sabiedrības apstākļos mainīgais risku raksturs un to daudzveidība ir nopietns izaicinājums globālajai sabiedrībai. Vēloties dziļāk izpētīt šo mainīgo risku raksturu, U. Beks un E. Gidenss pievērsās dažādām pārmaiņām riska sabiedrības ekoloģisko un ekonomisko risku cēloņu un seku aplūkojumā. Šīs pārmaiņas ietver, piemēram, uzsvāra pārbīdi no riskiem, kas saistīti ar apkārtējo vidi, uz tehnoloģiskiem riskiem, pārbīdi no reālistiskas pieejas risku analīzē uz sociālā konstruktīvisma pieeju.

Riska sabiedrībā pastāv daudzi apzināti un neapzināti tehnoloģiskas un sociālas izcelsmes riski. Tie ietver, piemēram, globālo sasilšanu, vides piesārņošanu industriālo objektu darbības un šo objektu avārijas rezultātā, toksisko ķīmisko vielu izmantošanu un bīstamo atkritumu apsaimniekošanu. Risku ražošana notiek visās sabiedrisko procesu norises jomās: ekonomiskajā, politiskajā un sociālajā vidē. Ir nepieciešami daudzveidīgi un efektīvi risinājumi, kas varētu nodrošināt risku adekvātu pārvaldīšanu. Tāpēc sabiedrība saskaras ar nepieciešamību izvērtēt un aprēķināt šādus riskus, piemēram, tehnisku/tehnoloģisku avāriju un katastrofu varbūtības noteikšana ir ļoti svarīga dažādu tehnisko/tehnoloģisko sistēmu vadības nodrošināšanai.

Ar riska analīzi saistītiem pētījumiem pievēršas psiholoģija, medicīna, filozofija un citas zinātnes; riska izpētes specifiku nosaka konkrētās zinātnes pētījuma priekšmets, dažādas zinātniskās pieejas un metodes. Sava pieeja ir arī socioloģijai, un šis promocijas darbs ir veltīts noteiktu tās aspektu analīzei.

1.1.1. Riska konceptuālo pieeju raksturojums

Ulrihs Beks savos darbos secina, ka risks ir izprotams kā „sabiedrības sistemātiska mijiedarbība ar draudiem un briesmām, ko rada modernizācijas process. Atšķirībā no briesmām, kas bija raksturīgas iepriekšējiem gadsimtiem, risks ir uzskatāms par sekām, kas rodas modernizācijas jaudas un no tās izrietošā pārliecības trūkuma un baiļu rezultātā” (Beck, 1992b: 45).

Entonijs Gidenss norāda, ka daudzi cilvēki ir uzskatījuši (un joprojām uzskata), ka visus notikumus šajā pasaulē vada liktenis vai Dievs un ka cilvēki nespēj tos vadīt pēc sava prāta. Ja arī tas ir tiesa, tad tikai daļēji, un notiekošā otra daļa ir mūsu pašu pārziņā. Spriešana par to, kas varētu notikt, ja mēs sekotu pašu noteiktajam kursam un izvērtētu iespējamās alternatīvas, ir politisko lēmumu kodols (Giddens, 1991: 110–111).

Jēdziena *risk*s izpratne un attīstība ir vēsturiski saistīta ar vispārējo sabiedrības attīstības gaitu. Šis jēdziens tiek izmantots daudzās zinātnēs, un jau vēsturiski tas saistās ar kalkulāciju – ar aprēķiniem, pieņēmumiem, apsvērumiem, prognozējot kādu norišu iespējamās sekas (Arhipova & Arhipovs, 2005; Бобочов, 2001: 72). LZA Terminoloģijas komisijas Akadēmiskajā terminu datubāzē *AkadTerm* terminam *risk*s ir dotas sešas definīcijas, no kurām šā darba kontekstā būtu piemērotas šādas: “varbūtība, ka īpaši draudi var izmantot īpašu sistēmas ievainojamības iespēju”; “kaitējuma īstenošanas varbūtības un kaitējuma smaguma kombinācija”; “..neskaidrības jeb nenoteiktības elements, saistībā ar kuru nākotnē plānotais ieguvums var neatbilst plānotajam apjomam”; “briesmu un zaudējuma iespēja; pārdroša rīcība, cerot uz pasākuma labu izdošanos. [...] Riskus var klasificēt pēc vairākām pazīmēm, piem., 1) pēc prognozējamības [...]; 2) pēc ietekmes mēroga [...]” (LZA Terminoloģijas komisija, 2005–2013). Jau kopš seniem laikiem valsts varas iestādes tiešā veidā ir centušās mazināt, novērst vai kontrolēt riskus, arī viena no valdības funkcijām jau izsenis ir saistīta ar iedzīvotāju aizsargāšanu pret tām briesmām, pret kurām viņi paši nespēj sevi aizsargāt (sk. TeBrake, 1975; Covello, 1985: 41; Grier, 1981: 3; Hägerstrand, 1985: 13; Hammer, 1980: 23; Handler, 1979; Kunreuther, 1973: 12; Pfeffer & Klock, 1974: 215).

Tomēr riska sabiedrība saskaras ar tāda veida riskiem, kuru racionālu pārvaldību ir grūti vai pat neiespējami kalkulēt. Kā norāda E. Gidenss, riska jēdziens kļūst par centrālo jēdzienu sabiedrībā, kas „atvadās no pagātnes, atmet tradicionālos darbības veidus un atver sevi problēmu pilnai nākotnei” (Giddens, 1991: 111). Šādā situācijā

pieaug nedrošība, vēlme mazināt kādu noteiktu seku iestāšanos, vienlaikus saprotot, ka pilnīga drošība nav iespējama.

Socioloģijas zinātnē un attiecīgi literatūrā pastāv divi plaši riska kā sociāla fenomena interpretācijas virzieni – reālistiskais un sociokulturālais. Reālistiskās pieejas ietvaros risks tiek interpretēts zinātniskos un tehniskos terminos. Šis virziens izriet no kognitīvajām zinātnēm, un to praktizē inženierdisciplīnas, ekonomika, statistika, psiholoģija un epidemioloģija. Šajā pieejā tiek uzsvērts briesmu (kaitējuma) jēdziens, kā arī apgalvojums par tā iestāšanās aprēķināšanas un seku kalkulēšanas iespējamību. Risks tiek definēts kā „bīstamības izveidošanās un tās seku nopietnības (mēroga) produkts” (Bradbury, 1989: 382, cit. no: Яницкий, 2001: 1).

Citiem vārdiem, risks tiek traktēts kā objektīvs un izzināms fakts (potenciālā bīstamība vai jau nodarītais kaitējums), kas var tikt izmērīts neatkarīgi no sociālajiem procesiem un kultūras vides. Tomēr šīs pieejas piekritēji atzīst, ka tā vai cita sociālās interpretācijas veida ietvaros risks var tikt kļūdaini izvērtēts, jo, kā pamatoti atzīmējusi M. Duglasa, „briesmas tiek traktētas kā neatkarīgie mainīgie, bet cilvēku reakcija uz tām – kā „atkarīgais mainīgais” (Douglas, 1985: 25). Turklāt uztvere ne tikai vienkāršiem cilvēkiem, bet arī ekspertiem, kuri aprēķina „objektīvo risku”, ir atkarīga no politiskā un kultūras konteksta (Яницкий, 2001: 1).

No tā izriet vēl viens nozīmīgs riska analīzes virziens – sociokulturālais, kurā uzsvars tiek likts uz sociālo un kultūras kontekstu, kuru ietvaros risks tiek uztverts un iztirzāts. Šis virziens izveidojies uz vairāku humanitāro un arī sociālo disciplīnu (filozofija, kultūras antropoloģija, socioloģija un kultūras ģeogrāfija) pamata, un tā galvenā problēma ir saistīta ar risku konstruēšanu sociālo faktu veidā.

Riska socioloģijas vēsturnieki sociokulturālajā virzienā nosacīti nošķir trīs pieejas – kultūrsimbolisko, kuru attīstīja britu antropoloģe M. Duglasa un viņas kolēģi, riska sabiedrības teoriju, kuru pārstāv U. Beks un E. Gidenss, un mūsdienu „kalkulatīvo racionalitāti”, kas balstās uz franču teorētiķa M. Fuko (*Michel Foucault*) darbiem. Pirmā pieeja fokusējas uz „personības” un „cita” savstarpējo attiecību problemātiku, izrādot īpašu interesi par to, kā cilvēka ķermenis simboliski un metaforiski tiek izmantots diskursā un praksē saistībā ar riska problēmu. Otrā pieeja koncentrējas uz makrosociālajām pārmaiņām, ko rada riska ražošana vēlās modernitātes posmā. Tie ir refleksīvās modernizācijas/modernitātes procesi, iepriekšējā modernitātes un individuālisma posma seku kritika, tradicionālo vērtību un normu sagraušanas sekas. Trešās pieejas piekritējus maz interesē, „kas īstenībā ir risks”, jo viņi uzskata, ka

„patiesību par risku” konstruē cilvēku diskurss, stratēģijas, prakses un institūcijas. Viņi arī pēta to, kā dažādas riska koncepcijas rada specifiskas uzvedības normas, kuras var tikt izmantotas indivīdu motivēšanai brīvi piedalīties pašorganizēšanās procesos riskradošās situācijās (Lupton, 1999: 25, cit. no: Яницкий, 2001: 2).

Izpratnes vienkāršošanas labad ir jānošķir riskoloģisko pētījumu līnijas – mērenā un radikālā. Mērenās līnijas piekritēji uzskata, ka risks ir objektīvi pastāvoša bīstamība, ko vienmēr pastarpina sociālie un kultūras stereotipi un procesi. Radikālās līnijas pārstāvji apgalvo, ka pastāv nevis risks, bet riska uztvere, kas vienmēr ir vēsturiski, politiski un sociāli nosacītas pasaules uztveres produkts (Яницкий, 2001: 2).

Simt gadu laikā socioloģija ir nogājusi garu ceļu no daudzu atsevišķu risku un riskam pakļautu situāciju pētniecības līdz izpratnei, ka pati sabiedrība ir risku ģenerators. 20. gadsimta 80. gadu vidū risku pētīšana kļuva arvien sarežģītāka un haotiskāka: risku analīzei acīmredzami trūka centrālā fokusa (Short, 1984: 711, cit. no: Яницкий, 2001:4). Pasaulē atzītais krievu sociologs Oļegs Jaņickis uzskata, ka bija nepieciešama zināma visaptveroša koncepcija, kas pētītu un interpretētu riskus un riska sabiedrību. 20. gadsimta divos pēdējos gadu desmitos šādas visaptverošas koncepcijas izveidoja Niklass Lūmans, Entonijus Gidenss un Ulrihs Beks (Яницкий, 2001).

1.1.2. Niklasa Lūmana socioloģiskā riska teorija

Niklasa Lūmana³ socioloģiskā riska teorija ir tieši saistīta ar mūsdienu sabiedrības racionalitātes kritiku. Lūmans norāda, ka mēs dzīvojam funkcionāli diferencētā sabiedrībā, un tās sarežģītība kopš 18. gadsimta tikai pieaug.

Norādījis, ka riska problemātika, piemēram, riska kalkulācija, jau kādu laiku tiek risināta ekonomikā, statistikā, spēļu teorijā, arī psiholoģijā u. tml., N. Lūmans atzīmē, ka nedaudz vēlāk riska problēmu risināšanā iesaistījās arī sociālās zinātnes, piemēram,

---

³ Niklass Lūmans (*Niklas Luhmann*, 1927–1998) ir ievērojams vācu sociologs, pārstāv sistēmteorijas pieeju socioloģijā, ir būtiski ietekmējis komunikācijas socioloģiju. 1949. gadā N. Lūmans Freiburgas Universitātē iegūst grādu tiesību zinātnē, tomēr pēc studiju gada Hārvardā, kur mācījās pie Talkota Pārsonsa, ievērojamākā sistēmteorijas pārstāvja, pievēršas socioloģijas studijām; 1968.–1993. g. viņš ir vispārējās socioloģijas un tiesību socioloģijas profesors Bīlefeldes Universitātē. Jau agrīnajos darbos N. Lūmans pārskata T. Pārsonsa sistēmteoriju un izvērs savu radikālā funkcionālisma programmu ar mērķi cīnīties pret jebkāda veida teleoloģiju vai „ontoloģisko metafiziku” socioloģijā. N. Lūmans ir bijis ļoti produktīvs autors, publicējis vairāk nekā 70 grāmatu un apmēram 400 rakstu, skarot dažādas tēmas, t. sk. tiesību zinātnē, ekonomikā, politikā, mākslā, reliģijā, ekoloģijā, masu mediju analīzē (<http://agso.uni-graz.at/lexikon/klassiker/luhmann/26bio.htm> un http://www.sccs.swarthmore.edu/users/08/ajb/tmve/wiki100k/docs/Niklas_Luhmann.htm).

kultūrantropologi, sociālās antropoloģijas pārstāvji, politologi, kas norādīja, ka riska novērtējums un gatavība uzņemties risku ir ne tikai psiholoģiska, bet pirmām kārtām sociāla problēma. Sociālās zinātnes labāk izprot riska problēmas mērogus, saskata tajā vispirms mūsdienu sabiedrības tehnoloģiskās un ekoloģiskās problēmas. Sociālo zinātņu priekšplānā izvirzās jautājumu: kas pieņem lēmumus, kas ir pats svarīgākais, nosakot to, vai risks būtu/nebūtu jāuzņemas u. tml. Tādējādi diskusijām par riska apzināšanu, riska aprēķināšanu, riska novērtēšanu un gatavību uzņemties risku pievienojas jautājums par riska atlasīšanu: kurš risks tiek ņemts vērā, bet kurš – ne. Pētījums, kas specifisks tieši konkrētai sociālai disciplīnai, var atklāt, ka runa nav par gadījuma rakstura jautājumu, bet gan par to, ka šo atlasīšanu regulē konkrēti sociālie faktori (Лыман, 1994: 137).

Samērā izplatīts ir viedoklis, ka riska jēdziens būtu definējams kā pretstats drošības (*security, Sicherheit*) jēdzienam (iztīrējot šo tematu, Lūmans atsaucas uz amerikāņu psiholoģes Lolas Lopesas (Lopes, 1987: 275) rakstu). Politiskajā retorikā šāds pretstatījums sniedz zināmas priekšrocības: iebilstot pret pārlieku riskantiem pasākumiem, var vienlaikus apliecināt, ka drošība kā vispārārtzīta vērtība kādam ir īpaši nozīmīga (Лыман, 1994: 148).

Lūmans riska jēdzienu definē, diferencējot risku un bīstamību. Diferencēšana paredz (un ar to atšķiras no citas diferencēšanas), ka pastāv nenoteiktība vai nedrošība (*Unsicherheit*) attiecībā uz nākotnē iespējamo kaitējumu. Paveras divas iespējas. Viena – iespējamo kaitējumu var uzskatīt par lēmuma sekām, t. i., to piedēvē lēmumam; tādā gadījumā runa ir par risku, precīzāk, par lēmuma risku. Otra iespēja – kaitējuma iemesli var būt ārēji, proti, tie ir piederīgi apkārtējai pasaulei. Šādā gadījumā runāts tiek par bīstamību (Лыман, 1994: 150).

Riska izpētes literatūrā diferencijai „risks/bīstamība” nav būtiskas lomas (sava nozīme te ir valodai, piemēram, angļu valodā pieejamā literatūrā ir sastopami vārdi *risk, hazard, danger*, kurus lieto vienādā nozīmē). Šos jēdzienus visbiežāk nenošķir, piemēram: „Riskantas izvēles – izvēles, kuras iekļauj briesmu (*danger*) elementu” (Lopes, 1987: 264). Savukārt Pitsburgas Universitātes profesors N. Rešers gan nošķir „*running a risk*” (būt pakļautam riskam) un „*taking a risk*” (uzņemties risku) (Rescher, 1983: 6), tomēr šo nošķirumu nekādi neizvērs. Riska/bīstamības šķirumu noliedz Entonijs Gidenss (Giddens, 1990: 34), pamatojot to tādējādi, ka risks jau arī ir nākotnes kaitējuma bīstamība, un lēmēja apziņa te neko neietekmē. Apziņai kā tūri psihiskam fenomenam te tik tiešām nekādas ietekmes nav, – atzīst Lūmans, – tomēr ir starpība, vai kaitējums iestātos/neiestātos arī tad, ja konkrētā lēmuma nebūtu.

Socioloģijai, uzskata Lūmans, ir jāizvirza jautājums par to, „kā sabiedrība skaidro un izlabo novirzi no normas, neveiksmi vai neparedzētu nejaušību [..]. Traucējuma skaidrojumu nevar uzticēt nejaušībai: nepieciešams parādīt, ka šajā traucējumā ir sava kārtība, tā sakot, sekundārā normalitāte. Tādējādi jautājums par to, kā izskaidrojamas un novēršamas nelaimes, satur ievērojamu kritisku potenciālu – kritisku nevis tai ziņā, ka aicina noliegt nelaimēm pakļauto sabiedrību, bet parasti vāji diferencēto atšķiršanas spēju paasināšanās ziņā. Mēs varam izzināt mūsu sabiedrības normālos procesus, pētot to, kā sabiedrība cenšas apjēgt savas neveiksmes riska formā” (Яницкий, 2001: 4). Risks ir normālās formas pretējā puse, un, „vienīgi pievēršoties normālās formas pretējai pusei, mēs varam to identificēt kā formu” (Luhmann, 1993). Lūmans faktiski atkārtoti ASV sociologa Č. Perova (*Charles Perrow*) pamattēzi par novirzes normalitāti.⁴

Ja tiek saglabāta normālā/novirzītā dihotomija kā mūsdienu sabiedrības novērošanas rīks, vietā ir jautājums par to, kas ir „racionāla sabiedrība”, kā to saprotam, ja jau racionalitāte izglītošanas un ideoloģijas ziņā ir zaudējusi savu kādreizējo jēgu. Pēc Lūmana domām, postmodernās sabiedrības raksturīga pazīme ir ne tik daudz nepieciešamība pēc stabilas eksistences apstākļu izveides, kā interese par galīgām, reizēm pat ārkārtas alternatīvām, kas sagrauj sabiedriskā konsensa nosacījumus un komunikācijas pamatus. Uzvedība, kas orientēta uz šādām nejaušībām, un šādu alternatīvu pieņemšana ir pretrunīga. „Visi centieni pamatot risinājumus ar racionālu aprēķinu ne tikai nav veiksmīgi, bet galu galā arī grauj racionalitātes metodes un procedūras prasības” (Luhmann, 1993).

Kā apgalvo Lūmans, „mūsdienu riska uzvedība vispār neiekļaujas racionālā/iracionālā shēmā” (Luhmann, 1993: 18). Pieņemamie lēmumi vienmēr ir saistīti ar riska sekām, un, pamatojoties uz tām, tiek pieņemti turpmākie lēmumi, kas atkal paver ceļu riskantiem lēmumiem. Rodas sazarotu lēmumu virkne jeb „lēmumu koks”, kas uzkrāj riskus. Lēmumu pieņemšanas efektu uzkrāšanās procesā, lēmumu ilgtermiņa sekās, kas nav aprēķināmas, ļoti sarežģītajās un tāpēc nepārskatāmajās

---

⁴ ASV Jeila Universitātes sociologs, *Prof. emeritus* Č. Perovs savā darbā „*Normal Accidents: Living with High Risk Technologies*” (1984; 1999 – pārstrādāts izdevums) analizē tehnoloģisko risku sociālos aspektus. Parastas, standarta avārijas (negadījumi) augsta riska sistēmās ir “neizbēgamas” tādā nozīmē, ka tās jau sākotnēji ir paredzētas šajā sistēmā kā neizbēgamas; jautājums ir par to, vai šie negadījumi notiks bieži vai reti (“Mēs visi nomirsim, taču tas notiks tikai vienreiz.”). Sk. <http://www.yale.edu/sociology/faculty/pages/perrow/> un <http://www.ohio.edu/people/piccard/entropy/perrow.html>.

cēloņsakarībās pastāv apstākļi, kas var saturēt būtiskus kaitējumus vai briesmas bez piesaistes konkrētiem lēmumiem (Luhmann, 1993: 23).

Lūmans piedāvā tuvoties riska jēdzienam, izmantojot katastrofas sliekšņa jēdzienu. Riska kalkulācijas rezultātus var pieņemt vienīgi tad, ja tie nepārsniedz sliekšni, aiz kura nelaime var tikt traktēta kā katastrofa (Лухман, 1994: 136). Turklāt jāņem vērā, ka katastrofas sliekšnis var atrasties dažādos līmeņos atkarībā no iesaistīšanās riskā: kā lēmuma pieņemšanas subjektam vai arī kā objektam, kurš ir spiests īstenot riskantus lēmumus. Kā jau teikts, riska uztvere un tā „pieņemšana” ir nevis psiholoģiska, bet gan sociāla problēma: cilvēks rīkojas atbilstoši cerībām, ko attiecībā uz viņu izvirza viņa pastāvīgā referentā grupa. Socioloģijā riska tēmai jābūt pakļautai mūsdienu sabiedrības teorijai. Taču šāda teorija nepastāv. Nepastāv arī riska definīcija, kas varētu apmierināt zinātniskās prasības ..” (Luhmann, 1993: 6, cit. no Яницкий, 2001: 5).

Jebkurā gadījumā, uzsver Lūmans, mūsdienu sabiedrībā nav tādas rīcības, kas būtu brīva no riska. Riska/drošības dihotomijas izpratnē tas nozīmē, ka absolūtas drošības nav, bet no riska/bīstamības dihotomijas izriet, ka nav tāda lēmuma, kas dotu iespēju izbēgt no riska. Citiem vārdiem, ir jāatmet cerība, ka jaunas zināšanas paaugstinās varbūtību pāriet no riska pie drošības. Gluži otrādi, jo labāk mēs zinām to, ko nezinām, jo pamatīgāka kļūst riska apzināšanās. Jo racionālāki un detalizētāki kļūst aprēķini, jo vairāk aspektu, kas ietver nenoteiktību attiecībā uz nākotni (un tātad risku), nokļūst mūsu redzeslokā. „Uz risku orientētā mūsdienu sabiedrība ir ne tikai zinātnisko un tehnoloģisko panākumu seku apzināšanās produkts. Tās sēklas ir arī pētniecisko iespēju un pašu zināšanu paplašināšanās” (Luhmann, 1993: 28).

Lūmans, kā arī citi pētnieki, riska problēmā visbeidzot saskata arī politisko aspektu. Ņemot vērā to, ka pieļaujamā riska vai drošas tehnoloģijas politiskajam vērtējumam būs būtiska loma, „... jebkurš riska novērtējums bija un paliek kontekstuāli nosacīts” (Luhmann, 1993: 30; Яницкий, 2001: 6). Tāpēc „mums ir citādāk jāaplūko riska un bīstamības nošķirums šajā kontekstā, piemēram, attiecībā uz politiku. Ja tas būtu vienīgi bīstamības jautājums dabas nelaimes nozīmē, garām palaistā šīs nelaimes novēršanas iespēja pati par sevi kļūtu par risku. Acīmredzot politiski ir vieglāk distancēties no bīstamības nekā no riskiem – pat tur, kur zaudējuma varbūtība vai zaudējuma apmērs ir lielāks bīstamības gadījumā nekā riska gadījumā. Pat tad, ja zaudējuma novēršana ir iespējama abās situācijās, derētu iepriekš noteikt, vai sākotnējā problēma ir traktējama kā bīstamība vai risks” (Luhmann, 1993: 31).

N. Lūmans meklē sabiedrības normalizācijas problēmas risinājumu autopoētiskajā komunikācijā. Termins *autopoētisks* nozīmē, ka sistēmas veidošanās un strukturēšana nav ārējo faktoru ietekmes sekas. Protests netiek ienests sistēmā no ārpuses, tas ir pašas sistēmas konstrukts. Sistēma izzina sevi procesā, ar kura palīdzību visi tai pieejamie fakti tiek sapresēti protesta formā un atražoti (Яницкий, 2001: 7).

Sistēma „ir atklāta attiecībā uz tēmu vai gadījuma notikumu, taču slēgta attiecībā uz protesta veidošanas formu”. Un vēl viena ļoti svarīga piezīme, kas sasaucas arī ar A. Turēna (*Alain Touraine*) paradigmu⁵: „Sabiedrība šādā veidā apjēdz sevi protesta formā pret sevi pašu” (Luhmann, 1993: 127, 140).

Kā raksta O. Jaņickis, Lūmans piedāvā nevis pabeigtu socioloģisko riska teoriju, bet refleksijas variantus attiecībā uz šādas teorijas izveidošanas iespējām. Viņš cenšas nolikt sociologu nevis globālā riska laikmetu sasniegušās mūsdienu sabiedrības kritiķa pozīcijā, bet gan kompetenta eksperta pozīcijā, kurš palīdz sabiedrībai atgūt zaudēto „normalitātes” stāvokli (Яницкий, 2001: 7).

Riska sabiedrības traktējumā E. Gidensa, N. Lūmana un U. Beka koncepcijās ir gan kopīgi, gan atšķirīgi momenti, ko nosaka katra sociologa pētnieciskās intereses un dažādās pieejas problēmas risinājumā. N. Lūmanam risks nav viennozīmīgi negatīva parādība, tas var tikt interpretēts gan kā pozitīvais, gan kā negatīvais aspekts. Viss ir atkarīgs no situācijas.

N. Lūmans nepiedāvā pabeigtu riska socioloģisku koncepciju, jo viņš mēģina sociologu novietot nevis riska fāzē iegājušas sabiedrības kritiķa, bet gan eksperta pozīcijās. Eksperts kā neitrāla figūra sniedz vērtējumu no zinātnes un racionalitātes pozīcijām, tomēr risku daudzveidība un mērogs liek pamatoti šaubīties par ticamām ekspertu zināšanām šajā jautājumā, un šādā skatījumā N. Lūmana piedāvātais otrās pakāpes novērojums dod iespēju tikai sakārtot pirmējā novērojuma laikā iegūto materiālu, gatavojoties dziļākam riska sabiedrības pētījumam (Рагозин, 2010: 5), Sabiedrībai pašai jāizvērtē riska apjoms un iespējamība – uzskata N. Lūmans, savukārt dāņu sociologs Ole Bjergs (*Ole Bjerg*) atzīst – kamēr sistēma veic pašnovērtējumu, tā ir ierobežota darbībā (Bjerg, 2006: 53).

Visbeidzot – mēģinot iezīmēt riska robežas, N. Lūmana interpretācijai ir raksturīgs tieši teorētiskais aspekts; atšķirībā no U. Beka N. Lūmans, sniedzot riska

---

⁵ 20. gadsimta 80. gados socioloģijā notiek pievēršanās indivīdam kā vēstures veidotājam, un franču sociologa Alēna Turēna vārdiem runājot, notiek „aktora atgriešanās” (*Le Retour de l'acteur*, 1984), paradigmas maiņa no sociālā uz individuālo. Turēns savos darbos pievēršies sociālo kustību studijām, pēta šo kustību formēšanos; viņš arī savulaik ieviesis jēdzienu *postindustriālā sabiedrība*.

praktisko ilustrējumu, tomēr paliek salīdzinoši teorētiskajā līmenī, tādējādi padarot savu riska interpretāciju mazāk pieejamu/izprotamu plašākai, „neakadēmiskai” auditorijai.

N. Lūmans norāda, ka aizvien jaunas zināšanas par riskiem vien negarantē iespējas tos novērst, jo absolūta drošība nav iespējama, turklāt tehnoloģiskā attīstība ne tikai pati rada riska situācijas, bet arī atklāj jaunas riska iespējas situācijās, kas līdz šim tikušas uzskatītas par relatīvi drošām. Apkopojot N. Lūmana diskusiju par risku un riska sabiedrību, iespējams konsolidēt vairākas tēzes:

- Mūsu pieņemtie lēmumi vienmēr izraisa sekas jeb riskus, kas konsekventi paredz jaunu lēmumu pieņemšanu ar nākamiem iespējamiem riskiem, tādējādi veidojas lēmumu sistēma, kas uzkrāj riskus;
- pētot risku, ir jāvēro novirze no normas, neveiksme vai neparedzēta nejaušība, un tādējādi var identificēt risku, jo risks ir „normālās formas” jeb „normālā”/„parastā” otra puse;
- nav tādas indivīda rīcības, kura būtu brīva no riska. Jo vairāk indivīds apzinās savu zināšanu trūcīgumu, jo vairāk rodas apziņa par iespējamo risku;
- lai gan risku nav iespējams definēt atbilstoši zinātnes prasībām, tomēr N. Lūmans piedāvā definēt riskus ar jēdziena *katastrofas sliekšnis* palīdzību, pieņemot, ka riski, sasniedzot „katastrofas sliekšni” jeb līmeni, pārtop katastrofā. Jāpiebilst, ka šis „sliekšnis” katrā konkrētā gadījumā ir individuāls.

1.1.3. Entonija Gidensa pieeja riska interpretācijā

Entonijs Gidenss,⁶ analizējot modernizācijas procesus un tās pāreju uz augstāko (refleksīvo) stadiju, neveltīja tik lielu uzmanību riska epistemoloģijai, kā to darīja N. Lūmans, bet pievērsās tiem sociuma struktūras elementiem, kuru transformācija rada riskus. Dzīvot „vēlās modernitātes” (*late modernity*) laikmetā nozīmē dzīvot nejaušību un riska pasaulē. Riska jēdziens ieņem centrālo vietu sabiedrībā, kura atvadās no pagātnes ar tradicionālajiem darbības veidiem un atveras neizpētītajai nākotnei. Šis apgalvojums vienlīdz attiecas uz risku gan institucionalizētā vidē, gan citās sfērās (Яницкий, 2001: 7).

Gidenss norāda, ka apdrošināšana ir viens no galvenajiem ekonomiskās kārtības elementiem modernajā pasaulē; tā ir daļa no parādības, kas saistīta ar laika kontroli, nosauktu par „nākotnes kolonizāciju”. Risks un riska novērtēšanas mēģinājumi ir tik būtiski nākotnes kolonizācijai, ka to izpēte var ļoti daudz dot galveno mūsdienu elementu izpratnē. Vēl neatgadījušos notikumu „atvērtums” atspoguļo sociālās pasaules pakļāvīgumu un cilvēku spēju veidot savas pastāvēšanas fizisko vidi. Tā kā tiek atzīts, ka nākotne būtībā nav apjēdzama un aizvien krasāk atdalās no pagātnes, šī nākotne kļūst par jaunu darba lauku – par kontrfaktisku iespēju telpu. Riska aprēķināšana, kā iepriekš minēts, nekad nevar būt pilnīga, jo pat vidē ar relatīvi ierobežotu riska līmeni vienmēr pastāv negaidītu un neparedzētu iznākumu iespēja. Vidē, kurā vairs nav likteņa, jebkura

---

⁶ Entonijs Gidenss (*Anthony Giddens*) (dz. 1938) ir viens no pasaulē pazīstamākajiem sociologiem, zinātnisku grāmatu, rakstu un pasaulē visvairāk pārdotās socioloģijas mācību grāmatas autors. 1997. gadā Kembridžas universitātes profesors E. Gidenss tika ievēlēts par prestižās Londonas Ekonomikas skolas rektoru, kur strādāja līdz 2003. gadam, bet pirms tam viņš strādāja ne tikai Lielbritānijā, bet bija arī vieslektors ASV, Kanādas, Austrālijas, Somijas, Dānijas, Zviedrijas, Vācijas, Itālijas un Francijas universitātēs. E. Gidenss ir viens no izdevniecības *Polity Press* dibinātājiem un tās priekšsēdētājs, kā arī daudzu zinātnisku organizāciju biedrs (Gidenss, 1999).

E. Gidenss pievērsis uzmanību trīs ļoti plašiem uzdevumiem: analizēt modernitāti un ar to saistīto risku iespējas, reinterpretēt socioloģijas klasiku idejas un izstrādāt jaunu sociālo zinātņu metodoloģiju.

Savos agrīnajos darbos E. Gidenss pievērsa zinātniskās sabiedrības uzmanību ar jaunu pieeju jautājumam, kas ir socioloģija, savu pieeju balstot uz socioloģijas klasiku reinterpretāciju. Plašu ievērtību guva jau E. Gidensa pirmā grāmata „Kapitālisms un modernā sociālā teorija” (*Capitalism and Modern Social Theory*, 1971). Otrajā posmā E. Gidenss attīstīja strukturēšanas teoriju, un šā perioda darbi ir „Sociālās teorijas centrālās problēmas” (*Central Problems in Social Theory*, 1979) un „Sabiedrības veidošanās” (*The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, 1984). Nesenākais E. Gidensa darbības posms aptver jautājumus par modernitāti, globalizāciju un politiku, it īpaši – kā modernitāte un globalizācija ietekmē sociālo un indivīda dzīvi. Šā perioda nozīmīgākie darbi ir: „Modernitātes sekas” (*The Consequences of Modernity*, 1990), kurā Gidenss pievērsās arī riska sabiedrības teorijai, „Modernitāte un pašidentitāte” (*Modernity and Self-identity*, 1991), “Intimitātes transformēšanās” (*The Transformation of Intimacy*, 1992) un “Trešais virziens” (*The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, 1998). Sk. arī: <http://www.open.edu/openlearn/society/politics-policy-people/politics/anthony-giddens-biography>.

rīcība, pat stingri sasaistīta ar noteiktajiem paraugiem, principā tiek aplēsta riska jēdzienos, t. i., tiek pakļauta zināma veida kopējam tās riskantuma novērtējumam iespējamo rezultātu rakursā (Giddens, 1991: 112).

Uzmanība, kas tiek pievērsta riskam mūsdienu sociālajā dzīvē, nav saistīta tieši ar dzīvi apdraudošu reālu briesmu pastiprināšanos. Individuālās dzīves līmenī, ja runa ir par dzīves nostādņām un smagu slimību iegūšanas iespējamību, attīstītās sabiedrībās cilvēki atrodas drošākā situācijā nekā iepriekšējos gadsimtos (Giddens, 1991: 116).

Riska reflektīva izsekošana ir raksturīga pirmām kārtām institucionalizētām riska sistēmām. Citām riska formām tai ir ārējs raksturs, bet tas nemazina tā fundamentālo nozīmi dzīves iespējām un dzīves plānošanai. Būtisku daļu, ko šobrīd apcer eksperti un par ko runā sabiedrība, veido riska profilēšana – viedokļi par to, kāds ir riska sadalījums šajā darbības vidē un šā sadalījuma analīze, ņemot vērā aktuālo lietu stāvokli un zināšanas. Tā kā tas, kas tiek dēvēts par „aktuālo”, ir pakļauts pastāvīgām pārmaiņām, riska profili ir visu laiku jāpārskata un jāatjauno (Giddens, 1991: 120).

Atšķirībā no dzīvībai draudošām briesmām notikumu risks ar būtiskām sekām (*high-consequence risk*) nav tieši saistīts ar indivīdu, lai gan patiesībā tie ir tieši draudi katra indivīda dzīves izredzēm. Būtu nepareizi domāt, ka cilvēkiem, kas dzīvo modernajos sociālajos apstākļos, pirmām kārtām ir jābaidās no baisajām katastrofām, kas spēj iznīcināt visu pasauli. Šāda veida risks ir pieaugošā globalizācijas procesa rezultāts; pirms piecdesmit gadiem šādi draudi cilvēcei vēl nepastāvēja (Giddens, 1991: 122).

Šis risks ir modernitātes otrā puse, un tas (vai ar to salīdzināmie riska faktori) nekur neizzudīs, kamēr vien pastāvēs modernisms ar savām straujajām sociālajām un tehnoloģiskajām pārmaiņām, kas izraisa absolūti neparedzamas sekas. Notikumu riskam ar būtiskām sekām piemīt savdabīga īpatnība: jo postošākas ir iespējamās sekas, jo mazāk saprotam, ar ko riskējam – ja kaut kas „noies greizi”, tad būs „jau par vēlu”. Dažas nelaimes, teiksim, Černobiļas kodolavārija, rada priekšstatu par to, kas varētu notikt. Tāpat kā vairumā līdzīgu gadījumu, ekspertu vidū nav vienota viedokļa par to, kādas varētu būt sekas kodolavārijas rezultātā radušās radiācijas ilgtermiņa ietekmei uz radioaktīvā piesārņojuma skarto valstu iedzīvotājiem. Vispārpieņemtais uzskats ir tāds, ka tā ir vairojusi zināma tipa slimību risku nākotnē un, protams, graužoši ietekmēja Padomju Savienības iedzīvotājus, kuri tieši bija pakļauti šīs avārijas sekām (Giddens, 1991: 123).

Notikumu risks ar būtiskām sekām ir tikai viens, īpašs, vēlajam modernismam raksturīgs kopējā „riskā klimata” aspekts, ko raksturo regulāras nobīdes zināšanās, kuras ir pastarpinājušas ekspertu sistēmas. Kā atzīmē Sanktpēterburgā dzimušais ebreju izcelsmes ASV biofiziķis un kodolpētnieks J. Rabinovičs (*Eugene Rabinowitch*), „vienu dienu mēs dzirdam par dzīvsudraba bīstamību un skrienam mest laukā no plaukta tunci, citu dienu par produktu, no kura jāizvairās, var kļūt sviests, ko mūsu senči uzskatīja par veselīga uztura iemiejumu; vēl pēc laika kasām no sienām nost svina krāsu. Šodien briesmas slēpjas fosfātos, kas ir mūsu iecienītā veļas pulvera sastāvā; rītdien mums norāda uz insekticīdu bīstamību, kuri vēl pirms pāris gadiem tika slavināti kā līdzeklis, kas miljoniem cilvēku glābj no bada un slimībām. Nāves vājprāta un – visbriesmīgākais – vēža draudi slēpjas visā, ko mēs ēdam un kam pieskaramies” (sk. Giddens, 1991: 124).

Runa nav par to, ka ikdienas dzīve ir kļuvusi bīstamāka nekā agrāk. Drīzāk jau mūsdienu apstākļos gan iedzīvotājiem, gan ekspertiem – speciālistiem kādā jomā – domāšana riska un riska novērtēšanas kategorijās ir kļuvusi par vairāk vai mazāk pastāvīgu, daļēji pat nemanāmu nodarbošanos. Nevajag aizmirst, ka visi esam parasti iedzīvotāji attiecībā pret mūsu sadzīvē ieviesušos lielo ekspertu sistēmu daudzumu. Specializācijas izplatību pavada moderno institūtu attīstība, bet turpmākā specializācijas jomu sašaurināšanās ir neizbēgamas tehniskā progresa sekas. Jo šaurāka kļūst specializācija, jo ierobežotāka ir joma, kurā viens vai otrs indivīds var pretendēt uz tiesībām saukties par ekspertu; citās dzīves sfērās viņš atradīsies tādā pašā situācijā kā visi citi. Pat tajās sfērās, kurās pastāv saskaņa starp ekspertiem, pateicoties mūsdienu zināšanu mainīgajai, evolucionējošajai dabai, „noplūdušo” ziņu ietekme uz neprofesionālo domāšanu un praksi izrādās diezgan sarežģīta un neviennozīmīga. Tādēļ riska atmosfēra mūsdienās kļūst satraucoša visiem bez izņēmuma (Giddens, 1991: 125).

Bez šaubām, pastāv atšķirība starp labprātīgi izvēlētu risku un risku, kas ir it kā iebūvēts indivīda izvēlētās sociālās dzīves vai dzīvesveida konkrētā modeļa struktūrā. Institucionalizētā riska atmosfēra nodrošina zināmus noteikumus, kuru ietvaros indivīdi var izvēlēties – riskēt vai neriskēt ar ierobežotajiem resursiem, to skaitā ar savu dzīvību, piemēram, dažos sporta veidos vai citās tamlīdzīgās nodarbēs. Tomēr atšķirība starp risku, uz kuru iet labprātīgi, un risku, kam indivīds pakļauts pret savu gribu, bieži vien ir visai izplūdusi un ne vienmēr skaidri atbilst atšķirībai starp institucionalizēto un neinstitucionalizēto (ārējo) riska vidi (Giddens, 1991: 125).

Domāšana riska kategorijās kļūst vairāk vai mazāk neizbēgama, un daudzi cilvēki sāk saprast arī to, ar ko viņi riskē, atsakoties to tamlīdzīga domāšanas stila, pat ja viņi izvēlas to ignorēt. Vēlā modernisma refleksijas piesātinātajā atmosfērā dzīvot „autopilotā” kļūst aizvien grūtāk, un aizvien neiespējamāk kļūst saglabāt kādu konkrētu dzīves stilu, lai cik droši tas būtu aizsargāts pret visur iekļūstošo riska atmosfēru. Tas ir jāizprot pareizi. Riska novērtējums lielā mērā notiek praktiskās apziņas līmenī, un, kā tiks parādīts turpinājumā, pamatā esošās uzticēšanās apvalks neizlaiž cauri lielāko daļu notikumu, kas ielaužas indivīda dzīvē un ir potenciāli spējīgi izjaukt līdzsvaru. Vēlā modernisma laikmetā justies pasaulē „brīvi” ir visai problemātiski, jo „uzraudzības” sistēma un ar citiem dalītais „kopējais liktenis” galvenokārt ir refleksijas rezultāts. Taču šis „liktenis” bieži vien veido noteikumus, kuros ontoloģiskā drošība ir relatīvi viegli uzturama, vismaz noteiktās indivīda dzīves stadijās (Giddens, 1991: 127).

E. Gidenss, līdzīgi U. Bekam (U. Beka koncepcija izklāstīta nedaudz tālāk), atzīmējot divpusīgo raksturu pārejai pie refleksīvās modernitātes, ieviesa jēdzienu „atšķiršana” (*lifting out*), t. i., sociālo attiecību izņemšanu no lokālā konteksta un to iekļaušanu globālajā kontekstā, uzsverot, ka modernitātei faktiski piemīt globalizācijas tendence. „Neiedomājama un arvien pieaugoša ikdienišķu lēmumu un globālo seku savstarpēja atkarība ir jaunās dienaskārtības galvenais punkts” (Giddens, 1990: 21; Яницкий, 2001: 7). Viņš arī ieviesa *bezpersonas institūtu* (abstrakto sistēmu) jēdzienu, norādot, ka modernitātes sociālo institūtu raksturs ir cieši saistīts ar uzticēšanās mehānismu iestatīšanu šajās sistēmās. Vispārīgi ņemot, uzticēšanās ir galvenais faktors, lai varētu eksistēt modernitātes laikmetam piemītošās telpiskās un laika distancētības apstākļos. Autors ieviesa arī jēdzienu *ontoloģiskā drošība*, t. i., cilvēku un mantu drošuma, ikdienas dzīves drošuma un paredzamības apjautu. E. Gidenss veltījis daudz uzmanības modernitātes un tradīcijas attiecībai. Gidensa skatījumā modernitātes un tradīcijas „sadarbība” bija būtiski svarīga modernitātes agrīnajās stadijās, kad tika uzskatīts, ka risku ir iespējams izskaitļot (Giddens, 1990: 92, 105).

Mūsdienu sabiedrība ir pakļauta riskam, gribam mēs to vai ne; pat bezdarbība var izraisīt risku. Analizējot riska ražošanas mehāniku, E. Gidenss uzsvēra, ka mūsdienu sabiedrību strukturē pārsvarā pašu cilvēku radītie riski. Viņš ieviesa turpmākiem pārspriedumiem svarīgu mūsdienu sabiedrības *riska vides* jēdzienu, nošķirot trīs tā komponentus: (1) draudi un bīstamības, ko rada modernitātes refleksivitāte, (2) vardarbības pret cilvēku briesmas, kas izriet no karu industrializācijas, un (3) cilvēka eksistences bezmērķīguma, bezjēdzīguma izjūtas izveidošanās draudi, ko rada cilvēka

centieni samērot savu personisko eksistenci ar reflektīvo modernizāciju (Giddens, 1990: 106).

E. Gidensa teorētiskās nostādnēs paredz modernās sabiedrības analīzē ietvert riska jēdzienu kā sekas šādas sabiedrības straujajām sociālajām un tehnoloģiskajām pārmaiņām. Būtisks ir E. Gidensa uzskats par modernās sabiedrības risku globālo raksturu, uz ko norāda to iespējamā ģeogrāfiski tālā iedarbība, piemēram (Giddens, 1990), AES avārijas (1), kā arī pieaugošs savstarpēji atkarīgo notikumu, sistēmu skaits (2), E. Gidenss izvirza tēzi, ka mūsdienās pasaule ir „institucionalizēto risku vide”, minot kā piemēru investīciju tirgu, no kura stāvokļa ir atkarīga miljoniem cilvēku labklājība (3). A. Gidenss, līdzīgi N. Lūmanam, secina, ka sabiedrība ir „pārsātināta” ar zināšanām par riskiem, t. i., jaunas zināšanas rada jaunus riskus (4). Tāpat E. Gidenss, līdzīgi U. Bekam norāda, ka ekspertu zināšanu ierobežotība ir risku eliminēšanas veids sociālajās sistēmās (5). Vēl vienu interesantu šķautni A. Gidensa teorijā atsedz dihotomijas darbība/bezdarbība analīze: jebkurā jomā sekas rada gan darbība, gan bezdarbība, t. i., zināšanu iegūšana, sistēmu veidošana, notikumu secīga sakārtošana izraisa risku, tāpat risku rašanos veicina arī atteikšanās no zināšanu apguves, sistēmu un notikumu regulēšanas.

1.1.4. Ulrihs Beks: riska koncepcijas skaidrojums

Viena no visplašākajām riska sabiedrības koncepcijām pieder Ulriham Bekam,⁷ kura darbi ir piesaistījuši padziļinātu interesi jau kopš 90. gadiem. U. Beks uzskata, ka risks nav izņēmuma gadījums, nav sabiedriskās dzīves „sekas” vai „blakusprodukts”. Sabiedrība pastāvīgi ražo riskus, turklāt šī ražošana notiek visās sabiedriskās dzīves

---

⁷Ulrihs Beks (*Ulrich Beck*) (dz. 1944) – vācu sociologs, socioloģijas profesors Minhenes Universitātē un Londonas Ekonomikas skolā, viens no pazīstamākajiem mūsdienu sociologiem. Kopš 1980. gada žurnāla *Soziale Welt* redaktors. Vairāk nekā 150 zinātnisku rakstu un 20 grāmatu autors un līdzautors. 1992. gadā iznāk viņa grāmata „Riska sabiedrība: ceļā uz jaunu modernitāti” (*Risk Society: Towards a New Modernity*). U. Beks pievērsies riska problemātikai arī citos savos darbos.

Pazīstamākie darbi: „Kas ir globalizācija?” (*What Is Globalization?*, 1999), „Ekoloģiskā politika riska laikmetā” (*Ecological Politics in an Age of Risk*, 1995), „Pasaules riska sabiedrība” (*World Risk Society*, 1998) u. c. (<http://www.ulrichbeck.net-build.net/>).

Savos darbos U. Beks ir pētījis visplašāko jautājumu loku saistībā ar ekoloģiju, sociālo nevienlīdzību, darba attiecībām, zinātni un tehnoloģijām, privātās dzīves sfēru, politiku u. c. Ieviesis socioloģijā vairākus terminus, piemēram, *riska sabiedrība* un *refleksīvā modernizācija*. Pēdējā laika pētnieciskās intereses ietver modernizāciju, ekoloģiskās problēmas, globalizāciju u. c. (<http://gkaf.narod.ru/philos/bek.html>).

jomās – ekonomiskajā, politiskajā, sociālajā. Riski ir neizbēgami lēmumu pieņemšanas produkti (Beck, 1992, 1994, 1995).

Risks, kā uzskata U. Beks, var tikt definēts kā sistemātiska sabiedrības mijiedarbība ar draudiem un bīstamībām, kuras inducē un ražo modernizācija (Beck, 1992b: 22). Risks ir mūsdienu jēdziens, kas sevī ietver kontroles jēdzienu un ņem vērā lēmumu pieņemšanu (Beck, 2002: 40). No brīža, kad sākās industrializācija, pastāvīgi ir sarukuši bada, epidēmiju vai dabas katastrofu draudi, bet ir parādījušies „jauni riska veidi” (kodolieroči, ķīmiskā un biotehnoloģiskā rūpniecība utt.), bet vai tie, ja raugāties uz lietām matemātiski, nav kļuvuši par ļoti maz ticamām briesmām (faktiski ignorējamām), lai arī liela mēroga, – diskutē krievu sociologs Oļegs Jaņickis⁸ (Яницкий, 2001: 8).

U. Beks uzskata, ka agrīnās industrializācijas riski vairākos aspektos atšķiras no briesmām, ar kurām sastopas tehnoloģiski attīstītas civilizācijas. Mūsdienu riskus nevar norobežot telpiski, laika ziņā vai sociāli – tie aptver valstis, militārās alianses, sociālās šķiras un rada jaunus izaicinājumus institūcijām, kurām tie jākontrolē. Noteikumi attiecībā uz izskaidrojumu un atbildību – cēlonību un vainu – sagrūst, tāpēc to piemērošana rada pretēju ietekmi – briesmas pieaug un to anonimizēšana kļūst leģitīma, un briesmas var mazināt tikai ar tehnoloģiskiem līdzekļiem, nevis tās izslēdzot (Beck, 1995a).

Absolūta drošība cilvēkiem ir liegta, taču U. Beks jautā, vai tikpat patiesi nav arī tas, ka neizbēgamais „atlikušais risks” ir to bezprecedenta labvēlīgo iespēju (uzplaukuma, relatīvi augstā sociālās nodrošinātības un vispārējā komforta līmeņa) otra puse, ko attīstītā industriālā sabiedrība piedāvā vairumam savu locekļu? Vai riska dramatisācija galu galā nav masu informācijas līdzekļu parastā brēka, kas ignorē nostabilizējušos ekspertu viedokļus, vai tā nav zināma veida „jaunā vācu fobija”, kas ir tikpat nepamatota un pārejoša kā bailes no katastrofām, kas tika uzskatītas par pagājušā gadsimta beigu „dzelzceļa slimību”? Varbūt riska analīze ir tehnisko zinātņu vai dabaszinātņu uzdevums (Beck, 1992a: 97)?

Cilvēces pārdzīvotie satricinājumi – mēris, bads un stihiskās nelaiemes, dievu un dēmonu draudīgās varas izpausmes – var atbilst vai neatbilst mūsdienu bīstamo

---

⁸ Oļegs Jaņickis (1933), krievu un padomju sociologs, kopš 1992.gada strādā Krievijas zinātņu akadēmijas Socioloģijas institūtā, kur vada sociāli ekoloģisko pētījumu sekciju. Specializācija: ekoloģiskā socioloģija, pilsētu socioloģija, sociālā riskoloģija, biogrāfiskie pētījumi, starpdisciplināro pētījumu metodoloģija. Daudzu zinātnisko publikāciju un grāmatu autors (http://www.isras.ru/pers_about.html?id=101)

megatehnoloģiju graužošajam potenciālam. Taču šie satricinājumi principiāli atšķiras no „riskā” N. Lūmana izpratnē, jo tie nebalstās uz lēmumiem, konkrēti – uz lēmumiem tehnokonomisko priekšrocību un jauno iespēju labā, kurus pieņemot, briesmas tiek traktētas kā vienkārši progresa trūkumi. Risks paredz industriālus, t. i., tehnokonomiskus lēmumus un derīguma novērtējumu. No „kara zaudējumiem” tas atšķiras ar savu „normālo rašanos” vai, pareizāk sakot, „mierīgo rašanos” pasaules racionalitātes un uzplaukuma centros likuma un kārtības pavēnī. No pirmsindustriālajām dabas katastrofām risks atšķiras ar to, ka tā pirmsākumi ir jāmeklē lēmumos, kurus pieņem nevis indivīdi, bet veselas organizācijas un politiskas grupas (Beck, 1992a: 98).

Riska sekas ir būtiskas: pirmsindustriālās katastrofas, lai cik lielas un postošas tās būtu bijušas, tika uzskatītas par „likteņa triecieniem”, kas nāk pār cilvēci „no malas”, un tika pierakstītas kaut kam „citam” – Dievam, dēmoniem vai dabai. Arī tad atskanēja neskaitāmi pārmetumi, bet tie tika vērsti pret dieviem vai Dievu, tie bija, tā teikt, „religiski motivēti”, nevis ar politisku slodzi, kā tas ir industriālo riska paveidu gadījumā. Par industriālajiem riskiem ir atbildīgi cilvēki, firmas, valsts iestādes un politiķi. Riska sociālās saknes bloķē atbildības problēmas „eksternalizāciju” (Beck, 1992a: 100).

„Risku aprēķināšana” ir saistošais posms starp dabaszinātnēm, tehniskajām un sabiedriskajām zinātnēm. Tā ir piemērojama absolūti atšķirīgām parādībām ne tikai veselības aizsardzības pārvaldības jomā (no smēķēšanas bīstamības līdz radiācijas briesmām), bet arī ekonomiskā riska sfērās, riska, kas ir saistīts ar vecumu, bezdarbu, ceļu satiksmes negadījumiem, konkrētiem dzīves periodiem utt. (Яницкий, 2001).

Industriālās sistēmas jauniegūtā spēja pievērsties savai neparedzamajai nākotnei, dažādu riska veidu aprēķināšana, likumi par obligāto apdrošināšanu paveic, šķiet, neiespējamo: notikumi, kas vēl nav bijuši, kļūst par pašreizējās rīcības objektu, – tā ir agrīnā profilakse, kompensācijas vai citi drošības pasākumi pret nākamajām sekām. U. Beks uzsver, ka franču filozofs un sociologs Fransuā Evāls (*François Ewald*) detalizēti parādīja, ka risku aprēķināšanas „novitāte” slēpjas neaprēķināmā pārveidē par aprēķināmo ar aprēķina formulās apkopojamu nelaiemes gadījumu statistikas palīdzību, kā arī vispārējā maiņas principā „nauda par nodarīto kaitējumu” (Beck, 1992a: 105).

U. Beks norāda, ka kopš pagājušā gadsimta vidus industriālās sabiedrības sociālajiem institūtiem arvien biežāk nācās sastapties ar vēsturiski bezprecedento iespēju, ka, pieņemot noteiktus lēmumus, visa dzīvība uz Zemes varētu tikt pakļauta

iznīcībai. Lai cik drošas un pilnīgas būtu atomelektrostacijas, tās iedragāja drošības un apdrošināšanas principu ne tikai ekonomiskajā, bet arī medicīniskajā, psiholoģiskajā, kultūras un reliģiskajā nozīmē. Esošā riska sabiedrība ir kļuvusi par sabiedrību bez garantijām, tā nav apdrošināta, un paradokss slēpjas tajā, ka aizsargātība kļūst aizvien mazāka, bet briesmas pieaug. (Яницкий, 2001).

Attiecīgi politiskā stabilitāte riska sabiedrībās izpaužas kā atteikšanās no seku apdomāšanas atsevišķās sfērās. Precīzāk sakot, kodoldraudī, ķīmiskie, ģenētiskie un ekoloģiskie megadraudī grauj četrus risku aprēķināšanas balstus (Beck, 1992a). Ar to U. Beks saprot, pirmkārt, globālos, bieži vien nelabojamos zaudējumus, ko vairs nevar ierobežot; tādējādi grūst naudas atlīdzības (kompensācijas) koncepcija. Otrkārt, nāvējošu globālu draudu gadījumā ir izslēgti iedarbīgi drošības pasākumi, kas balstīti uz „vissliktākās iedomājamās katastrofas” seku paredzēšanu, tas grauj drošības ideju, ko nodrošina „apsteidzoša rezultātu izpēte”. Treškārt, pats jēdziens „katastrofa” zaudē laika un telpas robežas un tādējādi zaudē arī jēgu. Tas kļūst par notikumu, kam nav ne sākuma, ne beigu, par savdabīgām neparedzamām zogošos, auļojošu un cits citu pārklājošu iznīcības viļņu „brīvajām dzīrēm” (Beck, 1992a: 118). Tieši tas arī nozīmē normalitātes mēra pazaudēšanu, absurdas mērījumu procedūras: tiek salīdzinātas nesalīdzināmas būtības, un aprēķināšana izvēršas tikai par veselā saprāta aptumšošanu. Seku un apmēru „neaprēķinātības” problēma īpaši spilgti parādās atbildības trūkumā par riskiem (Beck, 1992a: 118).

Šo draudošo faktoru zinātniska un juridiska atzīšana mūsu sabiedrībā tiek īstenota atbilstoši cēlonības principam, atbilstoši principam „piesārņotājs maksā”. Briesmas, kurām esam pakļauti, attiecas uz pavisam citu laika nogriezni nekā drošības pasākumi, ar kuriem tās tiek mēģināts apvaldīt. 21. gadsimtā uz ģenētisko, ķīmisko un kodoltehnoloģiju laikmeta izaicinājumiem cenšas atbildēt ar agrīnās industriālās sabiedrības laiku, proti, 19. gs. un 20. gs. sākuma, jēdzieniem un receptēm – uzskata U. Beks (Beck, 1992a: 115).

Ar šiem pārkāpumiem, kā norāda vācu sociologs, ir saistītas divu veidu sekas. Pirmkārt, grūst risku aprēķināšanas sociālie balsti, sociālā drošība kļūst par vienkāršu drošības tehniku. Risku veiksmīgas aprēķināšanas noteikums ir tehnisko un sociālo komponentu vienlaicīga uzskaitē, ieskaitot noilguma termiņu, atbildību, kompensāciju, seku novēršanu. Tagad šie faktori pārstāj darboties, bet sociālā un politiskā drošība var tikt garantēta, pateicoties vien iekšēji pretrunīgajam tehniskās pilnveides procesam. Otrkārt, šīs politiskās dinamikas kodols ir sociālā pretruna starp augsti attīstītajām

birokrātijām, kas nodarbojas ar drošības problēmām, un iepriekš neredzētu, gigantisku draudu atklātu legalizāciju bez jebkādām iespējām tikt galā ar to sekām. Sabiedrība, kas caurcaurēm ir orientēta uz drošību un veselību, ir saskārusies ar to diametrāliem pretstatiem – ar tādiem postījumiem un briesmām, kas padara smieklīgus jebkādas piesardzības soļus attiecībā pret tiem (Beck, 1992a: 119).

Galvenais sociālvēsturiskais un politiskais ķīmisko, ģenētisko, kodolbriesmu potenciāls, uzskata U. Beks, slēpjas administratīvās sistēmas sabrukumā, zinātniski tehniskās un tiesiskās racionalitātes, kā arī politiskās drošības institucionālo garantiju krahā.

Riski, atšķirībā no iepriekšējo laikmetu briesmām, ir sekas, kas saistītas ar modernizācijas draudošu spēku un tās radīto nedrošumu un bailēm (Beck, 1992b: 45). „Riska sabiedrība” faktiski ir jauna sabiedrības attīstības paradigma, kas saistīta ar to, ka industriālajā sabiedrībā valdošo „pozitīvo” sabiedriskās ražošanas loģiku, t. i., bagātības uzkrāšanu un sadalīšanu, arvien vairāk pārklāj (izspiež) negatīvā ražošanas un risku izplatīšanās loģika. Galu galā, riska ražošanai paplašinoties, tiek sagrauts pats tirgussaimniecības un privātīpašuma princips, jo saražotā sabiedriskā bagātība sistemātiski tiek devalvēta un ekspropriēta (pārvēršas par atkritumiem, tiek piesārņota, sagrauta utt.) (Яницкий, 2001: 8).

U. Beks uzsver, ka riska sabiedrībā, ražojot labumus, tiek ražots arī sliktais – riski, kuriem ir pašiem sava loģika un pie kuriem neesam pieraduši. Vienlaikus ir jātiek galā ar prognozēm par pārrobežu riskiem: mums nav pieredzes, kā tos novērst, jo pagātnē nekas tāds nav noticis. Taču tas nebūtu jāsaista tikai ar slikto – risku prognozes iedarbina arī milzīgu mobilizējošu varas pārmaiņu procesu. Riska uztveri neviens neprot kontrolēt, bet dažādi spēlētāji to var dažādi izmantot, un tas maina sabiedrību no iekšpuses. Piemēram, finanšu krīze iekustināja daudz dažādu procesu – notika neiedomājamas lietas, uzņēmēji pēkšņi prasīja valsts iejaukšanos, un kapitālistiska valsts zināmā mērā kļuva par sociālistisku valsti. Neviens to nebūtu varējis iedomāties, bet bailēm no katastrofas ir milzīgs pārveidojošs spēks (sk. Raudseps, 2012: 32).

U. Beks atzīmē, ka risku ražošana ir visai „demokrātiska”: tā rada bumeranga efektu, panākot un iznīcinot tos, kuri iedzīvojās no risku ražošanas vai uzskatīja, ka ir apdrošināti pret tiem. No šejienes vēl viens secinājums: risku ražošana ir spēcīgs faktors sabiedrības sociālās struktūras maiņā, tās pārbūvē pēc šāda kritērija – līmenis, kādā kāds ir pakļauts riskiem. Tas savukārt nozīmē, ka sabiedrībā veidojas jauns politisko spēku izkārtojums, kura pamatā ir cīņa par noteikšanu, kas ir un kas nav riskants (bīstams).

(Beck, 1992b: 24). Tātad riski ir „politiski refleksīvi”, t. i., tie rada jaunus politiskus spēkus (piemēram, sociālās kustības) un ietekmē sabiedrības sociālos institūtus. Aplūkojot riskus socioloģijas skatījumā, U. Beks atzīst, ka cilvēki ir gatavi apzināties risku tikai tad, ja ir alternatīva, bet, ja tādas nav, tad risks tiek apšaubīts (sk. Raudseps, 2012: 33).

Mūsdienu sabiedrības ideoloģijas un politikas veidošanā ļoti svarīga loma ir zinātnei, zināšanu ražošanai. Riska sabiedrības teorija postulē, ka, paplašinoties risku (īpaši megarisku) ražošanai, zinātnes loma sabiedrības dzīvē un politikā būtiski mainās. Lielāko daļu risku, kuri rodas zinātnes un tehnikas modernizācijas gaitā, turklāt visbīstamāko (radioaktīvā un ķīmiskā piesārņošana, nekontrolējamas gēnu inženierijas sekas) cilvēka maņu orgāni neuztver tieši. Šie riski pastāv vienīgi kā zināšanas par tiem. Speciālisti, kas atbild par jauno tehnoloģiju un tehnisko sistēmu riska pakāpes noteikšanu, kā arī masu informācijas līdzekļi, kas izplata par tiem zināšanas, „iegūst svarīgākās sociālās un politiskās pozīcijas” (Beck, 1992b: 23).

Vēl viena problēma ir tehnisko un dabaszinātņu politiskā interpretācija. Šīs zināšanas nevar tikt izmantotas tieši politiskajā procesā – ir nepieciešams to tulkojums politiskā dialoga un lēmumu valodā, un tulkošanu veic politiski angažēta zinātniskā sabiedrība, kura, kā fiksējis U. Beks savā teorijā, „pārvēršas par faktoru, kas leģitimē globālo rūpniecisko piesārņošanu, kā arī vispārēju augu valsts, dzīvnieku un cilvēku veselības sagraušanu un viņu bojāeju” (Beck, 1992b: 59). Veidojas ekspertu institūts, kas iegūst autonomu politisko nozīmi, jo tieši tas nosaka, kas un kādā mērā ir bīstams. Tieši eksperti nosaka sabiedrībai sociāli pieņemama riska pakāpi. Taču ekspertu korpusa privileģētais stāvoklis izraisa negatīvas sekas. Eksperti pārvēršas par eliti, kas nicīgi izturas pret pārējiem, pret alarmistiem, kuri sit trauksmes zvanus un grauj sabiedrisko kārtību. Sabiedrības sadalīšana ekspertos un pārējos rada iedzīvotājos stabilu neuzticēšanos zinātnei un tehnoloģijām, jo eksperti regulāri slēpj vai izkropļo informāciju par riskiem, kā arī nespēj atbildēt uz iedzīvotāju vai to iniciatīvas grupu izvirzītajiem jautājumiem. Politiski angažēto ekspertu cīņas apgrūtina patiesā stāvokļa noskaidrošanu un adekvātu risinājumu meklējumus. Rezultātā zinātne kā sociāls institūts sadalās akadēmiskajā jeb laboratoriju (faktu) zinātne un pieredzes zinātnē, kas, balstoties uz publiskām diskusijām un dzīves pieredzi, „atklāj notiekošā patiesos mērķus un līdzekļus, draudus un sekas” (Beck, 1995a: 15; Яницкий, 2001: 9).

Svarīgas ir vēl citas riska sabiedrības teorijas nostādnes. Pirmkārt, ir jāpārskata sabiedrības pamata normatīvais modelis. Iepriekšējo laikmetu normatīvais ideāls bija

vienlīdzība, riska sabiedrības normatīvais ideāls ir drošība. Sabiedrības sociālais projekts iegūst skaidri negatīvu un aizsardzības raksturu – nevis „labā” sasniegšana, kā tas bija iepriekš, bet gan „sliktākā” novēršana. Citiem vārdiem, „nelīdztiesīgas sabiedrības” vērtību sistēmu aizstāj „nedrošas sabiedrības” vērtību sistēma, bet orientāciju uz jaunu vajadzību apmierināšanu – „orientācija uz to pašierobežošanu” (Beck, 1992b: 49; Яницкий, 2001: 9). Otrkārt, riska sabiedrībā veidojas jaunas sociālās kopības, kas nojauc vecās sociālās šķērssienu. U. Beks uzskata, ka tās būs „risku upuru” kopienas, kuru solidaritāte uz satraukuma un baiļu pamata var radīt varenus politiskos spēkus. Treškārt, riska sabiedrība ir politiski nestabila. Pastāvīgs spriegums un bailes no briesmām iešūpo politisko svārstu no vispārējas bīstamības un cinisma līdz neparedzamām politiskām darbībām, pieaug neuzticēšanās pastāvošajiem politiskajiem institūtiem un organizācijām.

U. Beks uzsver, ka riska sabiedrībā priekšplānā izvirzās jebkura lēmuma duālisms, jebkura labuma saistība ar aizvien lielāku kaitējumu. Modernizācijas riski izraisa nenoteiktību ikvienā sabiedrības šūnā, situācijā un notikumā. Turklāt riska sabiedrības nenoteiktība un dualitāte ir saistīta ar šīs sabiedrības refleksivitāti, t. i., industriālās sabiedrības tradicionālo pamatu sairumu un sabiedrības pārbūvi uz jauniem pamatiem. Tas paredz galveno sociālo institūtu un kategoriju pastāvīgu definēšanu un pārdefinēšanu. Individīdi atbrīvojas no industriālajam laikmetam raksturīgās noteiktības un ierastā dzīvesveida. „Koordinātu sistēma, kurā ritēja dzīve un domāšana industriālās modernizācijas laikmetā – dzimuma, ģimenes un profesijas asis, ticība zinātnei un progresam –, sāk šķobīties” (Яницкий, 2001: 10).

Vēlākos darbos U. Beks uzsver, ka pasaules riska sabiedrības teorija risina radikālās nenoteiktības pastāvīgo klātbūtni mūsdienu sabiedrībā. Galvenās institūcijas, pirmās modernitātes subjektus, zinātni un ekspertu sistēmas, valsti, tirdzniecību un starptautisko sistēmu, kā arī militārās struktūras – itin visu, kas atbild par saražoto nenoteiktību aprēķināšanu un kontroli, – sagrauj pieaugošā apzināšanās, ka tās nav efektīvas, turklāt šis process notiek sistemātiski. Modernitātes radikalizēšana rada riska pamatironiju – zinātne, valsts un militārās struktūras kļūst par daļu no problēmas, kuru tām būtu jārisina. To arī nozīmē termins „refleksīvā modernitāte” – mēs nedzīvojam postmodernā pasaulē, bet gan modernākā pasaulē (Beck, 2006: 338).

U. Beks arī nošķir trīs dažādas konflikta asis pasaules riska sabiedrībā:

- ekoloģiskie konflikti, kas savā būtībā ir globāli;

- globālās finanšu krīzes, kuras sākotnēji var „individualizēt un nacionalizēt”;
- globālie terorisma draudi, kas strauji aktualizējās pēc 2001. gada 11. septembra notikumiem ASV.

Tas, ka šie riski ir globāli, nenozīmē, ka pasaule kļūst vienveidīga vai ka visi reģioni un kultūras tagad ir vienādi pakļautas vienotam nekontrolējamu risku kopumam ekoloģijas, ekonomikas un varas jomā. Nē, globālie riski ir sadalīti nevienādi, tie atklājas dažādos veidos, ir atšķirīgi dažādos vēsturiskos kontekstos, kā arī kultūras un politiskos modeļos (Beck, 2002: 41–42).

U. Beka izstrādātā „risku sabiedrības” pieeja izskaidro, kā mūsdienu sabiedrība risina dažādos riskus, kurus tā pati saražo un kuri ievērojami atšķiras no tiem riskiem, ar kuriem pasaule saskārās pirms gadsimta. U. Beka darbi ir izpelnījušies plašu zinātnisku interesi un starptautisku atzinību, taču vienlaikus tie saņēmuši arī samērā izvērstu kritiku vienā vai otrā aspektā.

Ievērojama daļa kritikas veltīta U. Beka izpratnei par risku. Dāņu sociologs Klauss Rasborgs (*Klaus Rasborg*) uzsver, ka ir dažādas risku izpratnes (Rasborg, 2012). Piemēram, F. Evāls uzskata, ka risks kā tāds nepastāv, bet viss ir atkarīgs no draudu un zaudējumu uztveres, ņemot vērā apdrošināšanas aspektus; N. Lūmans domā, ka risks ir veids, kā novērtēt lēmumus attiecībā uz nākotni; austrāliešu sociologs Mičels Dīns (*Mitchell Dean*) pauž domu, ka risku ģenealoģija ir daudz sarežģītāka nekā risku sabiedrības teorija, kur risku rašanās saistīta tikai ar zinātņu un tehnoloģijām. K. Rasborgs uzskata, ka risku sabiedrības teorijas trūkums ir nekonsekvence attiecībā uz risku epistemoloģisko un ontoloģisko statusu, turklāt viņš norāda uz pretrunu U. Beka pētījumos, kur vienlaikus uzsvērts, ka risku sabiedrībā riski ir reāli un ka tie ir tikai un vienīgi diskursīva parādība. Lai novērstu šo pretrunu, U. Beks ievieš hipotēzi par „laika nobīdi” starp risku radīšanu un risku uztveri industriālā sabiedrībā. Taču K. Rasborgs uzsver, ka šajā hipotēzē netiek ņemta vērā kultūras faktoru ietekme uz risku uztveri, lai gan tiek uzsvērts, ka tiem ir nozīmīga loma risku konstrukcijā. Tādējādi risku sabiedrība būtu jāaplūko nevis kā pamatā tehnoloģiju radīta jauna sociālā realitāte, bet gan kā mainīga modernās sabiedrības kultūras izpratne, jauna „krīzes semantika” vai jaunu pārvaldības formu rašanās mūsdienu labklājības valstī. K. Rasborgs norāda, ka šo alternatīvo nostāju kopīga iezīme ir risku aplūkošana ne tikai kā ekonomiskās un tehnoloģiskās attīstības „komplīkācijas”, bet arī saistībā ar mūsdienu sabiedrības sarežģītajām varas un kontroles formām. Šajā kontekstā ir apšaubāmi runāt par „risku

sabiedrību” vai pat par “pasaules riska sabiedrību”, tāpēc K. Rasborgs rosina riska sabiedrības vietā runāt par riska loģiku vai racionalitāti, atzīstot riska svarīgo – bet ne vissvarīgāko – lomu mūsdienu sabiedrībā (Rasborg, 2012).

Arī sociologs Jenss Cinnss (*Jens Zinn*)⁹ pievērš uzmanību riska jēdziena izpratnei, kas U. Beka teorijā ir sašaurināta līdz tehniskiem un vides riskiem kā neparedzētām industrializācijas sekām. Šāda izpratne šķiet nepietiekama, ņemot vērā mūsdienu sabiedrības komplicētību, un jaunāki pētījumi koncentrējas nevis uz riskiem, bet nenoteiktību un to, kā šo nenovēršamo nenoteiktību vislabāk vadīt (Zinn, 2008). Kritizēta tiek arī Beka izteikti negatīvā riska kā kaitējuma uztvere, bet riska jēdziens taču ietver arī pozitīva rezultāta iespējamību – riska uzņemšanās medicīnā, finansēs, brīvajā laikā var tikt atalgota. Tomēr Beka teorija aplūko risku kā kaitējumu, kas risku padara par “zaudējums – zaudējums □ vienādojumu (Mythen, 2007: 801).

Arī citi pētnieki pievērsušies problemātiskajam riska jēdziena lietojumam U. Beka darbos. Vācu sociologam savā teorijā būtiski bija nošķirt pirmsmodernitātes un agrīnās modernitātes riskus no reflektīvās modernitātes riskiem, taču, uzsvēris šo atšķirību, viņš lieto vienu un to pašu terminoloģiju. Ja risks kā dabisks un aprēķināms notikums riska sabiedrībā vairs nepastāv, tad, iespējams, riska sabiedrību daudz precīzāk būtu nosaukt par postriska vai postdabiskā riska sabiedrību (Ekberg, 2007: 363). Un vēl – ja dabas draudus attiecina tikai uz pirmsindustriālām sabiedrībām, pienācīgi netiek novērtētas neseno vides katastrofu postošās sekas (piemēram, 2004. gada nogalē notikušais cunami Indijas okeānā ar aptuveni 300 000 upuru) (Mythen, 2007: 799).

Tiek pārņemts, ka U. Beks ir pārāk optimistisks, pieņemot, ka pirmsriskā sabiedrības riski ir izzuduši, ka viņam raksturīga fokusa maiņa uz daudz iespaidīgākiem un intelektuāli rosinošākiem riskiem atstāj novārtā krietni senākus, mazāk iespaidīgus riskus, kuri joprojām apdraud miljoniem cilvēku veselību un izdzīvošanu, piemēram, riski, kas saistīti ar pastāvošo nabadzību. Tāpat U. Beka akcentu pārnese no ārējiem militāriem riskiem uz tehnoloģiskiem riskiem aizēno kodoltehnoloģiju, kā arī ķīmisko un gēnu tehnoloģiju slēpto militāro potenciālu, bet bioloģisko ieroču masu ražošanas iespējamība taču ir viens no lielākajiem 21. gadsimta draudiem (Ekberg, 2007: 360–361).

---

⁹ Jenss Cinnss studējis socioloģiju, sociālo psiholoģiju, politikas zinātni Zārlandes Universitātē un Bīlfeldes Universitātē (Vācija); patlaban Melburnas Universitātes (Austrālija) asociētais profesors socioloģijā. Pētnieciskās intereses saistītas ar riska un nenoteiktības, cilvēka dzīves cikla un biogrāfijas pētījumiem.

Līdzīgi kā E. Gidenss tiek kritizēts par uzticēšanos ekspertu zināšanām, arī U. Beks tiek kritizēts par lielo uzsvāru uz zinātnes lomu sabiedrības riska apziņas radīšanā, vienlaikus cilvēkus pirmām kārtām aplūkojot kā kognitīvā nozīmē refleksīvas būtnes. U. Beka izpratnē pakļaušanās zinātniskai nenoteiktībai ir politikas, tiesību un publiskās sfēras atbrīvošana no tehnokrātu protežēšanas, taču arī sociālo praksi atbrīvot no zinātnes var tikai ar zinātni (Lidskog, 1996: 49).

Debatēs par riska sabiedrību nepietiekami atspoguļota empīriskā (zināmā mērā pragmatiskākā) pieeja, lai gan pētnieki savos empīriskajos pētījumos nereti izmanto U. Beka perspektīvu. Secinājumi ir visai atšķirīgi. Vieni piekrīt U. Beka teorijai, jo empīriski secinājuši, ka cilvēki, lai arī ne visi, ikdienā dzīvo saskaņā ar riska sabiedrības principiem (Jensen & Blokand, 2008: 773). Citi kritizē U. Beka vispārinājumus, kuros nav pievērsta pietiekama uzmanība dzimumam, vecumam, sociālai vai etniskai izcelsmei u. tml., kam – kā empīriskie pētījumi liecina – tomēr ir nozīme, veidojot zināšanas un pieredzi riska jomā. Jāsecina, ka „lielo teoriju” statuss, kas neformāli piešķirts U. Beka un arī E. Gidensa argumentiem, nav veicinājis šo autoru centienus empīriski pārbaudīt savas teorijas (Lupton & Tulloch, 2002: 319).

Riska sabiedrības teorija neapšaubāmi ir izraisījusi plašas diskusijas, ko veicinājusi arī U. Beka pieeja idejas formulēšanā, kur sava vieta ir gan pētījumam, gan pieredzētajam (pieredzei). Lai gan šajā teorijā trūkst empīriskas pamatotības, vienlaikus tā sniedz sava veida uzmundrinājumu socioloģijai un raisa pārdomas, kas kopumā veicina sociālo zināšanu attīstību (Mythen, 2007: 808).

Tātad viena no plašākajām riska sabiedrības interpretācijas koncepcijām, pēc promocijas darba autores domām, pieder U. Bekam. Viņš, izklāstot savu riska jēdziena koncepciju, ir formulējis vairākas riska jēdzienu raksturojošas tēzes:

- riski ir neredzami, bieži vien risku bīstamības un iespējamības pakāpi nosaka izpratnes līmenis un informācija par riskiem;
- riskiem piemīt t. s. bumeranga efekts – laika gaitā riski skar arī tās sistēmas, kas tos ražo vai gūst labumu no procesiem, kas rada riskus; šis process rada arī ekoloģisko atsvešinātību un risku skarto sistēmu vērtības samazināšanos;
- sabiedrības attīstība rada jaunus riskus, šā procesa gaitā riski mūs sasniedz, mēs nespējam visus riskus pārvaldīt un interpretēt. Šeit liela nozīme ir ekspertu viedoklim, jo tieši eksperti bieži vien nosaka riska pieņemamības līmeni;
- riskus nevar likvidēt pilnībā, tiem ir raksturīga pašatjaunošanās;

- sociāli determinētie riski ir sava veida politiskais detonators, uzskata U. Beks, riska sabiedrībā „nepolitiskās” tēmas kļūst par „politiskām”.

Izvērtējot U. Beka riska sabiedrības koncepciju raksturojošās tēzes, jāsecina, ka viņa centrālās atziņas ir šādas:

- atšķirībā no industriālās sabiedrības dominējošā motīva – „vienlīdzīga sabiedrība” – riska sabiedrības normatīvais modelis ir „droša sabiedrība” jeb no riskiem pasargāta sabiedrība. Sabiedrība no vajadzību apmierināšanas pārorientējas uz to pašierobežošanu;

- riska sabiedrība savā nestabilitātē var radīt jaunu sociālu spēku rašanos vai arī veco atdzimšanu, un ar laiku šie spēki var iegūt nopietnu politisku ietekmi;

- riska sabiedrība ir politiski nestabila; nepastāvība un permanentas bailes var izraisīt autoritāru vai totalitāru pārvaldes formu atgriešanos.

1.2. Riska uztveres pieejas

Tiklīdz pētnieks izvirza mērķi noteikt risku indivīdam vai grupai (it īpaši – sociāli pieņemamu risku visai sabiedrībai), noskaidrojas uzdevuma sarežģītība, jo jebkura riska aprēķināšanas sistēma ir saistīta ar personiskām preferencēm, kultūru un politisko kontekstu. Šādi ievirzīta aplūkojuma klasisks paraugs ir M. Duglasas¹⁰ un Ā. Vildavskas¹¹ darbs „Risks un kultūra”. Minētie autori norāda, ka cilvēki nevar pazīt visus riskus, ar kuriem tie sastopas konkrētajā tagadnes mirklī vai sastapsies nākotnē. Kopumā domstarpības par to, kas un cik lielā mērā ir riskants un kas ar to darāms, ir visai būtiskas. Tā kā neviens nespēj aprēķināt risku, ar kuru sabiedrībai būs jāstapojas, mūsdienu riska analīzē var konstatēt trīs īpatnības.

Pirmā īpatnība saistīta ar to, ka domstarpības šīs problēmas kontekstā ir dziļas un plaši izplatītas Rietumu pasaulē. Otrā – ar to, ka dažādi cilvēki mēdz raizēties par

---

¹⁰ Britu zinātniece Mērija Duglasi (*Douglas*, 1921–2007) kļuva pazīstama ar darbiem kultūras teorijā un sociālajā antropoloģijā. Viņa tiek uzskatīta par E. Dirķema (*Émile Durkheim*) sekotāju un strukturālistu ideju atbalstītāju. Liela bija M. Duglasas interese par salīdzinošo reliģiju pētījumiem, viņa sarakstījusi arī daudzus darbus par risku analīzi un vidi, patēriņu un labklājības ekonomiku, par ēdienu un rituālu; visi darbi tiek bieži citēti antropologu pētījumos.

¹¹ Amerikāņu politologs Ārons Vildavskis (*Aaron Wildavsky*, 1930–1993) pazīstams kā daudzu jaunu sociālo ideju autors. Plaši zināmi ir viņa pētījumi budžeta un budžeta teorijas jomā. Viņa vārds ir saistīts ar inkrementālismu politikā (nākotnes politikā kā primārais jāaplūko budžets, nevis ekonomiskie vai lēmumu pieņemšanas procesi valstī). Vildavskis argumentē, ka riska menedžmentā lietojamas gan elastīguma, gan prognozēšanas stratēģijas, un attīstības vārdā cilvēkiem jāpierod ikdienā izstrādāt stratēģijas sadzīvošanai ar maziem negadījumiem, nevis jācenšas novērst *visus* nākotnes riskus.

dažādiem riskiem – karu, piesārņojumu, nodarbinātību, inflāciju. Trešā – zināšanas un rīcība nav sinhronas: lai kādas programmas riska samazināšanai tiktu pieņemtas, tām neizdodas sekot iespējamā maksimuma principam, lai novērstu vislielāko kaitējumu. M. Duglasa un Ā. Vildavskis secina, ka draudiem jānosaka zināma prioritāšu skala, nevis jāveic vienkārša riskus izraisošo objektu uzskaitē. Risku ranžēšana un novērtēšana, lai zinātu, ar kādiem riskiem jātiek galā un kādā secībā, prasa iepriekšēju vienošanos par šādas vērtēšanas kritērijiem (Douglas & Wildavsky, 1982: 3; Яницкий, 2001).

Tā kā nav (un nevar būt) vienas vienīgas pareizās riska koncepcijas, tad nepastāv arī veids, kādā varētu likt visiem to pieņemt. No šejienes izriet Duglasas un Vildavskas pētījuma galvenais teorētiskais secinājums: „Risks ir uzskatāms par zināšanu par nākotni un vēlamāko perspektīvu saskaņotības kopproduktu.” „Kad zināšanas ir noteiktas, bet saskaņa pilnīga,” turpina autori, „kad pastāv vienošanās par mērķiem un visas alternatīvas (kopā ar to realizācijas varbūtībām) ir zināmas, tad iespējams izveidot labākā risinājuma realizācijas programmu. Šādā gadījumā problēmai ir tehnisks raksturs, un risinājums ir saistīts ar aprēķinu.. Tas nozīmē, ka risinājums ir rodams pētīšanā [...]”. M. Duglasai un Ā. Vildavskim riska uztvere ir sociāls process, un jautājumi par riska pieņemamību jāizskata, ņemot vērā sociālos aspektus. To risku, par kuriem satraucas cilvēki, izvēle ir atkarīga no tām sociālajām dzīves formām, kurām tiek dota priekšroka. „Dažādi sociālie principi, kas vada cilvēku rīcību, ietekmē spriedumus par to, no kādiem draudiem jābaidās visvairāk, kādi riski ir tā vērti, lai tos uzņemtos, un kam būtu jāatļauj tos uzņemties. Sabiedrības tips rada atbildības tipu un fokusē raizes uz atsevišķām bīstamībām [...]. Jebkura sabiedrības forma rada savu uzskatu par dabisko vidi, kas ietekmē, kuras briesmas sabiedrība izvēlas, pievēršot tām uzmanību” (Douglas & Wildavsky, 1982: 6; sk. arī Яницкий, 2003: 12).

Risku izvēle un izvēršana, kā dzīvot, jāaplūko kopā, – tā uzskata arī O. Jaņickis. Katrai sabiedriskās dzīves formai ir savs „risku portfelis”, kopīgas vērtības rada kopīgas bailes. Nepastāv atšķirība starp uztveri un realitāti un arī pareizas rīcības pareizs apraksts, vismaz ne iepriekš. Reālās briesmas nav zināmas līdz brīdim, kad tās iestājas. Turklāt, rīkojoties tagadnē, lai novērstu nākotnes briesmas, jebkura sociālā sistēma dažus riskus paceļ pārāk augstu, bet citus nolaiž zemāk par redzamības līmeni. Šī kultūras novirze nav atdalāma no sociālās organizācijas tipa. Risku pieņemšana un to novēršana, ikviena cilvēka pārliecība un bailes – tā ir daļa no dialoga par to, kā labāk jāorganizē sociālās attiecības (Яницкий, 2003: 13).

Ņemot vērā to, ka cilvēki izvēlas kādas zināšanas par noteiktām briesmām tieši tāpēc, ka piekopj noteiktu dzīvesveidu, var pieņemt, ka cilvēki, kuri ir dažādu sociālās organizācijas formu piekritēji, būs predisponēti pieņemt atšķirīgus risku veidus (vai izvairīsies no tiem). Citiem vārdiem, cilvēkiem risku (t. i., sociāli pieņemamo risku) uztveres un izvēles pārmaiņas būs atkarīgas no tā, kā mainīsies viņu sociālās organizācijas tips. Pieņemamo riska līmeni nav iespējams noteikt, ja pēta tikai cilvēka mijiedarbību ar dabu un tehnoloģijām. Ir nepieciešams paskaidrot, kāpēc cilvēki piekrīt ignorēt lielāko daļu viņiem apkārt esošo potenciālo bīstamību un koncentrējas, organizējas, lai pretotos tikai dažām no tām (Douglas & Wildavsky, 1982: 10).

M. Duglasa raksta, ka vidi piesārņojošas katastrofas, vienmēr tiek interpretētas politiski: kāds par tām allaž ir jāapsūdz. Viņa ir ieviesusi jēdzienu „apsūdzošais apdraudējumu modelis”, t. i., kādas kopienas locekļu vainīgo meklēšana, lai izskaidrotu savas nelaimes (Douglas, 1992).

Diez vai atradīsies daudz tēmu, kuras plašam cilvēku lokam šobrīd būtu labāk zināmas vai kuras tie uzskatīta par tikpat svarīgām kā kaitējums, ko modernā tehnika un tehnoloģijas – vienalga, vai runa ir par ķīmiskiem kancerogēniem, atomenerģētiku vai kaitīgiem savienojumiem, ar ko tiek piesārņota zeme, ūdeņi, gaiss, pārtikas produkti, – nodara videi un cilvēka organismam. Derētu aizdomāties, kādēļ darbības un produkti, kas kādreiz tika uzskatīti par drošiem (vai pietiekami drošiem), tagad aizvien biežāk tiek uztverti kā draudīgi – rosina Ā. Vildavskis. Kuri cilvēki tehniku uzskata par svētīgu, nekaitīgu, bet kuri – par bīstamu? Kādā mērā dažādi cilvēki ir vienlīdz satraukušies par vienām un tām pašām briesmām, un kādā pakāpē viņi uzskata par lielu risku parādības, kuras citiem šķiet pavisam neliels risks? Kā mainās cilvēku satraukums par dažādiem riska veidiem – par karu, sociālām novirzēm, ekonomiskiem satricinājumiem, tehnoloģisko risku (Wildavsky, 1990: 166)? Tikai salīdzinot uzvedību dažādās briesmās, var noskaidrot kopējās tendences, uzzināt, vai indivīdiem ir/nav noslieces uz risku un vai viņu briesmu uztvere ir atkarīga no nozīmes, kādu tie piešķir sava potenciālā satraukuma objektiem (Wildavsky & Dake, 1990: 167).

Visplašāk izplatītā riska uztveres teorija ir *zināšanu teorija*: tās pamatā ir priekšstats, ka cilvēki uztver tehnoloģijas utt. kā bīstamas tādēļ, ka viņi zina par to bīstamību. M. Duglasas un Ā. Vildavskas kritiskajā apskatā „Risks un kultūra” (Douglas & Wildavsky, 1982), piemēram, ir iztirzāta Džona Holdrena teorija, ka uztverošie ir reālo briesmu pakāpes reģistrētāji (ja reiz cilvēki ir satraukušies, viņiem ir par ko satraukties):

„Iespējams, mums pietiek ar daudz vienkāršāku aprakstu: cilvēkus visbiežāk satrauc tie riska veidi, kuri šķiet tieši apdraudam viņu labklājību konkrētajā momentā; vides problēmas prevalē tikai tur un tad, kad cilvēki uzskata, ka varmācības un ekonomiskā sabrukuma risks tiek kontrolēts. Galu galā, kas gan ir slikts vienkāršajā idejā (kas salīdzināma ar A. Maslova ideju par vajadzību piramīdu), ka bažas par smalkākiem un sarežģītākiem draudiem materializējas tikai gadījumā, ja ir novērsti tiešākie un acīmredzamākie draudi?” (Holdren, 1983; Wildavsky & Dake, 1990: 167).

Cits vispārpieņemts nosacījums riska uztverē tiek atvasināts no *personības* teorijas. Individīdi atbilstoši savai ievirzei pietiekami noturīgā veidā vai nu pieņem risku, vai cenšas no tā izvairīties, kad vien tas ir iespējams (Wildavsky & Dake, 1990: 167; MacCrimmon & Wehrung, 1988; Mitchell, 1983).

Kā norāda Ā. Vildavskis, trešais sabiedrības briesmu uztveres skaidrojumu kopums interpretējams ar divām *ekonomikas teorijas* versijām. Pirmā – bagātie labprātāk pieņem risku, kas saistīts ar tehniku, jo gūst lielāku labumu no tā un ir kaut kādā veidā aizsargāti no nevēlamajām sekām. Savukārt mazāk turīgie, domājams, jūtas pavisam pretēji (Wildavsky & Dake, 1990: 167). Otrā, „postmateriālistiskajā” versijā pamatojums ir izvērsts tieši pretēji: tādēļ, ka ir paaugstinājušies dzīves standarti, bagātie ir mazāk ieinteresēti tajā, kas viņiem pieder (pārpilnība) un kas viņiem to nodrošinājis (kapitālisms), bet vairāk tajā, ko viņi gribētu saglabāt un iegūt (tuvība sociālajās attiecībās, labāka veselība u. tml.) (Inglehart, 1977). Bet, kā uzskata Ā. Vildavskis, iespējams, ka jaunais bagātnieks tiecas uz „postmateriālistiskām” vērtībām (piemēram, harmonija cilvēku attiecībās) un tādēļ mazāk domā par vides piesārņojumu un ķīmisko saindēšanos (Wildavsky & Dake, 1990: 167).

Citi skaidrojumi par sabiedrības reakciju uz potenciālajām briesmām sakņojas *politikas teorijās*, kuras strīdus par risku aplūko kā interešu cīņu par stratēģisku amatu vai partijas priekšrocību u. tml. Interešu sadursmes politiskais modelis saista konfliktus ar cilvēku dažādo sociālo statusu sabiedrībā (Wildavsky & Dake, 1990: 167). Šādā pieejā riska uztverei cerības uz izskaidrojumu tiek pārceltas uz sociāliem un demogrāfiskiem raksturlielumiem: dzimumu, vecumu, piederību noteiktai sociālai šķirai, liberāliem vai konservatīviem uzskatiem un/vai piederību politiskām partijām (Cotgrove, 1982; Nelkin & Pollack, 1982; Wildavsky & Dake, 1990: 167).

Kultūras teorētiķi, kas aplūko indivīdus kā aktīvus savas uztveres organizatorus, pieņēma, ka cilvēki izvēlas, no kā baidīties, lai uzturētu savu dzīvesveidu (Douglas, 1982 [1978], 1979, 1982; sk. arī Douglas & Wildavsky, 1982; Thompson et al., 1990).

Šādā pieejā selektīvā uzmanība pret riska fenomenu un izvēle starp dažādiem iespējamiem tā pieņemšanas/izvairīšanās tiem atbilst kultūras aizspriedumiem (priekšrokas došanai), t. i., pasaules uzskatiem vai ideoloģijām, kam raksturīgas dziļi iesakņojušās vērtības un priekšstati, kas aizsargā dažādus sabiedrisko attiecību modeļus. *Riska uztveres kultūras teorijā* sociālās attiecības tiek attēlotas kā atšķirīgi cilvēku savstarpējo attiecību modeļi – hierarhiskais, egalitārais un individuālais modelis (Вилдавски & Дейк, 1994: 270).

M. Duglasa norāda, ka pasaulei, lai runātu par riska uztveri, ir nepieciešama vienota „vārdnīca”. Pieaugot ar tehniku saistītam riskam (vienlaikus jāatzīmē, ka citi riski ir mazinājušies, kaut vai spriežot pēc saslimstības vai mirstības rādītājiem), visā industrializētajā pasaulē ir augusi riska jēdziena popularitāte. Tādēļ sīkāk jāaplūko, kādēļ tik ļoti saasinājies jautājums tieši par tehnikas bīstamību (Дуглас, 1994: 243).

Vairums kultūru izstrādā draudu morālam un politiskam vērtējumam kādu kopēju terminu, kas caurauž visu sociālo dzīvi. Pirmsindustriālajā periodā Rietumu kultūrā šāds jēdziens bija *grēks*. Kā norāda M. Duglasa, aplūkojot *riska* un *grēka* jēdzienus kultūras kontekstā, var secināt, ka *grēks* un *tabu* vairāk orientēts uz pagātnes notikumiem – vispirms notiek nelaime, un tad tā tiek skaidrota ar kādu pagātnes notikumu. Savukārt *risks* vairāk orientēts uz nākotni: šo jēdzienu izmanto, lai jau iepriekš izvērtētu bīstamību (Дуглас, 1994: 245).

Ne kultūras aizspriedumiem, ne sociālajām attiecībām netiek piešķirta kauzāla prioritāte: tās vienmēr atrodas kopā un pastiprina viena otru. Tādēļ nepastāv sociālās attiecības bez attaisnojošiem kultūras aizspriedumiem un aizspriedumi bez tos uzturošām attiecībām. Sociāli dzīvotspējīgo kultūras aizspriedumu un sabiedrisko attiecību apvienojumu kultūras teorijā dēvē par dzīvesveidu vai arī par politisko kultūru.

Hierarhisko, egalitāro un individuālo sabiedrisko attiecību formām hipotētiski ir jārada atšķirīgi priekšstati par to, kas veido/neveido risku. Tā kā kultūras aizspriedumi ir ideoloģijas formas, tad zināmiem aizspriedumiem un attiecīgām ideoloģijām (piemēram, egalitārisma un politiskajam liberālismam) vajadzētu cieši korelēt savā starpā (Wildavsky & Dake, 1990: 167).

Riska uztveres kultūras teorijas hierarhijas modeļa piekritēji sociālās novirzes uztver kā bīstamas, jo tās var sagraut viņu izvēlēto sabiedrisko attiecību formu („augstākstāvošie/padotie”). Un pretēji, lielākas noteikumu vienlīdzības piekritēji izjūt nepatiku pret hierarhijai raksturīgo lomu diferenciāciju, jo ranžētas pozīcijas paredz nevienlīdzību. Egalitāristi noraida hierarhijai piemītošos priekšrakstus (t. i., kam, ko un

ar ko ir atļauts darīt), un tādēļ izrāda daudz mazāku interesi par sociālo noviržu problēmu (Wildavsky & Dake, 1990: 168).

Individuālās kultūras atbalsta pašpārvaldi, ieskaitot brīvību piedāvāt savu cenu un tirgoties. Normatīvo ierobežojumu un uzvedības kontroles līdzekļu labirints tiek uztverts kā draudi individuālista autonomijai. Sociālās novirzes rada draudus individuālistiskajai kultūrai tikai tad, kad tās ierobežo brīvību vai grauj tirgus attiecības. Jādomā, ka individuālistu pozīcija ievietosies kaut kur pa vidu starp hierarhistiem, kuriem sociālā novirze ir galvenais riska veids, un egalitāristiem, kuriem tā ir ne vairāk kā otršķirīgas briesmas (Wildavsky & Dake, 1990: 168).

Egalitāristi sludina, ka daba ir „trausla”, lai attaisnotu ierobežoto pasaules resursu vienlīdzīgu sadali un apvaldītu individuālistus, kuru pastāvēšana (proti, tirdzniecības piedāvājumi un darījumi) nebūtu iespējama, ja viņi pārāk daudz raizētos par dabas postīšanu. Un pretēji, individuālisti pasludina dabu par „pārpilnības ragu”: ja cilvēkus atbrīvotu no mākslīgajiem ierobežojumiem (piemēram, pārmērīgām ekoloģiskām prasībām), tad neierobežota pārpilnība gaidītu ikvienu un pārpārēm kompensētu jebkādu dabai nodarīto kaitējumu. Hierarhistiem ir šis tas kopējs ar individuālistiem: viņi atbalsta tehnoloģiskos procesus un gala produktus ar noteikumu, ka viņu atzītie eksperti ir izstrādājuši atbilstošos drošības sertifikātus un tiek ievēroti attiecīgie liegumi un instrukcijas. Hierarhiskajā kultūrā daba tiek attēlota kā „samaitāta un paciešama”: būs labi, ja sekosiet šīs kultūras ekspertu noteikumiem un rekomendācijām, bet būs slikti, ja to nedarīsiet (Wildavsky & Dake, 1990: 168).

Ar ko atšķiras hierarhistu un individuālistu pasaules uzskats? Ar pārmaiņām interešu objektā. Tehnoloģiskā riska izpētē abas šīs kultūras tendences savijas, abas ir optimistiskas attiecībā uz tehniku: individuālisti to uzskata par neierobežotas individuālās uzņēmējdarbības līdzekli (šeit risks ir labvēlīga iespēja, veiksmes izredzes), bet hierarhisti tic, ka ekspertu atzītai tehnoloģijai ir jāuzlabo dzīves kvalitāte (Wildavsky & Dake, 1990: 168).

Lai pārbaudītu šīs piecas konkurējošās teorijas, proti, zināšanu, personības, ekonomikas, politikas un kultūras teoriju, Ā. Vildavskis izmantoja Kalifornijas Universitātes Personības izpētes un vērtēšanas institūta riska uztveres datu arhīvu, ko izveidojuši Kenets Kreigs, Deivids Bass un Karls Deiks (*Kenneth Craig, David Bas, Karl Dake*) (Wildavsky & Dake, 1990: 169).¹²

---

¹² Tika apsekoti 300 iedzīvotāji Sanfrancisko (ASV) reģionā: kā viņi uztver tehnoloģijas, kādas pieejas sociāliem risinājumiem un kādu sociālā riska politiku izvēlas, viņu uzticēšanās institūtiem,

Pētījuma rezultāti liecināja, ka cilvēki, kuri ir norādījuši, ka viņu izglītības līmenis ir augsts, ir tendēti mierīgāk uztvert kara risku. Citādā ziņā zināšanas un izglītība, pašu aptaujāto vērtējumā, vāji (t. i., statistiski nenozīmīgi) korelē ar to, kam viņi dod priekšroku, pieņemot sociālo risku vai uztverot tehnoloģiju, vides, sociālo noviržu un ekonomisko risku (Wildavsky & Dake, 1990: 170).

Cilvēkus, kuri izjūt, ka sabiedrībai ir jāpieņem tehnoloģiskais risks, var aprakstīt kā pacietīgus, atturīgus, ar noslieci uz samierināšanos un kārtību (t. i., noslieces uz risku pakāpe pozitīvi korelē ar tādām rakstura īpašībām kā „vajadzība pēc kārtības” un „pamatotība”) (Вилдавски, Дейк, 1994: 274).

Sociālā riska aizstāvji nav tendēti uz agresivitāti, izaicinājumiem vai lielu patstāvību. Visticamāk, viņi būs piesardzīgi un pieticīgi, dos priekšroku stabilitātei, nevis pārmaiņām. Šis uzvedības modelis paredz tādu personības tipu, kas ir orientēts uz tehnoloģisko risku, proti, ir paklausīga, centīga, autoritāti cenoša pilsoņa personība. Šādas personības struktūra ļoti labi saskan ar hierarhijas politisko kultūru. Un pretēji, tie, kuri ar tehnoloģiju un apkārtējās vides pasliktināšanos saistīto risku uztver asāk, ir tendēti pozitīvi attiekties pret pārspīlētu pašizpaušmi, neatkarību un vajadzību pēc pārmaiņām, bet negatīvi – pret vajadzību pēc kārtības, pietāti un pacietību (t. i., viņu noslieces ir pretējas sociālo risku pieņemošo personību nosliecēm). Šis tehnoloģisko risku nepieņemošais personības īpašību modelis atbilst arī tiem, kuri atzīst egalitārisumu. Turklāt ir vairāk ticams, ka egalitārisma piekritēji personiskā plānā tiecas pieņemt risku, bet sociālā plānā nav uz to tendēti, savukārt tie, kuri dod priekšroku hierarhijai, tiecas noliegt risku, bet sociāli viņi ir „par” risku attiecībā uz tehnoloģijām un apkārtējo vidi. Tādējādi nav nekādu pierādījumu tam, ka pastāv zināma personības struktūra, kura jebkuros apstākļos ir vai nu risku pieņemoša, vai to noraidoša (Wildavsky & Dake, 1990: 171).

Riska uztverē un tā pieņemšanā piederībai politiskajām partijām ir mazāka loma nekā ideoloģiskam pretnostatījumam „labējie/kreisie”. Vienalga – pēc pašnovērtējuma vai vadoties no politiskās partijas deklarētajām vērtībām – liberāļiem ir spēcīga tendence atzīt egalitārisumu un nosodīt hierarhiju un individuālismu. Līdzīgā veidā piederība ASV Demokrātu partijai korelē ar egalitārisumu, bet tā ir nenoteikta attiecībā pret piekrišanu vai nepiekrišanu hierarhiskajam vai individuālistiskajam viedoklim.

---

sociotehnoloģiskā un politiskā orientācija, personiskās vērtības, ekoloģiskās nostādnes, personības priekšnosacījumu pašraksturojums utt. Pētījumā izmantots iedzīvotāju „sociālā riska politikas” riskēšanas gatavības indekss, lai izmēritu pakāpi individuālai noslieci uz risku saistībā ar tehnoloģiju salīdzinājumā ar tā noraidīšanas pakāpi.

Republikāņiem ir nosliece uz individuālistiskiem un hierarhiskiem aizspriedumiem un spēcīga tieksme noliegt egalitārismu (Wildavsky & Dake, 1990: 171).

Kādas riska uztveres kontekstā ir kultūras teorijas noteiksmes salīdzinājumā ar citām pieejām? Kultūras aizspriedumi salīdzinājumā ar zināšanu un personības teorijām nodrošina labākas prognozes par riska uztveri un priekšrokas došanu riska veidu izvēlē, un tiem ir vismaz tāda pati paredzēšanas spēja kā politiskajai orientācijai. Egalitārisms ir cieši saistīts ar tehnoloģiskā un ekoloģiskā riska uztveri, uzskatot tos par ļoti nopietnu sabiedrības problēmu, un to raksturo spēcīgi izteikta riska nepieņemšana šajās jomās (Wildavsky & Dake, 1990: 171).

Savukārt individuālistiskie un hierarhiskie aizspriedumi ir pozitīvi saistīti ar izvēli par labu tehnoloģiskajam riskam un ar tehnoloģiju piedāvāto priekšrocību vidēju novērtējuma līmeni. Šeit aina ir optimistiskāka: tehnoloģiju priekšrocības ir lielas, bet riski – mazi, tādēļ sabiedrībai jāturpina samierināties ar risku, lai iegūtu vairāk labumu, kurus progress dod kopā ar riskiem (Wildavsky & Dake, 1990: 172).

Ik reizi, kad tiek prezentēti kādu citu pētījumu salīdzinošie dati, tie demonstrē, ka visspēcīgākais faktors riska uztveres paredzēšanai ir uzticēšanās institūtiem vai ideoloģijai, kas galvenokārt liecina par to, kādiem institūtiem var uzticēties. Šādi dati apstiprina: lai kā arī konceptualizētu pasaules uzskatus (politiskās ideoloģijas vai kultūras izvēles formā), tie vislabāk izskaidro riska uztveres tipiskākās formas (Wildavsky & Dake, 1990: 175).

M. Duglasa un Ā. Vildavskis izvirzījuši tēzi, ka neviens nespēj aprēķināt risku, ar kuru sabiedrībai būs jāstopas, un šo nespēju ietekmē gan problēmas dziļums, gan risku daudzveidīgais raksturs, gan tas, ka nevar iegūt visaptverošas zināšanas, kas novērstu visus iespējamus kaitējumus. M. Duglasa un Ā. Vildavskis secina: tā kā nepastāv viena pareizā riska koncepcija, nepastāv arī viens vienīgs veids, kādā to likt pieņemt sabiedrībai. Tādējādi viņi piedāvā uzskatīt risku par zināšanu par nākotni un vēlamāko rīcības perspektīvu saskaņotības kopproduktu.

Savukārt, pamatojoties uz Ā. Vildavskas un K. Deika apkopoto teorētisko materiālu, jāsecina, ka pastāv piecas dažādas riska uztveres teorijas: zināšanu, personības, ekonomikas, politikas un kultūras riska uztveres teorija. Proti, interpretējot indivīda riska uztveres pieejas, tiek lietoti zināšanu, personības īpatnību, ekonomiskā līmeņa, politiskās izvēles un kultūras īpatnību kritēriji.

Kultūras teorijas riska uztveres modelī, noskaidrojot indivīdu riska izvērtēšanas īpatnības, uztveres tipi tiek klasificēti arī pēc dzīvesveida jeb politiskās kultūras piederības tipa: hierarhiskā, egalitārā un individuālā uztvere.

Kopsavilkums

Termins „riska sabiedrība” radās 20. gadsimta nogalē. Tas raksturoja modernizācijas un cilvēka darbības apdraudēto sabiedrību un to, kā sabiedrība reaģē uz šiem riskiem, ko radījusi pati sabiedrības attīstības gaita. Autore šajā nodaļā pamatā balstās uz U. Beka, E. Gidensa un N. Lūmana pieeju riska sabiedrības skaidrojumā.

Riska sabiedrības izziņa interesē daudzas zinātnes nozares, un tas dod pienesumu gan riska sabiedrības izpratnē, gan arī ļauj pievērsties jauniem pētījumu virzieniem, turklāt dažādās pieejas ļauj precīzāk definēt situāciju un lemt par risku praktisku vadīšanu. Riska sabiedrības ideja ir attīstīta arī citu sociologu, sociālo un kultūras antropologu, ekonomistu, fiziķu u. c. darbos.

Latviju pilnībā skar tieši tādi paši globālo procesu rezultātā radušies riski, kādi apdraud pārējās pasaules valstis. Tādēļ ir svarīgi noskaidrot, cik lielā mērā Latvijas iedzīvotāji apzinās savu vietu globālā riska sabiedrībā, cik lielā mērā apzinās ekoloģiskos riskus un kādās aktivitātēs ir gatavi iesaistīties šo risku mazināšanā.

2. EKOLOĢISKO RISKU KONCEPCIJA UN IZPĒTE

2.1. Ekoloģiskie riski riska sabiedrības teorētiskajā koncepcijā

2.1.1. Dabas socializācija: ekoloģisko risku aizsākums

Modernitātes abstraktās sistēmas rada plašas relatīvas drošības sfēras nepārtrauktam ikdienas dzīves ritējumam. Kā jau atzīmēts iepriekš, aplūkojot U. Beka un E. Gidensa riska interpretācijas, domāšanai riska jēdzienos ir sava loma – tā kļūst vairāk vai mazāk neizbēgama un indivīdiem kļūst aizvien neiespējamāk saglabāt kādu konkrētu dzīves stilu vai justies „brīvi”, bet tajā pašā laikā domāšana riska jēdzienos ir līdzeklis stabila rezultāta meklējumiem, un tā ir arī nākotnes „kolonizācijas” jeb kontroles metode. Vairāk vai mazāk pastāvīgas, dziļas un straujas pārmaiņas, kas raksturīgas modernajām institūcijām, apvienojumā ar strukturēto refleksivitāti rada situāciju, kad ikdienas prakses līmenī, kā arī filozofiskas interpretācijas līmenī neko nevar uztvert kā pašu par sevi saprotamu. Tas, kas šodien tiek uzskatīts par lietderīgu, pieņemamu uzvedību, rīt mainīto apstākļu vai iegūto zināšanu rezultātā var tikt novērtēts pavisam citādi (Giddens, 1991: 134).

Mūsdienu sabiedrībā kopumā un indivīda dzīvē norisošo procesu modernizācijas, atvieglošanas vai taupības nolūkā attīstās dažāda veida tehnoloģijas un zinātne. Tiek radītas iekārtas, priekšmeti un procesi, kas atvieglo norises tagadnē un vedina domāt, ka vienkāršo arī nākotnes kontroli, – lai minam nodrošinājumu ar enerģiju, siltumu, kanalizāciju un ūdensvadu. Bija laiks, kad ražošanas attīstība radīja sabiedrībā pārliecību, ka cilvēks – šī specifiskā dabas daļa – pakļauj sev pārējo dabu. Tomēr, uzkrājoties pieredzei un pieaugot mūsu zināšanām, daudz kas ir mainījies un ticis pārvērtēts, arī, piemēram, hidroelektrostaciju, atomelektrostaciju un ūdensvadu sistēmu izbūves un ekspluatācijas vērtējuma aspekti. Šīs sistēmas un pieredze, kas nodrošina to realizāciju, veicina ikdienišķo situāciju stabilizāciju un vienlaikus būtiski tās transformē salīdzinājumā ar pirmsmoderno dzīvesveidu. Attīstītajās valstīs vairumam iedzīvotāju, lai iegūtu ūdeni, vajag tikai atgriezt krānu. Organizēta ūdens padeve pa cauruļvadiem ir būtiski mazinājusi vienu no lielākajām nenoteiktībām, proti, ūdensapgādes neregularitāti, kas aptumšoja dzīvi daudzās pirmsmodernajās sabiedrībās (Melbin, 1987; Giddens, 1991: 136). Mājoklī viegli pieejamais ūdens ļāva paaugstināt

un paplašināt personiskās higiēnas standartus, un tam bija būtiska loma veselības uzlabošanā un dzīves kvalitātes paaugstināšanā. Gluži tāpat arī elektrība, gāze un pastāvīgs nodrošinājums ar cieto kurināmo palīdz uzturēt un paaugstināt fiziskā komforta standartus un nodrošina enerģiju sadzīves ierīču darbināšanai. Visas šīs sistēmas stabilizēja darbības raksturu mājās un ārpus tām. Var uzskatīt, ka elektriskā gaisma palīdzēja „kolonizēt” nakti (Dubos, 1980; Giddens, 1991: 136).

Tehniska iejaukšanās dabā ir nule minēto abstrakto sistēmu attīstības noteikums, bet, protams, tā ietekmē arī daudzus citus modernās sociālās dzīves aspektus. Notiek aizvien plašāka un dziļāka „dabas socializācija”¹³ – dabas, proti, dabas sistēmu iesaistīšana sabiedrības un cilvēka dzīvē (taču bieži vien, vadoties nevis pēc dabas iespējām, bet cilvēka vajadzībām); dabas pārveide atbilstoši cilvēka vajadzībām (bieži vien nerēķinoties ar dabas spēju šo socializāciju „izturēt”); proporciju izjaukšana dabā, vieglprātīgi izturoties pret pašas dabas noteiktām proporcijām (piemēram, ūdeņu dabisko spēju attīrīties u. tml.). Jāatzīmē dabas socializācijas divatnīgais raksturs. Dabas socializācija, šaubu nav, stabilizēja vai vismaz ierobežoja daudzu nejaūšu vai neparedzamu seku ietekmi uz cilvēku un viņa dzīvi. Tiekme kontrolēt dabu bija visai nozīmīga pirmsmodernajā laikmetā, īpaši lielajās agrārajās valstīs, kur irigācija, mežu izciršana un citi veidi, kā piemērot dabu cilvēka vajadzībām, bija ierasta prakse (Dubos, 1980; Giddens, 1991: 136).

Tomēr pēdējo divu trīs gadsimtu laikā sabiedrības ietekme uz dabu ir ievērojami paplašinājusies; tā, līdzīgi citiem modernitātes aspektiem, ir globalizējusies (Giddens, 1991: 137). Dabas socializācija daudzus sociālās attīstības procesus ir padarījusi vienkāršākus, bet vienlaikus ir atklājusies šā procesa otra šķautne – dažādi ekoloģiskie riski. Amerikāņu vides aktīvis, žurnālists, publicists un vairāku grāmatu par vidi un klimata pārmaiņām autors Bils Makibens (*Bill McKibben*) uzskata, ka dabas socializācija sniedz daudzas uzskatāmas un būtiskas ilustrācijas riska rakstura pārmaiņām. Tā, piemēram, viņš uzsver, ka cilvēku iejaukšanās dabas pasaulē izrādījusies tik dziļa un universāla, ka var runāt par „dabas beigām”. Socializētā daba ļoti atšķiras no kādreizējās dabiskās vides, kas pastāvēja neatkarīgi no cilvēka un viņa darbības un radīja cilvēkiem relatīvi nemainīgu fonu. „Tā kā tiek akcentēti tādi momenti, kurus mēs uzskatām par tikai dabai raksturīgiem procesiem, piemēram, lietus, vējš, svelme, tad šai ziņā socializētā daba ir līdzīga iepriekšējai, tikai tā nesniedz nekādu

---

¹³ Dabas socializāciju definē kā dabas universālas izmantošanas pastiprināšanos un cilvēku vispārējas atbildības pieaugumu par tās saglabāšanu (Яценко, 1999).

mierinājumu – attālināšanās no cilvēku pasaules sajūtu, patstāvības un pat mūžības apjaušanas” (McKibben, 1989, Giddens, 1991: 137). Daba šā vārda senajā nozīmē, uzsver Makibens, bija absolūti neparedzama: pēkšņi sacēlās viesuļvētras, auksta vasara iznīcināja sējumus, bet negaidītas lietusgāzes radīja postošus plūdus. Modernā tehnika un pieredze padara iespējamu veiksmīgāku laika apstākļu prognozēšanu, bet uzlabojusies pārvaldība bieži vien ļauj tikt galā ar neparedzētām briesmām vai minimizēt to ietekmi. Tomēr daudzos fundamentālos aspektos socializētā daba ir ievērojami nedrošāka nekā „vecā daba”, jo mēs nevaram būt pārliecināti, kā funkcionēs jaunā dabas kārtība. Piemēram, hipotēze par globālo sasilšanu, kuras rezultāti, kā tiek prognozēts, būs katastrofāli visai pasaulei. Makibens secina, ka mūsu rīcībā esošie dati pierāda, ka procesi ir aizgājuši pārāk tālu, lai tuvākajā nākotnē tos varētu efektīvi aizkavēt. Ar globālo sasilšanu saistītās briesmas – tas ir notikuma risks ar būtiskām kolektīvām sekām, taču precīzs riska novērtējums ir faktiski neiespējams (Giddens, 1991: 138).

Tādējādi vairāku gadsimtu garumā progresējusi dabas socializācija ir radījusi ekoloģiskos riskus, ar kuriem saskaras mūsdienu sabiedrība. Taču, kā uzsver U. Beks, sabiedrība ar ekspertu starpniecību saņem riska, t. sk. ekoloģiskā riska, novērtējumu jeb sociāli pieņemamo līmeni (Beck, 1995b), tādēļ zinātniskajai sabiedrībai ir jānodrošina tā saucamā riska līmeņa iztulkošana plašākai sabiedrībai. Nākamajā sadaļā tiks sniegts ieskats „jaunās ekoloģiskās paradigmas” attīstībā 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs; šī paradigma aizsāka diskusijas un pētījumus vides socioloģijas jomā, kuras uzdevums ir veikt vides problēmu socioloģisku analīzi teorētiski informētā un epistemoloģiski apzinātā veidā (Lidskog, 2001: 127).

2.1.2. Ekoloģisko risku aktualizēšana: „jaunā ekoloģiskā paradigma”

20. gs. otrajā pusē ekoloģisko briesmu vai risku aktualizēšanās tika interpretēta kā dabas resursu trūkums un iespējamais deficīts, taču U. Beks, definējot sabiedrības nākamo attīstības posmu, ko nosauca par riska sabiedrību, norādīja, ka līdzās problēmām, konfliktiem, kas saistīti ar deficīta resursu sadalījumu sabiedrībā, pastāv problēmas un konflikti, kas rodas saistībā ar zinātniski tehnisko sistēmu radītajiem riskiem, to noteikšanas un sadalīšanas nepieciešamību (Beck, 1992b: 19).

Līdz 20. gadsimta 80. gadiem sociologi pārspīlēja sociālo dimensiju un cilvēka unikalitāti, savukārt vides pētījumos pietrūka sociālās un cilvēciskās dimensijas – tā visumā turpināja balstīties uz socioloģijas ciltstēva E. Dirkema paradigmu, ka „sociālos faktus rada tikai sociālie fakti” (Durkheim, 1950). Arī cilvēcisko indivīdu, kurš vienlīdz cieši sakņojas abās pasaulēs – dabā un sabiedrībā – socioloģijai vairāk labpatika aplūkot kā sociālajai pasaulei piederīgu (Яницкий, 2001).

Zviedru sociologs Rolfs Lidskogs (*Rolf Lidskog*) uzskata, ka sociālās dimensijas neievērošanu vides pētījumos lielā mērā ietekmēja socioloģijas vēsturiskā attīstība, kurā sabiedrība tika nošķirta no dabas. Pirmssocioloģiskajā izpratnē par sabiedrību tika respektēta dabas vides būtiskā ietekme uz sabiedrību, turpretī 18. gadsimtā attīstījās perspektīva, kurā sabiedrība tika aplūkota neatkarīgi no dabas. Laikā, kad veidojās klasiskā socioloģija, „sociālo” uzskatīja par nošķirtu no „dabiskā”, un klasisko domātāju (Markss, Vēbers, Dirkems) uzmanību pirmām kārtām saistīja modernās industrijas attīstība un tās degradējošā ietekme uz cilvēkiem. Pat ja viņi atzina dabu par sociālās dzīves priekšnosacījumu, šīs saites sabiedrības socioloģiskajā analīzē neuzskatīja par svarīgām. Dihotomija starp sociālo un dabisko socioloģijā ir bijusi ļoti izteikta. Tas arī izskaidro to, kāpēc mūsdienu socioloģijai grūti izstrādāt vides faktoru sistemātisku novērtējumu. Tomēr pamazām vides problemātika sāka ieņemt savu vietu arī socioloģijā (Lidskog, 2001, 113).

Vieni no pirmajiem, kas 20. gs. 70. gadu nogalē ieinteresējās par vides jeb invaironmentālo socioloģiju, bija amerikāņi Viljams Katons un Railijs Danleps (Catton & Dunlap, 1979). 20. gadsimta pēdējās desmitgadēs socioloģija ir pievērsusies arī vides apziņai kā nozīmīgai parādībai (Lidskog, 2001: 113). Pastāvošajā antropocentriskajā, sociocentriskajā un varētu teikt „optimistiskajā” pieejā sabiedrisko parādību izpētē radās plaisas, kuras aizpildīja sintētiskā pieeja. V. Katons un R. Danleps uzsvēra, ka viņi vismazāk vēlētos apšaubīt *Homo sapiens* ģints kvalitatīvo atšķirību: „Ko mēs patiesi noliedzam, tā ir pārlicība, ka sociologiem joprojām ir tiesības uzskatīt, ka mūsu unikālās īpašības izslēdz mūs no ekoloģisko likumsakarību un vides iedarbības un ierobežojumu sistēmas” (Catton & Dunlap, 1980: 24). Cilvēku sabiedrību vairs nav pieļaujams traktēt tā, it kā tā nebūtu pakļauta ekoloģiskajiem ierobežojumiem un atkarībām.

Pagājušā gadsimta beigās socioloģijā tika formulēti divi principi, kurus var apzīmēt kā „vides” un „integrācijas” principus un kuri ir būtiski svarīgi riska sabiedrības izpētes kontekstā. Pirmais princips: sociālos faktorus rada ne tikai sociālais,

bet arī dabas un, vēl plašāk, vides faktori. Tāpēc daba un sabiedrība vairs netiek šķirtas, pastāv to simbioze, socializēta daba. Otrs princips: cilvēku sociums kļūva „mazs” un savstarpēji caurlaidīgs, teritoriālā vai sociālā distancēšanās vairs nekalpo kā aizsarglīdzeklis pret risku (Яницкий, 2001).

P i r m o p r i n c i p u mūsdienu socioloģijā pārstāv „jaunā ekoloģiskā paradigma” (JEP; *New Environmental Paradigm*), kurā „ārējie” ekoloģiskie (vides) ierobežojumi, kas ir uzlikti cilvēku darbībai, tagad tiek interpretēti kā sociālie faktori, t. i., kā iekšējie sociālie sabiedriskās dzīves regulatori (Dunlap & Van Liere, 1978).

JEP tapšanas procesā 20. gadsimta otrajā pusē liela loma bija gan izteiktai dzīves vides degradācijai, gan veselai virknei globāla rakstura konferenču, kas bija veltītas vides problēmām un pieaugošām bažām par vides stāvokļa pasliktināšanos, dabas resursu noplicināšanu, arvien biežākām ekoloģiskām katastrofām, satraukumam par ekoloģiska rakstura sociālajiem konfliktiem, par vidi, kādu atstāsim nākamajām paaudzēm, u.tml. Taču galvenais bija tas, ka aizvien lielākam skaitam ļaužu ekoloģiskās vērtības šķita svarīgas, un tas lika domāt par attīstības alternatīvām. 20. gs. 60.–80. gados visā pasaulē veidojās vides aizsardzības/ekoloģiskās kustības un partijas, kuras ekoloģiskās orientācijas un vērtības transformēja politiskās prasībās. Turpinājumā izklāstītā šīs paradigmas versija ir Railija Danlepa un Kenta Van Līra (*Kent Van Liere*) 1976. gadā Vašingtonas štatā (ASV) veiktā empīriskā pētījuma rezultāts (Dunlap & Van Liere, 1978: 10; Яницкий, 1994).

JEP pamatnostādnes:

1. Lai gan cilvēkiem piemīt virkne specifisku pazīmju/raksturojumu (kultūra, tehnoloģijas utt.), viņi atrodas vienā rindā ar citām būtnēm, un viss šo dzīvo būtnu kopums ir savstarpēji atkarīgs un iesaistīts globālajā ekosistēmā.

2. Cilvēku uzvedību ietekmē ne tikai sociālie un kultūras faktori, bet arī sarežģīta dabas saikņu (cēloņu, seku, atgriezenisko saišu) sistēma; tāpēc pat mērķtiecīgām, labi izplānotām sociālām darbībām ir daudz neparedzētu seku.

3. Cilvēki dzīvo biofiziskajā vidē un ir atkarīgi no tās; pēdējā uzliek cilvēku darbībai fiziskus un bioloģiskus ierobežojumus.

4. Lai gan cilvēku atjautība un tās rezultātā iegūtais spēks var radīt vides nestspējas paaugstināšanās ilūziju, ekoloģiskie likumi tomēr nevar tikt atcelti (sk. Catton & Dunlap, 1980: 34).

Zīmīgi, ka šī paradigma tika izstrādāta kā antitēze cilvēka vienreizīguma principam, ko cits amerikāņu sociologs Semjuels Klausners (*Samuel Klausner*) nosauca

par „ticību evolūcijas pārtrauktībai starp cilvēku un citām bioloģiskajām būtnēm” (Klausner, 1971: 11; Яницкий, 1994) un kam ir dziļas vēsturiskas saknes, piemēram, kristietības tradīcijā. Taču, kā uzsvēris U. Beks, „mūsu laikmets ir sabiedrības un dabas pretstatīšanas beigas. Nav dabas ārpus sabiedrības, tāpat kā nav arī sabiedrības ārpus dabas” (Beck, 1992b: 81). „Daba kļūst par: produktu, integrālu darbību, ko veido postindustriālās sabiedrības «iekšējā daba»” (Beck, 1994: 27).

O t r u p r i n c i p u (sociuma saraušanos un tā daļu savstarpēju caurlaidību U. Beks ir apzīmējis kā „cita” beigas, t. i., kā principiālu neiespējamību mūsdienu pasaulē distancēties no riskiem. No šā priekšnosacījuma loģiski izriet vēl kāds metodoloģiski svarīgs secinājums: nevis „cilvēks un risks” vai „sabiedrība un risks”, bet *riska sabiedrība*, citiem vārdiem sakot, risku ražošana jāsaprot kā visiem sabiedriskās ražošanas veidiem imanenti piemītoša pazīme (Beck, 1992b).

JEP izveide rosināja jautājumu: kāda tad bija „vecā”, iepriekš dominējusī sociālā paradigma? Vēlreiz jāuzsver: lai gan Rietumu socioloģijā šai tēmai ir veltīts pietiekami daudz literatūras, JEP konstruēšana nebalstījās uz teorētiskām spekulācijām. 1980.–1982. gadā starptautiska pētnieku grupa Ņujorkas Štata universitātes profesora, vides problēmu cilvēciskās dimensijas pētnieka Lestera Milbreta (*Lester Milbrath*) vadībā veica ASV, Lielbritānijas un Rietumvācijas ekoloģisko priekšstatu un vērtību salīdzinošu pētījumu, aptaujājot 5589 cilvēkus, ieskaitot vienkāršos iedzīvotājus, arodbiedrību līderus, uzņēmējus, sabiedriskās domas līderus, lēmējvaras un izpildvaras pārstāvjus, kā arī pašus invaironmentālistus, potenciālos JEP vērtību nesējus (Milbrath, 1984: 24). Pētījuma rezultātā kļuva iespējama sistēmiska esošās, tradicionālās un topošās, jaunās paradigmas piekritēju pozīciju salīdzināšana (sk. 2.1. tabulu).

2.1. tabulā detalizēti izvērtētā amerikāņu R. Danlepa un K. Van Līra JEP ar vides reālisma ideju atspoguļojumu savos pētījumos, kas veikti 20. gs. 70. gados un publicēti šīs desmitgades beigās (1), kā arī šā darba pirmajā nodaļā raksturotais vides konstruktīvisms, kas attīstījās, kopš pagājušā gadsimta 90. gadiem, līdz ar eiropiešu U. Beka, E. Gidensa, N. Lūmana u. c. atziņām par riska sabiedrību (2) tiek uzskatīti par diviem būtiskākajiem socioloģijas virzieniem, kas pievērsušies vides problēmu izpētei. R. Lidskogs ir sniedzis abu virzienu konspektīvu (ja sastatām ar Milbreta grupas veikumu) salīdzinājumu (sk. 2.2. tabulu) un kodolīgu raksturojumu:

- *vides reālisms* – uzsvērtā nepieciešamība pārtraukt ortodoksālās socioloģijas vienaldzību pret nesociālajiem mainīgajiem, vides faktiem un fiziskās dabas realitāti;

- *vides konstruktīvisms* – izstrādāts tradicionālajā socioloģijas perspektīvā, vides draudus pirmām kārtām aplūkojot kā sociāli pastarpinātus un konstruētus (Lidskog, 2001: 116–19).

Galvenā kritika, ko R. Lidskogs izsaka vides reālismam, ir saistīta ar realitātes reducēšanu līdz biofiziskam līmenim, kā arī ar pārāk optimistisku skatījumu uz dabaszinātņu spēju sniegt neapstrīdamas un uzticamas zināšanas par vides problēmām. Vides reālisms tic darba dalīšanai starp dabaszinātnēm un sociālajām zinātnēm, kas praksē bieži rada zinātņu hierarhiju, – dabas zinātnes rada „objektīvas” zināšanas par dabas stāvokli, kurpretī pakārtotās sociālās zinātnes analizē sociālo reakciju uz šo dabaszinātņu izskaidroto stāvokli. Tāpat ir maldīgi domāt, ka vides problēmas „pašas par sevi” ir sasniegušas cilvēku apziņu un ka dabaszinātnieki sniedz objektīvas zināšanas par šīm problēmām. Savukārt vides konstruktīvismu R. Lidskogs kritizē par tā atbalstu ierobežotai socioloģiskās domas versijai, kur zinātne un zināšanas ir izvirzītas centrā uz sociālās dzīves būtiskuma rēķina, kas nav piemērots vides socioloģijas pieejai. Lai arī, uzsverot vides jautājumu noteicošos (definējošos) procesus, zināšanas un sociālo konstruēšanu, vides konstruktīvisms ir radījis būtiskas zināšanas par vides problēmām, tomēr šis uzsvērums ir veicinājis kognitīvi centrētu izpratni par vides jautājumiem un cilvēku rīcību, par ko tiek kritizēts gan Beks, gan Gidenss. Sociologi var pilnībā leģitīmi koncentrēties tikai uz diskursīvo līmeni, bet tas nav uzskatāms par vides socioloģijas vispārējo pieeju. Diskursīvā dimensija ir tikai viena no daudzām, kas piemērota socioloģiskai analīzei. Sociālie procesi notiek pasaulē ar materiālām pazīmēm, bet vides konstruktīvisms tam nevelta nekādu uzmanību, tādējādi atbalstot idealizētu sociālās dzīves izpratni (Lidskog, 2001: 121–124).

Lai arī līdz 20. gadsimta 80. gadiem socioloģiju maz interesēja vides jautājumi, šobrīd vides socioloģija arvien plašāk tiek uzskatīta par nozīmīgu papildinājums sociālo pētījumu jomā. Vides apsvērumu ietekme ir vērojama vairākās sociālo pētījumu jomās. Taču vides pētnieki šīs sociālteorētiskās intervences nereti uzskata par centieniem attālināties no viņu bažām par dabu (Smith, 2001: 50). Tāpēc vides socioloģijas attīstībā pozitīvs faktors ir tas, ka abi iepriekšminētie vides socioloģijas virzieni aktualizēja nepieciešamību diskutēt par attiecībām starp dabaszinātnēm un sociālajām zinātnēm, uz ko norādījis arī R. Lidskogs.

**Tradicionālās sociālās paradigmas¹⁴ un jaunās ekoloģiskās paradigmas
salīdzinājums**

Dominējošā (tradicionālā) sociālā paradigma	Jaunā ekoloģiskā paradigma
<p>I. Zems dabas vērtējums</p> <ul style="list-style-type: none"> – daba ir paredzēta labumu ražošanai – cilvēks valda pār dabu – ekonomiskajai izaugsmei tiek dota priekšroka salīdzinājumā ar vides aizsardzību 	<p>I. Augsta dabas vērtējums</p> <ul style="list-style-type: none"> – daba ir vērtība pati par sevi (cieņas pilna mīlestība pret dabu) – cilvēka un dabas harmonija – vides aizsardzībai tiek dota priekšroka salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi
<p>II. Līdzcietība pienākas tikai tiem, kuri ir blakus un kuri ir dārgi</p> <ul style="list-style-type: none"> – citu būtnu izmantošana cilvēka vajadzību apmierināšanai – vienaldzība attiecībā uz citiem cilvēkiem – rūpes tikai par savas paaudzes vajadzībām 	<p>II. Vispārēja līdzcietība attiecībā uz:</p> <ul style="list-style-type: none"> – citām dzīvajām būtnēm – citiem cilvēkiem – citām paaudzēm
<p>III. Riska uzņemšanās bagātības palielināšanai</p> <ul style="list-style-type: none"> – zinātne un tehnoloģija ir milzīgs labums cilvēkiem – strauja atomenerģētikas attīstība – uzsvārs uz videi nelabvēlīgām tehnoloģijām – regulēšanas mehānismu un cilvēku atbildības nozīmes mazināšana 	<p>III. Pārdomāta plānošana un darbības ar mērķi novērst risku</p> <ul style="list-style-type: none"> – zinātne un tehnoloģijas ne vienmēr ir labums – atteikšanās no turpmākas atomenerģētikas attīstības – videi draudzīgu tehnoloģiju izstrāde un lietojums – regulēšana ar mērķi aizsargāt dabu un cilvēka un valdības abpusēja atbildība
<p>IV. Izaugsme bez ierobežojumiem</p> <ul style="list-style-type: none"> – resursu deficīts nepastāv – pārpalīdzīvotības problēma nepastāv – ražošanas un patēriņa prioritāte 	<p>IV. Ierobežota izaugsme</p> <ul style="list-style-type: none"> – resursi ir ierobežoti – nepieciešamība ierobežot demogrāfisko sprādzienu – vides aizsardzības prioritāte
<p>V. Pastāvošajā sabiedrībā nav problēmu (dominējošās paradigmas saglabāšana)</p> <ul style="list-style-type: none"> – cilvēki ne pārāk posta dabu – hierarhija un efektivitāte – priekšroka tirgum – konkurence – materiālisms – sarežģīti un strauji mainīgi dzīvesveidi – uzsvārs uz darbu vajadzību apmierināšanai 	<p>V. Pilnīgi jauna sabiedrība (t. i., jauna paradigma)</p> <ul style="list-style-type: none"> – cilvēki būtiski kaitē dabai un pašiem sev – atklātība un līdzdalība – priekšroka sabiedriskajiem labumiem – sadarbība – postmateriālisms – vienkārši dzīvesveidi – uzsvārs uz gandarījumu no darba
<p>VI. Vecā politika</p> <ul style="list-style-type: none"> – nosaka eksperti – svarīgākās figūras – nopietnas diskusijas par ekonomikas vadību – atteikšanās no tiešām darbībām – priekšroka tirgus kontrolei 	<p>VI. Jaunā politika</p> <ul style="list-style-type: none"> – konsultācijas un līdzdalība – nopietnas diskusijas par attiecībām starp cilvēku un dabu – gatavība tiešām darbībām – priekšroka paredzēšanai un plānošanai

Avots: Milbrath, 1984: 24

¹⁴ 20. gadsimta 80. gados to dēvēja par “dominējošo sociālo paradigmu”.

Vides reālisma un vides konstruktīvisma salīdzinājums

	Vides reālisms	Vides konstruktīvisms
Vides jautājums	Biofiziska problēma	Sociāla problēma
Problēma	Tradicionālā socioloģija ir ekoloģiski akla	Vides reālisms ir socioloģiski akls
Risinājums	Ietvert biofiziskos mainīgos socioloģiskajā analizē	Ierobežot socioloģisko fokusu uz noteicošajiem (definējošiem) procesiem
Rezultāts	Sabiedrības „re-dabiskošana”	Dabas sociāla konstruēšana
Prasība (sauklis)	Glābiet Zemi!	Atsedziet varas attiecības!
Kritika	Sašaurināts skatījums uz vides problēmām Dabas materializēšana	Kognitīvi centrēta izpratne par vides problēmām Idealizēts skats uz sociālo dzīvi

Avots: Lidskog, 2001: 120

2.1.3. Ekoloģisko risku uztveres un izvērtēšanas modelis

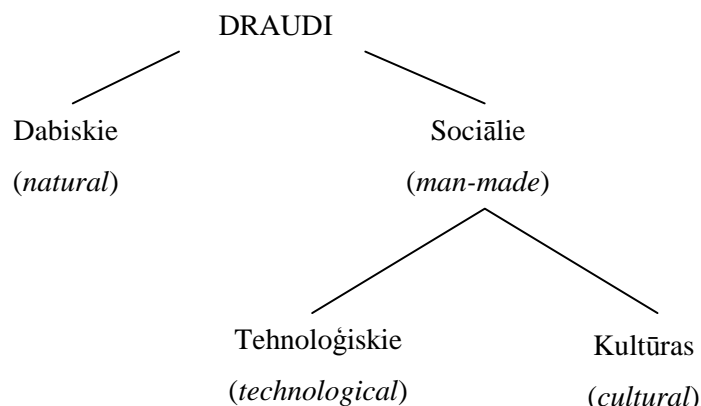
Mūsdienu sabiedrības apstākļos uzsvars tiek likts uz dabu kā vērtību, nevis uz dabu kā labuma ražotāju. Jaunās ekoloģiskās paradigmas pamatnostādnes ir virzītas uz vides aizsardzību, cilvēka atrašanos harmonijā ar dabu (Milbrath, 1984). Tomēr ir skaidrs, ka sabiedrībai nav iespējams atteikties no dabas resursu izmantošanas. Cilvēkiem būtu grūti samierināties arī ar ierastā komforta ierobežošanu, lai gan tas mazinātu ļoti daudzu ekoloģisko risku rašanos, jo tiktu pārtraukti riskogēnie procesi, kas pavada ražošanu un labklājības paaugstināšanu. Cilvēki nepārtraukti cenšas izdomāt formulas un paņēmienus, lai katra lēmuma nenoteiktības faktoros samazinātu līdz minimumam, tomēr katra riska novērtējums ir cieši saistīts ar kontekstu. Vienkāršot nākotni ar riska izskaitļošanas palīdzību ir sarežģīti, jo riskam ir raksturīgi modificēties. Tomēr rīcībpolitikas analīze (*policy analysis, turpmāk – RPA*) tiek virzīta uz to, lai mazinātu tagadnes nenoteiktību.

Viens no RPA virzieniem ir lēmumu pieņemšanas teorija. Lai gan šī analīze lielākas iespējas paver risku mazināšanai ekonomikas jomā, nevis socioloģijā, un sociologi diezgan atturīgi vērtē riska apmēru noteikšanu, tomēr, lai ilustrētu riska pētniecību socioloģijā, RPA var tikt veiksmīgi lietota kā fons (Singleton & Hovden, 1987: 3; Гришаев, 2002: 24). Rīcībpolitikas analīzē notiek riska kalkulācija, savukārt

socioloģijā riska analīze varētu tikt orientēta uz riska aprakstu un tā dabas skaidrojumu. RPA pamatsfēras ir risku analīze ekonomikā un politikā, to uztveršana, savukārt socioloģijā riska galvenās jomas ir ekoloģiskie riski un sociālo procesu radītie riski. RPA ietvaros vērtīborientācijai ir pragmatisks raksturs, turpretī socioloģijā dominē sabiedriskās domas aktivizēšana un zināmā mērā arī alarmisms jeb trauksmes celšana (Singleton & Hovden, 1987: 3; Гришаев, 2002: 25).

Pastāv divi virzieni riska izpētē un uztverē: (1) atšķirību izpēte riskogēnās darbībās un (2) individuālās riska uztveres izpēte. Pirmā virziena pārstāvji uzskata, ka termins *riska uztvere* nav īsti precīzs (Singleton & Hovden, 1987: 26). Viņuprāt, šāds formulējums norāda, ka risks ir „kaut kas ārpus visa”, un to var pieņemt vai noliegt, bet būtībā risks nav uztverams, uztverami ir tikai lēmumu rezultāti. Tāpēc, spriežot par iedzīvotāju sniegto ekoloģisko risku novērtējumu, tas ir jāsaprot subjektīvās kategorijās, proti, nav termina *objektīvais risks* (Singleton & Hovden, 1987: 26, no Гришаев, 2002: 26). Otra virziena piekritēji savukārt piedāvā šādu riska definīciju: „Risks – tā ir nenoteikta situācija, kurā viens vai vairāki iznākumi (*outcomes*) nav vēlami” (Merkhofer, 1987: 2). Sekas var parādīties dažādos sociālās sistēmas līmeņos – kā cilvēka veselības pasliktināšanās, apkārtējās vides stāvokļa parametros vai pašas sistēmas attīstībā.

Lai precīzāk formulētu riska jēdzienu, tiek skaidrots riska ģenerācijas process. Merkhofers ir nodalījis trīs nepieciešamos komponentus, kas nosaka riska ģenerēšanas procesu, un tie ir: (1) riska avots, proti, briesmas vai draudi (*hazard*), (2) draudu izpausme un (3) draudu izpausmes efekts jeb rezultāts. Risks ir tieši saistīts ar draudiem – dabiskiem vai cilvēka radītiem (Schaefer, 1978; Гришаев, 2002: 30) (sk. 2.1. attēlu).

2.1. attēls. Draudu klasifikācija

Avots: Schaefer, 1978: 41

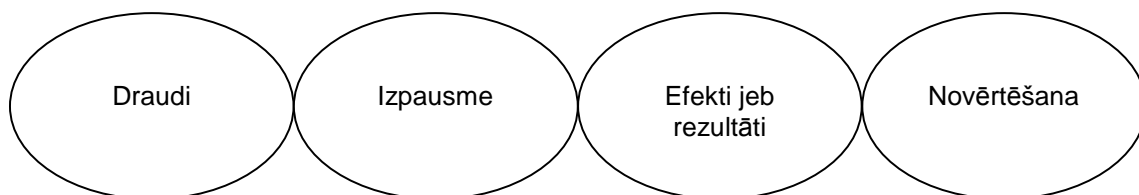

Dabiskie draudi ir, piemēram, vētras, zemestrīces, plūdi, savukārt sociālie draudi rodas tehnoloģisko vai sociālo sistēmu disfunkcijas rezultātā. Draudi, kas neattiecas uz tehnoloģiskajiem draudiem, tiek definēti kā kultūras draudi. Piemēram, personu mijiedarbība ir mikrolīmenis, noziedzība – mezolīmenis, bet kļūdas politisku lēmumu pieņemšanā – makrolīmenis draudu raksturojumā. Šāds draudu klasificējums atkārtoti norāda uz to, ka jebkura sociāla darbība norisinās draudu apstākļos, tātad ir riskogēna (Schaefer, 1978: 41; no Гришаев, 2002: 31).

Otrais riska ģenerēšanas procesa komponents ir draudu izpausme (*exposure process*). Piemēram, kultūras risku izpausme ir cilvēka saslimšana, masu protesta kustību rašanās, bruņotu darbību sākšanās. Tomēr ir sociālie riski, kas nerod savu izpausmi un izzūd neizpaudušies. Sociālo risku rašanos var iedalīt divos etapos: lēmums par tāda objekta izveidi (1), kas ir potenciāli bīstams, piemēram, atomelektrostacijas (AES) būvniecība; un apzināšanās, ka šīs briesmas ir riskogēnas (2). Tiek pieņemts lēmums necelt AES, jo eksistē zināšanas par negatīvajām sekām, kas var iestāties pēc šā objekta uzcelšanas un tā ekspluatācijā. Kultūras briesmu gadījumā lēmums par risku tiek pieņemts *post factum*, piemēram, partija tiek slēgta, kad jau ir noticis riska izpausmes moments (Merkhofer, 1987, no Гришаев, 2002: 32).

Trešais risku ģenerēšanas procesa komponents ir draudu izpausmes efekti jeb rezultāti. Efektu apjoms ir atkarīgs no izpausmes apstākļiem (1) un briesmām pakļauto cilvēku raksturojumiem (2) (Merkhofer, 1987, no Гришаев, 2002: 33).

Draudi, to izpausmes moments un rezultāti jeb efekti nosaka riska apjomu ar briesmu seku iespējamību un līmeņa novērtēšanu. Riska uztveršana „pievieno” papildu komponentu – indivīdu vai visas sabiedrības iespējamo seku nozīmes novērtējumu. Visi komponenti kopā veido tā saucamo „risku ķēdi” (*risk chain*) jeb riska ģenerēšanas procesu (skat. 2.2. attēlu).

2.2. attēls. Riska ģenerācijas process

Avots: Merkhofer, 1987: 7

Apkopojot aplūkotās teorētiskās nostādnes, var secināt:

- jebkuriem draudiem ir noteikta efektu kopa, kas noteiktos apstākļos izpaužas;
- jebkura sabiedrības dzīvības procesa norise, kas notiek, patērējot dabas resursus, rada risku, kas savukārt maina pastāvošās sabiedrības pamatnostādnes un rada problēmas turpmākai veiksmīgai dzīvības procesu norisei;
- dabas socializācija atvieglo sabiedrības eksistenci, tomēr cilvēku iejaukšanās dabas pasaulē provocē ekoloģisko risku rašanos;
- JEP rašanās aktualizēja ekoloģisko problēmu nozīmi, popularizēja uzskatu, ka dabas aizsardzībai ir jākļūst prioritārai salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi;
- socioloģijā riska analīzei ir raksturīgs risku apraksts un to iedabas un attīstības skaidrojums; galvenās riska analīzes sfēras ir ekoloģiskie riski un sociālo procesu radītie riski, orientējoties uz sabiedriskās domas aktivizēšanu jautājumos par analizējamiem riskiem un „veselīgu alarmismu”.

2.1.4. Ekoloģiskā apziņa un ekoloģiskā uzvedība: uzskati un rīcība

Raksturojot ekoloģisko apziņu un uzvedību, teorētiskajā literatūrā lieto jēdzienu *ekoloģiskā apziņa* un arī *vides apziņa*. Daži autori norāda, ka šo jēdzienu nozīme ir pārāk līdzīga, lai tos nošķirtu – abus raksturo rūpēs par vidi, lai gan ir arī atšķirības šo rūpju pamatojumā un piedāvātajos risinājumos (Corona, 2001).

Interpretējot un sniedzot savu skaidrojumu ekoloģiskās apziņas jēdzienam, ārzemju autori ir dažādi definējuši ekoloģiskās apziņas koncepciju.

M. Kristofers (*Michael Christopher*) no Havaju Universitātes Hilo uzskata, ka „ekoloģiskā apziņa ir holistiska izpratne par attiecībām starp pašu cilvēku, sabiedrību un dabu”. Viņš uzskata, ka izpratnes precizitātes labad tomēr ir jānodala “vides (*environmental*)” un “ekoloģiskā (*ecological*)” apziņa: „vides apziņa” rūpes par vidi un informētību par vides piesārņotību traktē vairāk mehāniski. Savukārt “ekoloģiskā apziņa” orientējas uz ekoloģiskām vērtībām, tā dod cilvēkam apjautu par viņa paša iekļautību dabā; un vides aizsardzība, vides problēmas šajā skatījumā ir jārisina,

apzinoties mijiedarbību starp dabu, sabiedrību un pašu cilvēku (Christopher, 1999: 358, 361).

Šaurākā nozīmē vides/ekoloģiskā apziņa attiecas uz specifiskiem psiholoģiskiem faktoriem, kas saistīti ar indivīda tieksmi iesaistīties uz vidi orientētās (proinvaironmentālās) darbībās, savukārt plašākā nozīmē tā iekļauj psiholoģiskus, vērtību un uzvedības faktoros – uzskatus, attieksmes, zināšanas, zināšanu un vērtību determinētu rīcību un citus. Analītiskā skatījumā ekoloģiski apzinīgs (uz vidi orientēts) indivīds ir tāds, kam raksturīga plaša spektra uz vidi orientēta darbība un kurš reprezentē noteiktas vērtības un uzskatus (Sanchez & Lafuente, 2010: 732).

Kanādas zinātnieki E. O'Sallivans un M. M. Teilore (*Edmund O`Sullivan, Marilyn M. Taylor*) nepieciešamību izkopt ekoloģisko apziņu saista ar atbildes reakciju uz industriālās pasaules krīzi un pieaugošām ekoloģiskām kataklizmām, kā arī ar cilvēku nespēju atrisināt pašu savstarpējās koeksistences problēmas (vides problēmas, nabadzība u. tml.). Izkopjot ekoloģisko apziņu, cilvēks tuvināsies gan citu cilvēku, gan apkārtējās dabas pasaulei, un šī apziņa ir jāveido ārpus pierastās instrumentālās, mehāniskās domāšanas, kas dominē kopš apgaismības laikmeta (O`Sullivan & Taylor, 2004: 10–13).

Arī Pensilvānijas Universitātes bioloģijas profesors K. Ūls (*Christoph Uhl*) seko jaunajai ekoloģiskajai paradigmai, un ekoloģiskās apziņas izkopšanā viņš uzsver vienotības sajūtas ar visu Zemi attīstīšanu, apkārtējās vides uzlabošanu; viņš aicina domāt par apkārtējo vidi ar cieņu un citē rakstnieku D. Dž. Dankanu (*David James Duncan*)¹⁵: „...iedomājies, ka Zeme ir tava bioloģiskā māte [...], un Saule ir tavs tēvs [...]” (Uhl, 2003: 33).

Savukārt H. Lefs (*Herbert Leff*) uzskata, ka ekoloģiskā apziņa ir specifiska kognitīva, vērtību un motivāciju orientācija uz pasauli, un tajā var nošķirt vairākus pamatkomponentus: ekosistēmisku domāšanu, augstu spēju izbaudīt vai novērtēt lietas pašas par sevi (*a high ability to enjoy and appreciate things in themselves*), ekocentrisku vērtību sistēmu, sinerģisku orientāciju uz mijiedarbību ar sociālo un fizisko vidi (Leff, 1978: 282–283).

Ekoloģiskā/vides apziņa var tikt konceptualizēta četrās dimensijās: emocionālā, dispozicionālā, kognitīvā un aktīvā. Lai arī emocionālā dimensija ir saistīta ar uzvedību, kas orientēta uz vides aizsardzību, šajā dimensijā noteicošais ir priekšstati un vērtības,

---

¹⁵ Duncan D. J. *My Story as Told by Water*. San Francisco: Sierra Club Books, 2001, p. 185.

kas nosaka uzvedību. Būtiska nozīme ir indivīda personiskajām normām, kas nosaka pakāpi, kādā indivīds uzņemas personisku atbildību par vides problēmu risinājumu neatkarīgi no tā, kā rīkojas citi. Kognitīvā dimensijā priekšplānā ir indivīda informētība, viņa zināšanas par vides aizsardzību; zināšanas savukārt aktivizē normas, ietekmē vērtības un priekšstatus, bet visi tie atkal ietekmē darbību (Sanchez & Lafuente, 2010: 734–735). Vērtības, priekšstati, normas un zināšanas ietekmē attieksmes, kas ir dispozicionālās dimensijas kodols. Savukārt aktīvās dimensijas ietvaros, ko raksturo proinvironmentāla rīcība, var nodalīt trīs uzvedības tipus: (1) vides aktīvisms, kas iekļauj kolektīvu uzvedību (piemēram, piederība vides aizsardzības grupai, dalība protestos, iesaistīšanās vides brīvprātīgo kustībā u. tml.) un individuālo uzvedību, kas var izpausties (2) t.s. zemo izmaksu darbībās (piemēram, atkritumu šķirošana pārstrādei), un (3) citi uzvedības tipi, kas saistās ar augstākām izmaksām (piemēram, „zaļais patēriņš”, automašīnas lietošanas samazināšana u. tml.) (Sanchez & Lafuente, 2010: 737).

Arī Latvijas sociologi ir pievērsušies ekoloģiskās apziņas jautājumiem. V. Meņšikovs un A. Kalniņa, raksturojot Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko apzinīgumu jeb ekoloģisko apziņu, atšķirībā no M. H. Sančesa (*Manuel Jiménez Sánchez*) un R. Lafuentes (*Regina Lafuente*) nošķir tajā trīs komponentus: 1) norūpētība par vides degradāciju; 2) gatavība ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā; 3) zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem (Kalniņa & Meņšikovs, 2003: 49).

Šā promocijas darba autore, veidojot zinātniskā darba koncepciju, lieto savu Latvijas kolēģu piedāvāto ekoloģiskās apziņas trīskomponentu definējumu, kā arī ar ekoloģisko apziņu saprot holistisku pieeju realitātei, apzināšanos, ka faktiski ikviens cilvēku dzīves aspekts ietekmē vidi (sk. arī Christopher, 1999; Leff, 1978; Sanchez & Lafuente, 2010; O'Sullivan & Taylor, 2004; Uhl, 2003).

Vides aizsardzības un ekoloģisko jautājumu izpētē iezīmējas specifiskas tēmas (tostarp ekoloģiskie riski), kuru padziļināta izziņa dod iespēju izprast esošās tendences un formulēt iespējamās sekas. Lai vērtētu ekoloģisko risku ietekmi, svarīgi iegūt ne tikai iedzīvotāju subjektīvo vērtējumu, bet jāaplūko arī objektīvie rādītāji, kas to raksturo.

Markuss Hadlers un Makss Hallers (Hadler & Haller, 2011: 315), pamatojoties uz ISSP II 2000 pētījumu (sk. 2.2. tabulu), nošķir divus indivīda uzvedības veidus vides aizsardzībā: publisko un privāto: publiskā uzvedība nozīmē dalību dažādās akcijās (demonstrācijās u. tml.), savukārt privātā uzvedība – ikdienas paradumus, piemēram,

atkritumu šķirošanu. Viņi arī norāda, ka uz vidi orientētu uzvedību var pētīt vairākos veidos: vispirms, kā visnotaļ aktīvu dalību sociālās kustībās; otrkārt, kā neaktīvistu līdzdarbošanos (petīciju parakstīšana, dalība demonstrācijās); un, treškārt, kā privātas uzvedības sfēru (noteiktu produktu iegāde, energotaupība u. tml.). Šie trīs darbības veidi teorētiskajā literatūrā nav bijuši stingri nošķirti (Hadler & Haller, 2011: 317–318). Pētnieki apgalvo, ka uz dabas aizsardzību vērsta publiskā un privātā uzvedība ir biežāk sastopama demokrātiskās valstīs un retāk – postkomunistiskajās valstīs. To nosaka arī valstu politiskā un kultūras ievirze – valstīs, kur uzsvars uz indivīda līdzdalību ir lielāks, cilvēki aktīvāk darbojas publiskajā vides aizsardzības sfērā (Hadler & Haller, 2011: 319).

Iedzīvotāju vides uzvedības paradumus ietekmē arī individuālā līmeņa sociodemogrāfiski indikatori (Dalton, 1994; Gillham, 2008) – labi izglītoti indivīdi, jaunieši un personas ar augstākiem ienākumiem daudz biežāk piedalās vides aktivitātēs. Vides uzvedību gan globālā, gan lokālā kontekstā ietekmē arī indivīdu vērtības, uzskati un citi sociodemogrāfiskie raksturojumi (Hadler & Haller, 2011: 321).

Pēc Hadlera un Hallera domām, publiskā vides uzvedība bija diezgan līdzīga visās ISSP II 2000 ietvaros pētītajās 23 valstīs (t. sk. arī Latvijā); to nosaka fakts, ka vides aizsardzība ir viens no precīzāk definētajiem mērķiem visā pasaulē. Savukārt privātā uzvedība vides aizsardzībā uzrāda vairāk atšķirību valstu griezumā, saistībā ar nacionālo kontekstu (Hadler & Haller, 2011: 332).

Rūpes par vidi var aplūkot, kombinējot sociāli strukturālos jeb pozicionālos un sociālpsholoģiskos (individuālos) faktoros. Savā 1980. gada pētījumā Danlaps un Van Leirs skaidroja, kā rūpes par vidi ietekmē dažādi pozicionālie faktori – dzimums, vecums, izglītība, sociālā šķira u. c. Valstu salīdzinājumā pozicionālie faktori, kas ietekmē rūpes par vidi, ir diezgan līdzīgi: rūpēm par vidi ir negatīva saistība ar vecumu (jaunākās grupas ir videi draudzīgākas), bet pozitīva saistība ar izglītību, pilsētās dzīvojošiem, kreisā spārna un liberālo politisko orientāciju (sk. Olofsson & Öhman, 2006: 769).

Daži pētījumi uzrāda ciešu saistību starp rūpēm par vidi un tādiem faktoriem kā sociālā šķira, ienākumi un nodarbošanās joma. Pētījumi par reliģiozitātes (judeokristietiskā tradīcija) un rūpju par vidi saistību, kā secinājušas Olofson un Ēmane, uzrāda šīs saistības neviennozīmību (Olofsson & Öhman, 2006: 770). Vieni to noliedz, bet Dekers u. c. (Dekker et al., 1997), balstoties uz ISSP 1993 pētījumu, uzrāda pozitīvas attiecības starp reliģiozitāti un vidi (Olofsson & Öhman, 2006: 770). Abas

zviedru pētnieces rezumē, ka nav arī skaidru attiecību starp vides aizsardzību un tādiem faktoriem kā sociālā šķira un ienākumi.

Videi draudzīgiem uzskatiem ne vienmēr seko videi draudzīga rīcība, un otrādi (Olofsson & Öhman, 2006: 770–771). Tādēļ ir svarīgi nošķirt uzskatus un uzvedību. Uzskati raksturo vien daļu no uzvedības. Lai atrisinātu šo problēmu, uzvedības prognozēšanā ņem vērā dažus specifiskus uzskatus. Piemēram, Dīcs (*Dietz*) un viņa kolēģi 1998. gadā publicētā pētījumā atsaucas uz vairākiem citiem pētījumiem, kuros izzinātas attiecības starp rūpēm par vidi, no vienas puses, un, no otras puses, (a) vides kustību mērķu atbalstīšanu; (b) sekošanu paštranscendentu (ārpus sava ego izejošu) vērtību kopai; (c) JEP pieņemšanu (Olofsson & Öhman, 2006: 771).

Individuālie faktori iekļauj sevī ne tikai vispārīgos uzskatus (*general beliefs*), bet arī, piemēram, dzīves stilu, ko mūsdienu cilvēks var „izvēlēties” pieņemt, neraugoties uz viņa valstisko vai nacionālo piederību, sociālo šķiru, vecumu, dzimumu u. tml. Tas nozīmē, ka iespējams ieviest jaunas pieejas, lai izprastu un izskaidrotu indivīdu rūpes par vidi (sk., piemēram, Inglehart, 1977; Rokeach, 2008). Kā piemēri šeit varētu kalpot dzīves stils un grupēšanās uz noteiktu vērtību pamata (piemēram, materiālisti un postmateriālisti (Inglehart, 1977) vai *zilo* un *zaļo* pretošanās (opozicionārus modernajām biotehnoloģijām var iedalīt divās nometnēs – zilajā jeb tradicionālajā un zaļajā jeb modernajā) (Hviid Nielsen, Jelsøe & Öhman, 2002)). Ir grūti uzrādīt tiešu saistību starp vispārīgajiem uzskatiem un uzvedību (Ajzen, 1989); tomēr nevar noliegt, ka vispārīgos uzskatus var sekmīgi analizēt pētījumos, lai izskaidrotu specifisku uzvedību (Schwartz & Blisky, 1987).

Dublinas zinātnieki Dž. Konolijs un A. Protero (*John Connolly, Andrea Prothero*) pētījumā par zaļo patēriņu, norāda, ka centieni regulēt patēriņu sasaucas ar Gidensa ideju (1991) par dzīves politikas jēdzienu. Jautājums ir nevis par to, kā dzīvot, bet par pareizo veidu, kā dzīvot. Planētas ilgtspēja ir viena no galvenajām rūpēm, kas tagad ietekmē arī indivīdu dzīvi, šīs rūpes tiek reflektētas, un šā procesa izpausmes, piemēram, ir patēriņa paradumu maiņa (sk. Connolly & Prothero, 2008).

Dž. Robertss un D. Bēkons (*James Roberts, Donald Bacon*), analizējot amerikāņu bažas par vidi (*environmental concern*) un ekoloģiski apzinīgu uzvedību patēriņa jomā, norāda, ka pastāv šāds uzskats: indivīdi, kuri ir ļoti norūpējušies par vidi labāk pieņem patēriņu, kas orientēts uz rūpēm par vidi (Roberts & Bacon, 1997: 79–80). Personas līmenim, kādā tā rūpējas par vidi, vajadzētu tieši korelēt ar ekoloģiski apzinīgu patēriņa uzvedību, tomēr reizēm šī mijiedarbība ir apšaubāma (nedroša). Piemēram, 70.

gadu enerģētiskās krīzes laikā iedzīvotāji bija norūpējušies par enerģijas taupīšanu, bet uzvedība, kas saistīta ar šo bažu mazināšanu, bija nepietiekama (Roberts & Bacon, 1997).

Pētījumi rāda, ka tiem respondentiem, kuri izrāda paaugstinātas rūpes par vidi, objektīvās zināšanas par vidi ne vienmēr ir augstas, jo patērētājiem nav vajadzīgas atbilstošas zināšanas, lai pieņemtu ekoloģiskus lēmumus; tajā pašā laikā ir nepieciešams izglītēt patērētājus, lai viņi izdarītu ekoloģiski atbildīgas izvēles (Roberts & Bacon, 1997: 86).

Lai veicinātu ekoloģiski atbildīgu uzvedību patēriņa jomā, nepieciešams akcentēt ekoloģisko faktoru nozīmi tradicionālajā patēriņa skalā – cena, kvalitāte, izdevīgums. Jāpaaugstina arī zināšanu līmenis par ekoloģiju, par ekoloģiska patēriņa konsekvencēm, jo pētījumi rāda: ja patērētājs uzskata, ka par vides aizsardzību ir jāatbild valdībai, viņš ir mazāk tendēts uz ekoloģiski atbildīgu patēriņu (Stern et al., 1993, cit. no Roberts & Bacon, 1997: 88).

Kā uzskata H. Šlosbergs (Schlossberg, 1990), būtiski ir pētīt respondentu reālo rīcību vides aizsardzībā, salīdzināt to ar paustajiem videi draudzīgajiem uzskatiem, jo cilvēku teiktais ne vienmēr saskan ar viņu darbību (Roberts & Bacon, 1997: 89).

Analizējot dažādus autorus, kuri pievērsušies ekoloģisko risku un ekoloģiskās apziņas tematikai, nepieciešams minēt vairākus Latvijas zinātniekus, kas pētījuši riska, riska sabiedrības, apkārtējās vides, dabas, ekoloģisko risku problemātiku. Šeit jāatzīmē vairāki darbi un disertācijas, kurās jau kopš 20. gadsimta 80. gadiem ir tādā vai citādā griezumā analizēti jautājumi, kas atspoguļo apkārtējās vides un cilvēka attiecības. 1981. gadā publicēts Ritmas Rungules darbs “Pilsētnieks dabā”. 1987. gadā uz šī un arī citu pētījumu pamata R. Rungule aizstāvēja promocijas darbu “Pilsētnieku atpūta dabā, tās sociālā nozīme” socioloģijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai (zinātniskais vadītājs O. Jaņickis). 1988. gadā promocijas darbu „Развитие социально-экологических концепций в социологии: американский инвайронментализм” aizstāvēja Svetlana Baņkovska; autore tajā pievērsās apkārtējās vides socioloģijas (*environmental sociology*) teorētiskajiem aspektiem.

1999. gadā Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu katedra veica pētījumu „Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi”, kas bija saistīts ar Ignalinas AES (Lietuva) radīto ekoloģisko risku izvērtēšanu un ietekmi uz apkārtējo teritoriju iedzīvotāju dzīves kvalitāti.

2005. gadā Anita Kalniņa aizstāvēja promocijas darbu „Cilvēkdrošība Latvijā: apdraudējumi un drošības avoti”. Lai gan darba centrālā tēma nebija apkārtējās vides vai ekoloģisko risku analīze, tomēr, aplūkojot darba teorētisko ietvaru, autore pievērsās arī riska un riska sabiedrības koncepcijai.

Latvija ir piedalījusies arī vairākos starptautiskos projektos, kuru ietvaros ir pētīta vides situācija Latvijā, iedzīvotāju attieksme pret apkārtējo vidi. Jautājumi, kas varētu detalizētāk ilustrēt ekoloģisko risku vērtējumu Latvijā, ir analizēti nākamajā apakšnodaļā.

2.2. Pētījumi par ekoloģijas problemātiku Latvijā

2.2.1. Vides problēmu pētniecība kopējā Latvijas pētījumu kontekstā

Kā apstiprina riska sabiedrības pieeja un JEP, bažām par vides aizsardzības jautājumiem ir liela nozīme modernās sabiedrības dzīvē.

Sociologu ieguldījums vides problēmu izpētē saistīts ar darba paplašināšanu ekoloģisko uzskatu izvērtēšanā starptautiskā līmenī. Šo pētījumu rezultāti liecina par to, ka rūpes par apkārtējo vidi nav tikai viena no attīstīto valstu prioritātēm, bet tās izplatītas visas pasaules mērogā (Dunlap & Mertig, 1995; Brechin, 1999).

20. gs. otrajā pusē, vides problēmām iegūstot arvien svarīgāku vietu sabiedrības dzīvē, sabiedriskās domas pētnieki un sociologi uzsāka pētījumus, lai noskaidrotu sabiedrības informētības līmeni ekoloģisko risku un vides aizsardzības jomā. Sākotnēji pētījumi dokumentēja sabiedrības informētības līmeni, kā arī izvērtēja dabas aizsardzības interešu pārmaiņas dažādās (atšķirīga izglītība, vecums, dzīvesvieta) iedzīvotāju kategorijās (Albrecht, 1975: 560). Tālākie pētījumi ļāvuši analizēt arī iedzīvotāju uzmanīgāku attieksmi pret vides aizsardzību, viņu ekoloģiskās apziņas līmeni un tā saistību ar ikdienas paradumiem vides aizsardzībā.

Kā jau norādīts 2.1.4. sadaļā, ekoloģisko apziņu veido trīs komponenti: 1) norūpētība (bažas) par vides degradāciju; 2) gatavība ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā; 3) zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem (Kalniņa & Meņšikovs, 2003).

Ekoloģiskās apziņas un uzvedības attīstīšanai ir nepieciešama plašāka informācija par ekoloģiskajiem riskiem un problēmām. Svarīgi ir pareizi noteikt

mērķauditoriju un nodrošināt šādas informācijas pietiekamu apjomu un pienācīgu kvalitāti. Visaptveroša informācija par ekoloģiskajiem riskiem dos iespēju iedzīvotājiem labāk orientēties patēriņa paradumu izvēlē. Ļoti svarīgi šajā procesā ir iegūt datus un izvērtēt to, kādu informāciju sabiedrība saņem pašlaik un kāds ir šīs informācijas uztveršanas līmenis. Sabiedrības informētības līmeņa pētījumi ir spēcīgs rīks šā priekšnosacījuma ievērošanai.

Sabiedriskās domas pētījumu rezultāti tiek izmantoti visā pasaulē kā līdzeklis, lai noskaidrotu iedzīvotāju viedokli par vides aizsardzību, kā arī noteiktu ekoloģiskās apziņas līmeni (Briška, 2011).

Latvija ir piedalījusies vairākos starptautiskos pētījumos, kas saistīti ar ekoloģiskajiem riskiem, cilvēku attieksmi pret apkārtējo vidi un vides aizsardzības vietu valsts politikā. No šiem pētījumiem kā būtiskākie jānorāda Eiropas pētniecības dienesta „Eiobarometrs” (*Eurobarometer*) sabiedriskās domas aptaujas (EB); dalība 2000. un 2010. gada pētījumos Starptautiskās sociālo pētījumu programmas (*ISSP*) ietvaros (ISSP II 2000 un ISSP III 2010; dalība Pasaules vērtību (WVS) un Eiropas vērtību (EVS) pētījumos (sk. 2.3. tabulu).

Lai arī Latvijā līdz šim nav veikti specializēti pētījumi par ekoloģisko risku uztveri un vērtējumu, daudzu zinātnieku darbos, analizējot vides aizsardzības problemātiku, tiek skarti jautājumi, kas ir nozīmīgi ekoloģisko risku analīzē.

Risku pētījumi Latvijā ir veikti gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī, un riska jēdziens šajos pētījumos figurē kā *cilvēkdrošības* jēdziens. Kā nozīmīgākie tiek atzīmēti šādi pētījumi: „Cilvēkdrošība Latvijā”, kā arī Eiobarometra pētījumi (Adamsone–Fiskoviča, 2006). Latvijā viens no pirmajiem plašākiem veikumiem ekoloģisko risku izziņā bija Daugavpils Pedagoģiskās universitātes zinātnieku veiktais pētījums „Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi” (1999) (par to 2.2.4. sadaļā).

Lai vērtētu līdzšinējos pētījumus par Latvijas iedzīvotāju viedokļiem saistībā ar vides aizsardzības problēmām kā iespējamu risku, tika atlasīti 12 pētījumi, kuri vai nu pilnībā ir veltīti vides aizsardzības jautājumiem vai skar atsevišķus tās aspektus.

Viendimensionālajai analīzei izmantotās iedzīvotāju aptaujas

Gads	Nosaukums	Nacionālās izlases apjoms, n
1989–1993	Pasaules vērtību pētījums (WVS)	903
1994–1999	Pasaules vērtību pētījums (WVS)	1200
1999	Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi	1407
1999	Pasaules vērtību pētījums (WVS)	1013
1999/2000	Eiropas vērtību pētījums (EVS)	1013
2000	Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”	1000
2002	Cilvēkdrošība Latvijā	1000
2006	Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību	1000
2007	Eiroparometrs (EB)	1009
2008	Eiropas vērtību pētījums (EVS)	2088
2009	Eiroparometrs (EB)	1008
2010	Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment III”	1000

Veicot minēto pētījumu datu viendimensionālu analīzi, tika noskaidrota Latvijas respondentu attieksme pret ekoloģisko problemātiku ilgtermiņā. Datu analīze strukturēta vairākās apakštēmās: (1) vides jautājumu aktualitāte iedzīvotāju vērtējumā kā viens no ekoloģiskās apziņas pamatrādītājiem; (2) vides aizsardzības jautājumu identificēšana: bažas par ekoloģiskajiem riskiem (3) iedzīvotāju vērtējums par gatavību iespējamās ekoloģiskās krīzes risināšanā; (4) iedzīvotāju informētība par vides aizsardzības jautājumiem; (5) sabiedrības ieguldījums vides aizsardzības pasākumos: iedzīvotāju vērtējums; (6) iedzīvotāju aktivitāte vides aizsardzībā: ikdienas paradumi un publiskās aktivitātes. Šādu apakštēmu izraudzīšanās ir pamatojama ar to, ka saturiski tajās ir apkopoti un analizēti lielākoties tie jautājumi, kas ietverti promocijas darba trešās nodaļas pētāmajos jautājumu moduļos.

Atsevišķu jautājumu dziļākai izpratnei veikts salīdzinājums ar citām pasaules valstīm: kā pamatkritērijs salīdzinājumam ņemtas kaimiņvalstis un vienlaikus valstis ar līdzīgu vēsturisko pieredzi (Lietuva, Krievija), kā arī vairākas t.s. postpadomju valstis (Čehija, Ungārija), vairākas Ziemeļvalstis (Somija, Zviedrija, Dānija), kā arī dati par Vāciju, proti, Rietumeiropas valsti, kurā vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanas rādītāji vēsturiski allaž ir bijuši augsti. Lai labāk izprastu globālo problēmu kontekstu Latvijā, atsevišķos gadījumos sniegti dati par citām valstīm (Ķīna, Indija, Japāna, ASV

u. tml.) ar salīdzināmiem rezultātiem vides aizsardzības un ekoloģiskās apziņas problemātikā.

2.2.2. Vides jautājumu aktualitāte iedzīvotāju vērtējumā kā viens no ekoloģiskās apziņas pamatrādītājiem

Pieaugot apziņai par visas pasaules un katras atsevišķas valsts un indivīda atbildību par vides stāvokli (kvalitāti), iedzīvotāji vides aizsardzības jautājumus ierindo to būtisko jautājumu lokā, kuriem piešķirama īpaša nozīme. Šī izpratne par apkārtējo vidi kā nozīmīgu faktoru ir arī viens no iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas rādītājiem (Dunlap & Van Liere, 2000; Capra, 2003; O'Sullivan & Taylor, 2004; Kalniņa & Meņšikovs, 2003).

1996. gada WVS aptaujas dalībniekiem tika lūgts norādīt, vai viņi piekrīt izteikumam, ka „cilvēkiem jāvalda pār dabu”. Latvijā tikai 6,0% respondentu apstiprināja, ka piekrīt šim apgalvojumam, bet 94% piekrita apgalvojumam, ka „cilvēkiem jāsadzīvo ar dabu”.

2.4. tabula

Iedzīvotāju viedoklis par dominanti cilvēka un dabas attiecībās, I
(% no atbildējušo respondentu skaita)

Jautājuma formulējums	Latvija	Ungārija	Vācija	Somija	Lietuva	Krievija	Indija	Ķīna	Japāna
Cilvēkiem jāvalda pār dabu	6,0*	4,4	4,5	8,0	9,4	18,5	21,5	41,0	1,1
Cilvēkiem jāsadzīvo ar dabu	94,0	95,6	95,5	92,0	90,6	81,5	78,5	59,0	98,9

Avots: WVS (Latvija – 1996; citu valstu dati iegūti 1995.–1997. gadā)

WVS 1996 dati liecina, ka Latvijas iedzīvotāju viedoklis būtiski neatšķiras no lielas daļas Eiropas valstu iedzīvotāju viedokļa – arī viņi ar ievērojami lielāku pārsvaru atzīst nepieciešamību sadzīvot ar dabu, nevis valdīt pār to. Savukārt citās pasaules valstīs (izņemot Japānu) krietni lielāka iedzīvotāju daļa atbalsta viedokli, ka cilvēkam ir

jāvada pār dabu (sk. 2.4. tabulu). Datu analīze liecina, ka vides aizsardzības jautājumu lokā liela nozīme jāpievērš cilvēku uzskatiem un vērtībām. Ekonomiski un tehnoloģiski attīstītajā Japānā tikai 1,1% respondentu piekrita viedoklim par cilvēka dominanti pār dabu, un tas varētu liecināt par dabas nozīmīgumu kultūras un vispārīgo vērtību skalā, lai gan ikdienā augsto tehnoloģiju klātbūtne ir jaušama ik uz soļa.

Savukārt EVS 2008 pētījumā (sk. 2.5. tabulu) Latvijas iedzīvotāji pamatā atzinuši, ka cilvēka un dabas attiecības nevar raksturot ar vārdiem „cilvēki ir radīti, lai valdītu pār dabu”, – tam nepiekrīt 74,1% respondentu. Līdzīgi rādītāji ir arī citās salīdzinājumam izmantotajās valstīs: Somijā šim apgalvojumam nepiekrīt 83,1% respondentu, Vācijā – 75,3%; nedaudz atšķirīgi domā Lietuvas respondenti (nepiekrīt 66,0%).

Lai analizētu vides aizsardzības jautājumu aktualitāti Latvijas iedzīvotāju vērtējumā, tika izraudzīti šādu pētījumu dati: ISSP II 2000 („Dzīvē ir daudz svarīgākas lietas par vides aizsardzību”), WVS 1990. gada pētījumā iekļautais jautājums par vides aizsardzības problemātikas aktualitāti un Eirobarometra (EB) 2007. gada pētījumā iekļautie jautājumi par vides aizsardzības problemātikas personisko nozīmīgumu.

2.5. tabula

Iedzīvotāju viedoklis par dominanti cilvēka un dabas attiecībās, II

(% no atbildējušo respondentu skaita)

Apgalvojums	Valsts	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Cilvēki ir radīti, lai valdītu pār dabu	Latvija	22,2	51,9	22,6	3,2
	Lietuva	16,3	49,7	32,9	1,1
	Ungārija	30,3	42,5	21,1	6,1
	Somija	39,3	43,8	13,8	3,1
	Vācija	40,3	35,0	20,4	4,3
	Krievija	21,4	43,2	29,1	6,2

Avots: EVS 2008 (Latvijā – Latvijas Fakti)

Redzam, ka lielāka daļa respondentu atzīst, ka viņiem vides aizsardzības jautājumi ir nozīmīgi. Jau 1990. gadā 85,5% Latvijas respondentu nepiekrita WVS pētījumā iekļautajam apgalvojumam, ka „vides aizsardzība un cīņa pret piesārņošanu nav tik aktuāla, kā tas tiek uzskatīts”. Arī 2007. gada EB dati norāda, ka to respondentu īpatsvars, kuriem vides aizsardzība šķiet personiski svarīga, ir liels. Summējot pozitīvās atbildes, EB 2007 pētījumā 96% Latvijas respondentu ir norādījuši, ka viņam/viņai

vides aizsardzība ir personiski svarīga, un šie dati sakrīt ar vidējiem datiem Eiropā kopumā.

2.6. tabula

Vides aizsardzības jautājumu aktualitāte (%)

Aptaujas jautājuma formulējums	Atbilžu varianti	1990*	2007	2007
		Latvija	Latvija	ES
Vides aizsardzība un cīņa pret piesārņošanu nav tik aktuāla, kā tiek apgalvots	Piekrītu	8,5	–	–
	Nepiekrītu	85,5	–	–
	Nezinu/ Grūti pateikt/ Nav atbildes	6,0	–	–
Cik svarīga Jums personīgi ir vides aizsardzība?	Ļoti svarīga	–	62,0	64,0
	Diezgan svarīga	–	34,0	32,0
	Drīzāk nav svarīga	–	3,0	3,0
	Nav svarīga	–	–	–
	Grūti pateikt	–	1,0	1,0

Avots: WVS 1990 (Baltijas Sociālo zinātņu institūts); EB 2007 (Latvijā – TNS Latvija)

Šis rādītājs ir nozīmīgs iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas izpētē, jo pastāv tieša saistība starp informētību vides aizsardzības jautājumos, problemātikas personisku nozīmību un cilvēku gatavību iesaistīties praktiskās vides aizsardzību veicinošās darbībās. Kā norādīts *Special Eurobarometer 295* pētījumā „Eiropas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējo vidi”, liela daļa to respondentu, kuri bija norādījuši, ka vides aizsardzības jautājumi viņiem ir personiski nozīmīgi, bija arī praktiski piedalījušies vides aizsardzības jautājumu risināšanā (European Commission, 2008).

Viena no svarīgākajām ilgtspējīgas attīstības koncepcijas idejām ir saistīta ar to, ka, pieņemot valstij nozīmīgus lēmumus, apkārtējās vides un sociālajiem faktoriem ir jāpievērš tikpat liela uzmanība kā ekonomiskajiem faktoriem. EB 2007 aptaujas dalībniekiem piedāvāja norādīt faktorus, kas ietekmē iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Atbildot uz šo jautājumu, 80% Latvijas respondentu norādīja, ka viņu dzīves kvalitāti ietekmē apkārtējās vides stāvoklis, sociālos faktorus atzīmēja 87% pētījuma dalībnieku, savukārt ekonomiskos faktorus norādīja 92% respondentu.

Analizējot viedokli par vides jautājumu mijiedarbību ar citām dzīves sfērām, svarīgs rādītājs ir iedzīvotāju priekšstatī par vides aizsardzības un ekonomiskās attīstības attiecībām. Kā iepriekš norādīts, iedzīvotāji pieļauj iespēju, ka jāpastiprina uzņēmumu (ražošanas) kontrole, vide un ekonomika bieži var tikt uzlūkotas ja ne kā savstarpēji izslēdzošas, tad vismaz saspringtās attiecībās esošas jomas.

Lai arī iedzīvotāji kopumā pauž atbalstu vides aizsardzības pasākumiem un ir norūpējušies par apkārtējās vides situāciju, pētījumi atklāj, ka, pretstatot vides

jautājumus ekonomiskajai attīstībai, viņi tomēr izvēlas ekonomisko izaugsmi kā prioritāti (sk. P6. C.5), lai arī atbalsts nav viennozīmīgs. Sastatot vides aizsardzības jautājumus ar cenām un darbavietu problēmām, liela respondentu daļa ieņem neitrālu viedokli. WVS 1996. gada pētījumā 44,5% aptaujāto Latvijas respondentu atbildēja, ka vides aizsardzībai salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi ir lielāka nozīme, bet 39,8% iedzīvotāju šajā jautājumā priekšroku deva ekonomiskajai izaugsmei. 15,6% pētījuma dalībnieku nespēja atbildēt uz šo jautājumu vai sniedza citu atbildi.

ISSP II 2000 pētījuma rezultāti liecina: 36,8% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka cilvēki pārāk daudz rūpējas par apkārtējo vidi un maz uzmanības pievērš cenām un darbavietu problēmai. To respondentu īpatsvars, kuri neatbalsta šo apgalvojumu, ir ievērojami lielāks (46,3%), bet 16,9% respondentu ieņēma neitrālu pozīciju šajā jautājumā (sk. 4. pielikumu).

Lūgti izvērtēt to, vai apkārtējās vides aizsardzībai Eiropas un valsts politikā jādod priekšroka salīdzinājumā ar ekonomikas jautājumiem, 66% Latvijas respondentu uzskatīja, ka vides aizsardzībai jābūt augstākai prioritātei, un tikai 20% iedzīvotāju norādīja, ka, pēc viņu domām, ekonomiskā izaugsme ir svarīgāka nekā apkārtējās vides problēmas. 14% aptaujāto norādīja, ka viņi nespēj atbildēt uz šo jautājumu (EB, 2007).

Arī SKDS¹⁶ pētījumā tika iekļauts jautājums, vai vides aizsardzībai Latvijā jābūt prioritārai salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi, un 47,4% respondentu atbildēja pozitīvi – arī tādā gadījumā, ja tas nozīmētu lēnāku ekonomisko izaugsmi un darbavietu skaita mazināšanos. Tikai 23,7% norādīja, ka ekonomiskā izaugsme ir svarīgāka nekā apkārtējās vides aizsardzība – pat tādā gadījumā, ja tiek nodarīts kaitējums apkārtējai videi (SKDS, 2006).

Pētījumi rāda, ka Latvijas iedzīvotāji jautājumā par ekonomikas attīstības un vides aizsardzības prioritātēm nedod viennozīmīgi priekšroku vides aizsardzībai. Salīdzinājumā ar datiem, kas iegūti citās valstīs, var konstatēt, ka ES valstīs viedokļi ir līdzīgi, tomēr WVS pētījumā (2005–2007)¹⁷, kad jautājums tika formulēts kardinālāk (vides aizsardzības prioritātes jautājumu saistība ar lēnāku ekonomisko izaugsmi un iespējamu darbavietu skaita mazināšanos), atbalsts videi vairs nebija tik pārliecinošs: Vācijā vides jautājumiem prioritāti piešķir 36,9%, bet 50,1% par prioritāru uzskata ekonomikas izaugsmi. Savukārt Indijā un Ķīnā ekonomikas izaugsmi par prioritāru

---

¹⁶ Pētījumu centrs SKDS ir neatkarīga pētnieciska kompānija, kuras galvenie darbības virzieni ir tirgus, mārketinga, kā arī dažādi sabiedriskās domas pētījumi.

¹⁷ Latvija šajā pētījuma posmā nepiedalījās.

uzskata attiecīgi 52,5% un 64,4% aptaujāto. Ja prioritātes formulētas tik kardināli, vides aizsardzību tieši saistot ar eventuālu darbavietu zaudēšanu, iespējams, respondentiem izšķirties ir daudz grūtāk.

Kopumā var secināt, ka Latvijas iedzīvotājiem rūp vides aizsardzības jautājumi un viņus uztrauc iespējamās sekas, ko var izraisīt cilvēka iejaukšanās dabā. Cilvēki pauž viedokli, ka apkārtējās vides aizsardzībai ir svarīga loma viņu dzīvē un valsts dzīvē kopumā, tomēr, saistot atbalstu vides aizsardzībai ar iespējamu ekonomiskās attīstības palēnināšanos, atbalsts vides aizsardzībai kļūst mazāks.

2.7. tabula

Iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības un ekonomikas dominanti (%)

Valsts	Atbildes jautājuma formulējums					
	(EB 2007) Domājot par vides aizsardzību, kurš no minētajiem viedokļiem Jums šķiet tuvāks? Vides aizsardzībai...			(WVS 2005–2007) Cilvēki diskutē par ekonomikas attīstību un vidi. Kurš apgalvojums Jums ir tuvāks?		
	...jābūt prioritātei salīdzinājumā ar ekonomikas konkurētspēju	...nav jābūt prioritātei salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi	Nav atbildes /Grūti pateikt	Vides aizsardzībai jābūt prioritātei arī tad, ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu	Ekonomikas izaugsmei jābūt prioritātei arī tad, ja tādēļ zināmā mērā cieš vide	Cita atbilde
Latvija	66,0	20,0	14,0	–	–	–
Lietuva	58,0	21,0	21,0	–	–	–
Ungārija	69,0	18,0	13,0	–	–	–
Vācija	68,0	18,0	14,0	36,9	50,1	13,0
Somija	75,0	20,0	5,0	65,9	33,0	1,1
Zviedrija	71,0	19,0	10,0	64,7	33,5	1,8
Krievija	–	–	–	55,1	40,8	4,1
Indija	–	–	–	52,5	35,0	12,5
Ķīna	–	–	–	64,4	29,5	6,1
Japāna	–	–	–	53,2	34,1	12,7

Avots: WVS 2005–2007 (atkarībā no valstu dalības pētījumā) un EB 2007

2.2.3. Vides aizsardzības jautājumu identificēšana: bažas par ekoloģiskajiem riskiem

Analizējot pētījumu datus, tika vērtēts, vai un cik lielā mērā iedzīvotāji ekoloģisko situāciju raksturo kā riskantu un apdraudošu, jo viens no ekoloģiskās apziņas indikatoriem ir iedzīvotāju bažas par vides situāciju (Dunlap & Van Liere, 1978).

Pamatā Latvijas iedzīvotāji ir tendēti vērtēt vides situāciju vairāk kā sliktu, nevis labu. WVS 1990 pētījumā viens no jautājumiem ekoloģisko problēmu jomā bija: vai apkārtējās vides problēmu apspriešana rada cilvēkos bažas. Latvijā šim apgalvojumam pilnīgi piekrita 22,5% respondentu, bet piekrita – 38,9%. Savukārt 26,2% Latvijas respondentu neuzskatīja, ka šis apgalvojums atbilst viņu viedoklim. 12,3% respondentu kategoriski noliedza, ka apkārtējās vides jautājumu apspriešana būtu paaugstinājusi iedzīvotāju satraukumu par vides stāvokli.

Arī WVS 1996 pētījumā, 51,7% Latvijas respondentu, paužot bažas par cilvēces likteni, norādīja, ka „pasauli sagaida skumja nākotne”, un tikai 27,6% bija pārliecināti, ka „pasauli sagaida gaiša nākotne”; 20,7% respondentu bija grūti formulēt viedokli šajā jautājumā. Latvijas iedzīvotāju viedoklis, ka „pasaulei ir skumja nākotne”, atbilžu īpatsvara ziņā neatšķiras no rezultātiem, kas iegūti t.s. bijušajās padomju bloka valstīs (Lietuvā, Ungārijā, Krievijā), ne arī no rezultātiem, kas iegūti tādās valstīs kā Vācija un Japāna, kur ekoloģiskās apziņas līmenis ir tradicionāli augsts. Optimistiskāki bija Somijas un Zviedrijas iedzīvotāji, bet vēl augstāku optimismu izrādīja Ķīnas un Indijas iedzīvotāji (sk. 2.8. tabulu).

Arī vēlāku pētījumu dati liecina, ka Latvijas iedzīvotāji ir nobažījušies par vides situāciju. EB 2009 respondenti tika lūgti izvērtēt pašreizējo situāciju vairākās sfērās, arī apkārtējās vides jomā. 3% Latvijas respondentu apgalvoja, ka apkārtējās vides stāvoklis Latvijā ir ļoti labs, 41% novērtēja vides situāciju kā diezgan labu; 40% respondentu atzīmēja, ka, viņuprāt, apkārtējās vides stāvoklis Latvijā ir samērā slikts, bet 13% pauda viedokli, ka tas ir ļoti slikts (EB, 2009; sk. 4. pielikumu).

Iedzīvotāju viedoklis par pasaules nākotni (%)

Apgalvojums: Pasauli sagaida gaiša vai skumja nākotne			
Valsts	Gaiša nākotne	Skumja nākotne	Gūti pateikt / Nav atbildes
Latvija	27,6	51,7	20,7
Lietuva	20,5	44,4	35,1
Ungārija	20,8	59,7	19,5
Vācija	20,8	60,7	18,6
Krievija	29,6	37,6	32,8
Japāna	25,3	43,5	31,5
Somija	44,6	43,8	11,7
Zviedrija	50,8	37,9	11,3
Indija	60,9	20,5	18,6
Ķīna	78,3	8,7	12,9

Avots: WVS 1995–1998 (atkarībā no valstu dalības pētījumā)

Par ekoloģiskās apziņas līmeni ļauj spriest arī iedzīvotāju priekšstati par cilvēka darbības sekām uz vides stāvokli. EVP 2008 tika uzdots jautājums, vai Eiropas iedzīvotāji piekrīt tam, ka cilvēku iejaukšanās dabas procesos bieži izraisa postošas sekas. 30,9% atbildējušo respondentu pilnībā piekrita šim apgalvojumam, 61,1% respondentu norādīja, ka piekrīt tam, ka cilvēki, iejaucoties dabas procesos, bieži izraisa nevēlamas sekas. Savukārt tikai 6,9% respondentu norādīja, ka viņi nepiekrīt šim izteikumam, bet tam, ka cilvēki, iejaucoties dabas procesos, rada postošas sekas, pilnībā nepiekrita 1,1%. Turklāt liela daļa Latvijas iedzīvotāju piekrīt apgalvojumam, ka, turpinoties līdzšinējai situācijai, tiks piedzīvota ekoloģiska katastrofa (šim apgalvojumam pilnīgi piekrīt 23,4% atbildējušo respondentu un piekrīt 62,2%). Jānorāda, ka Latvijas iedzīvotāju viedoklis ir visai līdzīgs Lietuvas iedzīvotāju viedoklim, bet valstīs, kur iedzīvotāju bažas par vides aizsardzību ir tradicionāli augstas (Somija, Vācija), arī Ungārijā, iedzīvotāji pauž vēl lielāku satraukumu par iespējamo ekoloģisko katastrofu (sk. 2.9. tabulu).

Cilvēka un vides negatīvā mijiedarbība: ekoloģiskās katastrofas iespējamība

(% no atbildējušo respondentu skaita)

Apgalvojums	Valsts	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Cilvēku skaits uz Zemes drīz sasniegs to robežu, ko Zeme spēj uzturēt	Latvija	7,0	31,9	52,1	9,0
	Lietuva	4,9	33,4	55,1	6,6
	Ungārija	3,5	21,0	53,7	21,7
	Somija	2,6	12,2	53,9	31,3
	Vācija	7,3	28,1	43,0	21,6
Kad cilvēki iejaucas dabas procesos, sekas bieži ir postošas	Latvija	1,1	6,9	61,1	30,9
	Lietuva	1,0	8,4	68,0	22,6
	Ungārija	1,1	6,5	45,8	46,5
	Somija	1,6	5,7	56,0	36,7
	Vācija	0,8	8,6	52,1	38,5
Ja turpināsies līdzšinējais, mēs drīz pieredzēsim ekoloģisku katastrofu	Latvija	2,9	11,2	62,2	23,4
	Lietuva	1,3	11,0	62,0	25,7
	Ungārija	2,2	9,7	46,5	41,6
	Somija	4,4	10,6	50,5	34,5
	Vācija	2,5	16,6	48,6	32,3

Avots: EVS 2008

Tomēr vienlaikus Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka vides līdzsvars ir pietiekami stabils un spēcīgs, lai spētu neitralizēt mūsdienu industriālo valstu ietekmi. Latvijas respondentu atbilžu sadalījums bija šāds: 6,7% aptaujas dalībnieku norādīja, ka viņi pilnībā piekrīt šim apgalvojumam, 28,4% piekrita tam, ka daba spēj neitralizēt industriālo valstu iedarbību, 47,1% respondentu noliedza šādu iespēju, bet 17,8% Latvijas iedzīvotāju pilnībā nepiekrita šim apgalvojumam. Iegūtie rezultāti liecina, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka vides aizsardzībai un vides stāvokļa uzturēšanai ir nepieciešamas papildu pūles, jo daba vien nespēj absorbēt industriālo valstu darbības ietekmi (EVS, 2008; sk. 4. pielikumu).

Atbildes uz jautājumu, cik lielā mērā respondenti piekrīt izteikumam, ka cilvēku izdoma un atjautība spēj nodrošināt to, lai Zeme arī turpmāk būtu piemērota cilvēku dzīvei uz tās, liecina: Latvijas iedzīvotāji tomēr uzskata, ka vides aizsardzība joprojām paliek cilvēku rokās. 13% aptaujāto pilnībā piekrita apgalvojumam, ka ar savu izdomu un atjautību cilvēki spēs saglabāt Zemes piemērotību cilvēku dzīvei, 49% respondentu piekrita šim izteikumam, un tikai 29,7% un 8,3% attiecīgi nepiekrita un pilnībā nepiekrita šai domai (EVS, 2008; sk. 4. pielikumu).

Pētījumā „Cilvēkdrošība Latvijā” respondentiem tika lūgts izteikties par 32 iespējamiem apdraudējumu iemesliem. Apkopojot respondentu atbildes, var secināt, ka četri no desmit iemesliem, kas likuši cilvēkiem baidīties visvairāk, ir saistīti ar vidi. Arī no nākamām atbildēm, kuras vismaz 70% respondentu bija atzīmējuši kā iespējamus draudus, liela daļa bija saistīta ar vides problēmām – kaitīgo atkritumu izgāztuves Latvijā (87%), mežu izciršana Latvijā (86%), dabas piesārņošana Latvijā (87%), dabas piesārņošana pasaulē (79%), ekoloģiska katastrofa (73%). Vislielāko apdraudētības sajūtu rada narkotiku izplatība (91%), organizētā noziedzība valsts mērogā (88%), HIV/AIDS izplatība (88%), naudas trūkums un ar ekoloģiju saistīti jautājumi (sk. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003).

Pētījumos iegūtie dati ļauj secināt, ka, domājot par apkārtējo vidi, iedzīvotāji to saista galvenokārt ar iespējamiem apdraudējumiem. Tā, EB 2007 pētījumā respondentiem tika piedāvāts norādīt, par kādu aspektu viņi iedomājas vispirms, kad cilvēki runā par apkārtējo vidi. 26% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju norādīja, ka, pirmais, kas viņiem ienāk prātā, ir piesārņojums pilsētās. Otra visbiežāk pieminētā atbilde bija zaļas un skaistas ainavas (17%). Savukārt 13% respondentu atbildēja, ka viņi vispirms iedomājas to vides stāvokli, kādā būs jādzīvo viņu bērniem. Dabas aizsardzību minēja 12% respondentu. Tādi aspekti kā klimata pārmaiņas, cilvēku radītais posts, dzīves kvalitāte respondentu dzīves vietā, zemestrīces, plūdi un citas dabas katastrofas, kā arī dabas resursu izsīkums tika minēti daudz retāk, piemēram, dabas resursu izsīkumu šajā jautājumā norādīja tikai 3% aptaujāto.

Lai arī Latvijas iedzīvotāji pauž nopietnas bažas par situāciju vides aizsardzībā, dati liecina, ka salīdzinājumā ar stāvokli visā pasaulē Latvijas situācija nav tik satraucoša. To apliecina vides raksturlieluma indekss (*Environment Performance Index*, EPI), kuru reizi divos gados apkopo Jeila un Kolumbijas universitāšu pētnieki un kas nosaka, cik sekmīgas bijušas pasaules valstu valdības vides politikas jomā noteikto mērķu sasniegšanā.

2012. gada janvārī tika publicēti kārtējie EPI rezultāti, kas Latvijai bija visnotaļ iepriecinoši (kaut arī pašu mājās tie izpelnījās ļoti pretrunīgu vērtējumu): Latvija tika atzīta par otro „zaļāko” valsti pasaulē, piekāpjoties vienīgi Šveicei. Izrādījās, ka Latvija ir apsteigusi tādas attīstītās valstis kā Norvēģija, Zviedrija, Francija, Lielbritānija un 132 valstu konkurencē ieņēma otro vietu. Pēc EPI projekta direktores vārdiem, Latvija ir ieguldījusi lielu darbu dažādu vides iniciatīvu īstenošanā, piemēram, aktīvā mežu

atjaunošanā; Latvija ir atteikusies arī no ogļu izmantošanas enerģijas ražošanā (EPI, 2012).

2.2.4. Iedzīvotāju gatavība iespējamās ekoloģiskās krīzes risināšanai: sabiedrības vērtējums

Viens no pirmajiem plašākajiem pētījumiem ekoloģisko risku jomā Latvijā ir 1999. gadā Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu katedras veiktais pētījums „Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi”, kas bija saistīts ar Ignalinas AES (Lietuva) radīto ekoloģisko risku izvērtēšanu un ietekmi uz apkārtējo teritoriju iedzīvotāju dzīves kvalitāti.¹⁸

Pētījumā tika noskaidrots, ka lielākā daļa iedzīvotāju un ekspertu Latvijā atzīst AES bīstamo ietekmi uz apkārtējo vidi: 89% Daugavpils rajonā aptaujāto iedzīvotāju uzskatīja, ka AES rada apdraudējumu dabai, 88% norādīja, ka AES apdraud arī cilvēku veselību. Vislielākās briesmas dabai, pēc respondentu domām, rada gaisa piesārņošana (šo atbildi minēja 71% iedzīvotāju), otrajā vietā – radioaktīvais starojums (64%) (Meņšikovs & Peipiņa, 1999: 5).

Pētījuma rezultāti liecināja arī, ka zemais informētības līmenis (sk. 2.10. tabulu) gan par apkārtējās vides stāvokli Ignalinas AES reģionā, gan par pasākumiem, kas bija vērsti uz šā kodolobjekta riska mazināšanu, ir izraisījis lielu sociālo spriedzi un neapmierinātību. Iedzīvotājiem AES reģionā netika nodrošināta objektīva informācija par kodolobjekta darbības drošību, par radioaktīvā starojuma rādītājiem. Netika nodrošināta arī pietiekama informācija par pasākumiem, kas būtu veicami ārkārtas situācijas gadījumā (Meņšikovs & Peipiņa, 1999: 71).

---

¹⁸ Socioloģiskajā aptaujā tika izvaicāti Latvijas un Lietuvas iedzīvotāji vecumā no 18 gadiem, kas dzīvoja ne vairāk kā 30 km attālumā no Ignalinas AES, kā arī vietējo pašvaldību speciālisti, tāpat arī eksperti apkārtējās vides un cilvēku veselības jomā. Atsevišķi tika analizēti Daugavpils pilsētas un Daugavpils rajona iedzīvotāju viedoklis.

Informētība par rīcību AES katastrofas gadījumā

(% no respondentu skaita)

Iedzīvotāju atbildes uz jautājumu „Vai Jūs zināt, kas jādara, ja AES notiks līdzīga avārija kā Černobiļā?”

	Zinu	Kaut ko zinu, bet pārāk maz	Nezinu	Neatbildēja
Daugavpils rajons n=892	9,0	42,0	44,0	5,0
Daugavpils n=515	11,0	48,0	37,0	4,0
Lietuva n=320	54,0	–	44,0	2,0

Ekspertu atbildes uz jautājumu „Vai Jūsu reģiona iedzīvotāji zina, kas jādara avārijas gadījumā?”

	Zina	Nepietiekami zina	Nezina	Neatbildēja
Daugavpils raj. n=53	–	68,0	26,0	6,0
Daugavpils n=50	–	66,0	32,0	2,0
Lietuva n=165	10,0	71,0	17,0	2,0

Avots: Meņšikovs & Peipiņa, 1999

Kā norāda pētījuma autori, lai gan Lietuvas un Latvijas iedzīvotājiem bija dažāds informētības līmenis un praktisko zināšanu apjoms, personiskā gatavība reālai rīcībai bija vienādi nepietiekama abu valstu iedzīvotājiem (Meņšikovs & Peipiņa, 1999: 85). Arī liela daļa atbildīgo speciālistu visos trijos reģionos par rīcību avārijas gadījumā nebija domājuši.

Pētījums uzrādīja nepieciešamību attīstīt ekoloģisko apziņu, kas kopumā nozīmē ne tikai bažas par apkārtējās vides stāvokli, bet arī pietiekamu informētības līmeni par konkrēto risku, lai varētu izstrādāt atbilstošus rīcības modeļus. Uz to atkārtoti norādīts arī pētījumā „Cilvēkdrošība Latvijā”: „... Daugavpils reģiona iedzīvotāji ekoloģiskās problēmas, kas saistītas ar Ignalinas AES darbību, galvenokārt izprot individuālo izjūtu un novērojumu līmenī. Var secināt, ka iedzīvotāju lielākā daļa savu sabiedrisko uzvedību nevar noteikt un konkretizēt adekvāti reālajai ekoloģiskajai situācijai reģionā. Ekoloģiskās apziņas intuitīvais līmenis netiek pamatots ar objektīvo informāciju, un vietējo iedzīvotāju priekšstats par ekoloģisko situāciju AES rajonā veidojas galvenokārt uz nedaudzajiem gadījuma informācijas materiāliem, kuri sastopami masu informācijas līdzekļos, vai arī uz baumu pamata, kas nāk no Lietuvas kaimiņu rajoniem” (Kalniņa & Meņšikovs, 2003: 50).

ISSP II dati rāda: bažas par draudiem AES avāriju gadījumā ir augstas visās valstīs, un tas liecina, ka iedzīvotāji saprot – AES avāriju risks ir transnacionāls, tas stiepjas pāri valstu robežām un to sekas var skart ļoti plašu teritoriju (sk. 2.11. tabulu).

2.11. tabula

Ekoloģiskie riski: viedoklis par iespējamo AES katastrofu

(% no atbildējušo respondentu skaita)

Apgalvojums	Valsts ¹⁹	Pilnīgi nepiekrītu	Nepiekrītu	Piekrītu	Pilnīgi piekrītu
Kāda pastāv iespēja, ka nākamo 5 gadu laikā AES katastrofa daudzās valstīs izraisīs ilgtermiņa vides postījumus	Vācija	8,7	34,7	43,6	13,0
	Somija	10,9	34,3	38,4	16,4
	Krievija	3,0	17,7	40,7	38,7
	Čehija	3,5	25,3	58,3	12,9
	Zviedrija	10,6	29,3	50,1	10,0
	Japāna	4,0	19,6	46,9	28,9

Avots: ISSP II 2000

Latvijas anketā iekļautā jautājuma formulējums atšķīrās no pārējo valstu formulējuma: „Tas ir tikai laika jautājums, kad negadījums AES radīs problēmas”. Iedzīvotāju atbildes bija šādas: 2,2% norādīja, ka pilnīgi nepiekrīt šim apgalvojumam, 9,9% – ka nepiekrīt, 49,6% norādīja, ka piekrīt, bet 17,3% – ka pilnīgi piekrīt. 21,0% iedzīvotāju nevarēja formulēt viedokli šajā jautājumā. Arī SKDS 2006. gada pētījumā iedzīvotāji puda satraukumu par iespējamo jaunas AES būvniecību.

Lai paaugstinātu ekoloģisko drošību, ir jāattīsta un jāizkopj ekoloģiskā/vides apziņa (jāatzīmē, ka literatūrā nereti tiek lietoti divi atšķirīgi jēdzieni *ecological/environmental awareness* un *ecological/environmental consciousness*) Ekoloģiskās bažas (satraukums) balstās uz izjūtām, nevis izriet no objektīvas informācijas par vides aktuālo stāvokli; nedrošības izjūta atsevišķos aspektos var neadekvāti pastiprināties.

¹⁹ ISSP II pētījumā piedalījās 25 pasaules valstis, līdz ar to salīdzinājumam izmantotas ne visas iepriekšējās tabulās iekļautās valstis.

2.2.5. Iedzīvotāju informētība par vides aizsardzības jautājumiem

Ekoloģisko apziņu raksturojošs elements ir iedzīvotāju informētība par vidi degradējošiem faktoriem, un tas paredz zināšanas par vides aizsardzības jautājumiem kopumā. Lai arī pētījumos respondenti norāda, ka vides jautājumi tiem ir svarīgi, viņi tomēr atzīst, ka par vides problēmām un vides aizsardzības jautājumiem kopumā ir informēti ne pārāk labi.

Eiropas Komisijas 2007. gada pētījumā 52% Latvijas iedzīvotāju norādīja, ka viņi ir labi informēti par vides problēmām kopumā (savilkta skala „ļoti labi informēts” un „diezgan labi informēts”). Tomēr vienlaikus ne mazums (47%) izvēlējās atbildes, ka viņi ir slikti informēti par šiem jautājumiem (savilkta skala „diezgan slikti informēts” un „ļoti slikti informēts”).

Pēc SKDS pētījuma datiem (sk. 2.12. tabulu), lielākā daļa Latvijas respondentu (66%) atzina, ka jūtas slikti informēti par vides aizsardzības jautājumiem kopumā: 18% norādīja, ka ir „ļoti slikti informēti” un 48% – ka ir „drīzāk slikti informēti”. Par kopumā labi informētiem sevi atzina 25% respondentu (SKDS, 2006).

EB 2007 pētījumā Latvijas dati par iedzīvotāju informētības līmeņa vērtējumu bija augstāki, un tie ne pārāk atšķīrās no vidējiem Eiropas iedzīvotāju uzskatiem par viņu informētību vides problēmās (EB, 2007).

SKDS datus var konstatēt, ka lielāks ir to atbilžu īpatsvars, kurās iedzīvotāji norāda uz sliktu informētību par vides jautājumiem. Tas būtu skaidrojams ar specifiskāku jautājuma formulējumu SKDS pētījumā (informētība par vides aizsardzības jautājumiem, bet EB pētījumā – informētība par vides problēmām kopumā), tomēr visumā dati liecina, ka iedzīvotāji uzskata, ka viņi nav labi informēti par vides problēmām.

Iedzīvotāju informētība par vides aizsardzības jautājumiem (%)

Aptaujas jautājuma formulējums	Atbilžu varianti	2006	2007	
		Latvija	Latvija	ES
Cik lielā mērā Jūs jūtaties informēts par vides aizsardzības jautājumiem kopumā? (2006) / Cik labi informēts Jūs jūtaties par vides problēmām kopumā? (2007)	Ļoti labi informēts	2,0	5,0	5,0
	Diezgan labi informēts	23,0	47,0	50,0
	Diezgan slikti informēts	48,0	40,0	33,0
	Ļoti slikti informēts	18,0	7,0	9,0
	Nezinu / Grūti pateikt / Nav atbildes	9,0	1,0	–

Avots: SKDS 2006; EB 2007 (TNS Latvija)

Ja sabiedrību analizē riska sabiedrības kontekstā, informētības līmeni jautājumā par vides problēmām nevar vērtēt kā apmierinošu, jo situācijā, kad pasaulē pieaug bažas par ekoloģisku katastrofu iespējamību, iedzīvotāju informētības pakāpei ir jāseko pieaugošo apdraudējumu sarežģītībai. Kā norādīts *Special Eurobarometer 295* (European Commission, 2008), 2007. gada datus netika konstatētas būtiskas pārmaiņas iedzīvotāju informētībā salīdzinājumā ar 2004. gada rādītājiem (2004. gadā 6% ES respondentu uzskatīja, ka ir „ļoti labi informēti”, 48% – „diezgan labi informēti”, 33% – „diezgan slikti informēti”, bet 9% – „ļoti slikti informēti”). No vienas puses, ir pozitīvi, ka Eiropas iedzīvotāji ir atraduši līdzsvaru informācijas plūsmā par vides jautājumiem un informēto iedzīvotāju īpatsvars nav mazinājies. No otras puses, tiek norādīts, ka pēdējo gadu laikā informācijas plūsma par vidi – piemēram, klimata pārmaiņu jautājumā – ir būtiski pieaugusi, tomēr tas nav atstājis iespaidu uz iedzīvotāju vērtējumu par viņu informētības līmeni.

Pēc *Special Eurobarometer 295*, t.s. vecajās ES valstīs iedzīvotāji jūtas labāk informēti par vides jautājumiem kopumā (Dānijā – 78%, Nīderlandē – 78%, Somijā – 74%, bet Lietuvā – 38%, Bulgārijā un Rumānijā – 30%).

SKDS 2006. gada pētījumā no respondentiem, kuri jutās labi informēti par vides aizsardzības jautājumiem kopumā, 22% norādīja, ka ir meklējuši informāciju par sev interesējošiem jautājumiem vides jomā. Tomēr visumā, atbildot uz jautājumu, vai iedzīvotāji pēdējā laikā ir paši meklējuši informāciju par vides aizsardzības jautājumiem, lielākā daļa norādīja, ka nav to darījusi (88% aptaujāto); tikai 8,1% aptaujāto norādīja, ka ir meklējuši informāciju, bet 3,9% bija grūti atbildēt.

Var secināt, ka ir svarīgi paaugstināt iedzīvotāju informētības līmeni par vides aizsardzības jautājumiem, jo tieši informētie iedzīvotāji gan paši vairāk meklē papildu informāciju, gan arī aktīvāk iesaistās praktisku vides aizsardzības jautājumu risināšanā.

Aptaujas rezultāti liecināja, ka Latvijas iedzīvotāji salīdzinoši biežāk norādījuši, ka jūtas kopumā labi informēti par sadzīves ķīmisko produktu ietekmi uz vidi (43%) vai cilvēka veselību (41%), kā arī par dzeramā ūdens kvalitāti savā dzīvesvietā (41%). Tomēr kopumā arī par šiem jautājumiem lielākā daļa aptaujāto (52–55%) atzina, ka ir slikti informēti (sk. 2.13. tabulu).

2.13. tabula

Informētība par ekoloģiskajiem riskiem (%)

	2006, Latvija			
	Labi informēts*	Slikti informēts**	Neesmu dzirdējis par tādu	Grūti pateikt / NA
Gaisa kvalitāte Latvijā kopumā	21,1	73,1		6,8
Gaisa kvalitāte Jūsu dzīvesvietā	25,9	67,9		6,1
Dzeramā ūdens kvalitāte Latvijā kopumā	20,8	71,6		7,0
Dzeramā ūdens kvalitāte Jūsu dzīvesvietā	41,4	53,9		4,8
Atkritumu (sadzīves tehnika, baterijas, papīrs, stikls u. c.) nodošanas un pārstrādes iespējas Jūsu dzīvesvietā	30,9	63,8		5,4
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	40,5	54,9		4,6
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	42,4	52,1		5,3
Siltumnīcefekta gāzes (SEG)	12,5	22,8	57,6	7,6

Avots: SKDS 2006

*Savilkta skala „ļoti labi informēts” un „drīzāk labi informēts”.

** Savilkta skala „drīzāk slikti informēts” un „ļoti slikti informēts”.

Vides risku aspektā ir vērojama interesanta tendence: vairāk nekā divas trešdaļas respondentu jūtās slikti informēti par gaisa kvalitāti Latvijā kopumā (73%) vai savā dzīvesvietā (68%), kā arī par dzeramā ūdens kvalitāti Latvijā kopumā (72%). Tāpat 22,8% atzina, ka ir slikti informēti par siltumnīcefekta gāzu (SEG) ietekmi, bet 57,6% norādīja, ka par tādu vispār nav dzirdējuši. Tajā pašā laikā atsevišķi konkrēti jautājumi (piemēram, rīcība riska gadījumos, SEG efekts, gaisa un dzeramā ūdens kvalitāte u. c.) liecina, ka iedzīvotāju informētība ir vienlīdz zema vai zemāka, nekā viņi paši vērtē savas zināšanas par vides jautājumiem kopumā (SKDS, 2006).

Jāsecina, ka iedzīvotāji lielākoties atzīst vides jautājumus par nozīmīgiem, ir pozitīvi noskaņoti attiecībā uz vides aizsardzības noteikšanu par vienu no prioritātēm, tomēr konkrētos jautājumos – gan tādos, kas skar pašu iedzīvotāju veselību, gan tādos, kas var radīt potenciālus vides riskus, – iedzīvotāju zināšanas ir zemas. Tas var radīt potenciālus dezinformācijas riskus, kā arī reālu draudu gadījumā var palielināties to iedzīvotāju skaits, kuri konkrētā riska situācijā nespēj rīkoties adekvāti. Vienlaikus jāņem vērā, ka Latvijas iedzīvotāju informētības līmenis nav jāuzskata par katastrofālu izņēmumu citu Eiropas valstu vidū un informētības līmeņa paaugstināšanas jomā ir nepieciešams sadarboties.

2.2.6. Sabiedrības ieguldījums vides aizsardzības pasākumos: iedzīvotāju vērtējums

Vides jautājumu nozīmīguma apzināšanās un informētības pieaugums vides aizsardzības problemātikas jomā rosina indivīdu izvērtēt savu potenciālo ieguldījumu gan vides iespējamā piesārņošanā, gan vides aizsardzības pasākumu uzlabošanā. Šajā sadaļā uzmanība pievērsta jautājumam par dažādu līmeņu – indivīda un valsts/uzņēmumu – atbildību vides aizsardzības problēmu risinājumā un pašu indivīdu aktivitātēm vides aizsardzības jomā.

Pirms izvērtēt, cik lielā mērā iedzīvotāji ir gatavi personiski iesaistīties vides aizsardzībā, jāaplūko, kā viņi vērtē savas spējas sniegt reālu ieguldījumu.

Kā liecina ISSP II 2000. gada pētījuma dati (sk. 2.14. tabulu), iedzīvotāji lielākoties uzskatīja, ka viņu personiskais ieguldījums vides aizsardzībā nav nozīmīgs: vairāk nekā puse (54,6%) respondentu, komentējot apgalvojumu „tādam cilvēkam kā man ir grūti kaut ko darīt vides labā” (savilkta skala „piekrītu” un „pilnīgi piekrītu”), atbildēja apstiprinoši; 17,6% ne piekrita, ne nepiekrita šim apgalvojumam; tikai 4,1% tam pilnībā nepiekrita.

Jānorāda, ka pēc septiņiem gadiem EB 2007. gada pētījumā jau 71% respondentu piekrita²⁰ viedoklim „kā indivīdam Jums var būt sava loma vides aizsardzībā Latvijā”, savukārt šim viedoklim nepiekrita²¹ tikai 26% respondentu. Lai arī

²⁰ Savilkta skala “pilnīgi piekrītu” un “drīzāk piekrītu”.

²¹ Savilkta skala “pilnīgi nepiekrita” un “drīzāk nepiekrita”.

formulētie jautājumi nav identiski, tomēr var vērot pozitīvu dinamiku iedzīvotāju viedoklī par viņu spēju ietekmēt vides aizsardzības procesus valstī.

Analizējot datus saistībā ar iedzīvotāju uzskatiem par valsts un/vai lielo uzņēmumu lomu vides aizsardzības procesos, var secināt, ka tiem tiek piešķirta liela nozīme. ISSP II 2000 pētījumā uz jautājumu „cik daudz, pēc Jūsu domām, valsts dara, lai aizsargātu vidi?” tikai 4,3% iedzīvotāju norādīja, ka „daudz/diezgan daudz”; 55,9% uzskatīja, ka „ne pārāk daudz”, bet 33,4% izvēlējās atbildi „gandrīz neko”. Šie dati liecina, ka iedzīvotāji vairāk tendēti vides aizsardzības jautājumos atbildību meklēt ārpus savas darbības sfēras.

Kā liecina EB 2007 dati, Latvija ar 97% iedzīvotāju atbalstu viedoklim, ka lielajiem piesārņotājiem jāuzņemas atbildība par vides piesārņošanu, kopā ar Čehijas Republiku (98%) un Lietuvas Republiku (97%) atrodas tabulas augšgalā, bet Eiropā kopumā šādu viedokli atbalsta 90% respondentu. Apgalvojumu „kā indivīdam Jums var būt sava loma vides aizsardzībā Latvijā” mūsu valstī atbalsta 71%, turpretī Dānijā attiecībā uz savu lomu savā valstī tā domā 97% (vidēji Eiropā – 86%). No EB 2007 iegūtajiem datiem var secināt, ka valstīs, kuras uzskata, ka par vides piesārņošanu vairāk atbildīgas lielās kompānijas/uzņēmumi, apgalvojumam par indivīda nozīmi vides aizsardzībā atbalsts ir izteikti mazāks (European Commission, 2008).

Vērtējot atbildību par apkārtējo vidi, tiek uzsvērts, ka tie respondenti, kas jūtas labāk informēti jautājumos par apkārtējās vides problemātiku, norāda, ka vides aizsardzība ir svarīga viņiem personiski, un tic, ka viņi kā indivīdi var ietekmēt vides aizsardzības jautājumus; tāpat šie respondenti uzrāda vairāk darbību, kas veiktas vides aizsardzībā (European Commission, 2008).

Tāpat iedzīvotāji atbalsta (Latvijā – 75%; vidēji Eiropā – 78%) viedokli, ka Eiropas Savienībai jāpiešķir vairāk līdzekļu vides aizsardzībai, pat ja tas nozīmētu ierobežot līdzekļu piešķiršanu citām jomām.

Pētījumi atklāj, ka Latvijas respondenti ne vien uzskata, ka atbildība par vides aizsardzību lielākā mērā attiecas uz valsti un lielajiem uzņēmumiem, bet arī vairāk atbalsta normatīvo regulējumu ieviešanu un pastiprināšanu šo pasākumu nodrošināšanā.

Atbildības sadalījums vides aizsardzības jautājumos (%)

Aptaujas formulējums	jautājuma	Atbilžu varianti	2000	2007	
			Latvija	Latvija	ES
Indivīda līmenis					
Kā indivīdam Jums var būt sava loma vides aizsardzībā Latvijā (2007)		Pilnīgi piekrītu	–	23,0	43,0
		Drīzāk piekrītu	–	48,0	43,0
		Drīzāk nepiekrītu	–	18,0	8,0
		Pilnīgi nepiekrītu	–	8,0	3,0
		Grūti pateikt / NA	–	3,0	3,0
Tādam cilvēkam kā man ir grūti kaut ko darīt vides labā (2000)		Pilnīgi piekrītu	15,3	–	–
		Piekrītu	39,3	–	–
		Ne piekrītu, ne nepiekrītu	17,6	–	–
		Nepiekrītu	22,3	–	–
		Pilnīgi nepiekrītu	4,1	–	–
	Grūti pateikt / NA	1,4	–	–	
Valsts (ES) un uzņēmumu līmenis					
Cik daudz, pēc Jūsu domām, valsts dara, lai aizsargātu vidi? (2000)		Ļoti daudz	0,2	–	–
		Diezgan daudz	4,1	–	–
		Ne pārāk daudz	55,9	–	–
		Gandrīz neko	33,4	–	–
		Nevar pateikt	6,4	–	–
Lieliem piesārņotājiem (korporācijām un rūpniecībai) pārsvarā jāuzņemas atbildība par vides aizsardzību (2007)		Pilnīgi piekrītu	–	79,0	59,0
		Drīzāk piekrītu	–	19,0	31,0
		Drīzāk nepiekrītu	–	1,0	6,0
		Pilnīgi nepiekrītu	–	–	1,0
		Grūti pateikt/ NA	–	1,0	3,0
Eiropas Savienībai jāpiešķir vairāk naudas līdzekļu vides aizsardzībai, pat ja tas nozīmētu mazāku naudas līdzekļu piešķiršanu citām jomām (2007)		Pilnībā piekrītu	–	30,0	33,0
		Drīzāk piekrītu	–	45,0	45,0
		Drīzāk nepiekrītu	–	16,0	11,0
		Pilnībā nepiekrītu	–	2,0	2,0
		Nezinu	–	7,0	9,0

Avots: ISSP II 2000 (LU FSI); EB 2007 (TNS Latvija)

Kā rāda ISSP II 2000 dati, 86,8% Latvijas respondentu atbalstīja viedokli, ka „valdībai jāpieņem likumi, kas liek uzņēmumiem aizsargāt vidi”, un tikai 7% respondentu atbalstīja apgalvojumu „valdībai būtu jāļauj uzņēmumiem pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi”. Līdzīgi dati iegūti arī EB 2007. gada pētījumā: 98% iedzīvotāju uzskata, ka lielajām korporācijām un uzņēmumiem jāuzņemas galvenā atbildība par vides aizsardzību (sk. 2.14. tabulu).

Savukārt no 2.15. tabulā apkopotajiem datiem var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji vairāk atbalsta likumu un sodu sistēmu pastiprināšanu, nevis informēšanas kampaņas

vai nodokļu atlaides. Līdzīgi dati iegūti arī Eirobarometra pētījumā: visā Eiropā iedzīvotāji vairāk atbalsta principu „maksā tas, kurš piesārņo”, t. i., atbildība ir jādala proporcionāli, vadoties no tā, kurš vidi piesārņo vairāk (EB, 2007).

2.15. tabula

Vides aizsardzības pasākumu regulējums (%)

Jautājuma formulējums	Atbilžu varianti	2007	2007
		Latvija	ES
Kurš no zemāk minētajiem veidiem, Jūsaprāt, būtu efektīvākais vides problēmu kontrolei? (maksimāli 2 atbildes)	Plašākas informācijas sniegšana vides problēmu jomā	25,0	30,0
	Labāka spēkā esošas vides likumdošanas piemērošana	31,0	33,0
	Stingrāku sodu ieviešana attiecībā uz pārkāpējiem	43,0	37,0
	Stingrākas vides likumdošanas ieviešana	32,0	25,0
	Labvēlīgāku finansiālo stimulu (piemēram, nodokļu atvieglojumu, subsīdiju) piedāvāšana rūpniecībai, tirdzniecībai un iedzīvotājiem, kuri aizsargā apkārtējo vidi	25,0	29,0
	Nodokļu ieviešana un paaugstināšana videi kaitīgajām darbībām	16,0	14,0
	Nekas no minētā / cits	2,0	1,0
	Nezinu	3,0	4,0

Avots: EB 2007 (TNS Latvija)

Pētījumi rāda, ka Latvijas iedzīvotāji kļūst arvien piesardzīgāki savā vēlmē ziedot daļu ienākumu vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanai. Uz apgalvojumu „es ziedotu daļu no saviem ienākumiem, ja būtu drošs, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņošanas novēršanai” 1990. gadā piekrītoši atbildēja 67,9% respondentu, 1999. gadā – 65,4% respondentu, bet 2008. gadā – tikai 54,0% respondentu. Līdzīga attieksme ir pret uzskatu, ka „valdībai jāsamazina vides piesārņošana, bet ne par manu naudu” – 1990. gadā tam piekrita 62,6% respondentu, bet 1999. gadā – jau 82,2%. Līdzīgu dinamiku uzrāda arī dati par iedzīvotāju gatavību maksāt augstākus nodokļus vides aizsardzības labad – gadu ritējumā (1990–1999) šādu gatavību uzrāda arvien mazāk respondentu (sk. 2.16. tabulu).

Sava nozīme ir arī pētījuma jautājuma formulējumam: no WVS 1996 dalībniekiem tikai 23,9% izteica gatavību pirkt preces, kas būtu par 20% dārgākas, ja tas palīdzēs aizsargāt vidi; savukārt 79% EB 2007 dalībnieki Latvijā piekristu pirkt videi draudzīgas preces, ja tās maksātu mazliet vairāk.

Iedzīvotāju gatavība sniegt personisku finansiālo ieguldījumu vides aizsardzībā (%)

Aptaujas jautājuma formulējums	Atbilžu varianti	Latvija (WVS)		Latvija (EVS)		Latvija (EB)
		1990	1996	1999	2008	2007
Es dotu daļu no saviem ienākumiem, ja būtu drošs, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņošanas novēršanai (1990, 1999, 2008)	Piekrītu*	67,9	–	65,4	57,0	–
	Nepiekrītu**	19,7	–	27,4	33,4	–
	Grūti pateikt / NA	12,4	–	7,1	9,6	–
Valdībai jāsamazina vides piesārņošana, bet ne par manu naudu (1990, 1999)	Piekrītu*	62,6	–	80,2	–	–
	Nepiekrītu**	25,5	–	12,2	–	–
	Grūti pateikt / NA	12,0	–	7,6	–	–
Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja šo naudu izmantotu vides piesārņojuma novēršanai (1990, 1996, 1999)	Piekrītu*	56,4	51,1	41,1	–	–
	Nepiekrītu**	31,9	42,1	49,6	–	–
	Grūti pateikt / NA	11,7	13,3	9,4	–	–
Es būtu gatavs pirkt preces par 20% augstāku cenu, ja tas palīdzētu aizsargāt vidi (1996)/ Vai jūs esat gatavs pirkt videi draudzīgas preces, ja tas maksās nedaudz vairāk (2007)	Piekrītu*	–	23,9	–	–	79
	Nepiekrītu**	–	67,5	–	–	17
	Grūti pateikt / NA	–	8,6	–	–	4

Avots: WVS 1990, 1996 (1990 – Baltijas Sociālo zinātņu institūts; 1996 – LU FSI); EVS 1999, 2008 (1999 – Baltijas Sociālo zinātņu institūts; 2008 – Latvijas Fakti); ISSP II 2000 (LU FSI); EB 2007 (TNS Latvija)

*Savilkta skala „pilnīgi piekrītu” un „drīzāk piekrītu”.

** Savilkta skala „drīzāk nepiekrītu”, „pilnīgi nepiekrītu”.

*** Konkrētajā pētījumā šis atbilžu variants netika piedāvāts.

Var secināt, ka jautājumā par kādas ienākumu daļas novirzīšanu par labu vides aizsardzībai nav izteikti augsta atbalsta arī daudzās citās Eiropas valstīs, kur vēsturiski ir augsti standarti vides aizsardzībā, lai arī dažās valstīs, kas izmantotas salīdzināšanai, iedzīvotāji pauž lielāku atbalstu apgalvojumam „es dotu daļu no saviem ienākumiem, ja būtu drošs, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņojuma novēršanai”, nekā to darījuši Latvijas respondenti: Dānijā (73,6%²²), Zviedrijā (62,5%), Krievijā (62,1%), Čehijā (55,8%). Tomēr citās salīdzinājumam izmantotajās valstīs iedzīvotāju atbalsts idejai

²² Savilkta skala „drīzāk/ pilnīgi piekrītu”; % no atbildējušo skaita.

novirzīt daļu ienākumu vides piesārņojuma mazināšanai ir zemāks nekā Latvijā: Ungārijā (49,0%), Somijā (43,9%), Vācijā (34,3%) un Lietuvā (42,9%) (EVS, 2008).

Interesanti, ka EVS 2008 pētījumā ideja novirzīt daļu ienākumu vides aizsardzībai ļoti augstu atbalstu guvusi vairākās t.s. jaunajās Eiropas valstīs: Kosovā (88,6%), Turcijā (87,3%), Gruzijā (83,7%), Armēnijā (84,2%), Ukrainā (78,4%) un Moldovā (77,3%) (EVS, 2008).

Latvijas iedzīvotāji ir bijuši gatavi finansiāli atbalstīt vides aizsardzības pasākumus, maksājot augstākas cenas vai lielākus nodokļus, tomēr šāda nostāja nav populāra, un vairāk tiek atbalstīts viedoklis par neliela apmēra finanšu ieguldījumu.

Var secināt, ka iedzīvotāji neiebilst pret finanšu resursu pārdali par labu vides aizsardzības jautājumiem, ja šie līdzekļi tiek ņemti nevis tieši no viņu pašu maciņiem, bet no valsts vai Eiropas Savienības resursiem. EB 2007 pētījumā 80% Latvijas iedzīvotāju atbalstīja viedokli, ka „valsts institūcijām jāiegādājas videi draudzīgas preces, pat ja tās ir dārgākas, jo tas palīdzēs aizsargāt apkārtējo vidi”, un tikai 8% atbalstīja viedokli „valsts institūcijām jāizvēlas lētākas preces neatkarīgi no tā, vai tās tiek izgatavotas videi draudzīgā veidā”. Savukārt ES vidēji 73% respondentu atbalstīja viedokli, ka valstij jāiegādājas videi draudzīgas preces, un 10% norādīja, ka jāiegādājas lētākas preces neatkarīgi no to izgatavošanas veida.

Iedzīvotāju nevēlēšanās paust atbalstu tiešiem personiskiem finansiāliem ieguldījumiem vai iespējamiem zaudējumiem nākotnē par labu vides aizsardzībai var būt saistīta gan ar iepriekš analizēto priekšstatu par valsts/lielo kompāniju atbildību par vides aizsardzību, gan arī to, ka iedzīvotāji nesaskata, kā tieši viņu devums varētu būt nozīmīgs vides aizsardzībā. Atbalstot izteikumu par tiešiem, konkrētiem finansiāliem atbalsta pasākumiem, iedzīvotāji rēķinās ar savu finansiālo situāciju, gan arī vadās no sava informētības līmeņa par vides aizsardzības jautājumiem.

Vērtējot datus, jāņem vērā ne tikai iedzīvotāju deklarātīvi paustais viedoklis par vides jautājumu aktualitāti, bet arī viņu ikdienas paradumi un gatavība tos mainīt apkārtējās vides kvalitātes uzlabošanas vārdā.

2.2.7. Iedzīvotāju aktivitāte vides aizsardzībā: ikdienas paradumi un publiskās aktivitātes

Iepriekš aplūkotie dati liecina, ka iedzīvotāji pamatā uzskata, ka vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanā valsts lomai vajadzētu būt nozīmīgākai un jāprasa arī lielāka atbildība no lielajiem piesārņotājiem – uzņēmumiem. Tomēr dati rāda, ka aizvien prāvāka Latvijas iedzīvotāju daļa apliecina, ka viņu loma vides aizsardzības pasākumu uzlabošanā var būt nozīmīga.

Vairākos pētījumos ir jautāts par reālām aktivitātēm, kādās iedzīvotāji iesaistījušies ar mērķi uzlabot vidi. Lai arī anketās formulētie jautājumi nav identiski pēc satura, kā arī atšķiras jautājumā iekļautais pārskata periods, atbildes dod ieskatu iedzīvotāju paradumos vides aizsardzībā un ļauj vērtēt, vai viņi vides aizsardzību atbalsta vairāk vārdos, vai arī veic reālas atbalsta darbības.

Pēc ISSP II datiem, Latvijas iedzīvotāju ikdienas aktivitātes vides aizsardzībā 2000. gadā varēja vērtēt kā zemas, lai arī tās ir augstākas salīdzinājumā ar citu bijušo padomju bloka valstu rādītājiem, tomēr ir daudz zemākas nekā vides aizsardzībā aktīvajās valstīs (Vācijā, Dānijā, Somijā). Tomēr jānorāda, ka iedzīvotāju centieni un atbalsts vides aizsardzības jautājumiem ir bijuši salīdzinoši izteikti (sk. 2.17. tabulu). Redzam arī, ka virknei aktivitāšu ir dažādi objektīvi ierobežojumi (piemēram, atkritumu šķirošana, kur uzlabojumus var gaidīt, palielinot šķirošanas pieejamību). Dažas aktivitātes iedzīvotāji vērtē pozitīvi no vides aizsardzības viedokļa, taču sliktākas ekonomiskās situācijas dēļ viņi noteiktās aktivitātēs gluži vienkārši neiesaistās (piemēram, ja iedzīvotāju īpašumā esošais personisko automašīnu īpatsvars nav augsts, līdz ar to arī vēlme samazināt personisko automašīnas lietošanu par labu braukšanai sabiedriskajā transportā ir realizējama nosacīti).

Pēc ISSP II datiem, Latvijas iedzīvotāju ikdienas aktivitātes vides aizsardzībā 2000. gadā varēja vērtēt kā zemas, lai arī tās ir augstākas salīdzinājumā ar citu bijušo padomju bloka valstu rādītājiem, tomēr ir daudz zemākas nekā vides aizsardzībā aktīvajās valstīs (Vācijā, Dānijā, Somijā). Tomēr jānorāda, ka iedzīvotāju centieni un atbalsts vides aizsardzības jautājumiem ir bijuši salīdzinoši izteikti (sk. 2.17. tabulu). Redzam arī, ka virknei aktivitāšu ir dažādi objektīvi ierobežojumi (piemēram, atkritumu šķirošana, kur uzlabojumus var gaidīt, palielinot šķirošanas pieejamību).

Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā: ikdienas paradumi 1996–2000 (%)

Aptaujas jautājuma formulē jums	Atbilžu varianti	Latvija	Lietuva	Čehija	Somija	Dānija	Vācija	Krievija
Vai Jūs pēdējo 12 mēnešu laikā esat izvēlējis sadzīves preces, kas, Jūsaprāt, ir videi draudzīgākas? (1996)	Neesmu darījis	53,2	49,7	33,1	24,1	–	11,5	63,1
	Esmu darījis	35,8	31,3	56,2	72,3	–	86,6	20,3
	Grūti pateikt / NA	11,0	19,0	10,6	3,5	–	1,9	16,5
Vai Jūs pēdējo 12 mēnešu laikā centāties samazināt ūdens patēriņu, domājot par vides aizsardzību? (1996)	Neesmu darījis	63,6	50,9	47,7	63,6	–	28,3	44,4
	Esmu darījis	31,4	41,2	49,8	33,9	–	70,5	52,1
	Grūti pateikt / NA	5,0	7,8	2,5	2,4	–	1,2	3,5
Cik bieži Jūs cenšaties šķirot stiklu, metālu, plastmasu, papīru utt. atkritumu pārstrādei? (2000)	Vienmēr	1,3	– ²³	27,9	52,4	47,5	74,2	2,2
	Bieži	3,3	–	27,1	36,3	39,7	19,6	4,0
	Reizēm	10,9	–	27,7	9,4	10,4	4,0	9,6
	Nekad	31,7	–	8,0	2,0	2,0	1,5	36,7
	Nav pieejama	52,8	–	9,2	–	0,4	0,8	47,5
Cik bieži Jūs atsakāties no braukšanas ar personisko automašīnu vides aizsardzības apsvērumu dēļ? (2000)	Vienmēr	0,2	–	3,2	1,9	4,0	1,8	0,6
	Bieži	1,0	–	11,1	12,2	20,1	15,5	0,7
	Reizēm	8,1	–	25,4	32,3	40,7	36,4	3,4
	Nekad	39,7	–	42,1	26,8	34,7	23,0	22,7
	Nav / nevalu automašīnu	51,0	–	21,6	26,8	0,6	23,4	72,6

Avots: WVS 1996 (LU FSI), (citās valstīs 1995–1998); ISSP II 2000 (LU FSI)

Dažas aktivitātes iedzīvotāji vērtē pozitīvi no vides aizsardzības viedokļa, taču sliktākas ekonomiskās situācijas dēļ viņi noteiktās aktivitātēs gluži vienkārši neiesaistās (piemēram, ja iedzīvotāju īpašumā esošais personisko automašīnu īpatsvars nav augsts, līdz ar to arī vēlme samazināt personisko automašīnas lietošanu par labu braukšanai sabiedriskajā transportā ir realizējama nosacīti).

ISSP II un WVS pētījumi, kas veikti 1996.–2000. gadā, ļauj secināt, ka Latvijā ikdienas paradumi – atkritumu šķirošana, ūdens patēriņa mazināšana – ir visai līdzīgi tendencēm citās postpadomju valstīs.

²³ Šajā pētījumā nepiedalījās.

Pēc ISSP II datiem, no valstīm, kas piedalījušās aptaujā, augstākie rādītāji atkritumu šķirošanas²⁴ jomā ir Austrijai (šķiro 95,1%; šķirošana nav pieejama 0,6%), Šveice (attiecīgi 94,4% un 0,6%), Somija (88,7%; nav pieejama šķirošana – nav atbildēts), Jaunzēlande (85,4% un 0,9%), Vācija (85,2% un 0,8%), Japāna (83,2% un 0,5%), Kanāda (78,6% un 3,5%). Savukārt valstīm, kuras jautājumā par atkritumu šķirošanu uzrādīja zemu aktivitāti, vienmēr bija augsti rādītāji atbildes variantā „nav pieejama šķirošana”: Latvija (4,6%; nav pieejama šķirošana – 52,8%), Krievija (attiecīgi 6,2% un 47,5%), Bulgārija (7,0% un 41,4%), Izraēla (10,4% un 47,2%).

Dati arī liecina, ka pieaug iedzīvotāju gatavība mainīt ikdienas paradumus par labu videi draudzīgiem: SKDS pētījumā 79,1% respondentu norādīja, ka būtu gatavi stādīt kokus, lai uzlabotu ekoloģisko situāciju valstī; 76,6% respondentu atzina, ka būtu gatavi šķirot sadzīves atkritumus savā mājāsaimniecībā. Savukārt gatavību iegādāties un lietot ekonomiskās spuldzes norādīja 76,4% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju. Arī gatavību pirkt un lietot videi draudzīgākus sadzīves ķīmijas produktus izrādīja 75,7% respondentu. Vēl viena atbilde, kuru visai bieži norādīja respondenti (68,1%), bija saistīta ar piedalīšanos brīvprātīgajās vides sakopšanas talkās.

Citas jautājumā piedāvātās aktivitātes pētījuma dalībnieki minēja retāk. Tā, piemēram, pārvietoties ar velosipēdu apkārtējās vides saglabāšanas labā bija gatavi 50,2% aptaujas dalībnieku, 35,4% respondentu norādīja, ka būtu gatavi savas automašīnas ekspluatācijā izmantot bioloģisko degvielu vai gāzi, bet 26,3% apgalvoja, ka varētu retāk braukt ar automašīnu, dodot priekšroku sabiedriskajam transportam, velosipēdam vai iešanai kājām (SKDS 2006, 4. pielikums).

Analizējot EB 2007 datus, var secināt, ka iedzīvotāji ne vien pauž atbalstu vārdos, bet arī aktīvi piekopj atsevišķus paradumus, kas vērsti uz vides aizsardzības uzlabošanu.

Vērtējot EB 2007 pētījumā minētās aktivitātes vides aizsardzībā pēdējā mēneša laikā (bija iespēja norādīt vairākas aktivitātes), var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji visvairāk atbalstījuši paradumus, kurus piekopt, iespējams, jāvērtē ne tikai kā videi, bet arī personiskajam maciņam draudzīga: 49% norādīja, ka izvēlējušies vietējās preces vai pārtiku; 37% norādīja, ka izvēlējušies videi draudzīgāku pārvietošanās veidu (ar kājām, velosipēdu, sabiedrisko transportu).

---

²⁴ Savilkta skala „vienmēr” un „bieži”.

Tomēr salīdzinājumā ar iepriekšējo periodu un citām ES valstīm Latvijā joprojām bijis neliels atbalsts pasākumiem, kas vērsti uz resursu taupīšanu – pozitīvas atbildes snieguši tikai 20–25% respondentu (sk. 2.18. tabulu).

Kā Latvijas dati izskatās uz kopējā Eiropas fona? Atsevišķās pozīcijās tendences nav jūtami atšķirīgas, taču, piemēram, atkritumu šķirošanā Latvijas rādītāji ir vieni no zemākajiem Eiropā (25%, zemāki tie ir tikai Bulgārijā (24%), Kiprā (20%) un Rumānijā (18%); savukārt Francijā un Luksemburgā (attiecīgi 82% un 83%) aptaujātie norāda, ka šķirojuši lielāko daļu atkritumu pārstrādei).

EB 2007 pētījums uzrādīja, ka lielākā daļa Eiropas valstu atbalsta t.s. zaļo iepirkumu, proti, valsts pasūtījuma (publiskā iepirkuma) piešķiršanu ekoloģiskākajam pasūtījumam, pat ja tas nozīmē dārgāku cenu. Šādu iespēju atbalstīja tie ES iedzīvotāji, kuri iepriekš jautājumos bija norādījuši, ka viņiem rūp vides aizsardzība un ka paši ir veikuši kādas aktivitātes vides aizsardzībā, bet šo iespēju neatbalstīja vecākās paaudzes respondenti, kā arī tie, kam zemāka izglītība.

Iedzīvotāju ekoloģisko uzvedību vērtē ne tikai pēc viņu individuālajiem uzskatiem par apkārtējo vidi vai videi draudzīgiem paradumiem ikdienas dzīvē, bet analizēts tiek arī tas, kādā mērā viņi iesaistās publiskās aktivitātēs vides jautājumu risināšanā. To pēta, vērtējot iedzīvotāju dalību vides aizsardzības organizācijās (partijas, kustības u. tml.), finansiālo atbalstu vides aizsardzības kustībām, dalību mītiņos, akcijās u. tml.

Dati par Latvijas iedzīvotāju publiskajām aktivitātēm vides aizsardzībā liecina par daudz zemāku aktivitātes līmeni salīdzinājumā ar viņu individuālo aktivitāti, tomēr līdzīga situācija ir arī lielākajā daļā citu valstu. Salīdzinājumam uzrādīti dati par dalību publiskās protesta formās (protesti, mītiņi) un dalību vides u. c. dabasvides aizsardzības organizācijās – gan formālā (kā biedram), gan mazāk formāla (finansiāls atbalsts un brīvprātīgo darbs).

No visām valstīm, kas piedalījās ISSP II 2000 pētījumā, augstākais apstiprinošais rādītājs apgalvojumā „Vai esat kādas grupas biedrs, kuras galvenais mērķis ir vides aizsardzība” bija Čīlei (18,6%), Jaunzēlandei (11,1%), Dānijai (10,8%) un ASV (8,7%); zemāko aktivitāti uzrādīja Krievija (0,9%), Latvija (1,0%), Japāna (1,5%), Bulgārija (1,8%) un Spānija (1,9%).

Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā – ikdienas paradumi 2007 (%)

Atbilžu varianti	Latvija	Lietuva	Čehija	Somija	Dānija	Vācija	ES (vid.)
Vai pēdējā mēneša laikā Jūs esat veicis kādas no minētajām darbībām vides aizsardzības nolūkā? (Iespējamās vairākas atbildes)							
Izvēlējāties videi draudzīgāku pārvietošanās veidu (ar kājām, velosipēdu, sabiedrisko transportu)	37,0	26,0	33,0	46,0	43,0	31,0	28,0
Samazinājāt vienreizlietojamo preču (piemēram, plastmasas maisu, noteiktu iepakojumu veidu utt.) patēriņu	22,0	14,0	22,0	41,0	27,0	31,0	30,0
Šķirojāt lielāko daļu atkritumu pārstrādei	25,0	30,0	66,0	67,0	51,0	68,0	59,0
Samazinājāt ūdens patēriņu (piemēram, neatstājot tekošu ūdeni, mazgājot traukus vai esot dušā utt.)	24,0	29,0	37,0	41,0	46,0	38,0	37,0
Samazinājāt enerģijas patēriņu (piemēram, izslēdzot gaisa kondicionieri vai apkuri, neatstājot ierīces gaidstāves režīmā, pērkot ekonomiskas spuldzes, pērkot energoefektīvas ierīces utt.)	23,0	25,0	50,0	58,0	56,0	62,0	47,0
Pirkāt videi draudzīgas preces, kas apzīmētas ar ekoloģisko zīmi	16,0	8,0	17,0	23,0	41,0	18,0	17,0
Izvēlējāties vietējās preces vai pārtiku	49,0	30,0	26,0	29,0	20,0	29,0	21,0
Mazāk izmantojāt savu automašīnu	10,0	10,0	13,0	25,0	19,0	29,0	17,0
Neko no augstākminētā	10,0	20,0	7,0	4,0	10,0	5,0	9,0

Avots: EB 2007

Izvērtējot dalību vides aizsardzības protesta akcijās vai demonstrācijās, var secināt, ka augstākā aktivitāte ir Meksikā (8,2%), Izraēlā (7,7%), Čīlē (6,6%), Īrijā (5,1%) un ASV (3,2%), zemāka aktivitāte izrādīta Somijā (1,1%), Krievijā (1,3%), Nīderlandē (1,4%) un Polijā (1,6%). Acīmredzot publiskās aktivitātes vides

aizsardzības jomā būtiski ietekmē arī valstij raksturīgā protestu kultūra un tās publiskuma izpausmes, kas nosaka augstos rādītājus tādās tradicionāli politiski aktīvās valstīs kā Meksika, Čīle un ASV, savukārt zemāka publiska aktivitāte uzrādīta tādās valstīs kā Somija, Nīderlande, Japāna, kurās attieksme pret vides aizsardzību tradicionāli ir bijusi pozitīva.

Savukārt EVS 2008 dati uzrāda, ka augsti rādītāji iedzīvotāju dalībai vides, dzīvnieku u. tml. aizsardzības organizācijās ir Nīderlandē (36,3%), Dānijā (14,9%), Šveicē un Luksemburgā (abās 11,8%), Austrijā (8,2%) un Zviedrijā (7,5%). Latvijas rādītāji šajā skalā vairāk tuvojas to valstu līmenim, kurās līdzdalība minētajās organizācijās ir zema – Gruzijai (0,1%), Ukrainai un Armēnijai (abās 0,5%), Maltai un Turcijai (abās 0,7%), Polijai un Bosnijai-Hercegovinai (abās 0,8%).

Runājot par Latvijas iedzīvotāju paradumiem ilgtermiņā, jāsecina, ka iedzīvotāji kopumā apzinās vides problēmas, to risināšanas nozīmi un atbalsta dažādus pasākumus vides aizsardzībai. Mazāks atbalsts tiek konstatēts, ja prasīts norādīt iedzīvotāju personisko ekonomisko ieguldījumu (nodokļu pieaugums, iespējamais preču sadārdzinājums vides aizsardzības labā u. tml.). Šādu nostāju diktē gan ekonomiskā situācija, gan tas, ka, pēc iedzīvotāju domām, valsts un starptautiskas organizācijas varētu daudz vairāk darīt vides aizsardzības jautājumu risināšanā, piemēram, finanšu aspektā.

Vienlaikus pozitīvi ir tas, ka iedzīvotāji nav noraidoši, ka viņi apliecina gatavību veikt ikdienas paradumu korekciju par labu videi, ja tas neprasīs papildu vai arī prasīs salīdzinoši mazus ieguldījumus, piemēram, šķirot atkritumus.

Iedzīvotāju reālās aktivitātes vides aizsardzībā – publiskās aktivitātes (%)

Aptaujas jautājuma formulējums	Atbilžu varianti	Latvija	Lietuva ²⁵	Čehija	Somija	Vācija	Krievija
Mītiņi, demonstrācijas, petīcijas							
Vai Jūs pēdējo 12 mēnešu laikā apmeklējāt mītiņus/parakstījāt vēstuli vai petīciju, kas vērsta uz vides aizsardzību? (1996)	Neesmu darījis	93,5	95,2	85,2	86,2	69,3	95,0
	Esmu darījis	5,8	2,6	12,2	12,0	29,2	3,8
	Grūti pateikt/NA	1,8	2,2	2,6	1,8	1,5	1,2
Vai pēdējo 5 gadu laikā Jūs esat parakstījis petīciju par vides aizsardzības jautājumiem? (2000)	Jā, esmu	9,9	–	14,8	21,6	31,1	4,4
	Nē, neesmu	90,1	–	85,2	78,4	68,9	95,6
Vai pēdējo 5 gadu laikā Jūs esat piedalījies kādā vides aizsardzības protesta akcijā vai demonstrācijā? (2000)	Jā, esmu	2,9	–	2,8	1,1	5,2	1,3
	Nē, neesmu	97,1	–	97,2	98,9	94,8	98,7
Līdzekļu ziedošana vides u. c. organizācijām, brīvprātīgo darbs							
Vai Jūs pēdējo 12 mēnešu laikā ziedojāt līdzekļus vides aizsardzības organizācijai? (1996)	Neesmu darījis	96,2	94,8	88,5	84,6	84,3	95,0
	Esmu darījis	1,9	2,9	8,7	13,0	15,0	3,7
	Grūti pateikt/NA	1,8	2,3	2,8	2,4	0,7	1,3
Vai pēdējo 5 gadu laikā Jūs esat ziedojis naudu kādai vides aizsardzības grupai? (2000)	Jā, esmu	2,3	–	9,3	23,7	16,7	1,6
	Nē, neesmu	97,7	–	90,7	76,3	83,3	98,4
Vai esat strādājis bez maksas tādas grupas labā, kas rūpējas par vidi, ekoloģiju vai dzīvnieku tiesībām? (2008)	Jā, esmu	1,4	1,1	4,1	1,5	1,1	0,4
	Nē, neesmu	98,6	98,9	95,9	98,5	98,9	99,6
Personiska dalība vides aizsardzības u. tml. kustībā							
Vai esat kādas grupas biedrs, kas rūpējas par vidi, ekoloģiju vai dzīvnieku tiesībām? (1999)	Jā, esmu	0,7	0,8	1,9	4,4	2,2	0,7
	Nē, neesmu	99,3	99,2	98,1	95,6	97,8	99,3
Vai esat kādas grupas biedrs, kas rūpējas par vidi, ekoloģiju vai dzīvnieku tiesībām? (1999)	Jā, esmu	0,7	0,7	6,6	4,5	2,5	0,7
Vai esat kādas grupas biedrs, kuras galvenais mērķis ir vides aizsardzība? (2000)	Nē, neesmu	99,3	99,3	93,4	95,5	97,5	99,3
	Jā, esmu	1,0	–	2,9	5,4	4,0	0,9
Vai esat kādas grupas biedrs, kas rūpējas par vidi, ekoloģiju vai dzīvnieku tiesībām? (2008)	Nē, neesmu	99,0	–	97,1	94,6	96,0	99,1
	Jā, esmu	1,6	1,2	5,9	6,1	3,5	0,9
	Nē, neesmu	98,4	98,8	94,1	93,9	96,5	99,1

Avots: WVS 1996 (LU FSI) (citas valstis – 1995–1998; 1999–2000); ISSP II 2000 (LU FSI); EVS 1999, 2008

²⁵ Nepiedalījās pētījumā ISSP II 2000.

2.2.8. Pētījumu par ekoloģiskajiem riskiem analīzes kopsavilkums

Pieaugot sabiedrības norūpētībai par apkārtējās vides aizsardzības problemātiku, pasaulē pieaug pētījumu skaits, lai noskaidrotu sabiedrības informētības līmeni ekoloģisko risku un vides aizsardzības jomā, un šādos pētījumos iekļaujas arī Latvija. Tomēr būtu nepieciešams pētījumus par Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret apkārtējo vidi, ekoloģijas problēmām un informētību ekoloģisko jautājumu jomā veikt biežāk, lai nodrošinātu plaša mēroga pasākumu, programmu izstrādi, kas varētu arvien vairāk veicināt sabiedrības ekoloģiskās apziņas attīstīšanu.

Pētījumu analīze rāda, ka vides jautājumu aktualitāte citu problēmu vidū kā viens no ekoloģiskās apziņas pamatrādītājiem Latvijas iedzīvotājiem ieņem būtisku vietu – iedzīvotāji atbalsta viedokli, ka cilvēkam ir jāsadzīvo ar dabu, nevis jāvalda pār to (WVS, ISSP II); viņi arī ierindo vides aizsardzības problemātiku to jautājumu lokā, kas ir personiski nozīmīgi (EB, 2007). Minētie dati gan norāda uz Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas līmeni, gan arī ļauj prognozēt, ka iedzīvotāji slieksies sniegt lielāku praktisku atbalstu vides aizsardzībā – kā liecina pētījumi, uz vides aizsardzību pozitīvi orientētie respondenti ir izrādījuši arī lielāku gatavību praktiski iesaistīties vides aizsardzībā.

Vērtējot datus riska sabiedrības problemātikas kontekstā, jānorāda, ka, raksturojot cilvēkdrošības situāciju, iedzīvotāji ierindo ekoloģiskos riskus to problēmu lokā, kas viņos raisa vislielākās bažas („Cilvēkdrošība Latvijā”, SKDS). Iedzīvotāji apzinās ekoloģisko situāciju kā potenciāli draudošu, paužot bažas par planētas nākotni tieši saistībā ar ekoloģisko situāciju un cilvēka radītiem apdraudējumiem dabai (WVS, EVS).

Svarīgs secinājums ir tas, ka tieši iedzīvotāju informētības līmenis par vides riskiem un apzināšanās, ka viņu personiskais ieguldījums var būt nozīmīgs šo jautājumu uzlabošanā, paaugstina iespēju, ka šie iedzīvotāji aktīvi iesaistīsies kādās reālās vides aizsardzības aktivitātēs.

Latvijas iedzīvotāji aptaujās ir norādījuši, ka viņu informētība par vides aizsardzības jautājumiem nav augsta (SKDS, EB). Lai arī viņu vērtējums par informētības līmeni kopumā kardināli neatšķiras no citu valstu iedzīvotāju vērtējuma, palielinoties riska sabiedrības apdraudējumu apjomam, mazinoties ticībai ekspertu

vērtējumam, pieaugot apdraudošo situāciju dažādībai, ir nepieciešamas plašākas zināšanas par vides aizsardzību un katra paša kā indivīda lomu tajā.

Iedzīvotāju informētību par ekoloģiskajiem riskiem nepieciešams paaugstināt arī tādēļ, lai izstrādātu atbilstošus rīcības modeļus iespējamo kaitīgo seku iestāšanās gadījumā. 1999. gadā Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu katedras veiktais pētījums „Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi” saistībā ar Lietuvā darbojošās Ignalinas AES radīto ekoloģisko risku izvērtēšanu un tās ietekmi uz apkārtējo teritoriju iedzīvotāju dzīves kvalitāti atklāja, ka iedzīvotājiem (lai arī bija norādīts AES iespējamais tuvums kā apdraudējums) nebija precīzas informācijas par iespējamo apdraudējuma apjomu un rīcību iespējamo kaitīgo seku iestāšanās gadījumā.

Pieaugot iedzīvotāju informētības līmenim par vides riskiem un iespējām tos novērst vai ar tiem sadzīvot, pieaug arī iespēja panākt viņu aktīvu un apzinātu līdzdalību šo risku vadīšanā un novēršanā.

Izvaicāti par aktīvām darbībām vides aizsardzības labā, prāva daļa iedzīvotāju galveno atbildību par vides piesārņošanu vēlas deleģēt lielajiem uzņēmumiem un valstīm (starptautiskām organizācijām). Iedzīvotāji ir gatavi uzņemties atbildību tādos vides aizsardzības pasākumos, kas neprasa jūtamus finansiālus ieguldījumus vai aktīvu darbošanos. Mazs atbalsts ir dalībai vides u. tml. aizsardzības organizācijās, mītiņos, iespējamai nodokļu vai preču cenu paaugstināšanai vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanas labā. Iedzīvotāji pauž atbalstu idejai, ka organizācijām, veicot publisko iepirkumu, vajadzētu dot priekšroku „zaļajam iepirkumam”; viņi arī atbalsta viedokli, ka ar vides aizsardzības jautājumiem nodarbojas un to risināšanu finansiāli stimulē institūcijas – nacionālā valsts vai Eiropas Savienība.

Vienlaikus iedzīvotāji apliecina gatavību veikt ikdienas paradumu korekciju par labu videi, ja tas neprasīs papildu ieguldījumus vai prasīs salīdzinoši nelielus finansiālus vai personiskās līdzdarbības ieguldījumus: piemēram, atkritumu šķirošana, videi draudzīgu preču izvēle, atbalsts vietējo ražotāju izstrādājumiem (SKDS, EB, WVS, EVS).

Riska sabiedrības un ekoloģisko risku kontekstā ir svarīgi, ka Latvijas iedzīvotāji pauž rūpes par vidi, identificējot un novērtējot apkārtējās vides jautājumus kā svarīgus citu problēmu kontekstā. Tomēr ir jāpaaugstina informētības un kompetences līmenis gan par katru konkrēto risku un potenciālo rīcību iespējamo

kaitīgo seku iestāšanās rezultātā, gan par katra indivīda personisko ieguldījumu kā šo risku radīšanā, tā arī to novēršanā.

Analizētie pētījumi rada labu ieskatu Latvijas iedzīvotāju viedoklī par vides problēmām, iedzīvotāju norūpētību un zināšanām par šiem jautājumiem kopumā no viendimensionālās analīzes skatupunkta. Autore, analizējot pētījumus, kuros ir raksturoti apkārtējās vides jautājumi, ir identificējusi un apkopojusi datus, kas rada priekšstatu par ekoloģisko problemātiku Latvijā un tās uztveri. Tomēr, lai varētu analizēt pilnvērtīgi Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko apziņu, ir nepieciešams, (balstoties uz ārzemju un Latvijas pētniecības tradīcijām šajā jomā) izveidot indikatoru sistēmu, kas ļautu mērīt un raksturot tieši Latvijas iedzīvotājiem raksturīgo ekoloģisko apziņu un uzvedību, kā arī pētīt ekoloģiskās apziņas komponentu mijiedarbību. Šo datu savstarpējās saistības būtu pārbaudāmas ar daudzdimensionālās analīzes palīdzību, bet iegūtie rezultāti ļautu izstrādāt atbilstošus instrumentus valsts politikas realizēšanā, kas savukārt palīdzētu paaugstināt iedzīvotāju ekoloģisko apziņu, tādējādi sistematizējot un nostiprinot iedzīvotāju ekoloģiski atbildīgas uzvedības tradīcijas.

Kopsavilkums

Promocijas darba **pirmajā nodaļā** aplūkoto autoru atziņas būtiski papildina pētījuma teorētisko pamatu, jo ļauj dziļāk izprast riska sabiedrības problemātiku, kā arī būtisko saikni starp sabiedrības zināšanām un informētību par riskiem, no vienas puses, un tās aktivitāti un rīcību risku mazināšanā – no otras puses. Tas arī ļauj darba nākamajā nodaļā pāriet pie ekoloģiskā riska padziļinātas analīzes, uzskatot to par vienu no nozīmīgākajiem riska sabiedrības elementiem.

Promocijas darba **otrajā nodaļā** autore padziļināti analizēja ekoloģisko risku cēloņus modernajā sabiedrībā. Vēsturiski sabiedrības attīstība notikusi, priekšplānā izvirzot dabas spēku pakļaušanu, un sabiedrības sadzīves procesu modernizācijas vai atvieglošanas nolūkos ir attīstījušās dažāda veida tehnoloģijas un zinātne. Autore, pamatojoties uz amerikāņu vides aktīvista, žurnālista un publicista B. Makibena priekšstatiem par „dabas socializāciju” un jauna veida pieeju dabai, kas nodrošina tās relatīvu pakļaušanu un kontroli („dabas beigās”), secina, ka dabas socializācijas aizsākumu var uzskatīt par pirmsākumiem ekoloģiskajai atsvešinātībai, ko U. Beks savā riska sabiedrības koncepcijā uzskata par vienu no riska sabiedrības raksturojošām

pazīmēm. Proti, dabas socializācija ir sekmējusi dominējošās sociālās paradigmas formēšanos, kuras pamatā bija cilvēka dominānce pār dabu, bet dabas būtiskākā funkcija – labumu ražošana cilvēcei un dabas resursu neizsmeļamība.

Kā šādas ievirzes blakusprodukts ir radušies papildu riski – gan saistībā ar dabas resursu noplicināšanos, gan arī ar enerģijas avotu jaudas potenciālo bīstamību. Šajā kontekstā promocijas darba autore analizē jaunu principu sabiedrības dzīvē un socioloģijā – amerikāņu sociologu V. Katona un R. Danlepa izstrādāto jauno ekoloģisko paradigmu, kurā cilvēku darbībai uzliktie „ārējie” ekoloģiskie (vides) ierobežojumi, pirmo reizi interpretēti kā sociālie faktori, t. i., kā iekšējie sociālie sabiedriskās dzīves regulatori. Jauno ekoloģisko paradigmu iezīmē idejas, ka cilvēks, lai arī radījis kultūras un tehnoloģijas bagātības, atrodas vienā rindā ar citām būtnēm, kuras ir savstarpēji atkarīgas un iesaistītas globālajā ekosistēmā; cilvēks dzīvo biofiziskā vidē, un tā uzliek viņa darbībai fiziskus/fizikālus un bioloģiskus ierobežojumus un rada arī daudzas neparedzētas sekas.

Analizējot ar ekoloģisku risku izpēti saistītu Latvijā iepriekšējos gados veikto dažādu socioloģisko pētījumu rezultātus, autore secina, ka starptautiskie pētījumi apkārtējās vides jomā netiek veikti pietiekami bieži un Latvija, šķiet, neizmanto visas iespējas piedalīties šādos pētījumos un samērā reti iniciē to veikšanu nacionālā līmenī. Tāpēc pētījumu dati par iedzīvotāju attieksmi pret apkārtējo vidi, ekoloģiskajām problēmām un informētību ekoloģisko jautājumu jomā Latvijā ir visai ierobežoti. Līdz ar to šī informācija nenodrošina pilnu ainu, kas būtu nepieciešama plaša mēroga pasākumu un programmu izstrādei, kas varētu arvien noteiktāk veicināt sabiedrības ekoloģiskās apziņas attīstību. Tādējādi var teikt, ka politikas veidotājiem būtu svarīgi ne tikai veicināt ekoloģiskās apziņas līmeņa paaugstināšanu, bet arī regulāri novērtēt šo pasākumu efektivitāti, kas ļautu identificēt jautājumus, kuriem nepieciešams pievērst īpašu uzmanību.

Iepriekš veiktie pētījumi apkārtējās vides aizsardzības jomā pārsvarā tikuši analizēti, neinterpretējot to rezultātus ekoloģiskās apziņas aspektā, un tajos nav lietots ekoloģisko risku vērtējums kā instruments ekoloģiskās apziņas raksturošanai. Tāpēc promocijas darba ietvaros veiktajā empīriskajā pētījumā, kas detalizēti atspoguļots **trešajā nodaļā**, autore pievērsīs pastiprinātu uzmanību Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskajai apziņai, interpretējot Latvijas iedzīvotāju sniegto ekoloģisko risku vērtējumu riska sabiedrības kontekstā.

3. IEDZĪVOTĀJU VĒRTĒJUMS PAR RISKĀ SABIEDRĪBU UN EKOĻOĢISKAJIEM RISKIEM LATVIJĀ

3.1. Aptaujas metodoloģija

Promocijas darba 2. nodaļā tika analizēti vairāki pētījumi un interpretēti dati atbilstoši Ievadā definētajiem moduļiem. Lai noskaidrotu iedzīvotāju viedokli par apkārtējās vides problēmām un ekoloģiskiem riskiem, ko izraisa šīs problēmas, kā arī iesaistīšanos aktivitātēs apkārtējās vides aizsardzības jomā, bija nepieciešams veikt virkni iedzīvotāju attieksmju mērījumu – noskaidrot personiskās attieksmes, zināšanu pašnovērtējumu, gatavību iesaistīties apkārtējās vides aizsardzības aktivitātēs utt. Šim nolūkam promocijas darba trešajā nodaļā kā informācijas ieguves veids tika izmantota kvantitatīva informācijas ieguves metode. Ar tās palīdzību tika iegūti primārie kvantitatīvie dati par visiem pētnieciskajiem jautājumiem, kas izvirzīti ievadā formulētajos pētījuma uzdevumos.

Lai izpētītu Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas komponentus, to savstarpējās saistības, lai noskaidrotu viņu subjektīvo vērtējumu par riska sabiedrību un ekoloģisko risku, kā arī apzinātu galvenos faktorus, kas veido Latvijas iedzīvotāju priekšstatus par riska sabiedrību (norūpētību par vides degradāciju), noskaidrotu un novērtētu iedzīvotāju informētības līmeni jeb zināšanas un analizētu iedzīvotāju informētības līmeņa lomu ekoloģisko risku apzināšanās procesā un analizētu Latvijas iedzīvotāju gatavību darbībām, lai mazinātu jaunu ekoloģisko risku rašanos un esošo pastiprināšanos, ir svarīgi noskaidrot vispārējo attieksmi pret vides aizsardzību, analizēt ekoloģisko risku satura vērtējumu un informētību par ekoloģiskajiem riskiem, novērtēt aktivitātes riska mazināšanai. Šādam nolūkam tika izveidots *pētījuma instruments* – anketa (sk. 1. pielikumu). Balstoties uz promocijas darba 2.2. nodaļā analizētajiem pētījumiem par dažādiem ekoloģiskiem jautājumiem un teorētiskajā daļā iegūtiem secinājumiem, anketa tika papildināta ar specifiskiem jautājumiem par ekoloģiskajiem riskiem un riska sabiedrību, kas sekmēja promocijas darba izvēlētajās tēmas analīzi. Lai gan anketā salīdzinājumam ir iekļauti jautājumi no dažādiem citiem pētījumiem, šāds anketas saturs par ekoloģisko tematiku ir oriģināls un aprobēts promocijas darba aptaujā pirmo reizi. Aptaujas veikšanai izstrādāta speciāla, daļēji standartizēta anketa. Anketas dizains ietvēra vairākus jautājumu blokus jeb moduļus:

- Latvijas iedzīvotāju problēmsituāciju (sk. 3.1. tabulu) un vides aizsardzības vispārīgā vērtējuma mērījums,
- Ekoloģisko risku identificēšana un novērtējuma mērījums,
- Latvijas iedzīvotāju priekšstati par riska sabiedrības pazīmēm un to mērījums,
- Latvijas iedzīvotāju informētības par ekoloģiskajiem riskiem mērījums,
- Latvijas iedzīvotāju gatavība līdzdalībai apkārtējās vides aizsardzībā,
- sociāldemogrāfisko rādītāju mērījumi.

Aptaujas anketas tika sagatavotas latviski un tulkotas krieviski, ņemot vērā Latvijas iedzīvotāju etnisko sastāvu. Intervijas notika tajā valodā, kādā respondentiem bija ērtāk komunicēt, tādējādi nodrošinot viņiem pilnīgu aptaujas jautājumu izpratni un adekvātu atbilžu formulējumu.

Pētījuma izlase tika veidota tā, lai aptaujā tiktu ietvertas dažādas sociāldemogrāfiskās iedzīvotāju grupas. Aprēķinot izlasi, tika ņemti vērā pieci demogrāfiskie rādītāji: dzimums; vecums, tautība reģionālais sadalījums un apdzīvotās vietas tipa sadalījums.

Kvantitatīvais pētījums tika veikts visas Latvijas teritorijā: Rīgā, Pierīgā, Kurzemē, Zemgalē, Vidzemē un Latgalē. Lai aptaujā iegūtu datus, kas reprezentē mērķa grupas viedokļus, tika veidota ģenerālajam kopumam (Latvijas iedzīvotāji) reprezentatīva izlase, pamatojoties uz statistikas datiem par Latvijas iedzīvotāju skaitu. Statistikas dati par pētījuma ģenerālo kopumu iegūti no Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes Iedzīvotāju reģistra.²⁶

Aptaujas metode bija telefonintervijas (CATI) metode, kas ir optimālākā metode, lai nodrošinātu augstu iespējamo respondences līmeni, kā arī nodrošinātu anketu kvalitatīvu aizpildīšanu, jo telefonintervijas veica 21 apmācīts kvalificēts intervētājs. Telefoninterviju metode ļāva dažādos Latvijas punktos ātri aptaujāt cilvēkus un pēc tam operatīvi veikt kvalitātes kontroli.

Lai aprēķinātu nepieciešamo izlases apjomu, vispirms tika noskaidrots Latvijas iedzīvotāju statistiskais sadalījums. Pēc LR IeM PMLP Iedzīvotāju reģistra datiem, 2011. gada septembrī ģenerālais kopums bija 1 679 691 iedzīvotājs. Tika veikts aprēķins, lai noteiktu izlases apjomu ar statistisko kļūdu 3,5% robežās. Atbilstoši šīm

²⁶ LR IeM PMLP Iedzīvotāju reģistra dati 2011. gada 7. septembrī (pētījumu centrs SKDS).

prasībām, pastāvot ģenerālā kopuma apjomam 1 679 691, aprēķinātais izlases apjoms ir n=800. Rezultātā sasniegtās izlases apjoms bija n=813.

Atbilstoši pētījuma mērķim un uzdevumiem tika noteikta aptaujas ģenerālkopas vecuma grupu robežas – sākot no 18 gadiem un beidzot ar 74 gadiem ieskaitot. Aptauja tika veikta ar vienu personu, kura atbildēja uz intervētāja veikto zvanu.

Izlases veidošanai izmantota vairākpakāpju nejaušā izlase, ņemot vērā, ka katram elementam no ģenerālā kopuma pastāv zināma varbūtība tikt iekļautam izlasē, kas nav vienāda ar nulli. Tika zvanīts uz mobilajiem un fiksētajiem telefona numuriem.

Zvanot uz fiksētajiem telefona numuriem, uz telefoninterviju tika aicināta mājsaimniecībā dzīvojošā pilngadīgā persona, kurai dzimšanas diena ir vistuvāk. Ja šīs personas nebija mājās, intervētājs precizēja, kad respondents(-te) būs mājās. Zvans tika atkārtots 1+5 reizes. No vienas mājsaimniecības piedalījās tikai viens tās loceklis. Telefona numuri tika ņemti no jaunākās telefona grāmatas. Ņemot vērā, ka telefonu grāmatā apkopoti dati gan par fiziskajām, gan juridiskajām personām pilsētā un rajonā, sākotnēji tika atlasītas pilsētā vai rajonā dzīvojošās privātpersonas. Realizējot aptauju, tika izmantota soļu metode.²⁷

Lai sasniegtu respondentus pa mobilo telefonu, vispirms tika izveidots nejaušu mobilo telefonu numuru saraksts (kas sākotnēji tika veidots *MS Excel* programmā), tad tas importēts programmā, un intervētājam parādījās katrs desmitais nejauši izvēlētais telefona numurs²⁸.

---

²⁷ Sekojot brīvi izvēlētam solim, tika izraudzīta telefona grāmatas piektā lappuse, tajā tika ņemta 3. aile, 10. uzvārds un attiecīgais telefona numurs. Uz telefoninterviju tika aicināta mājsaimniecībā dzīvojošā pilngadīgā persona, kurai dzimšanas diena ir vistuvāk. Ja izvēlēta persona nebija mājās, intervētājs precizēja, kad respondents(-te) būs mājās. Zvans tika atkārtots līdz 5 reizēm, līdz izvēlētais respondents tika sazvanīts.

Ja respondents nebija sazvanāms arī pēc 1+5 atkārtotajām reizēm, tas tika fiksēts atskaites lapā ar norādi “nav izlasei piemērota respondenta”. Ja izvēlētais numurs neatbildēja, pēc kāda laika tika veikts atkārtots zvans. Ja izlasē ietvertais telefona numurs nebija sazvanāms pēc 1+5 reizēm, tas tika fiksēts atskaites lapā ar norādi “telefona numurs nav sazvanāms” (1). Turpmāk izraudzītajā lappusē tika aptaujāta katra trešā mājsaimniecība, sekojot brīvi izvēlētajam solim (10) (2). Tālāk, sekojot brīvi izvēlētam solim (10), tika ņemta 10. lappuse, izvēlēta 3. aile. 10. uzvārds un attiecīgais telefona numurs utt. (3). Ja tika konstatēts, ka pēc noteiktā telefona numura izvēlētajā dzīvojamā neviens nav sazvanāms, tad tika ņemts telefona numurs virs noteiktā. Ja izrādījās, ka arī tajā neviens neatbild, tad tika ņemts telefona numurs zem noteiktā. Ja arī uz šo numuru neviens nebija sazvanāms, tad tika atkārtoti veikts otrais izlases solis (izvēlēts nākamais (10) telefona numurs) (4).

²⁸ Mobilo telefonu numuri sastāv no 8 cipariem. Pirmie 5 cipari ir konkrētu operatoru sākuma cipari. Pēdējie 3 cipari tiek nejauši pieģenerēti, izmantojot *MS Excel* programmu. Zvanot uz mobilajiem telefona numuriem, tika aptaujāta persona, kura atbildēja uz zvanu. Ja izlasē ietvertais telefona numurs nebija sazvanāms pēc 1 + 5 atkārtotajām reizēm, tad tas tika reģistrēts kā “telefona numurs nav sazvanāms” (neviens neatbild/neceļ telefonu/līnija aizņemta).

Telefonu sadalījums mobilajos un fiksētajos tālruņos tika veidots, ņemot par pamatu pēdējo sešu mēnešu OMN projektos²⁹ iekļauto jautājumu par to, kādu telefona pieslēguma veidu respondents personīgi izmanto. No tā tika aprēķināts, cik respondentu katrā grupā ir nepieciešams ietvert, lai nodrošinātu izlases reprezentativitāti.

Lai noteiktu statistisko mērījuma kļūdu³⁰, ir jāzina respondentu skaits attiecīgajā grupā un rezultāts procentos. Izmantojot šos lielumus, ir iespējams aprēķināt statistiskās mērījuma kļūdas robežas + / - procentos ar 95% varbūtību.

Lai nodrošinātu plānotās izlases apjomu n=800, kopējais kontaktu mēģinājumu skaits bija 8168. Aptaujas laukdarba kvalitātes kontroles un datu ievades kvalitātes pārbaudes rezultātā par rezultātu analīzei nederīgām tika atzītas četras anketas. Pabeigto interviju skaits bija 817, no kurām tālākai datu analīzei par derīgām tika atzītas 813 anketas. Kopējais neveiksmīgo interviju skaits sasniedza n=7355 (nerespondences uzskaiti sk. 2. pielikumā).

Datu ievade notika RM PLUS WARP-IT programmā.³¹

Atvērtie jeb teksta jautājumi, kas anketās tika pierakstīti brīvā tekstā, atbilstoši respondentu sniegtajām atbildēm tika ievadīti precīzi, kā fiksēts anketā, un pēc tam kodēti.

Datu validitātes un ievades kvalitāte tika kontrolēta un nodrošināta saskaņā ar starptautisko metodoloģiju (ESOMAR standartiem), pārbaudot 10% no ievadītajām

---

²⁹ Ikmēneša Latvijas iedzīvotāju Omnibusa aptauja:

- mērķa grupa: Latvijas iedzīvotāji vecumā no 15 līdz 74 gadiem;
- vismaz 1000 respondenti;
- nejaušā izlase/ pret mērķa grupu reprezentatīva izlase;
- visa Latvijas teritorija;
- tiek veikta reizi mēnesī.

³⁰ Statistiskā kļūda tiek aprēķināta pēc formulas:

$$SK = Z_{95\%} \sqrt{\frac{\pi(100 - \pi)}{n}}$$

kur: SK – statistiskā kļūda; $Z_{95\%}$ – koeficients, kas pie 95% varbūtības ir vienāds ar 1,96; π – pētījumā iegūtais respondentu atbilžu procentuālais sadalījums; n – respondentu skaits.

³¹ Lai nodrošinātu datu ievades kvalitāti, anketas tika ievadītas RM PLUS WARP-IT programmā speciāli šai aptaujai izstrādātā datu ievades modulī, kurā tika definētas iespējamās ievadāmās vērtības un loģiskās pārejas. Lai samazinātu iespējamās datu ievades kļūdas un ievades procesā būtu vieglāk saskatīt un atrast atbilstošo ievades lauciņu, jautājumu numerācija ievades failā tika veidota tāda pati kā aptaujas anketā. Tāpat ievades failā jautājumiem tika definētas iespējamās ievadāmās vērtības un loģiskās pārejas, kas nepieļauj iepriekšējām atbildēm pretrunīgu atbilžu ievadi. Šādi sagatavots ievades fails nodrošina atkārtotu anketu pārbaudi ievades procesā un jebkuru iepriekšējā pārbaudes procesā nepamanītu kļūdu noskaidrošanu un novēršanu.

Datu ievadi veica speciāli darbam ar RM PLUS WARP-IT DATA ENTRY apmācīti datu ievades operatori, kuri tika rūpīgi iepazīstināti ar aptaujas anketu un pētījuma specifiku. Lai datu ievades operatori nebūtu pārslogoti un tādēļ nezaudētu uzmanību pret ievadāmo materiālu, kas mazinātu padarītā darba kvalitāti, vienam datu ievades operatoram tika piešķirts limitēts ievadāmo anketu skaits. Datu ievadē piedalījās astoņi datu ievades operatori. Viena datu ievades operatora vidējais darba apjoms bija 100 anketas.

aptaujas anketām. No katra datu ievades operatora ievadītajām anketām tika pārbaudīti 10%, salīdzinot datu ievades failā esošo informāciju ar papīra anketām.

Pēc datu ievades apkopotais materiāls tika pārnesta no RM PLUS WARP-IT DATA ENTRY programmas uz SPSS 19.0. Tālākā datu apstrāde tika veikta, izmantojot šo programmu. Pētnieciskos jautājumus analizēja, lietojot deskriptīvo analīzi, korelācijas analīzi³², tika lietota standartizēto atlikumu³³ analīze, Pīrsona χ^2 tests, rangu korelācijas koeficienti (*Kendall's tau b*³⁴, *Goodman* un *Kruskal tau*³⁵ koeficienti), kā arī saistību un statistiski būtisku likumsakarību modelēšana, izmantojot loglineārās analīzes *logit* analīzes³⁶ (*logit analysis*) modeli un *modeļa izvēles*³⁷ (*model selection*) analīzes veidu.

Pēc visu pētījuma datu ievades atvērto jautājumu atbildes tika grupētas, apvienojot kodētā formā.

Rezultātu reprezentativitāte tika nodrošināta, sverot iegūtos datus. Respondenti tika atlasīti pēc nejaušības principa, par atlases kritērijiem tika pieņemts vecums (18–74 gadi), dzimums un dzīvesvieta. Lai nodrošinātu aptaujas rezultātu reprezentativitāti, tika pielietota Daniela Horvica (*Daniel Horvitz*) un Donovan Tomsona (*Donovan*

---

³² Vispārēja lineārā modelēšana (ang. *general linear modelling*), kas ietver korelāciju un regresiju, paver iespēju attēlot attiecības starp diviem kvantitatīvajiem mainīgajiem, „novelkot” taisnas līnijas. Izklīdes diagrammas (ang. *scattergram*) nodrošina vizuālo attēlojumu attiecībām starp diviem mainīgajiem. Izklīdes diagrammu nevar uzskatīt par statistisko apstiprinājuma procedūru. Tā ļauj vizuāli pārbaudīt vispārējās lineārās procedūras, korelācijas vai regresijas, ticamību (Acton & Miller, 2009: 190).

Korelācijas koeficienta mērķis ir noteikt, vai pastāv reāla attiecība starp diviem mainīgajiem, noteikt attiecību virzienu, kā arī šo attiecību spēku. Korelācija ļauj izpētīt saistību starp mainīgajiem. Taču tā neuzrāda, ka viens izraisa otru. Var pastāvēt pamatoti teorētiskie iemesli hipotēzei par šādu saistību, un tās dziļākai izpētei var tikt izmantota regresijas statistika.

³³ Standartizētais atlikums (ang. *adjusted standardized residuals*) ir starpība starp empīriski novēroto biežumu un teorētiski sagaidāmo, dalīta ar standarta kļūdu. Standartizētā atlikuma vērtības intervālā no -1,96 līdz +1,96 nozīmē, ka teorētiskais biežums nav statistiski būtiski atšķirīgs no empīriskā biežuma. Ja vērtība ≥ 1.96 , tad empīriskais biežums ir būtiski lielāks par teorētiski sagaidāmo, ja vērtība ir ≤ -1.96 , tad empīriskais biežums ir būtiski mazāks par teorētiski sagaidāmo (Крыштановский, 2006: 27).

³⁴ *Kendall's tau b* ir saistības koeficients, kas tiek bieži izmantots tostarp 2x2 tabulās. Tas tiek aprēķināts kā saskaņoto pāru pārus pār nesaskaņotiem pāriem (C – D), sadalīts ar uz $X (X_0)$ nepiesaistīto pāru skaita un uz $Y (Y_0)$ nepiesaistīto pāru skaita vidējo ģeometrisko vērtību (Крыштановский, 2006: 36).

³⁵ *Kruskal tau* un *Goodman* koeficients ir proporcionāla pieauguma koeficients viena kategoriāla mainīgā rezultāta precīzas paredzēšanas proporcionāla pieauguma koeficients gadījumos, kad ir pieejama informācija par otru kategoriālo mainīgo un kad tiek pieņemts, ka paredzējumi balstās uz to kopējām proporcijām (Крыштановский, 2006: 69; Аптон, 1982:36).

³⁶ *Logit* modelis ir regresijas tipa predikatīvā analīze, kurā viens mainīgais var tikt uzskatīts par atkarīgu no vairākiem citiem mainīgajiem. Piemēram, izmantojot piecus mainīgos (dzimums, sociālais slānis, vecums, valsts, pie kuras pieder respondents, un drošības izjūta attiecībā uz darbavietas saglabāšanu), par atkarīgo mainīgo var loģiski pieņemt drošību, proti, to, cik lielā mērā respondenti baidās zaudēt darbu, jo šo mainīgo ietekmē visi pārējie mainīgie. *Logit* analīze modelē mijiedarbības starp atkarīgo mainīgo un neatkarīgiem mainīgajiem (Acton & Miller, 2009: 299).

³⁷ *Modeļa izvēles* (ang. *model selection*) analīze ir loglineārās analīzes veids, kurā starp noteiktiem kvalitatīvajiem mainīgajiem (nominālā un ordinālā līmeņa mainīgajiem) atrod pēc iespējas vienkāršāko savstarpējo atkarību modeli, tādējādi pārbaudot statistiskā būtiskuma saistības starp diviem mainīgajiem, trim mainīgajiem, četriem mainīgajiem utt. (Acton & Miller, 2009: 282).

Thompson) datu svēršanas metode (Horovitz & Thompson, 1952). Tā paredz, ka katra datu kopā ietilpstošā respondenta atbildēm tiek piešķirts svars, kas ir apgriezti proporcionāls šā respondenta iepriekšēji nosacītajai varbūtībai iekļūt datu kopā (Sīlis, 2010: 106). Lai reducētu izlases izkliedi un neatbilstību ģenerālkopai (visiem Latvijas iedzīvotājiem) un panāktu lielāku iegūto datu reprezentativitāti, tika aprēķināti katrai stratai atbilstoši svaru koeficienti, kas izlīdzina datus atbilstoši ģenerālās kopas sadalījumam.

Dati tika pakļauti svēršanas procedūrai, balstoties uz LR IeM PMLP Iedzīvotāju reģistra sniegto jaunāko statistisko informāciju par Latvijas iedzīvotāju skaitu, dzimumu, vecumu reģionu sadalījumā.

Izlases sociāldemogrāfiskie parametri. Raksturojot iedzīvotāju aptaujas sociāldemogrāfiskos rādītājus, jāpiebilst, ka pētījums tika veikts visā Latvijas teritorijā atbilstoši statistiskajiem datiem sadalījumā pa Rīgu un pieciem reģioniem. Pētījuma sociāldemogrāfiskie rādītāji atbilst Latvijas iedzīvotāju ģenerālajam kopumam (sk. 2. pielikumu). Sadalījums pa reģioniem izveidojās šāds: Rīga – 31,8%, Pierīga – 17,5%, Vidzeme – 10,3%, Kurzeme – 13,1%, Zemgale – 12,3% un Latgalē – 15,0%. Atbilstoši ģenerālajā kopumā reģionāli procentuālais sadalījums veidojas šāds: Rīga – 31,8%, Pierīga – 17,5%, Vidzeme – 10,3%, Kurzeme – 13,1%, Zemgale – 12,3% un Latgalē – 15,0%

No visiem aptaujātajiem Rīgā dzīvo 31,8%, citās pilsētās – 40,9%, bet laukos – 27,3% visu aptaujāto.

Empīriskajā pētījumā tika aptaujāti 47,2% vīriešu un 52,8% sievietes. Aptaujātie respondenti tika apvienoti šādās vecuma grupās: 18–24 gadi – 13,8%, 25–34 gadi – 19,8%, 35–44 gadi – 18,5%, 45–54 gadi – 19,2%, 55–74 gadi – 28,7%. Ģenerālā kopuma vecuma grupu procentuālo sadalījumu sk. 2. pielikumā.

Vaicājot Latvijas iedzīvotājiem par izglītības līmeni, tika piedāvātas piecas atbilžu alternatīvas: pamatzglītība vai nepabeigta vidējā, vidējā, vidējā speciālā, nepabeigta augstākā un augstākā izglītība. Veicot datu apstrādi, tika izmantota savilkta skala un iegūts šāds respondentu izglītības līmenis: tikai ar pamatzglītību – 8,6% aptaujāto, vidējā un vidējā nepabeigtā izglītība – 52,7%, augstākā un nepabeigta augstākā izglītība – 38,7% aptaujāto.

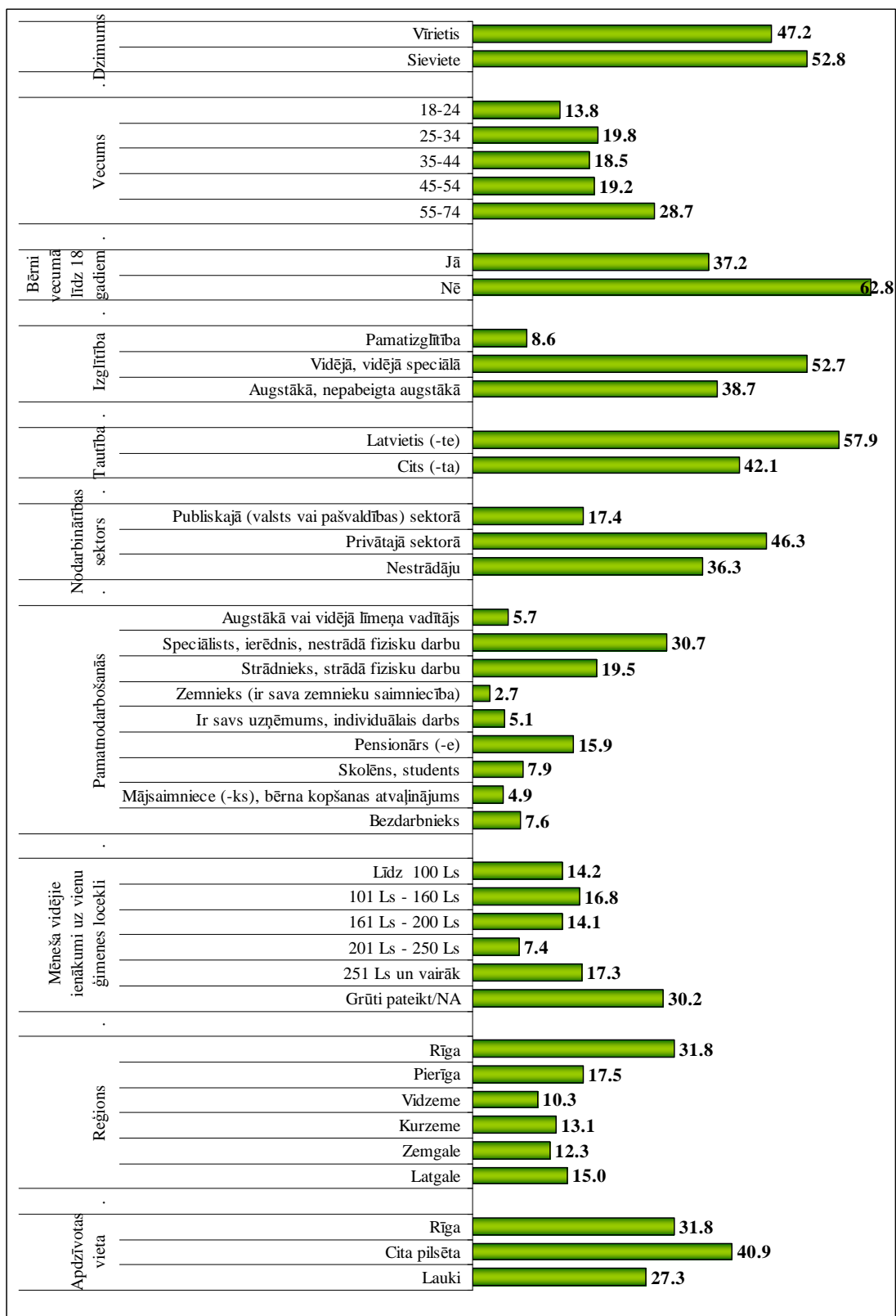
No visiem aptaujātajiem respondentiem 37,2% aptaujāto ģimenē ir bērni vecumā līdz 18 gadiem, 52,8% respondentu ģimenē nav personu, kuras ir jaunākas par 18 gadiem.

Veicot pētījumu, tika aptaujāti 57,8% latviešu un 42,1% cittautiešu.

No visiem aptaujātajiem 17,4% respondentu strādā publiskajā sektorā. Publiskais sektors šeit jāsaprot kā sektors, kurā ietilpst valsts un pašvaldības iestādes. Privātajā sektorā ir nodarbināti 46,3% respondentu, bet 36,3% no aptaujātajiem nestrādā. No visiem respondentiem 5,7% aptaujāto ir augstākā vai vidējā līmeņa vadītāji; 30,7% speciālistu, ierēdņu vai nodarbināto, kas nestrādā fizisku darbu; 19,5% ir strādnieki – personas, kas strādā fizisku darbu, 2,7% no aptaujātajiem ir zemnieki; 5,1% respondentu ir savs uzņēmums vai viņi ir individuālā darba veicēji; 15,9% ir pensionāri, 7,9% aptaujāto ir skolēni/studenti, 4,9% aptaujāto ir mājsaimnieces (-ki) vai atrodas bērnu kopšanas atvaļinājumā, bet 7,6% respondentu ir bezdarbnieki.

Aptaujas gaitā respondentiem vienmēr tiek jautāts par vidējiem ienākumiem uz vienu ģimenes locekli un respondenta vidējiem ienākumiem, tomēr viņi bieži vien atsakās nosaukt savus ienākumus. Parasti savu ienākumu līmeni atklāj respondenti ar zemiem ienākumiem. Šajā aptaujā ienākumu uz vienu ģimenes locekli nevēlējās atklāt 30,2% aptaujāto. Visi respondenti, kuri nosauca mēneša vidējos ienākumus uz vienu ģimenes locekli pēdējo sešu mēnešu laikā, pēc savilktās skalas procentuāli sadalījās šādi: līdz Ls 100 uz vienu ģimenes locekli ir 14,2% mājsaimniecību; ienākums Ls 101–160 apmērā ir 16,8% mājsaimniecību; Ls 161–200 – 14,1% mājsaimniecību; Ls 201–250 apmērā – 7,4% mājsaimniecību, bet Ls 251 un lielāki ienākumi uz vienu ģimenes locekli ir 17,3% mājsaimniecību. Apkopojošo sociāldemogrāfisko rādītāju grafisko attēlojumu sk. 3.1. attēlā.

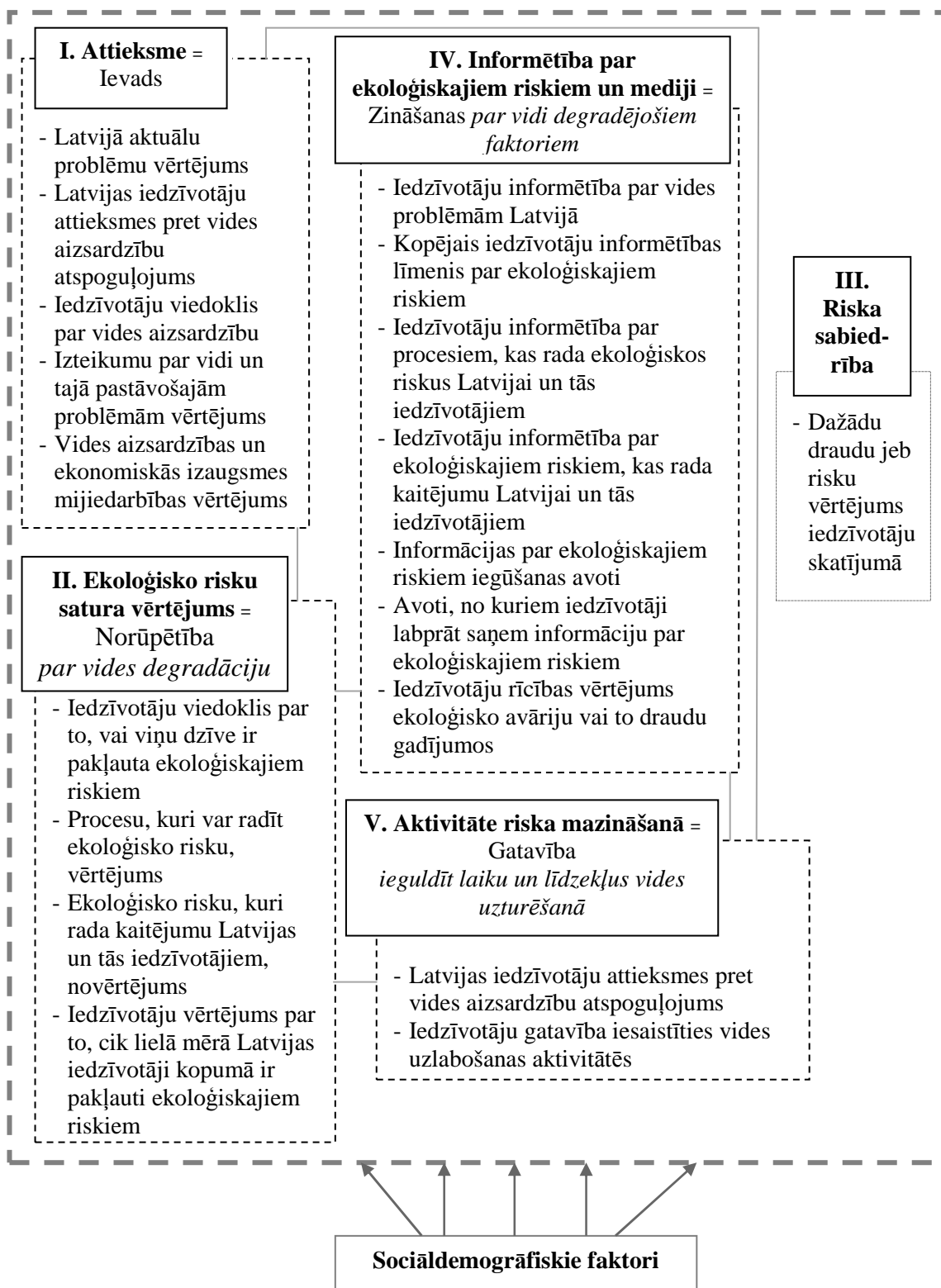
3.1. attēls. Respondentu sociāldemogrāfiskais raksturojums (%)

Promocijas darba autores personiskā dalība promocijas darba kvantitatīvā pētījuma tapšanā ir aptaujas anketas izstrāde, atbilstošās metodes izvēle, speciāli apmācītu intervētāju izvēle, kvalitātes kontroles (10% apjoma) veikšana. Uzsākot kvantitatīvo pētījumu, autore sagatavoja pētījuma modeli (3.2. att.), nosakot pētāmo jautājumu tematiskos moduļus un galvenos jautājumus katrā no tiem, kā arī pētāmo jautājumu moduļu sagaidāmo savstarpējo saistību. Autore aptaujā koncentrējas uz pieciem pētāmo jautājumu tematiskajiem moduļiem.

- 1) Attieksme (aktuālo problēmu novērtējums, vides aizsardzība, vides un ekonomisko jautājumu mijiedarbība, atbildība par rūpēm vides aizsardzības jomā, vides problēmu aktualitāte).
- 2) Ekoloģisko risku satura vērtējums (pakļautība ekoloģiskajiem riskiem, riskus izraisošo tautsaimniecības procesu novērtējums, ekoloģisko risku izraisītā kaitējuma novērtējums, ekoloģisko risku satura identificēšana).
- 3) Priekšstati par riska sabiedrību (riska sabiedrības pazīmju vērtējums).
- 4) Informētība par ekoloģiskajiem riskiem un mediji (informētība par riskus izraisošajiem tautsaimniecības procesiem, informētība par ekoloģisko risku izraisītajiem kaitējumiem, informācijas avoti par ekoloģiskajiem riskiem, informētība par rīcību dažādu ekoloģisko avāriju gadījumos).
- 5) Aktivitātes riska mazināšanā (gatavība iesaistīties vides uzlabošanas aktivitātēs, dalība vides aizsardzības pasākumos).

Papildus tika aplūkots sociāldemogrāfisko faktoru bloks un tā saistība ar visiem iepriekšminētajiem jautājumu blokiem, pieņemot, ka šiem faktoriem ir lielāka vai mazāka ietekme uz visiem pētāmo jautājumu tematiskajiem blokiem.

Veidojot aptaujas anketu, autore izmantoja iepriekšējos gados veiktos pētījumos (EVS, WVS, ISSP, EB, *Cilvēkdrošība Latvijā* un *Atomenrgētika un cilvēka dzīves apstākļi*) lietotos indikatorus un mērījumu skalas, adaptējot un piemērojot tos promocijas darbā izvirzītā mērķa un uzdevumu realizācijai. Piemēram, Latvijā aktuālu problēmu vērtējumā un iedzīvotāju gatavības iesaistīties vides uzlabošanas aktivitātēs vērtējumā ir izmantotas ISSP un *Cilvēkdrošība Latvijā* pētījumos lietotie indikatori un skalas. Vērtējot izteikumus par vidi un tās problēmām, vides aizsardzības un ekonomiskās izaugsmes mijiedarbību, kā arī dažādus draudus jeb riskus iedzīvotāju skatījumā, tika izmantoti EVS un WVS pētījumos lietoti indikatori, savukārt ekoloģisko risku satura un informētības par ekoloģiskajiem riskiem un medijiem iztirzāšanas nolūkos dažādi indikatori tika aizgūti no *Eurobarometer* pētījuma. Jautājumi par

3.2. attēls. Pētījuma modelis³⁸

³⁸ Aptaujas shematiskais modelis veidots, balstoties uz Eiropas Sociālo pētījumu programmas labklājības pētījumu modeļa paraugu (*Welfare attitudes in a changing Europe: module template with background information, survey questions to be used in ESS Round 4, European Social Survey*).

iedzīvotāju rīcību ekoloģisko avāriju vai to draudu gadījumos ir aizgūti un adaptēti darbam no pētījuma *Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi*.

3.2. Iedzīvotāju attieksme pret vides aizsardzību Latvijas problēmu kontekstā

Saskaņā ar U. Beka pieeju risks var tikt definēts kā sistemātiska sabiedrības mijiedarbība ar draudiem, kas tiek inducēti un ražoti modernizācijas procesa gaitā. Industrializācija ir radījusi jaunus riska veidus, turklāt globalizācijas procesu rezultātā paplašinās arī risku potenciālo kaitīgo seku robežas (Beck, 1992, 2002).

Viens no globālajiem riskiem ir *ekoloģiskais risks*, kam šajā pētījumā pievērsta padziļināta uzmanība. Šā riska raksturošanai būtisks rādītājs ir *ekoloģiskā apziņa* – apzināšanās, ka faktiski ikviens cilvēka dzīves aspekts ietekmē vidi, un šīs apziņas līmeni nosaka, izvērtējot iedzīvotāju satraukumu par vides degradāciju, viņu gatavību ziedot laiku un līdzekļus vides uzturēšanā un uzlabošanā, kā arī viņu zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem un to novēršanu. Viens no ekoloģiskās apziņas pamatraksturojumiem ir apjauta par saistību ar apkārtējo pasauli, holistiska pasaules izjūta iepretī uzskatam par dabu kā kaut ko ārpus cilvēka pastāvošu, svešu (Dunlap & Van Liere, O`Sullivan & Taylor, Christopher, Uhl u. c.).

Anketas saturs – moduļi – tika veidots, balstoties uz ekoloģiskās apziņas trim komponentiem: (a) norūpētību par vides degradāciju, (b) gatavību ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā, (c) zināšanām par vidi degradējošiem faktoriem (Kalniņa & Meņšikovs, 2004). Šajā nodaļā ir ietverti jautājumi, kas raksturo iedzīvotāju **vispārējo viedokli** par problēmām Latvijā un par vides aizsardzību kopumā.

Katras apkšnodaļas sākumā izvirzītie pētnieciskie jautājumi un hipotēzes sniedza iespēju pārbaudīt statistiskās saistības, tādējādi apstiprinot vai noliedzot promocijas darbā izvirzītās hipotēzes. Pētnieciskie jautājumi formulēti, balstoties uz promocijas darba teorētiskajā pamatojumā analizētajiem riska sabiedrības galveniem raksturojošiem rādītājiem (sk. 1. nodaļu), kas arī rosināja padziļināti pievērsties ekoloģiskajam riskam, kā arī veikt viendimensionālo analīzi, izmantojot jau veikto pētījumu datus (sk. 2.2. sadaļu). 3.2. sadaļā izvirzītās hipotēzes paredz veikt analīzi par iedzīvotāju vispārējo nostāju vides aizsardzības jomā viendimensionālās analīzes līmenī, kā arī matemātiski pārbaudīt priekšstatu sistēmu – problēmu hierarhija (1), valsts – indivīds (2) un ekonomiskais ieguldījums (3) – savstarpējo saistību. Lai ilustrētu iedzīvotāju vispārējo

viedokli par vides problemātiku, šajā darba sadaļā bija nepieciešams **pārbaudīt vairākas hipotēzes:**

1. Latvijas iedzīvotāji sociālo problēmu kontekstā uzskata vides problēmas par aktuālām problēmām.

2. Pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp” vides aizsardzība un viedokli par to, cik aktuālas ir vides problēmas valstī.

3. Jautājumā par atbildības sadalījumu vides aizsardzībā – valsts vai indivīds – Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka atbildība ir jāuzņemas kā pašiem iedzīvotājiem, tā arī valstij.

4. Pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju viedokli, ka valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņotība, bet ne par iedzīvotāju līdzekļiem, un iedzīvotāju viedokli, ka ekonomiskajai izaugsmei un jaunu darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide.

5. Pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju viedokli piekrist nodokļu paaugstināšanai, ja ir pārlicība, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanai, un viedokli, ka vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un darbavietu skaita nelielu samazinājumu.

6. Pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp vides aizsardzība” un viedokli, ka par vides aizsardzību jā rūpējas kā valdībai, tā iedzīvotājiem.

Hipotēžu pārbaude. Lai novērtētu vides problēmu ranžējumu pārējo Latvijas problēmu kontekstā, proti, noteiktu, cik aktuālas vai, gluži pretēji, nenozīmīgas Latvijas iedzīvotāju izpratnē ir tādas valstī pastāvošas problēmas kā nabadzība, ekonomiskās problēmas, Latvijas attiecības ar citām valstīm u. c., aptaujas sākuma posmā respondentiem tika lūgts novērtēt virkni problēmu, kas skar Latviju un tās iedzīvotājus. Problēmu izvērtējumā lietotie indikatori ir aplūkojami 6. pielikumā A.1. jautājumā. Lai izvērtētu vides problēmu nozīmīgumu citu problēmu kontekstā, tika izmantota ordinālā skala: 1 – pilnīgi neaktuāla (problēma), 2 – drīzāk neaktuāla, 3 – drīzāk aktuāla, 4 – ļoti aktuāla (problēma).

Veicot analīzi, tika noskaidrots, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju vērtēšanai piedāvātās problēmas atzīst par ļoti aktuālām un drīzāk aktuālām. Kā vislielāko Latvijā pastāvošo problēmu vairums respondentu ir nosaukuši ražošanas attīstību – 77,6% to minējuši kā ļoti aktuālu problēmu un 17,2% klasificējuši kā drīzāk aktuālu problēmu. Otra aktuālākā problēma, pēc respondentu domām, ir Latvijas ekonomiskā attīstība. Par

ļoti aktuālu to uzskata 76,6% respondentu un par drīzāk aktuālu – 19,0% respondentu. Par trešo aktuālāko problēmu atzīta nabadzība – 57,7% aptaujāto Latvijas respondentu norādījuši, ka tā ir ļoti aktuāla, bet 31,7% – ka drīzāk aktuāla.

Savukārt kā Latvijā mazāk svarīgas problēmas respondenti ir minējuši vardarbību un citas problēmas ģimenē (drīzāk neaktuāla problēma – 23,9%, pilnīgi neaktuāla problēma – 6,1%) un kultūras mantojuma saglabāšanas jautājumus (drīzāk neaktuāla problēma – 22,5%, pilnīgi neaktuāla problēma – 5,7%).

Empīriskā pētījuma grafisko raksturojumu skatīt 6. pielikuma (turpmāk – P6 un attiecīgi P1, P2 utt.) A.1. attēlā.

3.1. tabula

Iedzīvotāju vērtējums politiskajiem, sociālajiem un vides jautājumiem Latvijā

Lūdzu, novērtējiet, cik aktuālas mūsu valstī, Jūsaprāt, ir nosauktās problēmas? (1 – pilnīgi neaktuāla (problēma), 2 – drīzāk neaktuāla, 3 – drīzāk aktuāla, 4 – ļoti aktuāla (problēma))			
	Uz jautājumu atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Ekonomiskā attīstība	802	3,73	0,55
Ražošanas attīstība	807	3,72	0,58
Nabadzība	800	3,48	0,70
Infrastruktūras attīstība (ceļi, transports)	797	3,41	0,70
Lauksaimniecības jautājumi	777	3,32	0,73
Narkomānija un alkoholisms	795	3,26	0,78
Izglītības un zinātnes problēmas	793	3,23	0,72
Reģionālā attīstība	785	3,22	0,81
Noziedzības apkarošana	792	3,19	0,76
Starpvalstu attiecības	773	3,12	0,81
Nacionālie jautājumi	793	3,05	0,93
Apkārtējās vides problēmas	798	2,92	0,80
Kultūras mantojuma saglabāšana	778	2,91	0,86
Vardarbība un citas problēmas ģimenē	767	2,88	0,88

Ņemot vērā, ka problēmu aktualitātes vērtēšanai tika izmantota ordinālā skala, deskriptīvās analīzes rezultātā ir iespējams noteikt katras problēmas vērtējuma vidējo koeficientu. Pamatojoties uz vidējo aritmētisko, tiek veidots Latvijas problēmu ranžējums (sk. 3.1. tabulu). Lai gan izveidotajā 14 rangu skalā apkārtējās vides problēmas aktualitātes ziņā ierindojas tikai 11. vietā (kas varētu liecināt, ka salīdzinājumā ar citām Latvijas problēmām vides aizsardzības jautājumi, pēc iedzīvotāju domām, ir neaktuāli), tomēr apkārtējās vides problēmas pēc mērījumu skalas tiek vērtētas vistuvāk kā „drīzāk aktuālas problēmas”.

Lai raksturotu attieksmi pret vides aizsardzību, aptaujātajiem tika piedāvāti šādi izteikumi: (1) man ļoti rūp vides problēmas, es regulāri piedalos vides aizsardzības aktivitātēs; (2) man rūp vides problēmas, tomēr es reti piedalos vides aizsardzības aktivitātēs; (3) man rūp vides problēmas, tomēr es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs; (4) man nerūp vides problēmas, es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs; (5) man nerūp vides problēmas, turklāt šis jautājums absolūti neinteresē.

48,3% aptaujāto iedzīvotāju norādīja, ka viņiem rūp vides problēmas, tomēr viņi nepiedalās vides aizsardzības aktivitātēs. Salīdzinoši liels respondentu skaits (32%) savu attieksmi pret vides aizsardzību vērtēja, norādot, ka viņiem rūp vides problēmas, tomēr viņi reti piedalās vides aizsardzības aktivitātēs.

Ņemot vērā nelielo respondentu skaitu, kas atzinuši, ka par vides aizsardzības problēmām neinteresējas (3,1%), kā arī nepiedalās vides aizsardzības aktivitātēs vispār (6,3%), jāsecina, ka pārliecinošs Latvijas iedzīvotāju vairākums ir samērā ieinteresēts vides aizsardzības problēmu risināšanā un ir gatavs iesaistīties papildu aktivitātēs, kas veicinātu vides aizsardzību. Vienlaikus jāatzīmē, ka lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju varētu nosaukt par „pasīvajiem interesentiem”, jo respondentu vārdos paustajām rūpēm par vidi neseko aktīva līdzdalība vides aizsardzības pasākumos.

Statistiski būtisku saistību nosaka ar χ^2 testu, kas šajā gadījumā norāda, ka ir statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp” vides aizsardzība un vides problēmu aktualitātes vērtējumu. Sadalot respondentus divās grupās pēc dihotomiskā principa „rūp/nerūp” dalījuma un korelējot šos rādītājus ar vides problēmu aktualitātes rādītājiem, apstiprinās 2. hipotēzes statistiski būtiska saistība (sk. arī P7 3. tabulu).

No tā izriet secinājums, ka respondentiem, kuriem rūp vides aizsardzība, arī vides problēmas galvenokārt šķiet un šķitīs drīzāk aktuālas un ļoti aktuālas. Tajā pašā laikā respondenti, kuri uzskata, ka vides problēmas ir aktuālas, tomēr reti piedalās vai nepiedalās vides aizsardzības aktivitātēs. Statistiski būtiskais līmenis ir vismaz 0,05.

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret vides aizsardzību (%)

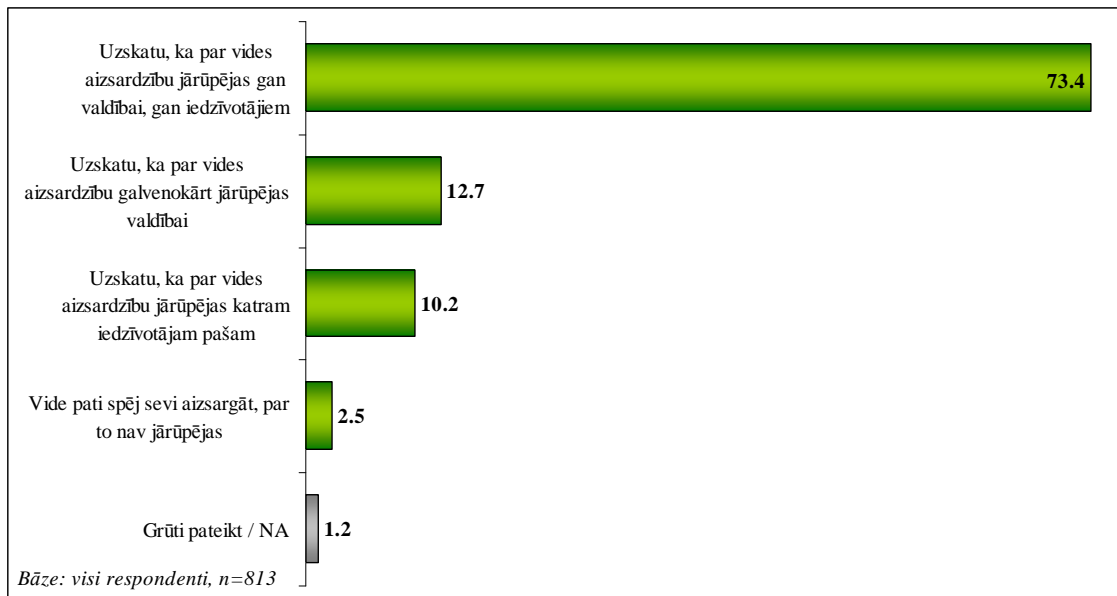
Apkārtējās vides problēmas * Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību (A.1.13*A.2)

		Apkārtējās vides problēmas				
		Pilnīgi neaktuāla problēma	Drīzāk neaktuāla problēma	Drīzāk aktuāla problēma	Ļoti aktuāla problēma	Kopā
Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību ...	Man ļoti rūp vides problēmas, es regulāri piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	0,0	1,5	4,8	3,0	9,4
	Man rūp vides problēmas, tomēr es reti piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	1,0	7,3	15,1	9,2	32,7
	Man rūp vides problēmas, tomēr es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	1,6	10,9	25,2	11,3	49,0
	Man nerūp vides problēmas, es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	0,9	3,4	1,5	0,6	6,5
	Man nerūp vides problēmas, turklāt šis jautājums absolūti neinteresē	0,4	1,5	0,5	0,1	2,5
	Kopā	3,9	24,7	47,1	24,3	100,0

n=790 atbildējušie

Latvijas iedzīvotāju kā „pasīvo interesentu” statusu netieši apstiprina arī atbilžu sadalījums jautājumā „Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību?”. Tikai 10,2% respondentu uzskata, ka par vides aizsardzību jā rūpējas katram pašam, toties 73,4% aptaujāto atbildību par vides aizsardzību sadala starp sevi un valsti, nevis pilnībā uzņemas šo atbildību (3.3. att.).

Veicot pārbaudi ar χ^2 palīdzību hipotētiskajam uzstādījumam „jautājumā par atbildību vides aizsardzībā – valsts vai indivīds – Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka atbildība jāuzņemas gan pašiem, gan valstij”, atbilžu variants „uzskatu, ka par vides aizsardzību jā rūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem”, ko minējuši 73,4% aptaujāto (sk. P7 4. tabulu), ir statistiski lielāks īpatsvars, nekā tas ir citām atbilžu alternatīvām.

3.3. attēls. Latvijas iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības pienākumiem valstī

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju vispārējo viedokli par vidi un ar to saistītiem jautājumiem, respondentiem piedāvāja izvērtēt vairākus izteikumus (sk. 3.3. tabulu).

Liela daļa respondentu – 37,7% – drīzāk piekrīt un 41,6% pilnīgi piekrīt apgalvojumam, ka cilvēku iejaukšanās dabā bieži vien noved pie katastrofiskām sekām. Tāpat liela daļa respondentu – 28,6% – drīzāk piekrīt un 48,9% pilnīgi piekrīt apgalvojumam, ka valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņojums, bet ne par respondenta līdzekļiem. Autore uzskata, ka respondenti šo apgalvojumu izvērtē pārsvarā no personiskā skatupunkta, ne katrs indivīdss apzinās, ka, dzīvojot sociāli aktīvu dzīvi, viņš pats kā viens no sabiedrības locekļiem veicina vides piesārņošanu, tāpēc šie apgalvojumi ir vērtēti no individuāli subjektīvā viedokļa.

Samērā daudz respondentu – 40,6% – drīzāk piekrīt un 22,5% pilnīgi piekrīt apgalvojumam, ja situācija netiks mainīta, pasaulē var notikt ekoloģiska katastrofa.

Uz pārējiem piedāvātajiem apgalvojumiem respondentu reakcija bija lielākoties noliedzoša. Piemēram, apgalvojumam, ka cilvēku prasme izgudrot neļaus pazudināt planētu, pilnīgi piekrita vien 7,0% respondentu, drīzāk piekrita 23,5%, drīzāk nepiekrita 31,8% un pilnīgi nepiekrita 25,4% respondentu. Jāatzīmē, ka tieši šī apgalvojuma izvērtējumā visvairāk respondentu (12,3%) nevarēja izšķirties par konkrētu viedokli, tāpēc izvēlējās atbildi „grūti pateikt”.

Liels skaits respondentu, kuri izvēlējušies atbildi „drīzāk piekrītu” (26,8%) un „pilnīgi nepiekrītu” (26,8%), tādā veidā ir pauduši viedokli par apgalvojumu „es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārlicināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā”. Nepiekrīšana šim apgalvojumam zināmā mērā sasauca ar apgalvojumu, kurā respondenti piekrituši, ka valdībai ir jāsamazina apkārtējās vides piesārņojums, bet ne par viņu līdzekļiem.

Vērtējot šos divus apgalvojumus un Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret tiem, iezīmējas šāda tendence: iedzīvotāji ir gatavi atbalstīt vides aizsardzības pasākumus, bet tikai tajā gadījumā, ja tas neprasa lielu finansiālu ieguldījumu no pašiem indivīdiem.

Liels respondentu skaits nepiekrīt apgalvojumam, ka dabas līdzsvars ir pietiekami sabalansēts, lai mūsdienu sabiedrības procesi to nevarētu ietekmēt (drīzāk nepiekrīt – 34,9% un pilnīgi nepiekrīt – 34,9%).

Vislielākais respondentu skaits nepiekrīta izteikumam, ka cilvēce ir radīta, lai pārvaldītu dabu. Tam drīzāk nepiekrīt 33,0% respondentu un pilnīgi nepiekrīt 45,5% respondentu. Jānorāda, ka šādu vērtējumu Latvijas iedzīvotāji snieguši arī citos pētījumos (sk. P4), tādējādi var secināt, ka viedoklis par dzīvošanu harmonijā ar dabu ir noturīgs, tam nav tendences mazināties, un šāda attieksme varētu būt labs pamats vides aizsardzības pasākumu organizēšanā.

3.3. tabula

Izteikumi, kas raksturo iedzīvotāju attieksmi pret apkārtējo vidi

Vai Jūs piekrītat šādiem izteikumiem? (1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 – pilnīgi nepiekrītu)			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņotība, bet ne par maniem līdzekļiem	777	1,74	0,91
Cilvēku iejaukšanās dabā bieži vien noved pie katastrofiskām sekām	762	1,75	0,81
Ja situācija netiks mainīta, pasaulē var notikt lielākā ekoloģiskā katastrofa	735	2,18	0,95
Cilvēku prasme izgudrot neļaus pazudināt planētu	713	2,86	0,93
Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārlicināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā	784	3,04	0,96
Dabas līdzsvars ir pietiekoši sabalansēts, lai to neietekmētu mūsdienu sabiedrības procesi	760	3,06	0,90
Cilvēce ir radīta, lai pārvaldītu dabu	775	3,24	0,87

Pamatojoties uz vidējo aritmētisko, tika izveidots izteikumu ranžējums pēc skalas, kur katrai vērtējuma vienībai bija piešķirta sava vērtība: 1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 – pilnīgi nepiekrītu.

Ņemot vērā to, ka ekonomisko attīstību un ražošanas attīstību Latvijas iedzīvotāji vērtē kā divas vislielākās šā brīža problēmas Latvijā, ka to risināšana skar arī vides aizsardzības problēmas un var radīt ekoloģiskos riskus, aptaujas gaitā bija būtiski noskaidrot respondentu viedokli par to, kas ir tas, ko viņi labprātāk izvēlas kā prioritāti, – Latvijas ekonomisko izaugsmi vai vides aizsardzības nepieciešamību.

Lai to noskaidrotu, respondentu vērtējumam tika piedāvāti divi apgalvojumi: (1) vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu, (2) ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide.

45,7% respondentu izlēma, ka ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei pat tad, ja tādēļ zināmā mērā cieš vide, bet 30,1% respondentu izteicās, ka vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei pat tad, ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu.

Ļoti liels respondentu skaits (24,2%) svārstījās savā izvēlē, un viņi izvēlējās atbildi „grūti pateikt”.

Atbilžu sadalījumu uz šo jautājumu var pamatot ar to, ka šā brīža finansiālā situācija Latvijā neļauj iedzīvotājiem domāt par vides aizsardzību kā par primāro nepieciešamību, kas zināmā mērā sasaucas ar respondentu aktuālo un neaktuālo problēmu izvērtējumu valstī. Proti, aptaujātie apkārtējās vides problēmas kopvērtējumā ierindo starp trīs vismazāk aktuālajām problēmām, vēl mazāk aktuālas ir kultūras mantojuma saglabāšanas problēmas, kā arī vardarbības un citas problēmas ģimenē.

Pārbaudot hipotētisko jautājumu „pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli piekrist nodokļu paaugstināšanai, ja ir pārlicība, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības samazināšanai, un viedokli, ka vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmētu lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu”, χ^2 tests apstiprināja statistiski būtisku saistību. Statistiskā būtiskuma līmenis ir vismaz 0,05 (sk. P7. 6. tabulu).

Tātad var secināt, ka iedzīvotāji, kuri uzskata, ka ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide, biežāk nekā citi respondenti drīzāk nepiekrītu vai pilnīgi nepiekrītu nodokļu paaugstināšanai arī tad, ja būtu pārlicināti, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanai.

Tādējādi šobrīd mazāk nekā trešdaļa Latvijas iedzīvotāju piekristu nodokļu paaugstināšanai, lai uzlabotu vides stāvokli valstī. Statistiski būtiska saistība pārbaudīta ar χ^2 testu. Statistiskā būtiskuma līmenis vismaz 0,05.

Pārbaudē ar χ^2 testu apstiprinājās arī tas, ka pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp” vides aizsardzība un viedokli, ka par vides aizsardzību jā rūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem. Secinājums: iedzīvotāji, kam rūp vides problēmas, tomēr reti piedalās vai nepiedalās vides aizsardzības aktivitātēs, visbiežāk vairākdimensionālā atbildības spektrā izvēlas divdimensionālu atbildību – valsts un pats indivīds (sk. P7. 7. tabulu).

Pārbaudot, kā sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē Latvijas iedzīvotāju sniegtās atbildes vispārējo problēmu vērtējumā (šo problēmu uzskaitījumā iekļauti arī apkārtējās vides jautājumi), ar χ^2 testa palīdzību tika konstatēts, ka ne visi sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē viedokli par apkārtējās vides problēmām. Latvijas iedzīvotāju izteikto vides problēmu aktualitātes vērtējumu ietekmē iedzīvotāju izglītības līmenis un dzīvesvietas tips – lauki, pilsēta vai Rīga. Tas nozīmē, ka, analizējot un interpretējot šo jautājumu, jāpievērš uzmanība tam, ka vides problēmas kā aktuālas lielākoties uztver respondenti ar vidējo un augstāko izglītību, kas dzīvo Rīgā un citās Latvijas pilsētās. Laukos vides problēmas tiek uzskatītas par mazāk svarīgām, ko varētu skaidrot gan ar apkārtējās vides labāku kvalitāti, gan ar citiem faktoriem, piemēram, ārkārtīgi zemo labklājības līmeni, kas nomāc rūpes par visu pārējo (sk. P8, 3.2. nodaļu). Savukārt tādi faktori kā dzimums, vecums, tautība un reģions, kurā dzīvo respondents, viedokli par apkārtējās vides problēmām neietekmē.

Izvērtējot iedzīvotāju viedokli, ka vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu, un viedokli, ka ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide, jāsecina, ka vērtējumu par šiem diviem spriedumiem ietekmēja tādi demogrāfiskie faktori kā dzimums, tautība un iedzīvotāju dzīvesvieta, taču neietekmē iedzīvotāju vecums, izglītība un reģions. Vīrieši (69,0%) biežāk nekā nekā sievietes (51,8%) uzskata, ka ekonomikas izaugsmei ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ cieš daba. Tāpat latviešiem biežāk nekā cittautiešiem vairāk rūp dabas aizsardzība nekā ekonomikas izaugsme un darbavietu radīšana (sk. P8 3.2. nodaļu).

Hipotēžu pierādījumu kopsavilkums

1.	Latvijas iedzīvotāji vides problēmas sociālo problēmu kontekstā ierindo starp aktuālajām problēmām	Hipotēze apstiprinās
2.	Pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp” vides aizsardzība un viedokli par to, cik aktuālas ir vides problēmas valstī	Hipotēze apstiprinās
3.	Jautājumā par atbildības sadalījumu vides aizsardzībā – valsts vai indivīds – Latvijas iedzīvotāji uzskata, ka atbildība ir jāuzņemas kā pašiem iedzīvotājiem, tā arī valstij	Hipotēze apstiprinās
4.	Pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju viedokli, ka valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņotība, bet ne par iedzīvotāju līdzekļiem, un iedzīvotāju viedokli, ka ekonomiskajai izaugsmei un jaunu darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide	Hipotēze apstiprinās
5.	Pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju viedokli piekrist nodokļu paaugstināšanai, ja ir pārliecība, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības samazināšanai, un viedokli, ka vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmētu lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu	Hipotēze apstiprinās
6.	Pastāv statistiski būtiska saistība starp viedokli „rūp/nerūp” vides aizsardzība un viedokli, ka par vides aizsardzību jā rūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem	Hipotēze apstiprinās

3.3. Ekoloģisko risku identificēšana un novērtējums

Darba teorētiskajā analizē pamatots, ka viena no riska sabiedrības pazīmēm ir iedzīvotāju apzināšanās par iespējamu riska pastāvēšanu, un iepriekš veikto pētījumu izvērtējums atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji vides aizsardzības jomu ierindo to problēmu lokā, kas ir pakļauta apdraudējumam. Viens no ekoloģiskās apziņas rādītājiem ir cilvēku norūpētība (raizes) par vidi degradējošiem faktoriem un to novēršanu. Pamatojoties uz to, šajā nodaļā atsevišķi pētnieciskie jautājumi tika formulēti tādējādi, lai izvērtētu, kā Latvijas iedzīvotāji identificē un definē ekoloģiskos riskus, novērtē dabas un tautsaimniecības procesus, kas rada ekoloģiskos riskus, kā arī kaitējumu, ko rada ekoloģiskie riski.

Pētnieciskie jautājumi. Analizēt:

- 1) kādas problēmas iedzīvotāji paši definē kā ekoloģiskos riskus; vai sniegtajās atbildēs formulētās problēmas var atzīt par ekoloģiskiem riskiem (saskaņā ar definīciju);
- 2) kā iedzīvotāji, izmantojot piedāvātos atbilžu variantus, vērtē iespējamo ekoloģisko risku katram konkrētam procesam Latvijā un tās iedzīvotājiem;

- 3) kā iedzīvotāji, izmantojot piedāvātos atbilžu variantus, vērtē konkrēta ekoloģiskā riska iespējamo kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem;
- 4) kāds ir iedzīvotāju uzskats par Latvijas iedzīvotāju iespējamo pakļautību ekoloģiskiem riskiem.

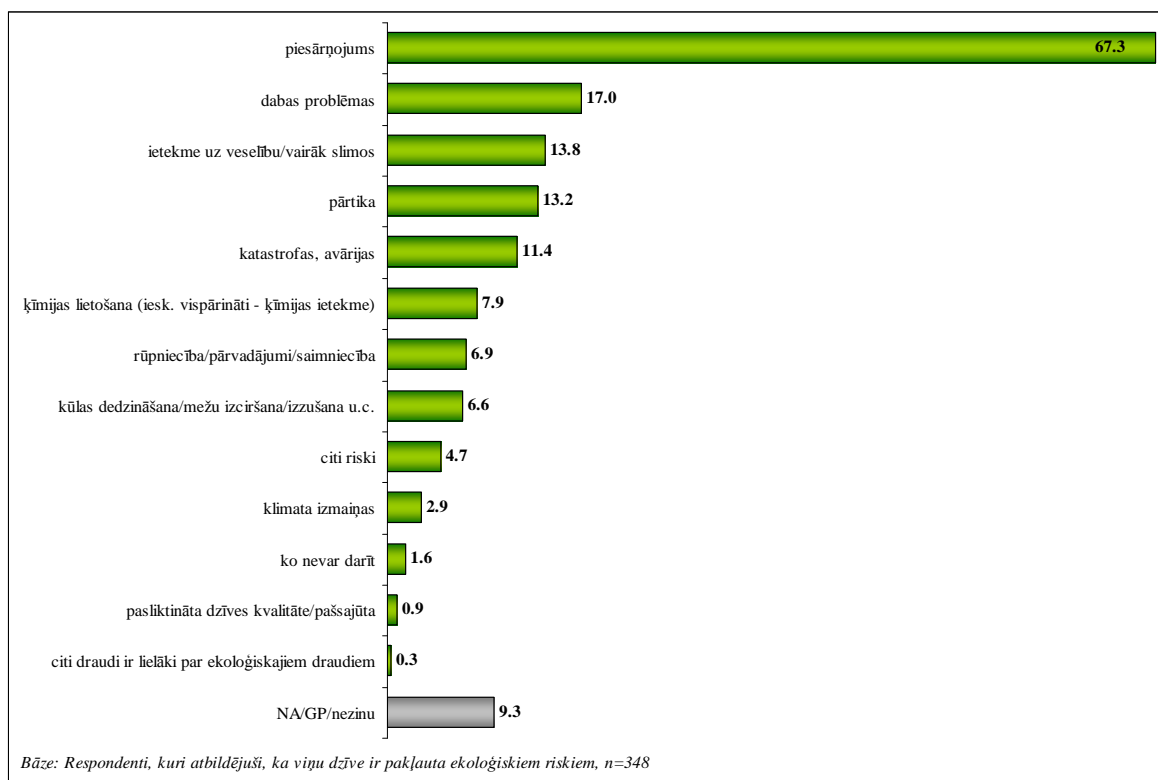
Pētniecisko jautājumu analīze. Iedzīvotāju subjektīvā izpratne par riska izjūtu (apjautu) un šo risku mijiedarbība ir saistīta nevis tikai ar dabas procesiem, bet ar riskiem kā pašas sabiedrības attīstības sekām. Piemēram, U. Beks norāda, ka liela daļa modernās sabiedrības risku ir t.s. luksusa riski, kas saistās ar dzīves apstākļu uzlabošanas iespējamām sekām, nevis cīņu ar dabas spēkiem vai rūpēm par izdzīvošanu.

U. Beks aprāda šādas risku sekas riska sabiedrībā: 1) *delokalizācija* (risku cēloņi un sekas neaprobežojas ar vienu vienīgu vietu un telpu; tie ir principā visuresoši, turklāt delokalizācijai ir trīs līmeņi: a) telpas līmenis, jo jaunie riski (piemēram, klimata pārmaiņas) nerespektē nacionālo valstu robežas; b) laika līmenis (jaunajiem riskiem ir ilgāks latentais periods (piemēram, kodolatkritumi), grūti noteikt arī to efektu laikā), c) sociālais līmenis (piemēram, finanšu krīzes); 2) *neapreķināmība* (šo risku sekas principā nav paredzamas); 3) *nesabalansētība* (modernitātes sapnis par drošību ir balstīts uz zinātnisku utopiju, ka briesmas var padarīt kontrolējamākas) (Beks, 2006: 333).

Respondentiem tika jautāts, vai viņu dzīve ir pakļauta ekoloģiskiem riskiem: 42,8% atbildēja apstiprinoši, 40,0% respondentu atbildēja noliedzoši, bet 17,3% respondentu bija grūti formulēt viedokli (bāze n=813) (sk. grafisko attēlu P6 E.1). Tiem respondentiem, kuri norādīja, ka viņu dzīve ir pakļauta riskiem, tika lūgts precizēt, ko viņi saprot ar vārdiem „ekoloģiskais risks”³⁹.

---

³⁹ Respondentiem tika piedāvāta iespēja sniegt trīs atbilžu variantus.

3.4. attēls. Ekoloģiskie riski iedzīvotāju vērtējumā

Raksturojot ekoloģisko risku, respondentu atbildēs pārliecinoši dominē viedoklis, kas atbilst riska sabiedrības teorētisku raksturojošai pazīmei – 67,3% norāda, ka ar ekoloģisko risku saistās cilvēka darbības rezultāts jeb *apkārtējās vides piesārņojums*. Šajā atbilžu kopā iedzīvotāji visbiežāk atzīmē gaisa un ūdens piesārņojumu. Kā precizējošas atbildes respondenti norāda gan upju un jūras piesārņošanu („Baltijas jūra mirst, līdz ar to ekoloģija arī”, „Baltijas jūras piesārņojums”, arī konkrētāk – „Bēzres upe ir piesārņota un piegānīta”, „arī Daugavā pati valsts iepludina neattīrītus ķīmiskos ūdeņus”, „Daugavas [katastrofālais] piesārņojums”, „peldvietās netīrs ūdens”, „atkritumi nonāk gruntsūdeņos”, u. tml.), gan arī norāda uz konkrētiem ūdens piesārņojuma veidiem, ar ko respondenti saskaras ikdienā („ūdens/gruntsūdens piesārņojums”, „slikts ūdens”, „ūdens netīrs”, „ūdens kvalitāte”, „netīrs ūdens no krāna”; ir arī detalizētākas norādes – „ja krāna ūdeni ilgāku laiku patur caurspīdīgā traukā, tas kļūst zaļš”, „nav pārliecības, ka dzīvokļos saņemam droši lietojamu ūdeni” u. tml.).

Attiecībā uz gaisa piesārņotību respondenti visbiežāk norāda, ka viņus apdraud: „gaisa kvalitāte pilsētā”, „gaisa piesārņojums”, „slikta gaisa kvalitāte”, kā arī sniegti precīzāki šā riska raksturojumi un izcelšanās iemesli – „pārāk daudz ķīmisku vielu

nonāk gaisā”, „plaušu slimības slimniekiem ir pārāk slikts gaiss”, „apkārt smēķē cilvēki, smogs vasarā veidojas”, „blakus kurina vannas, bet nav, ar ko elpot”, „Liepājā gaisa piesārņojums sasniedzis maksimāli pieļaujamo normu”, „grūti elpot, trūkst tīra gaisa”.

Šajā sadaļā iedzīvotāji aprādījuši netīrību un piesārņotību, kas valda gan pilsētās, gan mežos, atkritumu problēmu (t. sk. nelegālās atkritumu izgāztuves): „meži pārvēršas par izgāztuvēm”, „sadzīves un rūpnieciskie atkritumi”, „saplēstas pudeles upē”, „iepakojumu nonākšana vidē, kur tas nesadalās”, „nelegālajās atkritumu izgāztuvēs var būt arī ļoti kaitīgas vielas”, „atkritumu izmešana tiem neparedzētā vietā” u. tml. Kāds respondents norāda, ka „Rīgas centrā nojauktās pasta ēkas vietā ir izgāztuve, nemaz nerunājot par nomalēm”.

Respondentu norādītais vislielākais ekoloģiskais risks – dažāda veida vides piesārņojums – jāraksturo kā cilvēka, nevis pašas dabas radītas sekas. Jāatzīmē, ka respondenti ir vērīgi pret vides problēmām, nav tās atstājuši nepamanītas un ir informēti par piesārņojuma radītajiem riskiem videi.

Kā nākamo ekoloģisko risku respondenti (17,0%) norāda dažādas *dabas problēmas*, no kurām daļa ir dabas nelaimes („plūdi, vētras”, „dabas katastrofas”, „stiprā vējā darbā mani var apdraudēt krītoši koki”) , bet daļu var raksturot kā cilvēka darbības radītās sekas („mežu izciršana izjauc līdzsvaru dabā”, „cilvēka rīcības rezultātā dabā tiek izjaukts ekoloģiskais līdzsvars”, „ezeros, upēs, jūrās iznīkst augi un dzīvnieki”, „izposta mežus, kas ir dzīvnieku dzīves vieta”, „upju netīrīšana, aizaug krasti”, „lauku aizaudzēšana ar krūmiem, aramās zemes noplicināšana, purvu un slīkšņu veidošanās”, „kāpu pilnīga iznīcināšana”, līdz pat „pilnīga vides izpostīšana”, kas arī norāda uz cilvēka nelabvēlīgo ietekmi dabā).

Tikai nedaudz mazāk respondentu norāda vēl vienu būtisku ekoloģisko risku (vai šā riska sekām), proti, *ekoloģisko problēmu ietekme uz cilvēku veselību* (13,8% atbilžu). Arī šeit tiek norādīts gan uz dažāda veida kaitēm, kas nav raksturotas precīzāk („dažādas slimības un epidēmijas”, „slimības”, „veselības kaitējums”), gan uz cilvēka tieši vai netieši radītu risku ietekmi uz veselību („piesārņojuma iespaids uz veselību”, „visas ekoloģiskās problēmas agrāk vai vēlāk ietekmē veselību”, „piesārņots gaiss ir risks saslimšanai ar plaušu slimībām”). Tāpat respondenti aprāda šodienas risku ietekmi uz tālāku nākotni un neskaidrību par šodienas tehnoloģiju ietekmi uz veselību nākotnē (šī tēma īpaši bieži tiek risināta riska sabiedrības teorētiku darbos): „netīrā gaisa sekas izjūtam ne tikai mēs, bet arī mūsu esošie un nākamie bērni”, „piesārņojuma iespaids uz nākamajām paaudzēm”, „jauno tehnoloģiju ietekme uz cilvēku veselību”, „daudzi bērni

slimo ar astmu, kam pamatā ir alerģiska reakcija uz pārtiku”. Arī šeit atbilžu analīze rāda, ka respondenti sliecas veselības radīto problēmu cēloņus meklēt nevis abstraktos dabas spēkos, bet saista tos ar pašu cilvēku nelabvēlīgas darbības rezultātiem.

Būtisks ekoloģiskais risks, pēc respondentu domām, ir *pārtikas problēmas* (13,2%). Iedzīvotājiem ir bažas gan par pārtikas piesārņotību, gan par tās ražošanā izmantotajām vielām un tehnoloģiskajiem procesiem. Tiek norādīti šādi riski: „es nezinu, kādas ķīmiskās vielas tiek pievienotas gaļas un piena izstrādājumiem un kā tas ietekmē veselību”, „mēs visi lietojam nezināma sastāva pārtiku un nezinām, kādas sekas tas atstās uz mūsu veselību”, „pārtika pilna ar konservantiem un E vielām”, „ģenētiski modificēta pārtika”, „nav zināmas sekas, kādas rada ģenētiski modificētā pārtika”, „pārtikas kvalitāte”, „mēs daudz ko nezinām par to, kādas kvalitātes pārtiku pērkam un lietojam, tajā ir daudz cilvēka veselībai kaitīgu vielu”, „ļoti daudz ķīmijas uzņemam ar pārtiku, sekas jutīsim vēlāk”, „saslimšanas, lietojot ar ķīmiju pilnu pārtiku”.

Prāvā daļā atbilžu jaušamas respondentu (11,4%) *bažas par dažādām katastrofām, avārijām*: „iespējamās avārijas ar bīstamu vielu noplūdi uz dzelzceļa”, „dzelzceļa avārijas, kad notiek noplūdes no cisternām”, „tranzīta kravu pārvadājumu avārijas”, „dzelzceļš ar saviem kaitīgajiem pārvadājumiem, kas var radīt un radīja katastrofu Ventspilī dažus gadus atpakaļ”, „var apgāzties benzīna vedējs”, „jūrā noplūde no kuģu bojājumiem”, „ja Ignalinā (Ignalinas AES 2009. gadā tika slēgta) notiktu avārija, Latviju apdraudētu radiācija”, „aviokatastrofu riski, kad lidmašīnas var ietriekties kādos objektos”, „dažādas ķīmiskas avārijas”, „ekoloģiskā katastrofa būs tad, kad var pārraut jebkuru HES”, „lielie HES ir nestabili, jo sen ir celti, un valdība maz ieklausās zinātnieku domās”, „ja kas notiek ar Rīgas HES-u, tad visa Rīga ir zem ūdens”, „lielāko tiesu gāzes vadi ir izgatavoti padomju laikā, tādēļ ir iespējamās avārijas”, „slikti ceļi, kā rezultātā var notikt kaut kādas bīstamas kravas apgāšanās, kas radītu noplūdi zemē”.

Respondentiem bažas rada abas katastrofas, kas var arī nebūt cilvēku radītas vai kuru ietekme sniedzas tālu pāri valstu robežām: „cilvēku neaizsargātība ekoloģisko katastrofu priekšā”, „ekoloģiskās katastrofas citās valstīs”, „radiācija no Japānas”. Respondenti pauž arī bažas par atbildīgo dienestu iespējamo nespēju operatīvi rīkoties katastrofu gadījumā – „katastrofu gadījumā to seku likvidācija neiztur nekādu kritiku”.

7,9% respondentu par ekoloģisku risku uzskata dažādu *ķīmikāliju lietošanu*: „ķīmijas plašais pielietojums tik daudzās nozarēs, jo daudz kas no tā nonāk gaisā un ūdeņos”, „ķīmikāliju ietekme uz cilvēku un vidi”, „ķīmikāliju lietošana

lauksaimniecībā”, „nav pietiekami daudz pētījumu par ķīmisko vielu iedarbību uz dzīvajiem organismiem, cilvēka veselību”, „sadzīves ķīmiskie produkti, kas tiek ievesti un ļoti maz kontrolēti”, „nevar nopirkt zāles bez ķīmikālijām”, „no ārvalstīm tiek ievestas nekvalitatīvas, kaitīgus savienojumus saturošas preces, to starpā arī bērnu rotaļlietas”, „nepareiza ķīmikāliju lietošana lauksaimniecībā”, „sadzīvē lietojamā ķīmija ir bīstama” u. tml. Lietišķās zinātnes, tostarp arī ķīmija, plašam iedzīvotāju lokam nav ikdienā izprotamas, un šo jautājumu skaidrošanai acīmredzot jāvelta lielākas pūles.

Līdzīgā apmērā ekoloģiskā riska kontekstā tiek nosauktas arī citas *ar rūpniecību saistītas problēmas* (6,9%): „Aucei lielas problēmas rada Mažeikū naftas un Akmenes cementa rūpnīcas gaisa piesārņojums”, „atkritumu dedzināšanas rūpnīca Olainē, piesārņojas gaiss”, „uzceltie termināli, kuros ievēd ķīmiskās vielas”, „jaunu terminālu celtniecība pašā Rīgas centrā, nepārviotot iedzīvotājus drošā vietā”, „caur mūsu pilsētu iet dzelzceļa satiksme, radot indīgo vielu noplūdes riskus”, „mūsu māja atrodas 60 metrus no dzelzceļa, kur ved bīstamas kravas”, „atklāta ogļu pārkraušana pilsētā ("melnais sniegs)”, „pie dzelzceļa bieži jūtama smaka no transporta cisternām”, „nāk nepatīkama smaka no ostas pārkraušanas termināļiem”.

Šo potenciālo risku dēļ daži respondenti, iespējams, arī iebilst pret rūpniecības attīstību vispār („jaunu rūpnīcu celtniecība”, „bīstamo kravu transports gan pa jūru, dzelzceļu, jaunu terminālu celtniecība, nerēķinoties ar iedzīvotājiem”), kas savukārt var atstāt negatīvu iespaidu uz tautsaimniecību. Šajā sadaļā atsevišķi respondenti norāda arī uz radioaktīvo objektu problēmām („Salaspils reaktors”, „plānotā atomelektrostacijas būve Lietuvā”).

6,6% respondentu norādīja, ka viņiem ekoloģiskie riski saistās ar *kūlas dedzināšanu un mežu izciršanu*, 4,7% respondentu riska jēdzienā iekļāva atbildes, kas skar *vispārīgu attieksmi pret riskiem* („riski ir visur, jo šo 20 gadu laikā nav nekas atjaunots”, „zināšanu trūkums un cilvēku nepareiza rīcība pasliktina vides kvalitāti”, „viss ir risks, kas nav saskaņā ar dabu”, „informācijas trūkums”, savukārt 1,6% respondentu jēdziens „ekoloģiskie riski” saistījās ar *dažādiem ierobežojumiem*, ko izraisa ekoloģiskās situācijas pasliktināšanās: „nevar visās vietās iet peldēties”, „nevar vēdināt istabu”, „apgrūtināta dārzkopība – iznīkst augļu koki”.

Salīdzoši maz respondentu (2,9%) kā ekoloģisko risku nosauca *klīmata pārmaiņas*, pamatā tika sniegta vispārīga atbilde „klīmata izmaiņas, siltumnīcas efekts, globālā sasilšana”.

Analizējot atbildes kopumā, var secināt, ka respondenti ekoloģisko risku saista galvenokārt ar sekām, kādas izraisa cilvēka nelabvēlīgā darbība vidē, nevis ar dabas procesu rezultātu, un šāda nostāja atbilst riska sabiedrības teorētiku sniegtajam riska sabiedrības raksturojumam. Atbildes atspoguļo arī respondentu izpratni par citām riska sabiedrības iezīmēm.

Lai detalizētāk izpētītu jautājumu par ekoloģisko risku ietekmi uz Latvijas iedzīvotāju dzīvi un Latviju kopumā, visus respondentus lūdza novērtēt, cik, viņuprāt, lielu ekoloģisko risku Latvijai un tās iedzīvotājiem rada dažādi tautsaimniecības procesi (sk. P6 E.3. att.).

Aptaujas rezultātu viendimensionālā analīzē noskaidrots, ka procentuāli vislielākais aptaujāto respondentu skaits kā procesu, kurš rada ļoti lielu risku (47,0%), un procesu, kurš rada drīzāk lielu risku (36,7 %), ir norādījuši atkritumu izgāšanu mežā. Jautājuma izvērtēšana notika pēc šādas skalas: 1 – ļoti liels risks, 2 – drīzāk liels risks, 3 – drīzāk mazs risks, 4 – ļoti mazs risks, 5 – vispār nerada risku.

Tā kā vērtēšanā tika lietota ordinālā skala, deskriptīvās analīzes rezultātā bija iespējams noteikt katra procesa vērtējuma vidējo koeficientu. Pamatojoties uz vidējo aritmētisko, tika veidots visu to procesu ranžējums, kuri rada ekoloģiskos riskus (rangu tabulu sk. 3.5. tabulā). Iedzīvotāju vērtējumā trīs bīstamākie tautsaimniecības procesi, kas ģenerē ekoloģiskos riskus, ir atkritumu izgāšana mežā, nekontrolēts ķīmikāliju lietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā, kā arī ūdenskrātuvju piesārņojums. Vismazāk bīstams no ekoloģisko risku ģenerēšanas viedokļa ir mazo HES būvniecības un to darbības tehnoloģiskais process.

Kumulatīvais jeb uzkrājošais procents rāda, ka nedaudz vairāk kā puse (52,2%) respondentu no piedāvātajiem 20 tautsaimnieciskajiem procesiem, kas ģenerē riskus, kā ļoti lielu risku radošus ir minējuši 13 un mazāk procesus, bet gandrīz puse respondentu par tādiem uzskata 14–20 procesus Savukārt 2,1% respondentu nevienu no norādītajiem 20 procesiem nevērtē kā ļoti lielu ekoloģisko risku (sk. P7. 9. tabulu).

Izvaicājot respondentus par to, cik, viņuprāt, lielu kaitējumu uzskaitījumā minētie ekoloģiskie riski (sk. P6. E.4. att.) rada Latvijai un tās iedzīvotājiem kopumā, aptaujātajiem tika piedāvāts to izvērtēt pēc šādas skalas: 1 – rada ļoti lielu kaitējumu, 2 – rada drīzāk lielu kaitējumu, 3 – rada drīzāk mazu kaitējumu, 4 – rada ļoti mazu kaitējumu, 5 – vispār nerada kaitējumu.

Vērtējot ekoloģisko risku kaitējuma apjomu, respondenti kā ļoti bīstamu ekoloģisko risku novērtējuši sadzīves ķīmisko produktu ietekmi uz vidi – 47,9%

respondentu atzinuši, ka tas ir drīzāk augsts risks un ka rada drīzāk lielu kaitējumu, bet 34,1% respondentu uzskata, kas tas ir ļoti augsts risks.

3.5. tabula

Latvijas iedzīvotāju sniegtais tautsaimniecības procesu vērtējums ekoloģisko risku rašanās aspektā, I

Domājot par situāciju kopumā, Jūsprāt, cik lielu ekoloģisko risku turpmāk minētie procesi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem? (1 – ļoti liels risks, 2 – drīzāk liels risks, 3 – drīzāk mazs risks, 4 – ļoti mazs risks, 5 – vispār nerada risku)			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Atkritumu izgāšana mežā	802	1,70	0,79
Nekontrolēts ķīmikāliju lietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	761	1,76	0,86
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	788	1,80	0,83
Mežu izciršana	784	1,87	0,91
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	699	1,93	1,00
Notekūdeņu neattīrīšana	754	2,00	0,93
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	781	2,01	0,89
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	702	2,02	0,96
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	783	2,03	0,89
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	698	2,04	1,06
Zaļo zonu apbūve pilsētā	762	2,15	0,89
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	802	2,18	1,00
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	749	2,24	1,07
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	692	2,35	1,21
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	681	2,41	1,07
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	719	2,43	1,06
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	660	2,53	1,09

No piedāvātajiem kā otru kaitīgāko ekoloģisko risku aptaujātie atzinuši sadzīves ķīmisko produktu ietekmi uz cilvēka veselību, kuru kā augstu risku, kas rada drīzāk lielu kaitējumu, vērtē 46,2% respondentu, un par ļoti augstu risku – 36,2% respondentu.

Jautājuma vērtēšanā tika lietota ordinālā skala un izveidots to ekoloģisko risku ranžējums, kuri rada dažāda apjoma un rakstura kaitējumus (rangu tabulu sk. 3.6. tabulā. Pēc iedzīvotāju domām, trīs bīstamākie ekoloģiskie riski, kas rada

kaitējumu, ir sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību (1) un vidi (2), kā arī HES iespējamie bojājumi (3). Par vismazāk bīstamām Latvijas iedzīvotāji uzskata zemestrīces.

3.6. tabula

Ekoloģisko risku nodarīto kaitējumu vērtējums, I

Domājot par situāciju kopumā, Jūsaprāt, cik lielu kaitējumu turpmāk minētie ekoloģiskie riski rada Latvijai un tās iedzīvotājiem? (1 – rada ļoti lielu kaitējumu, 2 – rada drīzāk lielu kaitējumu, 3 – rada drīzāk mazu kaitējumu, 4 – rada ļoti mazu kaitējumu, 5 – vispār nerada kaitējumu)			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	759	1,76	0,752
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	764	1,79	0,745
HES iespējamo bojājumu riski	690	2,22	0,911
Dzeramā ūdens kvalitāte	793	2,24	0,997
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	716	2,33	0,938
Gaisa kvalitāte	792	2,36	1,039
Siltumnīcefekta gāzes (SEG)	663	2,47	1,094
Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	754	2,50	1,003
Plūdi	792	2,69	1,163
Vētras	797	2,76	1,210
Latvijas rūpnieciskās ražošanas radītie riski	738	2,81	1,115
Meliorācijas sekas	668	2,83	1,219
Zemestrīces	780	3,76	1,345

Vēloties noskaidrot, cik daudz respondentu kopumā vērtē ekoloģiskos riskus kā ļoti lielu kaitējumu nesošus, uzzinām, ka 6,1% respondentu nevienu no norādītajiem 10 procesiem nevērtē kā tādus riskus, kas rada ļoti lielu kaitējumu, bet 12,5% visu aptaujāto par tādiem uzskata piecus procesus. Savukārt kumulatīvais jeb uzkrājošais procents norāda, ka gandrīz puse (47,7 uzkrājošā %) respondentu ir atzinuši piecus un mazāk procesus kā tādus, kas rada ļoti lielu ekoloģisko kaitējumu (sk. P7. 11. tabulu).

Noslēdzošais jautājums šajā blokā par ekoloģiskajiem riskiem un to novērtēšanu respondentiem tika uzdots ar mērķi novērtēt šā brīža situāciju Latvijā kopumā. Raksturojot savu attieksmi pret ekoloģiskajiem riskiem, mērījuma skalai tika izmantoti

šādi izteikumi: (1) Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti daudz un dažādiem ekoloģiskajiem riskiem, (2) Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti salīdzinoši nedaudziem ekoloģiskajiem riskiem, (3) Latvijā iedzīvotāji praktiski nav pakļauti nekādiem ekoloģiskajiem riskiem.

Izvēloties vienu no piedāvātajiem apgalvojumiem par to, cik daudziem ekoloģiskajiem riskiem, pēc respondentu domām, ir pakļauti Latvijas iedzīvotāji, atbildes bija atšķirīgas (sk. P6 E.5. att.). 62,5% respondentu uzskata, ka Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti salīdzinoši nedaudziem ekoloģiskajiem riskiem, 18,8% – ka Latvijas iedzīvotāji praktiski nav pakļauti nekādiem ekoloģiskajiem riskiem, un tikai 14,0% respondentu atzīst, ka Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti daudziem un dažādiem ekoloģiskajiem riskiem.

Ekoloģisko risku identificēšanas un novērtējuma procesā tika lietots arī loglineārās analīzes *modeļa izvēles* variants, kā mainīgie tika definēti viedokļa par pakļautību ekoloģiskajiem riskiem rādītājs, kā arī dzimuma, izglītības un tautības rādītāji. Pamatojoties uz to, ka šī modeļa statistiskais būtiskums $Sig. = 0.524$ ir tikai mainīgo tautības, izglītības un ekoloģiskā riska viedokļa mainīgo savstarpējai mijiedarbībai, autore secināja, ka uz ekoloģiskā riska viedokli statistiska ietekme ir tikai tautības un izglītības pazīmju savstarpējai kombinācijai. (Līdzīgu rezultātu uzrādīja arī χ^2 tests.)

Lietojot *logit* modeli, kā atkarīgais mainīgais tika definēts viedoklis par pakļautību ekoloģiskajiem riskiem un neatkarīgie mainīgie bija dzimuma, izglītības un tautības rādītāji. Pārbaudes gaitā tika konstatēts, ka statistiskais būtiskums (*Sig.*) ir 0.101, tādējādi autore secināja, ka neatkarīgie mainīgie un to kombinācijas neietekmē definēto atkarīgo mainīgo. Pārbaudē ar χ^2 testu tika noskaidrots, kā sniegtās atbildes, kas raksturo Latvijas iedzīvotāju viedokli par ekoloģisko risku saturu, ietekmē sociāldemogrāfiskie faktori. Izvērtējot, cik lielā mērā iedzīvotāji uzskata, ka viņu dzīve ir pakļauta ekoloģiskajiem riskiem, izrādījās, ka iedzīvotāju uzskatu neietekmē tādi demogrāfiskie faktori kā dzimums, izglītība un tautība, savukārt ietekmē vecums, reģions un dzīvesvieta. To respondentu kuri uzskata, ka viņi ir pakļauti ekoloģiskajiem riskiem, procentuāli visvairāk ir Rīgā. Tas nepārsteidz, jo Rīga ir pilsēta, kur liela iedzīvotāju koncentrācija, attiecīgi liels automašīnu skaits, daudz atkritumu u. tml. Vecuma grupu griezumā tie, kuri uzskata, ka ir pakļauti ekoloģiskajiem riskiem, lielākoties pieder vecumgrupai 35–44 gadus veci un 25–34 gadus veci. Bet vismazāk par ekoloģisko risku draudiem satraucas cilvēki vecumā no 18 līdz 24 gadiem un no 55

līdz 74 gadiem. Vispārinot varētu teikt, ka tas vismazāk satrauc „jaunos cilvēkus” un „vecākos cilvēkus” (sk. P8 3.3. nodaļu).

Vērtējumu par to, vai iedzīvotāji ir pakļauti daudziem ekoloģiskiem riskiem, nav pakļauti nekādiem ekoloģiskiem riskiem, ir ietekmējuši tādi demogrāfiskie faktori kā dzimums, vecums, izglītība un tautība (sk. P8. 3.3. nodaļu), savukārt viedokli šajā jautājumā neietekmē respondentu reģions un dzīvesvieta.

3.4. Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību

Informācijas bagātība par iespējamiem riskiem, pamatoti vai mazāk pamatoti, tiek uzskatīta par riska sabiedrības raksturojošu pazīmi. Tiek arī norādīts, ka pretēji industriālajai sabiedrībai, kur riskus definēja eksperti un autoritātes, riska sabiedrībā iedzīvotāju uzticēšanās ekspertu sistēmām ir mazinājusies vai pat izzudusi pavisam. Šajā sadaļā tiks analizēti jautājumi, kas teorētiskajā daļā ir aplūkoti kā riska sabiedrības raksturojošie kritēriji.

Pētnieciskie jautājumi. Pārbaudīt, vai Latvijā empīriski apstiprinās teorētiski izvirzītās pazīmes:

- 1) riska bīstamības pakāpi sabiedrībai Latvijā nosaka eksperti dažādās jomās, nevis pati sabiedrība,
- 2) sabiedrības bezdarbība rada jaunus riskus,
- 3) riska iespējamo kaitējumu Latvijā var prognozēt tikai aptuveni,
- 4) lai gan iedzīvotāji apzinās ekoloģisko risku pastāvēšanu, tomēr uzskata, ka viņu eksistence nav apdraudēta,
- 5) jo vairāk informācijas par riskiem saņem iedzīvotāji, jo vairāk viņos rodas pārlicība, ka riski viņus apdraud ik brīdi,
- 6) tik bieži tiek lasīts un dzirdēts par katastrofām, avārijām un riskiem, kas saistīti ar ekoloģiju, ka nav iespējams ik dienu par to uztraukties,
- 7) informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus.

Pētniecisko jautājumu pārbaude. Lai varētu spriest par Latvijas iedzīvotāju viedokli, vērtējot Latvijas riska sabiedrību, tika uzdoti jautājumi, kuros bija iekodētas vairākas riska sabiedrību raksturojošās pazīmes. Respondentiem tika vaicāts, vai viņi piekrīt apgalvojumam, ka jebkura dzīves sfēra ir pakļauta zināmiem draudiem jeb riskiem?

Sniedzot atbildes uz šo jautājumu, 66,3% aptaujāto atbildēja apstiprinoši. 18,5% noliedza to, ka ikdienas dzīvē jebkura sfēra ir pakļauta zināmiem riskiem. Diemžēl aptuveni tādām pašām respondentu skaitam (15,2%) nav viedokļa šajā jautājumā (sk. P6 R.1. att.).

Respondentiem, kuri sniedza apstiprinošu atbildi, un arī tiem, kuri sniedza noliedzošu atbildi lūdza paskaidrot, kādi apstākļi liecina par to, ka jebkura dzīves sfēra ir/nav pakļauta riskiem. Kopumā 88,3% no visiem respondentiem, kuri atbildēja apstiprinoši, spēja paskaidrot savu atbildi (sk. P6 R.2.a. att.). No tiem, kuri atbildēja noliedzoši, paskaidrot savu atbildi varēja 68,5%, bet 31,5% bija grūti komentēt savu izvēli (sk. P6 R.2.A. att.). No visiem respondentiem, kuri spēja paskaidrot savu atbildi (n=476), 61,9% respondentu, sniedzot savu atbildi, minēja ekoloģiska rakstura iemeslus (sk. P6 R.2.b. att.).

Te jānorāda, ka arī citi pētījumi fiksē Latvijas iedzīvotāju pieaugošās bažas par pasaules nākotni (sk. 2.8. un 2.9. tabulas). Tendence uzskatīt cilvēka mijiedarbību ar dabu kā labai kaitējošu iezīmējas arī šā promocijas darba pētījumā, tomēr ekoloģiskās katastrofas izjūta ir nedaudz mazinājusies, un uz apgalvojumu „ja situācija netiks mainīta, pasaulē var notikt lielākā ekoloģiskā katastrofa” apstiprinoši atbildēja 63,1% respondentu, tam nepiekrita 27,2% respondentu, 9,6% bija grūti pateikt. Savukārt viedokli „cilvēku iejaukšanās dabā bieži vien noved pie katastrofiskām sekām” 2012. gada pētījumā atbalstīja 79,3% respondentu, tam nepiekrita 14,5% respondentu.

Tas apstiprina vienu no riska teorētiķu definētajām riska sabiedrības pazīmēm, ka pieaug iedzīvotāju norūpētība par pasaules nākotni, un šo bažu iemesls lielā mērā saistīts ar cilvēka iejaukšanos dabas procesos.

Lai izprastu Latvijas iedzīvotāju viedokli par dažādiem pieņēmumiem, kas raksturo riska sabiedrību, tika piedāvāts novērtēt virkni izteikumu (sk. 3.7. tabulu un P6 R.3), izmantojot šādu skalu: 1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 – pilnīgi nepiekrītu.

Viena no riska sabiedrību raksturojošām pazīmēm tiek saistīta ar to, ka risku sekas to sarežģītības un iespējamo nākotnes seku dēļ nav iespējams ne prognozēt, ne arī pret tiem pietiekami nodrošināties, kā tas bija iepriekš. Kā cita pazīme tiek norādīta, ka informācijas pārbagātība par riskiem rada jaunus riskus.

Latvijas iedzīvotāji apzinās, ka iespējamo riska kaitējumu var prognozēt tikai aptuveni, šādi domā 78,3% respondentu. Uz lūgumu novērtēt apgalvojumu „riska iespējamo kaitējumu var prognozēt tikai aptuveni” 37,0% respondentu atbildēja „pilnīgi

piekrītu”, 41,3% – „drīzāk piekrītu”, savukārt 6,2% – „drīzāk nepiekrītu” un 10,6% – „pilnīgi nepiekrītu”.

3.7. tabula

Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību raksturojošām pazīmēm

Apgalvojumu novērtējums (1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 – pilnīgi nepiekrītu)		
	Atbil- dējušo skaits	Vidējais aritmētiskais
Riska iespējamo kaitējumu var prognozēt tikai aptuveni	773	1,90
Sabiedrības bezdarbība rada jaunus riskus, piem., redzot, ka mežā tiek izmesti atkritumi, mēs atstājam to nepamanītu	780	1,99
Riska bīstamības pakāpi sabiedrībai nosaka eksperti dažādās jomās, nevis pati sabiedrība	745	2,00
Līdz šim dažādi procesi, piem., indīgo vielu noplūde, Ignalinas novecojušā atomreaktora darbība, Černobiļas avārija mani un manu ģimeni nav skāruši	742	2,23
Lai gan apzinos ekoloģisko risku pastāvēšanu, tomēr uzskatu, ka mana eksistence nav apdraudēta	767	2,35
Tik bieži dzirdam par katastrofām, avārijām un riskiem, kas saistīti ar ekoloģiju, ka nav iespējams ik dienas par to uztraukties	777	2,45
Jo vairāk informācijas par riskiem saņem, jo vairāk rodas pārlicēība, ka riski mani apdraud ik brīdi	769	2,50
Informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus	644	2,94
Domāju, ka pēkšņas ekoloģiskās avārijas gadījumā spētu pasargāt sevi un savu ģimeni	677	3,01

71,1% aptaujāto uzskata, ka riska bīstamības pakāpi nosaka dažādu jomu eksperti, un tikpat daudz aptaujāto (71,3%) piekrīt viedoklim, ka sabiedrības bezdarbība rada jaunus riskus.

Gandrīz 60% aptaujāto uzskata, ka Černobiļas avārija, Ignalinas AES darbība viņus nav skārusi (56,2%), tomēr katrs trešais Latvijas iedzīvotājs domā, ka šie notikumi un procesi ir ietekmējuši pašu respondentu vai viņa ģimeni (35,2%).

Nedaudz vairāk par pusi Latvijas iedzīvotāju uzskata: lai gan viņi apzinās ekoloģisko risku pastāvēšanu, tomēr domā, ka viņu eksistence nav apdraudēta (55,5%), 52,9% respondentu atzīst, ka par katastrofām, avārijām un riskiem, kas saistīti ar ekoloģiju, runā tik daudz, ka nav iespējams par to ik dienu uztraukties. Aptuveni pusei

iedzīvotāju (48,9%) ir šāds viedoklis: jo vairāk informācijas par riskiem viņi saņem, jo lielāka rodas pārliecība par risku nepārtrauktu pieaugumu. Tajā pašā laikā tikai 25,4% aptaujāto uzskata, ka informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem ģenerē jaunus riskus. Jāatzīmē, ka par šo jautājumu vislielākais respondentu skaits norādīja, ka viņiem nav izteikta viedokļa.

Uzdodot jautājumu par to, vai ekoloģiskas avārijas gadījumā respondenti spētu sevi pasargāt, tikai 24,2% aptaujāto atbildēja apstiprinoši, bet 59,2% aptaujāto uzskatīja, ka viņiem tas neizdosies. Turpinājumā tiks aplūkots jautājums par respondentu zināšanām, kā būtu jāīstojas atomreaktora avārijas vai indīgu vielu noplūdes gadījumos. Bet nepārprotami lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju atzina, ka viņi nezina, kas būtu jādara ārkārtas gadījumā, tāpat respondenti piekrīt, ka sabiedrība ir inerta, vērojot procesus, kas rada jaunus riskus. Izteikumu novērtējums ļauj fiksēt iedzīvotāju vidū izplatīto domāšanu: mēs apzināmies risku pastāvēšanu; kopumā runājot, par tiem nav iespējams uztraukties katru dienu, labāk uzklausīsim ekspertu viedokli un cerēsim, ka negadījums mūs neskars, jo ekoloģiskas avārijas gadījumā tik un tā reti kurš spēs sevi pasargāt no briesmām.

Tajā pašā laikā minētie izteikumi apstiprina riska sabiedrības teorētiku atziņu, ka sabiedrība ikdienā saņem tik daudz informācijas par dažādiem riskiem, ka tajos grūti orientēties, savukārt risku neprognozējamās sekas zināmā mērā liedz strukturēt rīcības modeli to novēršanai, jo nav pieejamas ticamas zināšanas par riska raksturu.

Ar χ^2 testu statistiski pārbaudot, kā sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē Latvijas iedzīvotāju atbildes, kas raksturo viņu sniegto vērtējumu attiecībā uz pazīmēm, kas piemīt riska sabiedrībai, jāsecina, ka iedzīvotāju apgalvojumu par to, vai viņi piekrīt atziņai, ka jebkura dzīves sfēra ir pakļauta zināmiem draudiem jeb riskiem, ietekmēja tādi mainīgie kā iedzīvotāju vecums, izglītība, reģions un arī dzīvesvieta. Lai gan visi respondenti diezgan vienprātīgi uzskata, ka jebkura dzīves joma ir pakļauta riskiem, tomēr, runājot par riskiem kopumā, tieši respondenti ar augstāko izglītību visbiežāk uzskata, ka jebkura dzīves joma ir pakļauta riskiem (tā domā arī respondenti, kuri dzīvo Rīgā un Pierīgā), turpretī respondenti ar pamatizglītību visretāk pauž uzskatu, ka riskiem pakļauta jebkura dzīves joma (sk. P8. 3.4. nodaļu). Tas nozīmē, ka izglītība (un arī reģions) ir viens no noteicošajiem faktoriem šajā jautājumā. Savukārt netika konstatēts, ka mainīgajiem dzimums un tautība būtu bijusi ietekme uz iedzīvotāju izteiktajiem apgalvojumu vērtējumiem.

3.5. Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem

Riska sabiedrības teorētiķi, raksturojot riska sabiedrību, norāda, ka šajā sabiedrībā iedzīvotāji ikdienā ir pārsātināti ar informāciju par riskiem, un pati šī situācija rada aizvien jaunu apdraudējuma sajūtu (Gidenss, 1990). Savukārt viens no ekoloģiskās apziņas pamatraksturojumiem ir iedzīvotāju zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem (Kalniņa & Menšikovs, 2003) un to novēršanu, turklāt pētījumi rāda, ka respondenti ar augstāku informētības līmeni ir vairāk tendēti iesaistīties vides aizsardzības pasākumos un piekopt videi draudzīgus ikdienas paradumus. Analīze atklāj: lai arī Latvijas iedzīvotāji vides aizsardzības jautājumus ierindo aktuālo problēmu lokā, viņu pašu vērtējumā zināšanas par vides aizsardzības jautājumiem tiek vērtētas kā ne pārāk labas (sk. 2.2.5. sadaļu). Šī promocijas darba sadaļa būs veltīta centieniem noskaidrot iedzīvotāju zināšanas par ekoloģiskajiem riskiem un novērtēt zināšanu līmeni.

Pētnieciskie jautājumi. Analizēt:

- 1) kā iedzīvotāji, izmantojot piedāvātos atbilžu variantus, vērtē savu informētību par dažādiem procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus, Latvijā un tās iedzīvotājiem;
- 2) kā iedzīvotāji, izmantojot piedāvātos atbilžu variantus, vērtē savu informētību par ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem;
- 3) kāds ir to iedzīvotāju īpatsvars, kurus neinteresē jautājumi par ekoloģiskajiem riskiem;
- 4) kādi ir informācijas avoti, no kuriem iedzīvotāji iegūst un labprāt iegūtu arī turpmāk informāciju par ekoloģiskajiem riskiem.

Pārbaudīt: Pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju informētības līmeni un viedokli, ka informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus.

Pētniecisko jautājumu pārbaude. Iegūtās atbildes uz šīs anketas sadaļas jautājumiem atspoguļo Latvijas iedzīvotāju informētības līmeni par vides problēmām un ekoloģiskajiem riskiem Latvijai valstī kopumā.

Atbildot uz jautājumu par to, cik lielā mērā respondenti ir informēti par ekoloģiskajiem riskiem, kurus varētu radīt apkārtējās vides problēmas, respondentu

vērtējums bija visai atšķirīgs, un tikai daļa savu informētības līmeni spēja novērtēt kā pietiekamu (sk. P6 B.2. att.), proti, 40,3% respondentu ir snieguši atbildi, ka ir drīzāk labi informēti, un tikai 3,7 % respondentu uzskata, ka ir ļoti labi informēti. 34,8% respondentu savu informētības līmeni novērtējuši kā drīzāk sliktu, un 15,7 % respondentu uzskata, ka ir ļoti slikti informēti par ekoloģiskajiem riskiem.

Lai izveidotu detalizētāku pārskatu par Latvijas iedzīvotāju informētības līmeni jautājumos par vides problēmām un vides problēmu radītajiem ekoloģiskajiem riskiem, respondentus lūdza novērtēt, vai viņiem ir pietiekami daudz informācijas par atsevišķiem P6 B.3. attēlā minētajiem procesiem, kuri rada ekoloģiskos riskus Latvijai un tās iedzīvotājiem, un vai viņiem ir pietiekami daudz informācijas par nosauktajiem ekoloģiskajiem riskiem, kuri rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem.

Analizējot respondentu sniegto vērtējumu par to, vai viņiem ir pietiekami daudz informācijas par dabā un cilvēka darbības rezultātā norisošajiem procesiem, vislabāk informētības līmenis ir atspoguļojams, izmantojot ordinālo skalu (1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast) (sk. P6 B.3. att.), kurā procentuāli var salīdzināt respondentu informētības vai, tieši pretēji, informācijas trūkuma par to vai citu procesu līmeni.

Vispirms jāanalizē to respondentu pozitīvo atbilžu īpatsvars, kas apgalvojuši, ka par ekoloģisko risku ģenerējošiem procesiem viņiem informācijas pietiek. 39,7% respondentu uzskata, ka viņiem pietiek informācijas par ugunsgrēku un kūlas dedzināšanas procesiem, 34,8% respondentu uzskata, ka ir labi informēti par vētru radītajām sekām, 34,2% ir labi informēti par meža izciršanas procesiem un (34,2%) atkritumu izgāšanas procesiem Latvijā, 32,0% – par plūdu radītām sekām.

Ņemot vērā to, ka jautājuma vērtēšanai tika lietota ordinālā skala, deskriptīvās analīzes rezultātā kļuva iespējams noteikt informētības līmeni pēc katra procesa vērtējuma vidējā aritmētiskā koeficienta. Pamatojoties uz vidējo aritmētisko, tika veidots informētības par ekoloģisko risku ģenerējošiem procesiem līmeņa ranžējums (Latvijas iedzīvotāju informētības līmeņa rangs sadalījumu sk. 3.8. tabulā). Respondenti par sevi domā, ka vislabāk viņi ir informēti par ugunsgrēkiem, kūlas dedzināšanu, vētrām un plūdiem; vissliktāk – par bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecību un paplašināšanu un jaunu atomelektrostaciju izbūvi.

**Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada
ekoloģiskos riskus**

Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus Latvijai un tās iedzīvotājiem! (1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast)			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	755	1,73	0,72
Vētras	720	1,77	0,71
Plūdi	699	1,80	0,71
Mežu izciršana	739	1,84	0,75
Atkritumu izgāšana mežā	749	1,85	0,75
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	716	1,92	0,75
Zemestrīces	598	1,94	0,70
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	749	1,95	0,73
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	729	1,97	0,71
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	722	2,02	0,71
Zaļo zonu apbūve pilsētā	699	2,02	0,68
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	675	2,04	0,71
Notekūdeņu neattīrīšana	724	2,07	0,74
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	720	2,08	0,73
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	692	2,12	0,70
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	662	2,13	0,71
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	613	2,15	0,67
Pārmērīgs ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	734	2,15	0,69
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	704	2,17	0,71
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	662	2,21	0,67

Nākamais aptaujas jautājums, līdzīgi kā iepriekšējais, tika veidots kā respondentu vērtējums par to, vai viņu rīcībā ir pietiekami daudz informācijas par jautājumā uzskaitītajiem ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem.

Rezultāti, kas iegūti noskaidrojot Latvijas iedzīvotāju vispārējās informētības līmeni jautājumā par ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem, atspoguļoti P6 B.4. attēlā.

3.9. tabula

Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai

Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem? (1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast)			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Dzeramā ūdens kvalitāte	746	1,94	0,70
Gaisa kvalitāte	732	1,96	0,71
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	750	2,05	0,70
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	742	2,06	0,69
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	703	2,12	0,66
Siltumnīcefekta gāzes (SEG)	683	2,13	0,66
Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	679	2,14	0,67
Latvijas rūpnieciskās industrijas radītie riski	660	2,16	0,67
Meliorēšanas procesa seku izraisītie riski	637	2,18	0,67
HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītie riski	680	2,19	0,67

No aptaujāto kopuma 25,7% respondentu uzskata, ka viņiem ir pietiekami daudz informācijas, kas saistīta ar dzeramo ūdeni un tā kvalitāti, 24,6% – ir pietiekami informēti par gaisa kvalitātes jautājumiem, un 20,3% respondentu uzskata sevi par labi informētiem jautājumos, kas attiecas uz sadzīves ķīmisko produktu ietekmi uz cilvēka veselību.

Pamatojoties uz vidējā aritmētiskā koeficientu, 3.9. tabulā ir redzams informētības par kaitējumiem, ko var radīt ekoloģiskie riski, līmeņa ranžējums. Vislabāk respondenti uzskata, ka ir informēti par kaitējumiem, ko var radīt slikta dzeramā ūdens slikta kvalitāte un gaisa slikta kvalitāte, toties vissliktāk viņi ir informēti par meliorēšanas procesa seku izraisītajiem kaitējumiem un HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītajiem kaitējumiem.

No datiem, kas apkopoti 3.10. tabulā, ir iespējams spriest, kāds ir to respondentu skaits, kurus absolūti neinteresē nedz procesi, kas izraisa ekoloģiskos riskus, nedz

ekoloģiskie riski, kas izraisa dažāda apjoma kaitējumu Latvijā. Vismazāk iedzīvotāju (22,0%) interesē jautājumi, kas attiecas uz zemesrīcēm un (16,0%) uz meliorēšanas procesa seku izraisītajiem riskiem.

3.10. tabula

Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus, un ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijā

Atbildējušo skaits: savilkta skala - 1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zina, kur to atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezina, kur to atrast				
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze	Šis jautājums,
Mežu izciršana	739	1,84	0,75	7,0
Atkritumu izgāšana mežā	749	1,85	0,75	6,0
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	692	2,12	0,70	11,0
Notekūdeņu neattīrīšana	724	2,07	0,74	9,0
Zaļo zonu apbūve pilsētā	699	2,02	0,68	10,0
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	722	2,02	0,71	9,0
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	729	1,97	0,71	7,0
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	749	1,95	0,73	10,0
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	716	1,92	0,75	7,0
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	720	2,08	0,73	9,0
Pārmērīgs ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	734	2,15	0,69	8,0
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	662	2,13	0,71	13,0
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	662	2,21	0,67	11,0
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	704	2,17	0,71	9,0
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	613	2,15	0,67	15,0
Plūdi	699	1,80	0,71	12,0
Zemestrīces	598	1,94	0,70	22,0
Vētras	720	1,77	0,71	11,0
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	755	1,73	0,72	6,0
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	675	2,04	0,71	12,0
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	703	2,12	0,66	10,0
Siltumnīcefekta gāzes (saīsināti SEG)	683	2,13	0,66	12,0
Meliorēšanas procesa seku izraisītie riski	637	2,18	0,67	16,0
HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītie riski	680	2,19	0,67	11,0

Novērtējot iedzīvotāju informētību par ekoloģiskajiem riskiem, būtiski ir noskaidrot tos informācijas avotus, no kuriem aptaujātie respondenti parasti iegūst informāciju par ekoloģiskajiem riskiem (sk. P6 B.10. att.).

Lai gan cilvēki ikdienā arvien vairāk izmanto internetu kā informācijas ieguves avotu, atbilstoši aptaujā iegūtajiem datiem kā galvenais informācijas avots, lai iegūtu informāciju par ekoloģiskajiem riskiem, ir minēta televīzija – tā apgalvo 74,8% respondentu.

Otrs populārākais informācijas ieguves veids ir interneta resursu izmantošana – globālo tīmekli kā vienu no ērtākajiem informācijas iegūšanas avotiem izvēlas 62,8% respondentu.

Ne mazums aptaujāto respondentu kā informācijas avotu izvēlas presi (44,4%) un radio (30,9%).

Mazāk izplatīti informācijas avoti ir apkārtējie cilvēki – radi, draugi, kaimiņi (10,0%), ekspertu sniegtā informācija (4,8%), ielu reklāmas (3,1%) u. c.

Aptaujā tika noskaidroti ne tikai tie informācijas avoti, no kuriem tiek saņemta informācija par ekoloģiskajiem riskiem, bet katrs respondents tika palūgts nosaukt tos trīs informācijas avotus, no kuriem tas labprātāk saņemtu informāciju par ekoloģiskajiem riskiem (sk. P6 B.11. att.).

Respondenti, izvēloties piemērotākos un ērtākos informācijas gūšanas avotus, kā sev pašus vēlamākos nosauca: televīziju (66,3% respondentu), interneta resursus (56,5%), presi (37,1%) un radio (26,6%).

Par ērtiem informācijas avotiem, tomēr ne pašiem populārākajiem, respondenti atzina bukletus (11,3%), ielu reklāmas (10,7%); radu, draugu un kaimiņu sniegtā informācija pietiekama šķiet vien 5,2% respondentu, un 3,2% respondentu labprāt saņemtu informāciju no vides aizsardzības institūcijām.

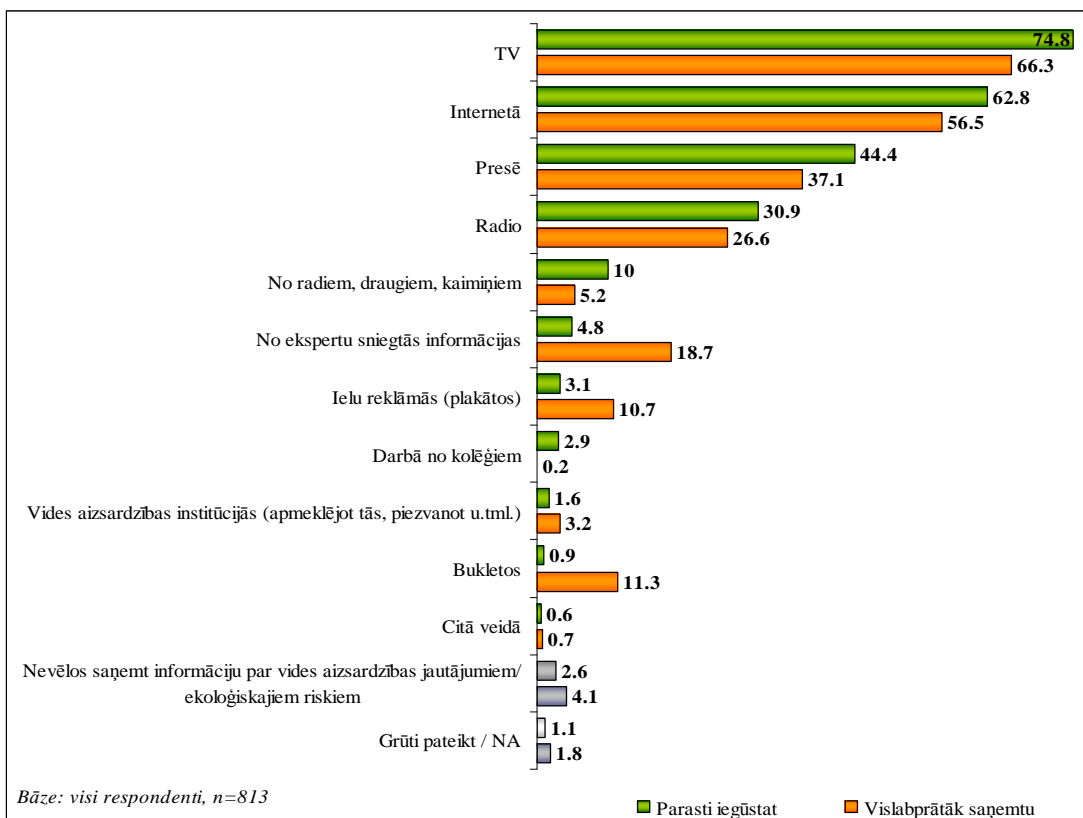
Izanalizējot sniegtās atbildes par to, no kādiem avotiem respondenti iegūst viņiem interesējošo informāciju par riskiem, un jautājumu par to, no kādiem informācijas avotiem respondenti labprātāk saņemtu sev interesējošo informāciju, rodas vairāki secinājumi (sk. 3.5. att.), kuri būtu ņemami vērā, lai labāk veidotu informatīvos un izglītojošos materiālus par vides problēmām un ekoloģiskajiem riskiem.

Apkopojot ziņas par to, kā sadalās populārākie informācijas avoti, no kuriem respondenti saņem informāciju par ekoloģiskajiem riskiem un no kuriem viņi labprātāk

to saņemtu, noskaidrojas, ka nenoliedzami līderi informācijas izplatīšanā ir televīzija, interneta resursi, prese un radio.

Salīdzinot grafikā redzamo informāciju, iezīmējas pāris aspekti, kas ierobežo informācijas izplatīšanas procesu Latvijas iedzīvotājiem par vides aizsardzības problēmām un ekoloģiskajiem riskiem.

Respondenti saņem maz informācijas no bukletiem, kaut gan tas ir viens no tiem informācijas veidiem, kādā Latvijas iedzīvotāji labprāt saņemtu nepieciešamo informāciju. Tas skaidrojams ar to, ka bukletā parasti iekļauj korektu, ar liekām frāzēm nepiesātinātu informāciju, kas atklāj galvenos problēmas aspektus un kodolīgi izskaidro problēmas būtību un iespējamus risinājumus. Informējot indivīdus par ekoloģiskajiem riskiem ar bukletu palīdzību, ietaupās gan laiks, gan tādā veidā indivīds labāk iegaumē sniegto informāciju, turklāt tā ir pieejama ne tikai uztveršanas brīdī.

3.5. attēls. Esošo un vēlamo informācijas saņemšanas veidu par ekoloģiskajiem riskiem salīdzinājums

Līdzīgi var spriest arī par ielu reklāmām (plakātiem) kā informācijas avotu. 3,1% respondentu saņem no tiem informāciju, un 10,7% to min kā avotu, no kura viņi labprāt saņemtu trūkstošo informāciju par ekoloģiskajiem riskiem.

Pierādījums tam, ka Latvijas iedzīvotāji ir ieinteresēti jautājumos, kas saistās ar vides aizsardzību un arī ekoloģiskajiem riskiem, ir fakts, ka 18,7% ir nosaukuši ekspertu sniegto vērtējumu par labāko informācijas ieguves avotu, tādējādi iedzīvotāji atklāj savu vēlmi saņemt izzinošu un kvalitatīvu informāciju par ekoloģiskajiem riskiem, ko, viņuprāt, šajā jomā varētu sniegt tieši eksperti. Vienlaikus var identificēt vienu no riska sabiedrības raksturojošām pazīmēm, kas sasaucas ar U. Beka atziņu, – riska sabiedrībā eksperti ir tie, kas nosaka riska pakāpi un bīstamību.

Tāpat respondentiem, lai noskaidrotu viņu zināšanas par ekoloģiskajiem riskiem, tika vaicāts, vai viņi zina, kā būtu jāīstojas dažādu tehnogēno avāriju gadījumos (sk. 6P C.2, C.3, C.4).

Saņemtās atbildes liecina, ka Latvijas sabiedrība kopumā nav informēta par rīcības plāniem paaugstinātas bīstamības gadījumos.

Ņemot vērā to, ka lielākā daļa respondentu – 64,3% – ir atzinuši, ka nezinātu, kā jāīstojas rūpnieciskas avārijas vai tās draudu gadījumos paaugstināta riska objektos, jāsecina, ka Latvijas iedzīvotāji kopumā nav gatavi ārkārtas situācijām un ir nepietiekami informēti par šāda veida avārijām un pareizāko rīcību to gadījumā.

Iegūtie rezultāti liecina, ka Latvijas iedzīvotāji arī ķīmiski indīgu vielu noplūšanas gadījumos nebūtu operatīvi un nezinātu, kā šādos gadījumos ir jāīstojas. Tā atbildēja 67,7% respondentu.

Savukārt 77,6% respondentu nezina, kā jāīstojas atomreaktora avārijas gadījumā.

Vērtējot respondentu slikto informētību par rīcību dažādu tehnogēno avāriju gadījumos, izskaidrojums tam var būt iedzīvotāju pārlicība, ka šādas avārijas Latvijā tās iedzīvotājus nevar skart, tāpēc informācija par tām ir lieka un nav nepieciešama. Tas atspoguļojas arī iepriekš respondentiem uzdotajā jautājumā par to, kāda ir šā brīža situācija Latvijā un vai Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti ekoloģiskajiem riskiem. Uz šo jautājumu 62,5% respondentu atbildēja, ka Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti salīdzinoši nedaudziem ekoloģiskiem riskiem, bet 18,8% – ka Latvijā iedzīvotāji praktiski nav pakļauti ekoloģiskiem riskiem.

Veicot pārbaudi ar χ^2 testa palīdzību, hipotētiskajam pieņēmumam „pastāv statistiski būtiska saistība starp iedzīvotāju informētības līmeni un viedokli, ka informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus”, statistiski būtiska saistība apstiprinājās ar statistiskā būtiskuma līmeni vismaz 0,05 (sk. P.7 3.11. tabulu). No tā izriet, ka tie respondenti, kuri ir labi informēti par ekoloģiskajiem

riskiem, arī biežāk neka citi respondenti uzskata, ka informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada atkal jaunus riskus.

Ar χ^2 testa palīdzību pārbaudot, kā sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē sniegtās atbildes, kas raksturo Latvijas iedzīvotāju viedokli par ekoloģisko risku saturu, tika konstatēta šāda atkarība starp diviem dažādiem mainīgajiem.

Atbildes uz jautājumu, cik lielā mērā iedzīvotāji kopumā ir informēti par ekoloģiskajiem riskiem Latvijā, ko varētu radīt apkārtējās vides problēmas, ietekmēja un ir savstarpēji atkarīgi tādi mainīgie kā respondentu vecums, izglītība un reģions, neietekmēja dzimuma, tautības un dzīvesvietas faktori. Secinājums, piemēram, izglītības līmenis nosaka respondentu informētību par ekoloģiskajiem riskiem, jo respondenti ar pamatizglītību, iespējams, jūtas vismazāk informēti par ekoloģiskajiem riskiem (sk. P.8 3.5. nodaļu).

3.6. Latvijas iedzīvotāju gatavība ekoloģisko risku mazināšanai

Ekoloģisko apziņu raksturo arī iedzīvotāju gatavība ziedot laiku un ieguldīt līdzekļus vides uzturēšanā un aizsardzībā. Viendimensionālā analīze atklāj, ka Latvijas iedzīvotāji ir pozitīvi noskaņoti iesaistīties vides aizsardzības pasākumu nodrošināšanā. Vienlaikus analīze atklāj arī, ka iedzīvotāji vairāk ir atbalstījuši tādas vides aizsardzības aktivitātes, kas saistītas ar iespējami maziem finansiāliem zaudējumiem, kā arī vairāk gatavi iesaistīties un iesaistās privātās, nevis publiskās vides aizsardzības aktivitātēs (sk. sadaļu 2.2.7).

Pētnieciskie jautājumi. Pārbaudīt:

1. Pastāv statistiski būtiska saistība starp Latvijas iedzīvotāju vides uzlabošanas aktivitātēm laika dimensijā.
2. Kādas ir konkrētās aktivitātes vides situācijas uzlabošanai, kurās iedzīvotāji gatavi iesaistīties.

Pētniecisko jautājumu pārbaude. Pieņemot, ka Latvijas iedzīvotājs kopumā ir gatavs iesaistīties vides aizsardzības un uzlabošanas aktivitātēs, respondentiem tika piedāvātas dažādas aktivitātes un jautāts, vai viņi ir gatavi tajās iesaistīties, lai uzlabotu situāciju un realizētu savu sociālo dzīvi, aktīvi iesaistītos vides aizsardzības pasākumos (sk. P6 C.6. att.). Mērījumu veikšanai tika izmantota šāda skala: 1 – noteikti būtu gatavs

iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 2 – drīzāk būtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 3 – drīzāk nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 4 – noteikti nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs. Respondents varēja izvēlēties arī atbildi, ka tas neattiecas uz viņu, kā arī, ka grūti pateikt (nezina, iesaistīsies vai neiesaistīsies).

Aptaujātie respondenti galvenokārt atbildēja, ka noteikti iesaistīsies vai drīzāk iesaistīsies, taču bija arī tādi, kas noteikti neveiktu zināmas sadzīviskas aktivitātes neatkarīgi no tā, vai tas palīdz vides aizsardzībai vai kaitē.

Atbilžu vērtējumā iespēju robežās (ja bija iespējams korekti salīdzināt datus vai fiksēt tendences) tika aplūkoti arī iepriekš veiktie pētījumi (sk. 4. pielikumu).

Analizējot iegūtos datus arī vides uzvedības kontekstā, var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji vairāk bija tendēti atbalstīt privātās aktivitātes, atbalstot ikdienas paradumu maiņu par labu vides aizsardzībai (sk. 3.11. tabulu). 2012. gada pētījumā pamatā tika vērtēti iedzīvotāju individuālie paradumi vides situācijas uzlabošanai.

Vairums respondentu atbildēja, ka iesaistītos nākotnē tādās aktivitātēs kā izmetīs atkritumus tikai tiem paredzētās vietās (noteikti – 59,1%, drīzāk jā – 31,7%), lietos ekonomiskās spuldzītes (noteikti – 45,6%, drīzāk jā – 38,3%), nodos novecojušo sadzīves tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās (noteikti – 41,4%, drīzāk jā – 40,6%), šķiros sadzīves atkritumus (noteikti – 36,3%, drīzāk jā – 43,1%), lietos videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos līdzekļus (noteikti – 33,9%, drīzāk jā – 44,9%) u. c.

Ņemot vērā, ka jautājuma vērtēšanā tika izmantota ordinālā skala, deskriptīvās analīzes rezultātā bija iespējams izveidot iespējamo aktivitāšu rangu tabulu. Aktivitāšu ranžējums tiek izstrādāts, pamatojoties uz vidējo aritmētisko koeficientu, rangs izvietojumu var aplūkot 3.11. tabulā. Nākotnē vislielāko aktivitāti iedzīvotāji solās izrādīt, izmetot atkritumus tikai tiem paredzētās vietās un neizmantojot ķīmikālijas augkopībā un pārtikas produktos.

Apkopojot iegūtos rezultātus, ir pamats uzskatīt, ka Latvijas iedzīvotāji kopumā ir gatavi iesaistīties aktivitātēs vides uzlabošanai, tomēr pastāv arī ieradumi, no kuriem indivīds nav gatavs un spējīgs atteikties.

Iedzīvotāju aktivitāte ekoloģisko risku mazināšanā

Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju			
1 – noteikti būtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 2 – drīzāk būtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 3 – drīzāk nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 4 – noteikti nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Izvest atkritumus tikai tiem paredzētās vietās	795	1,49	0,69
Neizmantot ķīmikālijas, audzējot augus un pārtikas produktus	499	1,68	0,83
Lietot ekonomiskās spuldzītes	793	1,73	0,85
Nodot novecojušo sadzīve tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās	789	1,77	0,80
Lietot videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus	740	1,81	0,77
Šķirot sadzīves atkritumus	797	1,88	0,85
Stādīt kokus	788	1,96	0,88
Pedalīties vides sakopšanas talkās	787	2,02	0,90
Pārvietoties ar velosipēdu	766	2,22	1,03
Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantot biodegvielu vai gāzi	478	2,33	0,99
Retāk braukt ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām	544	2,36	1,05
Iegādāties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas	590	2,47	1,05

Šī jautājumu bloka noslēgumā respondentiem bija jānovērtē, vai jautājumos uzskaitītajās aktivitātēs viņi pašlaik iesaistās un vai ir to darījuši iepriekš (pagātnē) (sk. P6 C.6/C.7./C.8. att.).

3.12. tabulā ir iespējams salīdzināt aktivitāšu līmeni pēc dažādiem kritērijiem tagadnē (C.7.) un respondentu aktivitāšu izpausmes pēc tiem pašiem kritērijiem pagātnē (C.8.). Ir novērojama tendence, ka respondenti pagātnē visas aktivitātes ir veikuši mazāk intensīvi, nekā tas tiek darīts tagadnē. Izņēmums ir braukšana ar velosipēdu, koku stādīšana, piedalīšanās sakopšanas talkās, kas varētu būt skaidrojams šādi: visas trīs norādītās aktivitātes ir raksturojamas kā sezonālas, bet aptauja notika ziemā, gadalaikā, kad šīm aktivitātēm ir „miera periods”.

Veicot korelāciju starp jautājumu "Vai šobrīd veicat aktivitātes, lai uzlabotu vides situāciju" un jautājumu „Vai pagātnē veicāt aktivitātes, lai uzlabotu vides situāciju”, piemēram, par atkritumu šķirošanu, var secināt: no tiem respondentiem, kas tagad šķiro atkritumus, 14,1% to ir darījuši arīrespondentu to turpina darīt arī šobrīd.

3.12. tabula

Vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu raksturojums, kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji

Vai šobrīd iesaistāties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju?/ Vai pagātnē esat to kādreiz darījuši?			
	C.7. Aktivitātes, ko dara šobrīd (%)	C.8. Aktivitātes, kas veiktas pagātnē (%)	C.7–C.8= starpība, %
Retāk braucat ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām	16,0	11,0	4,0
Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantojat biodegvielu vai gāzi	15,0	11,0	4,0
Pārvietojaties ar velosipēdu	31,0	46,0	-15,0
Šķirojat sadzīves atkritumus	36,0	29,0	6,0
Lietojat ekonomiskās spuldzītes	57,0	35,0	23,0
Lietojat videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus	32,0	24,0	8,0
Pedalāties vides sakopšanas talkās	31,0	51,0	-20,0
Stādāt kokus	24,0	41,0	-16,0
Nododat novecojušo sadzīve tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās	33,0	28,0	6,0
Neizmantojat ķīmikālijas, audzējot augus un pārtikas produktus	23,0	16,0	7,0
Iegādājaties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas	7,0	5,0	2,0
Izmetat atkritumus tikai tiem paredzētās vietās	80,0	75,0	4,0
Neko no minētā	5,0	6,0	-1,0
Grūti pateikt/ NA	0,0	1,0	

Vides aizsardzības kontekstā jāpiemin Dž. Konolija pētījums par jauna veida patēriņu, pērkot videi draudzīgas preces (Connolly & Prothero, 2008). Dž. Konolijš norāda: „Mēģinājums regulēt patēriņu sasauca ar Gidensa ideju (1991) par dzīves politikas jēdzienu; ir jāuzdod jautājums nevis – kā dzīvot, bet par pareizo veidu, kā dzīvot. Planētas ilgtspēja ir viena no galvenajām rūpēm, kas tagad pārklājas arī indivīdu dzīvei, tostarp tiek reflektēta, mainot patēriņa paradumus” (Connolly & Prothero, 2008: 131).

Zaļo patēriņu var uztvert kā indivīda atbildīgu rīcību par paša un vides riskiem. Vērtējot Latvijas iedzīvotāju paradumus vides aizsardzībā ilgākā posmā, jāpiemin gan Pasaules vērtību pētījuma (1996), ISSP 2000, SKDS (2006) un Eurobarometra (2007) dati, kas citu paradumu starpā norādīja arī uz iedzīvotāju gatavību izvēlēties videi draudzīgākas preces un pakalpojumus – iedzīvotāji norādīja, ka pirkuši videi draudzīgas preces, kas atzīmētas ar ekoloģisko uzlīmi (16%, EB 2007), izvēlējušies vietējās preces vai pārtiku (49%, EB 2007).

Respondenti, izvaicāti par to, kādas ir tās aktivitātes, kurās viņi iesaistās šobrīd vides uzlabošanai, snieguši plašu atbilžu spektru (sk. 3.6. attēlu).

Vislielākais skaits respondentu šobrīd (79,6%) izmet atkritumus tikai tiem paredzētajās vietās, 57,4% respondentu lieto ekonomiskās spuldzītes, 35,9% respondentu ik dienas šķiro sadzīves atkritumus.

Aptuveni trešā daļa respondentiem norādīja, ka nodod novecojušo sadzīves tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās (33,3%), lieto videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus (32,4%), piedalās vides sakopšanas talkās (31,1%) un pārvietojas ar velosipēdu (30,8%).

Lai fiksētu Latvijas iedzīvotāju veikto aktivitāšu dinamiku un salīdzinātu, kā kopumā ir mainījušies iedzīvotāju paradumi, kas būtiski ietekmē arī apkārtējo vidi, salīdzināti iegūtie dati par to, kādas ir tās aktivitātes, ko tagad mēdz veikt Latvijas iedzīvotāji, lai uzlabotu vidi, ar datiem, kas attiecas uz pagātni, proti, kādas ir bijušas tās aktivitātes, kurās Latvijas iedzīvotāji, domājot par vides uzlabošanu, ir iesaistījušies agrāk (datu salīdzinājumu sk. 3.6. attēlā).

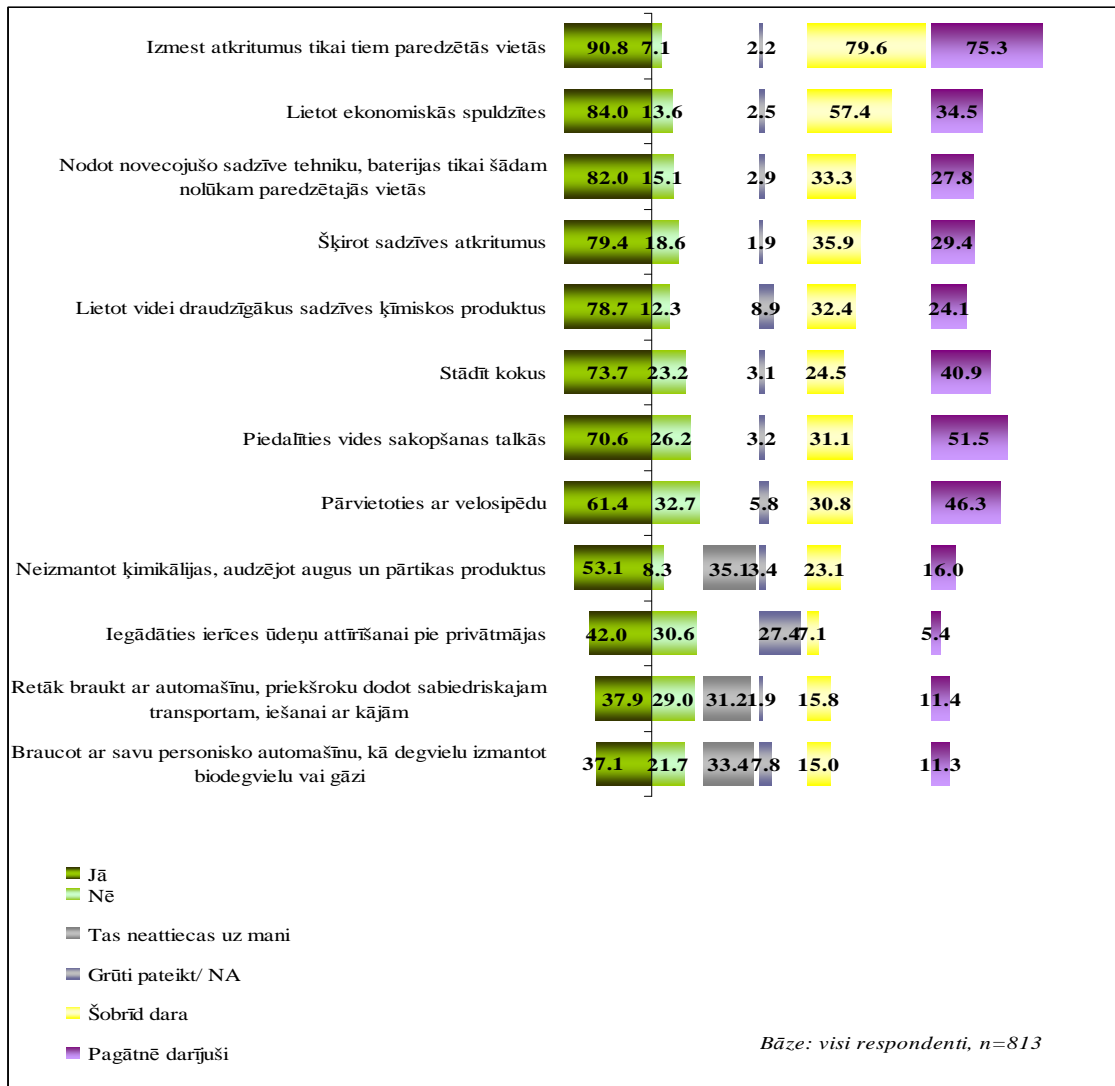
Veicot pārbaudi ar χ^2 testa palīdzību, lai noskaidrotu, vai pastāv statistiski būtiska saistība Latvijas iedzīvotāju aktivitātēs vides aizsardzības jomā laika dimensijā, apstiprinājās statistiski būtiska saistība starp šiem mainīgajiem. Visas veiktās darbības šobrīd ir aktīvākas, nekā tas ir bijis pagātnē (izņemot sezonas aktivitātes – koku stādīšana, dalība talkās un pārvietošanās ar velosipēdu). Tādējādi var secināt, ka

aktivitātēm, kas fiksētas šā jautājuma ietvaros, ir tendence intensificēties, piemēram, 29,4% respondentu apgalvo, ka pagātnē ir šķirojuši sadzīves atkritumus, bet šobrīd to dara jau 35,9%, bet nākotnē to ir nolēmuši darīt 79,4% atbildējušo (3.6. att.).

Ar χ^2 testa palīdzību pārbaudot, kā sociāldemogrāfiskie faktori ietekmē sniegtās atbildes, kas raksturo Latvijas iedzīvotāju gatavību piedalīties dažādās aktivitātes, lai uzlabotu vides situāciju, tika konstatēts, ka ne visi sociāldemogrāfiskie faktori ir atkarīgi no mainīgā, kas apzīmē gatavību rīkoties.

Dažādi demogrāfiskie faktori atšķirīgi ietekmē arī Latvijas iedzīvotāju gatavību iesaistīties dažādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju. Piemēram, to, vai Latvijas iedzīvotājs izvēlas labāk pārvietoties ar velosipēdu, nevis ar savu personisko automašīnu, ietekmē dzimums, vecums un izglītības līmenis. Likumsakarīgi, ka pārvietoties ar velosipēdu visvairāk gatavi ir cilvēki vecuma no 18 līdz 24 gadiem (sk. P8 3.6. nodaļā). Tomēr to, vai indivīds pievērsīsies šai aktivitātei, neietekmē viņa tautība, reģions un dzīvesvieta.

3.6. attēls. To vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu salīdzinājums, kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji

Latvijas iedzīvotāja izvēli šķirot vai nešķirot sadzīves atkritumus ietekmē tādi sociāldemogrāfiskie faktori kā dzimums, izglītība, tautība un Latvijas reģions, savukārt tā nav atkarīga no vecuma un respondenta dzīvesvietas. Vairāk pacietības, kas ir nepieciešama atkritumu šķirošanā, gatavas izrādīt sievietes. Lielāka izpratne par to, cik šī aktivitāte ir būtiska vides situācijas uzlabošanā, raksturīga respondentiem ar augstāko izglītību (sk. P8 3.6. nodaļu).

Ekonomisko spuldžu lietošanas izvēli ietekmē iedzīvotāju vecums un tautība, bet pilnīgi neietekmē dzimums, izglītība, reģions un dzīvesvieta.

Tādas iespējamās Latvijas iedzīvotāju aktivitātes vides situācijas uzlabošanai kā videi draudzīgāku sadzīves ķīmisko produktu lietošana, piedalīšanās vides sakopšanas talkās, koku stādīšana un novecojušas sadzīves tehnikas un bateriju nodošana tikai

šādam nolūkam paredzētajās vietās ir savstarpēji atkarīgas ar šādiem mainīgajiem: iedzīvotāju dzimums, vecums, izglītība, tautība un arī reģions, bet nav statistiski atkarīgas no dzīvesvietas mainīgā (Rīga, pilsētas, lauki).

Izvēli, vai iedzīvotāji ir gatavi iesaistīties tādā vides uzlabošanas aktivitātē kā ierīču iegāde ūdens attīrīšanai pie privātmājām, ietekmē dzimums, vecums un arī reģions un dzīvesvieta, savukārt to neietekmē izglītības līmenis un tautība.

Iedzīvotāju aktivitāti izmest atkritumus tikai tiem paredzētās vietās ietekmē iedzīvotāju dzimums, vecums, izglītība, tautība un reģions, savukārt to neietekmē iedzīvotāju dzīvesvieta.

Vērtējot to, cik lielā mērā Latvijas iedzīvotāji iesaistās dažādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju, piemēram, retāk braukt ar automašīnu, priekšroku dotot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām, jāsecina, ka šo aktivitāti ietekmē tādi demogrāfiskie faktori kā dzimums, vecums un izglītība, bet nemaz neietekmē iedzīvotāju tautība, kā arī reģions un dzīvesvieta.

Savukārt tādas vides uzlabošanas aktivitātes kā biodegvielas vai gāzes izmantošana savā personiskajā automašīnā, ķīmikāliju neizmantošana augkopībā, ir savstarpēji atkarīgas ar katru no mainīgajiem, kas apzīmē kādu demogrāfisko rādītāju: vecums, izglītība, tautība, reģions, kā arī dzīvesvieta. Izvērtējot kopumā dalību tajās aktivitātēs, kas varētu uzlabot vides situāciju, visos gadījumos, izņemot ūdens attīrīšanas ierīču iegādi privātmājās, sievietes ir gatavas piedalīties biežāk nekā vīrieši, tāpat visos gadījumos aktīvāki solās būt latvieši nekā cittautieši, un arī respondenti ar augstāko izglītību ir gatavi būt aktīvāki gandrīz visās aplūkotajās jomās nekā cilvēki ar pamata un vidējo izglītību (sk. P8 3.6. nodaļu).

Aplūkojot kopumā dažādus rādītājus, kas raksturo iedzīvotāju zināšanas un rūpes par ekoloģiskajām vērtībām, jāsecina, ka visbiežāk tie ir savstarpēji atkarīgi no tādiem demogrāfiskajiem rādītājiem kā vecums un izglītība, savukārt statistiska atkarība visretāk ir vērojama no apdzīvotās vietas tipa, respektīvi, no tā, kur cilvēks dzīvo – Rīgā, pilsētā vai laukos, kā arī no tautības. Turklāt aktivitāti raksturojošos mainīgos ietekmē gandrīz visi vai visi demogrāfisko rādītāju mainīgie. Citu bloku raksturojošo mainīgo atkarība no tik daudziem demogrāfiskajiem rādītājiem nav vērojama.

Veidojot teorētisko modeli (sk. 3.2. att.), jau darba sākumā tika paredzēts pārbaudīt jautājumu moduļu savstarpējo saistību un ietekmi. Ar *Kendall's tau b* koeficientu tika pārbaudīta savstarpējā saistība starp (1) ekoloģisko risku satura vērtējuma moduli un moduli, kas raksturo aktivitāti risku mazināšanā; (2) starp moduli

„informētība par ekoloģiskajiem riskiem” un moduli „aktivitātes riska mazināšanai”, (3) starp moduli „informētība par ekoloģiskajiem riskiem” un ekoloģisko risku satura vērtējuma moduli. Visos trijos gadījumos starp moduļiem tika pierādīta savstarpējā saistība. Ar *Goodman* un *Kruskal tau* rangu korelācijas koeficientiem tika pārbaudīta savstarpējā saistība starp moduli „aktivitātes risku mazināšanai” un vispārējās attieksmes moduli, kā arī starp ekoloģisko risku satura vērtējuma moduli un vispārējās attieksmes moduli. Abos gadījumos savstarpējā saistība tika apstiprināta. Datu analīzes gaitā apstiprinājās moduļu savstarpējā saistība, tādējādi pierādot izvirzītās hipotēzes.

SECINĀJUMI

Promocijas darba teorētisko pamatojumu autore balsta uz diviem nozīmīgiem socioloģijas virzieniem, kuri pievērsušies vides problēmu izpētei, – tie ir amerikāņu V. Katona un R. Danlepa izstrādātā „jaunā ekoloģiskā paradigma” ar vides reālisma ideju atspoguļojumu pētījumos, kas veikti kopš 20. gadsimta 70. gadu beigām, un eiropiešu U. Beka, E. Gidensa, N. Lūmana u. c. „vides konstruktīvisma” pieeja, kas attīstījās, sākot ar 90. gados publicētiem pētījumiem par riska sabiedrību.

U. Beks, E. Gidenss, N. Lūmans teorētiskās interpretācijas aspektā ir ļoti atšķirīgi, tomēr autore savā riska sabiedrības konceptualizācijā izmanto tieši šo triju autoru riska „brīvo” definējumu, proti, lai gan katrs no minētajiem teorētiķiem sniedz savu interpretējumu riskam un riska sabiedrībai, tomēr definē to drīzāk ar vairākām pazīmēm, nevis ar vienu teorētiski pamatotu un praktiski apstiprinātu definīciju (N. Lūmana interpretācija ir visnenoteiktākā, savukārt visprecīzāk no šīs trijotnes risku un riska sabiedrību interpretē U. Beks). Visbeidzot, šajā promocijas darbā autore ir apvienojusi gan riska sabiedrības un ekoloģisko risku teorētisko aspektu izklāstu, gan iepriekš veikto pētījumu analīzi par ekoloģisko problemātiku, gan arī izstrādājusi un realizējusi aptauju, kas vērsta tieši uz ekoloģisko risku vērtējumu, nevis vispārīgo vides jautājumu analīzi.

Analizējot jēdziena *risks* definīciju un izcelsmi, autore promocijas darba pirmajā nodaļā pievērsa pastiprinātu uzmanību *riska sabiedrības* jēdzienam. Riska sabiedrības ietvaros viens no būtiskākajiem riskiem, ar ko saskaras mūsdienu sabiedrība, ir ekoloģiskais risks. Pirmajā nodaļā aplūkoto autoru (galvenokārt N. Lūmans, E. Gidenss, U. Beks) ideju padziļināta analīze sniedz teorētisko pamatojumu promocijas darbā pētītajai tēmai par ekoloģisko risku vērtējumiem kā ekoloģisko apziņu raksturojošiem elementiem. Papildus aplūkotas arī citu autoru pieejas riska uztveres analīzē, izvērtēti dažādi risku traktēšanas modeļi, lai gūtu padziļinātu ieskatu risku un riska sabiedrības izpētes problemātikā.

Promocijas darba izstrādes gaitā, realizējot šā darba Ievadā izvirzītos uzdevumus, tika sasniegts darba mērķis un veikta Latvijas sabiedrības ekoloģiskās apziņas izpēte, pamatojoties uz Latvijas iedzīvotāju priekšstatiem par ekoloģisko risku vērtējumu, vienlaikus noskaidrojot ekoloģiskās apziņas komponentu savstarpējo saistību. Darba procesa gaitā autore nonāca pie vairākiem secinājumiem:

- Riska jēdziens, lai arī tiek līdzīgi teoretizēts dažādās disciplīnās, vēsturiski un katrā konkrētā zinātņu nozarē iegūst nedaudz niansētu skatījumu. Kopīgā iezīme ir tā, ka risks vienmēr saistās ar varbūtības elementu pieļāvumu kādu kaitīgu seku iestāšanās gadījumam.
- Riska identificēšana un vadīšana katrā sabiedrībā var tikt risināta atšķirīgi, ņemot vērā gan izpratni par risku, gan arī sabiedrības attieksmi pret riska pieļaujamības apmēriem.
- Pastāv piecas dažādas riska uztveres teorijas: zināšanu, personības, ekonomikas, politikas un kultūras riska uztveres teorija. Proti, interpretējot indivīda riska uztveri, tiek lietoti zināšanu, personības īpatnību, ekonomiskā līmeņa, politiskās izvēles un kultūras savdabību kritēji.
- Riska sabiedrības ietvaros viens no būtiskākajiem riskiem, ar ko saskaras mūsdienu sabiedrība, ir ekoloģiskais risks.
- Dabas socializācijas aizsākumu var uzskatīt par pirmsākumu ekoloģiskajai atsvešinātībai, ko U. Beks savā riska sabiedrības koncepcijā uzskata par vienu no riska sabiedrības raksturojošām pazīmēm. Proti, dabas socializācija ir sekmējusi dominējošās sociālās paradigmas formēšanos, kuras pamatā bija cilvēka dominānce pār dabu, bet dabas būtiskākā funkcija – labumu ražošana cilvēcei un dabas resursu neizsmeļamība.
- Iedzīvotāji, lai arī ir informēti par ekoloģiskajiem riskiem, tomēr neapzinās, ka dzīvo riska sabiedrībā, jeb, izsakoties U. Beka vārdiem, sabiedrību nav iespējams pasargāt no jaunu risku ražošanas, jo sabiedrībā, kas nevēlas ievērot un apzināties esošos riskus, nav iespējams tos mazināt arī nākotnē.
- Starptautiskie pētījumi apkārtējās vides jomā netiek veikti pietiekami bieži, un Latvija, iespējams, neizmanto visas iespējas piedalīties šādos pētījumos un samērā reti iniciē to veikšanu nacionālā līmenī. Līdz šim iegūtā informācija nenodrošina pilnu nepieciešamo ainu plaša mēroga pasākumu, programmu izstrādei, kas varētu arvien vairāk veicināt sabiedrības ekoloģiskās apziņas attīstīšanu.
- Politikas veidotājiem būtu svarīgi ne tikai veicināt ekoloģiskās apziņas līmeņa paaugstināšanu, bet arī regulāri novērtēt šo pasākumu efektivitāti – tas ļautu apzināt jautājumus, kuriem nepieciešams pievērst īpašu uzmanību.
- Iepriekš veiktie pētījumi vides aizsardzības jomā pārsvarā tikuši analizēti, neinterpretējot to rezultātus no ekoloģiskās apziņas aspekta un tajos nav lietots ekoloģisko risku vērtējums kā instruments ekoloģiskās apziņas raksturošanai. Tāpēc

promocijas darba ietvaros veiktajā empīriskajā pētījumā, autore pievērta pastiprinātu uzmanību Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskajai apziņai, interpretējot iedzīvotāju ekoloģisko risku vērtējumu riska sabiedrības kontekstā.

- Latvijas iedzīvotāji ir norūpējušies par apkārtējās vides stāvokli, daļai iedzīvotāju ir pietiekamas zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem un iespējām aktīvi rīkoties vides uzlabošanas labā.
- Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas līmenis veicina gatavību rīkoties apkārtējās vides stāvokļa uzlabošanai, tomēr cilvēki uzskata, ka šo jautājumu risināšanā liela loma pieder valdībai un ka nodokļu slogs netiek pietiekami izmantots ekoloģisko problēmu risināšanai. Pašreizējā sarežģītā ekonomiskā situācija ir pamats tam, ka par primāriem tiek uzskatīti ekonomiskie un nabadzības izskaušanas jautājumi.
- Latvijas iedzīvotāji kopumā nav informēti par rīcības plānu paaugstinātas bīstamības tehnogēno avāriju vai to draudu gadījumos. Noskaidrojot cēloņus iedzīvotāju sliktajai informētībai par rīcību dažādu tehnogēno avāriju gadījumā, pamatojums tam var būt viņu pārliecība, ka šādas avārijas nevar skart Latviju un tās iedzīvotājus, tāpēc informācija par tām nav nepieciešama. Šāda attieksme rada zināmas bažas, ka Latvijas sabiedrība savlaicīgi neapzinās jaunus riska veidus, kas, kā uzsvēra U. Beks, modernizācijas ietekmē formējas riska sabiedrībā. Jāatzīmē arī pozitīvā tendence: vairums respondentu uzskata, ka zina, kur, ja vajadzēs, var atrast informāciju par nepieciešamo ekoloģisko risku.
- Iedzīvotāji, kuri atzīst, ka nav pietiekami informēti par ekoloģiskajiem riskiem, bet tomēr nepieciešamības gadījumā cenšas iegūt papildu uzziņu par viņus interesējošu ekoloģisko risku un tā radīto kaitējumu, ir tā potenciālā Latvijas iedzīvotāju daļa, kas tendēta identificēt un apzināties ekoloģiskos riskus. Šie iedzīvotāji ir pasīvi, bet, ja viņiem tiktu sniegta bezmaksas informācija par dažādiem ekoloģiskajiem riskiem un procesiem, kas šos riskus izraisa, tad aktivitāte, iespējams, palielinātos un ekoloģisko risku radītais kaitējums tiktu mazināts.
- Iedzīvotāju apzināšanās, ka viņu personiskais ieguldījums var būt nozīmīgs vides stāvokļa uzlabošanā, paaugstina iespēju, ka viņi aktīvi iesaistīsies reālās vides aizsardzības aktivitātēs. Latvijas iedzīvotāji aizvien vairāk sāk apzināties vides aizsardzības nozīmi un iesaistās ekoloģisko problēmu apspriešanā un aktīvā rīcībā, kas savukārt ietekmē arī lēmumu pieņemšanu vides politikas jomā valsts līmenī. Iedzīvotāji gatavi vairāk iesaistīties tādās aktivitātēs, kas tieši neskar viņu ekonomisko situāciju.

- Latvijas iedzīvotāji ir gatavi mainīt tos ikdienas paradumus, kas veicinātu vides aizsardzību, bet neprasa lielus finansiālus ieguldījumus.
- Aplūkojot dažādu ekoloģisko vērtību raksturojošos rādītājus kopumā, var secināt, ka visbiežāk tie ir savstarpēji atkarīgi no tādiem sociāldemogrāfiskiem rādītājiem kā vecums un izglītība, bet statistiskā atkarība visretāk ir vērojama no apdzīvotās vietas tipa (tas, vai cilvēks dzīvo Rīgā, pilsētā vai laukos) un tautības. Turklāt aktivitāti raksturojošos mainīgos ietekmē gandrīz visi vai pilnīgi visi demogrāfisko rādītāju mainīgie. Citu bloku raksturojošo mainīgo mijatkarīga saiste ar tik daudziem demogrāfiskajiem rādītājiem nav novērojama.

Veicot savstarpējo saistību pārbaudi ar *Kendall's tau b* koeficientu, tika pārbaudītas promocijas darba sākumā izvirzītās hipotēzes. Visos trijos gadījumos tika pierādīta savstarpējā saistība starp moduļiem.

(1) Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko risku satura vērtējumam ir vāja savstarpēja saiste ar Latvijas iedzīvotāju aktivitāti risku mazināšanā, proti, pastāv mijietekme starp ekoloģiskās apziņas diviem komponentiem – jo lielāka ir Latvijas iedzīvotāju norūpētība par vides degradāciju, jo lielāka ir gatavība ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā. Šī hipotēze sasaucas ar E. O. Sallivana un M. Teiloeres tēzi par to, ka ekoloģiskā apziņa ir atbildes reakcija uz ekoloģiskām problēmām. Norūpētība par vides degradāciju ir sava veida sociālais katalizators Latvijas iedzīvotāju aktīvākai darbībai vides aizsardzībā, liekot lietā personiskos līdzekļus un laiku.

(2) Latvijas iedzīvotāju informētībai par ekoloģiskajiem riskiem ir vāja savstarpēja saiste ar ekoloģisko risku satura vērtējumu, proti, tikai 6 indikatori no 20 iespējamiem norāda uz savstarpējo ietekmi. Tātad pastāv vāja saistība starp zināšanām par vidi degradējošiem faktoriem un norūpētību par vides degradāciju. Šī hipotēze sasaucas ar U. Beka tēzi par risku leģitimāciju: sabiedrība zina, ir informēta, ka riski pastāv, bet izvēlas uzvedību, kas liecina, ka tā šo informāciju par risku esamību noliedz vai ignorē. Respektīvi, zināšanas par ekoloģiskajiem riskiem praktiski neietekmē iedzīvotāju norūpētību par ekoloģiskām problēmām. Tādējādi ir grūti novērst to, ko sabiedrība noliedz.

(3) Latvijas iedzīvotāju informētībai par ekoloģiskajiem riskiem ir vāja savstarpēja saiste ar viņu aktivitāti risku mazināšanā: ja iedzīvotāji jūtas plaši informēti par ekoloģiskajiem riskiem, tad viņi aktīvi līdzdarbojas vai ir gatavi piedalīties risku mazināšanā, ieguldot laiku un līdzekļus. Tomēr līdzdalības vai gatavības piedalīties kontekstā jāņem vērā, ka informētības pieaugums automātiski nenozīmē pareizu rīcību

risku mazināšanā, kā to norāda M. Duglasi un Ā. Vildavskis un par ko zināmā mērā liecina arī Latvijas iedzīvotāju attieksme jautājumā par tādu līdzdalību, kam būtu ietekme uz personisko materiālo labklājības līmeni. Līdzīgi kā U. Beks izsakās par iespēju mazināt sabiedrības pakļautību riskiem tikai tādā gadījumā, ja cilvēki apzinās riskus saturošo situāciju, tāpat var secināt, ka Latvijas sabiedrība, iegūto zināšanu ceļā apzinoties iespējamos draudus, arī aktivizējas šo draudu mazināšanai.

Vērtējot Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas struktūru, jāsecina, ka visi trīs ekoloģiskās apziņas komponenti (norūpētība par vides degradāciju, gatavība ieguldīt laiku un/vai līdzekļus vides uzturēšanā, zināšanas par vidi degradējošiem faktoriem), lai gan ir savstarpēji vāji saistīti, tomēr šāda saistība pastāv, piemēram, Latvijas iedzīvotāju gatavību ieguldīt laiku un līdzekļus vides uzturēšanā ietekmē gan zināšanu līmenis par vidi degradējošiem apstākļiem, gan norūpētība par vides degradāciju; zināšanas par vidi degradējošiem apstākļiem ietekmē Latvijas iedzīvotāju norūpētību par vides degradāciju. Ekoloģiskās apziņas komponentu saturu ietekmē dažādi demogrāfiskie rādītāji, tomēr, raksturojot kopainu, jāsecina, ka visizteiktākās rakstur pazīmes ir vērojamas reģionu, dzimumu un izglītības šķērs griezumā.

Secinājumus, savstarpējās likumsakarības un ietekmējošos faktorus, kas iegūti, analizējot Latvijas iedzīvotāju ekoloģisko risku vērtējumu, ir iespējams izmantot kā kritērijus, izstrādājot instrumentāriju Latvijas iedzīvotāju ekoloģiskās apziņas komponentu satura veidošanā un ekoloģiskās apziņas virzības vadīšanā.

PATEICĪBAS

Sirsnīgs paldies darba zinātniskajai vadītājai profesorei Ritmai Rungulei par sadarbību un atbalstu darba tapšanas laikā.

Mīļš paldies Silvai Seņkānei par palīdzību empīrisko pētījuma datu apstrādē.

Pateicība Sandrai Vasiļevskai par veiksmīgu sadarbību ESF projekta „Atbalsts doktorantiem studiju programmas apguvei un zinātniskā grāda ieguvei Rīgas Stradiņa universitātē” ietvaros.

Paldies Marutai Prankai par iedvesmas sniegšanu, idejām un cilvēcisku atbalstu.

Liels paldies visiem, kuri sniedza palīdzību datu vākšanas un apstrādes procesā, kā arī konsultēja tulkošanā un rediģēšanā.

Vissirsnīgākais paldies Intai Rozenvaldei par idejām, domām un pašizliedzību.

Un – visbeidzot – milzīga pateicība ģimenei un draugiem par izrādīto sapratni un atbalstu darba tapšanas laikā.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Acton, C., Miller, R. (2009). *SPSS for Social Scientistists*. New York: Palgrave Macmillan.
2. Adamsone-Fiskovica, A. (2006). Science- and technology-related risk treatment in the laymen's discourse = Zinātnes un tehnoloģiju risku uztvere sabiedrībā. Grām.: *Socioloģija*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 120.–141. lpp. Latvijas Universitātes raksti, 701. sēj.
3. Ajzen, I. (1989). Attitudes, traits and actions: dispositional predictions of behaviour. In: Berkowitz L. *Advances in Experimental Social Psychology*. New York: Academic Press, pp. 1–63.
4. Albrecht, D., Bultena, G., Hoiberg, E., Nowak, P. (1982). The New Environmental Paradigm scale. *Journal of Environmental Education*, 13 (Spring): 39–43.
5. Albrecht, S. L. (1975). *The Environment as a Social Problem*. Ed. by A. L. Mauss. Philadelphia: J. P. Lippincott.
6. Allport, G. (1961). *Pattern and Growth in Personality*. New York: Henry Holt and Company.
7. Arhipova, I., Arhipovs, S. (2005). Riska vadības terminoloģijas aspekti = Aspects of the risk management terminology. *Latvijas Lauksaimniecības universitātes raksti*, Nr. 15, 3.–8. lpp. Pieejams arī: <http://www.riski.lv/public/25930.html> (aplūk. 2012.15.III).
8. Beck, U. (1992a). From industrial society to the risk society. *Theory, Culture and Society*, 9 (1): 97–123.
9. Beck, U. (1992b). *Risk Society. Toward a New Modernity*. London: Sage.
10. Beck, U. (1994). The reinvention of politics: towards a theory of reflexive modernization. In: Beck, U., Giddens, A., Lash, S. *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford, CA: Stanford University Press, pp. 1–55.
11. Beck, U. (1995a). *Ecological Enlightenment: Essays on the Politics of the Risk Society*. New Jersey: Humanities Press.
12. Beck, U. (1995b). *Ecological Politics in an Age of Risk*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press (repr. 2002).

13. Beck, U. (1996). Risk society and the provident state. In: *Risk, Environment and Modernity: Towards a New Ecology*. Ed. by S. Lash, B. Szerszynski, B. Wynne. London: Sage.
14. Beck, U. (1999). *World Risk Society*. Cambridge, UK; Malden, MA: Polity Press.
15. Beck, U. (2002). The terrorist threat: world risk society revisited. *Theory, Culture & Society*, 19 (4): 39–55. DOI: 10.1177/0263276402019004003. Pieejams arī: <http://tcs.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/4/39> (aplūk. 2012.20.V).
16. Beck, U. (2006). Living in the world risk society: A Hobhouse Memorial Public Lecture given on Wednesday 15 February 2006 at the London School of Economics. *Economy and Society*, 35 (3): 329–345. Pieejams arī: <http://hudson2.skidmore.edu/~rscarce/Soc-Th-Env/Env%20Theory%20PDFs/Beck--WorldRisk.pdf> (aplūk. 2012.20.V).
17. Beck, U. (2009). *World at Risk*. Chichester: Polity Press.
18. Bjerg, O. (2006). Accelerating Luhmann: Towards a Systems Theory of Ambivalence. *Theory Culture Society*, 23, pp. 49–68.
19. Blok, A., Jensen, M. (2008). Pesticides in the risk society: the view from everyday life. *Current Sociology*, 56 (5): 757–778.
20. Bradbury, J. A. (1989). The policy implications of different concepts of risk. *Science, Technology & Human Values*, 14 (4): 380–399. Pieejams arī: <http://www.soc/iastate.edu/sapp/Bradbury.pdf> (aplūk. 2012.15.III).
21. Brechin, S.R. (1999). Objective problems, subjective values, and global environmentalism: evaluating the postmaterialist argument and challenging a new explanation. *Social Science Quarterly*, 80 (4): 793–811.
22. Brechin, S. R. (2008). Ostriches and change: a response to global warming and sociology. *Current Sociology*, 56 (3): 467–474. DOI: 10.1177/0011392107088239. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/cgi/content/abstract/56/3/467> (aplūk. 2012.15.III).
23. Briška, I. (2010a). Ilgtspējīga attīstība: ekoloģiskās apziņas un ekoloģiskās uzvedības dinamika Latvijā. Grām.: *RSU Zinātniskā konference: tēzes*. Rīga, 376. lpp.
24. Briška, I. (2010b). Ecological risks in Latvia: situation dynamics for the period of 2004–2008. In: *Economics. Communication Sciences. Political Science. Sociology. Social Policy and Social Work*. Law: Collection of Scientific Papers, 2009: Rīga Stradiņš University Research Articles. Rīga, pp. 74–79.

25. Briska, I. (2010c). Sustainable development: dynamics of environmental awareness and environmental behaviour in Latvia. In: *Economics. Communication Sciences. Political Science. Sociology. Social Policy and Social Work. Law: Collection of Scientific Papers*, 2009: Rīga Stradiņš University Research Articles. Rīga, pp. 43–51.
26. Briska, I. (2011). Sustainable development. *European Integration Studies*, 5: 7–13. Kaunas University of Technology.
27. Briška, I., Rungule, R. (2010). Risk society in Latvia: characteristics of environmental aspects. *European Integration Studies*, 4: 22–30. Kaunas University of Technology, Lithuania.
28. Briška, I., Rungule, R. (2011). Sustainable development: changes in the evaluation of environmental risks in Latvia. In: *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. Klaipeda University, Lithuania.
29. Capra, F. (2003). *The Hidden Connections: A Science for Sustainable Living*. London: Flamingo.
30. Catton, W. R., Dunlap R. E. (1980). A new ecological paradigm for post-exuberant society. *American Behavioral Scientist*, 24 (1): 15–47.
31. Christopher, M. (1999). An exploration of the “reflex” in reflexive modernity, the rational and prerational social causes of the affinity for ecological consciousness. *Organization Environment*, 12 (4): 357–400 DOI: 10.1177/1086026699124001
32. Connolly, J., Prothero, A. (2008). Green consumption: life-politics, risk and contradictions. *Journal of Consumer Culture*, 8 (1): 117–145. DOI: 10.1177/1469540507086422. Pieejams arī: <http://joc.sagepub.com/cgi/content/abstract/8/1/117> (aplūk. 2012.15.III).
33. Corona, E. T. (2001). *The Influence of Workplace Experiences on the Expansion of Employee Ecological Consciousness*. ProQuest, UMI Dissertation Publishing, p.207.
34. Cotgrove, S. (1982). *Catastrophe or Cornucopia: The Environment, Politics and the Future*. Chichester: John Wiley and Sons.
35. Covello, V. T., Mumpower, J. (1985). [Risk analysis and risk management: an historical perspective](#). *Risk Analysis*, 5 (2): 103–119.
36. Dalton, R. (1994). *The Green Rainbow: Environmental Groups in Western Europe*. New Haven, CT: Yale University Press.

37. Dekker, P., Ester, P., Nas, M. (1997). Religion, culture and environment concern: an empirical cross-national analysis. *Social Compass*, 44(3): 443–458.
38. Douglas, M., (1979). Passive voice theories in religious sociology. *Review of Religious Research*, 21: 51–56.
39. Douglas, M. (1982a). Cultural bias. In: *In the Active Voice*. London: Routledge and Kegan Paul, pp. 183–254.
40. Douglas, M. (1982b). *Essays in the Sociology of Perception*. London: Routledge and Kegan Paul.
41. Douglas, M. (1985). *Risk Acceptability According to the Social Sciences*. New York: Russel Sage Foundation.
42. Douglas, M. (1990). Risk as a forensic resource. *Daedalus*, 119 (4): 1–17.
43. Douglas, M. (1992). *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London: Routledge.
44. Douglas, M., Wildavsky, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on Selection of Technological and Environmental Dangers*. Berkeley: University of California Press.
45. Dubos, R. (1980). *The Wooing of Earth*. London: Athlone.
46. Dunlap, R. (1980). Paradigmatic change in social science: from human exemptions to an ecological paradigm. *American Behavioral Scientist*, 24 (1).
47. Dunlap, R., Mertig, A. (1995). Global concern for the environment: is affluence a prerequisite? *Journal of Social Issues*, 51 (4): 121–137.
48. Dunlap, R., Gallup, G., Gallup, A. (1993). Results of the health of the planet survey. *Environment*, 35 (9): 33–39.
49. Dunlap, R., Van Liere, K. (1978). New environmental paradigm: a proposed measuring instrument and preliminary results. *Journal of Environmental Education*, 9: 10–19.
50. Durkheim, E. (1950). *The Rules of the Sociological Method*. New York: Free Press.
51. Ekberg, M. (2007). The parameters of the risk society: a review and exploration. *Current Sociology*, 55 (3): 343–366. DOI: 10.1177/0011392107076080. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/cgi/content/abstract/55/3/343> (aplūk. 2012.15.III).
52. Eurobarometer 68.2 variable Report, November–December 2007, *GESIS Study No. 4742* (v4.0.1); DOI: 10.4232/1.10986. Pieejams arī: <http://zacat.gesis.org/webview>.
53. EVS (2008). European Values Study 2008 – Variable Report Integrated Dataset. Documentation release 2011/12/20; GESIS Study No. ZA 4800, Version 3.0.0,

<http://www.europeanvaluesstudy.eu/evs/surveys/survey-2008/dataanddocumentation/> (aplūk. 2012.15.III).

54. Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Stanford, CA.
55. Giddens, A. (1991). Fate, risk and security. In: Giddens, A. *Modernity and Self-identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Cambridge: Polity Press, pp. 109–143.
56. Giddens, A. (1994). Living in a Post-Traditional Society. In: Beck, U., Giddens, A., Lash S. *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Stanford, CA: Stanford University Press, pp. 56–109.
57. Giddens, A. (1996). *In Defence of Sociology: Essays, Interpretations, and Rejoinders*. Oxford: Polity Press.
58. Gillham, P.F. (2008). Partitipation in the environmental movement. *International Sociology*, 23(1): 67–83.
59. Grier, B. (1981). The early history of the theory and management of risk (paper presented at the Judgment and Decision Making Group Meeting, Philadelphia, Pennsylvania).
60. Halman, L. (2001). *The European Value Study: A Third Wave: Source book of the 1999/2000 European Values Study Surveys*. Tilburg: WORC. Piejams arī: http://spitswww.uvt.nl/web/fsw/evs/documents/Publications/Sourcebook/EVS_SourceBook.pdf
61. Hammer, W. (1980). *Product Safety Management and Engineering*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
62. Handler, P. (1979). Some comments on risk. In: *1979 – Current Issues and Studies*. Washington, D. C.: The National Research Council, National Academy of Sciences, pp. 3–24.
63. Hadler, M., Haller, M. (2011). Global activism and nationally driven recycling: the influence of world society and national contexts on public and private environmental behavior. *International Sociology*, 26(3): 315–345.
64. Holdren, J. (1983). The risk assessors. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 30.
65. Hood, Ch., Rothstein, H., Baldwin, R. (2001). *The Government of Risk: Understanding Risk Regulation Regimes*. Oxford: Oxford University Press.

66. Horvitz, D. G., Thompson, D. J. (1952). A generalization of sampling without replacement from a finite universe. *Journal of the American Statistical Association*, 47 (260): 663–685. DOI:10.1080/01621459.1952.10483446.
67. Hviid Nielsen, T., Jelsøe, E., Öhman, S. (2002). Traditional blue and modern green resistance. In: Bauer, M. W., Gaskell, G. (eds.). *Biotechnology: The Making of a Global Controversy*. London: Cambridge University Press, pp. 179–202.
68. Hägerstrand, T. (1985). Time and culture. In: Kirsch G. et al. (eds.). *Time Preferences*. Berlin: Wissenschaftszentrum.
69. IEHG (2009). *International Encyclopedia of Human Geography*. Vol. 3. Amsterdam: Elsevier, pp. 300–301.
70. Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
71. Jensen, M., Blokand, A. (2008). Pesticides in the risk society: the view from everyday life. *Current Sociology*, 56 (5): 757–778. DOI: 10.1177/0011392108093834. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/cgi/content/abstract/56/5/757> (aplūk. 2012.15.III).
72. Kalniņa, A., Meņšikovs, V. (2003). Cilvēkdrošība Latvijā. Grām.: *Latvija: pārskats par tautas attīstību, 2002/2003: Cilvēkdrošība*. Rīga: UNDP. Pieejams arī: <http://www.un.lv/files/2001/Kalnina.pdf>
73. Kalniņa, A. (2005). *Cilvēkdrošība Latvijā: apdraudējumi un drošības avoti*. Rīga: Latvijas Universitāte, 201 lpp.
74. Klausner, S. (1971). *On Man and His Environment*. San Francisco: Jossey-Bass.
75. Kunreuther, H. (1973). *Recovery from Natural Disasters: Insurance or Federal Aid?* Washington, D. C.: American Enterprise Institute.
76. Leff, H. L. (1978). *Experience, Environment, and Human Potentials*. New York: Oxford University Press.
77. Lidskog, R. (1996). In science we trust? On the relation between scientific knowledge, risk consciousness and public trust. *Acta Sociologica* 39 (1): 31–56. DOI: 10.1177/000169939603900103. Pieejams arī: <http://asj.sagepub.com/content/39/1/31> (aplūk. 2012.15.III).
78. Lidskog, R. (2001). The re-naturalization of society? Environmental challenges for sociology. *Current Sociology*, 49 (1): 113–136. DOI: 10.1177/0011392101049001007. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/content/49/1/113> (aplūk. 2012.15.III).

79. Lopes, L. L. (1987). Between hope and fear: the psychology of risk. *Advances in Experimental Social Psychology*, 20: 255–295.
80. Louis Harris and Associates (1989). *Public and Leadership Attitudes to the Environment in Four Continents: a report of a survey in 16 countries*. New York: Louis Harris and Associates.
81. Luhmann, N. (1993). *Risk: A Sociological Theory*. New York: Walter de Gruyter.
82. Lupton, D. (1999). *Risk*. London; New York: Routledge.
83. Lupton, D., Tulloch, J. (2002). “Risk is part of your life”: Risk epistemologies among a group of Australians. *Sociology*, 36 (2): 317–324. DOI: 10.1177/0038038502036002005. Pieejams arī: <http://soc.sagepub.com/content/36/2/317> (aplūk. 2012.15.III).
84. MacCrimmon, K.R., Wehrung, D.A. (1988). *Taking Risks: The Management of Uncertainty*. New York: Free Press.
85. McKibben, B. (1989). *The End of Nature*. New York: Random House.
86. Melbin, M. (1987). *Night as Frontier*. New York: Free Press.
87. Meņšikovs, V. (1999). *Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi: (socioloģiskais aspekts)*. Daugavpils Pedagoģiskā universitāte, Ekonomikas un sociālo zinātņu katedra. Daugavpils: Saule.
88. Merkhofer, M. (1987). *Decision Science and Social Risk Management: A Comparative Evaluation of Cost-benefit Analysis, Decision Analysis, and Other Formal Decision-aiding Approaches*. Dordrecht: Reidel.
89. Meštovič, S. G. (2005). *Anthony Giddens: The Last Modernist*. Routledge, 242 p.
90. Milbrath, L. (1984). *Environmentalists: A Vanguard for a New Society*. Albany: State University of New York Press.
91. Mitchell, R.G. (1983). *Mountain Experience: The Psychology and Sociology of Adventure*. Chicago: University of Chicago Press.
92. Mol, A. P. J. (2006). From environmental sociologies to environmental sociology?: A comparison of U.S. and European environmental sociology. *Organization Environment*, 19 (1): 5. DOI: 10.1177/1086026605285643. Pieejams arī: <http://oae.sagepub.com/cgi/content/abstract/19/1/5> (aplūk. 2012.20.V).
93. Mol, A., Spaargaren, G. (1993). Environment, modernity and the risk-society: the apocalyptic horizon of environmental reform. *International Sociology*, 8 (4): 431–459.

94. Mythen, G. (2007). Reappraising the risk society thesis : telescopic sight or myopic vision? *Current Sociology*, 55: 793–813. DOI: 10.1177/0011392107081986. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/content/55/6/793> (aplūk. 2012.15.III).
95. Nelkin, D., Pollack, M. (1982). *The Atom Besieged: Antinuclear Movements in France and Germany*. Cambridge: MIT Press.
96. Olofsson, A., Öhman, S. (2006). General beliefs and environmental concern: Transatlantic comparisons. *Environment and Behavior*; 38: 768–790. DOI: 10.1177/0013916506287388. Pieejams arī: <http://eab.sagepub.com/cgi/content/abstract/38/6/768> (aplūk. 2012.15.III).
97. Pārskats par tautas attīstību (2003). *Latvija: pārskats par tautas attīstību, 2002/2003: Cilvēkdrošība*. Rīga: UNDP.
98. Pfeffer, I., Klock, D. (1974). *Perspectives on Insurance*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
99. Rasborg, K. (2012). “(World) risk society” or “new rationalities of risk”? A critical discussion of Ulrich Beck's theory of reflexive modernity. *Thesis Eleven*, 108: 325. DOI: 10.1177/0725513611421479. Pieejams arī: <http://the.sagepub.com/content/108/1/3/> (aplūk. 2012.15.III).
100. Raudseps, P. (2012). Kants vai katastrofa: intervija ar U. Beku. *Ir*, 16: 31–33.
101. Renn, O. (1985). Risk analysis: scope and limitations. In: *Regulating Industrial Risks: Science, Hazards and Public Protection*. Ed. by H. Otway and M. Peltu. London, pp. 111–127.
102. Renn, O., Jaeger, C., Rosa, E., and Webler, T. (2001). The rational actor paradigm in risk theories: Analysis and critique. In: *Risk in the Modern Age: Social Theory, Science, and Environmental Decision-making*. Ed. by M. Cohen. New York: McMillan, Palgrave, pp. 35–61. Pieejams arī: <http://www.kent.ac.uk/scarr/events/finalpapers/renn.pdf> (aplūk. 2012.15. III).
103. Rescher, N. (1983). *Risk: A Philosophical Introduction to the Theory of Risk Evaluation and Management*. Washington, D. C.
104. Ritzer, G. (1996). *The McDonaldization of Society: An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
105. Robbins, P. (2007). [*Encyclopedia of Environment and Society*](#). Thousand Oaks: Sage Publications.
106. Roberts J. A., Bacon D. R. (1997). Exploring the Subtle Relationships between

- Environmental Concern and Ecologically Conscious Consumer Behavior. *Journal of Business Research*, 40:78–89.
107. Rokeach, M. (2008). *Understanding Human Values*. New York: Free Press. (Electronic book text).
  108. Rungule, R. (1981). *Pilsētnieks dabā*. Rīga: Zinātne, 58 lpp.
  109. Sanchez, M. J., Lafuente, R. (2010). Defining and measuring environmental consciousness, *Revista Internacional de Sociologia (RIS)*, 68(3): 731–755.
  110. Schaefer, R. (1978). *What Are We Talking about when We Talk about “Risk”?* *Critical Survey of Risk and Risk Preference Theories*. Luxembourg: International Institute for Applied Systems Analysis.
  111. Schlossberg, H. (1990). Canadians are serious about their environment and ours, too. *Marketing News*, 19 (March): 16.
  112. Schwartz, S.H., Blisky, W. (1987). Toward a psychological structure of human values. *Journal of Personal Social Psychology*, 53: 550–562.
  113. Short, J. F., Jr. (1984). The social fabric of risk: towards the social transformation of risk analysis. *American Sociological Review*, 49 (Dec.): 711–725.
  114. Sīlis, V. (2010). *Latvijas iedzīvotāju veselības uzvedība un dzīves kvalitāte*. Rīga: RSU.
  115. Singleton, W. T., Hovden, J. (eds.). (1987). *Risk and Decisions*. Chichester: John Wiley & Sons.
  116. Smith, M. (2001). The face of nature: environmental ethics and the boundaries of contemporary social theory. *Current Sociology*, 49 (1): 49. DOI: 10.1177/0011392101049001004. Pieejams arī: <http://csi.sagepub.com/cgi/content/abstract/49/1/49> (aplūk. 2012.15.III).
  117. Stern, P. C., Thomas D., Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25 (March): 322-348.
  118. O'Sullivan, E., Taylor, M. M. (2004). Glimpses of an ecological consciousness. In: *Learning Toward an Ecological Consciousness: Selected Transformative Practices*. Ed. by E. O'Sullivan, M. M. Taylor. Palgrave Macmillan, pp. 5–29.
  119. Sutton, P. (2004). *Nature, Environment and Society*. London; Basingstoke: Palgrave Macmillan.
  120. Sutton, P. (2007). *The Environment: A Sociological Introduction*. Chichester: Polity Press, pp. 126–143.

121. TeBrake, W. (1975). Air pollution and fuel crisis in pre-industrial London, 1250–1650. *Technology and Culture*, 16 (July): 337–359.
122. Thompson, M., Ellis, R., Wildavsky, A. (1990). *Cultural Theory*. Boulder, CO: Westview Press.
123. Uhl, Ch. (2003). *Developing Ecological Consciousness: Paths to a Sustainable Future*. Rowman & Littlefield Publishers, 375 p.
124. Urquhart, J., Heilman, K. (1984). *Risk Watch*. New York: Facts on File.
125. Wildavsky, A., Dake, K. (1990). Theories of risk perception: who fears what and why. *Dedalus, Risk*, 119(4): 41–60. Pieejams arī: http://geography.ssc.uwo.ca/faculty/baxter/readings/wildavsky_and_dake_Ch13_in_cutter_theories_of_risk_perception.pdf (aplūk. 2012.20.III).
126. Wilkinson, I. (2001a). *Health, Risk and Society*. London; New York: Routledge.
127. Wilkinson, I. (2001b). Social theories of risk perception: at once indispensable and insufficient. *Current Sociology*, 49 (1): 1–22.
128. Zinn, J. (ed.) (2008). [*Social Theories of Risk and Uncertainty: An Introduction*](#). Malden, MA: Blackwell Publishers.
129. Аптон, Г. (1982). *Анализ таблиц сопряженности*. Москва: Финансы и статистика.
130. Баньковская, С. (1991). *Инвайронментальная социология*. Rīga: Zinātne, 130 lpp.
131. Бобосов, Е. М. (2001). *Катастрофы: социологический анализ*. Москва.
132. Бришка, И. (2009). Устойчивое развитие: экологические показатели в Латвии. Grām.: *Psiholoģijas, biznesa un sabiedrības sociālās sfēras aktuālās problēmas: teorija un prakse*. Rīga, 166.–172. lpp. (Baltijas Psiholoģijas un menedžmenta augstskola).
133. Вилдавски, А., Дейк, К. (1994). Теории восприятия риска: кто боится, чего и почему? *Thesis*, 5. Pieejams arī: http://riskprom.ru/TemaKtlg/RiskSociety/vildavski_dejk_riskvosprijatteor_1990.pdf (aplūk. 2012.15.III).
134. Гришаев, В. (2002). *Риск и общество*. Москва.
135. Дуглас, М. (1994). *Риск как судебный механизм*. *Thesis*, 5: 242–253.
136. Крыштановский, А. О. (2006). *Анализ социологических данных с помощью пакета SPSS*. Москва: Издательский дом ГУ-ВШЭ.
137. Луман, Н. (1994). Понятие риска. *Thesis*, 5: 135–160

138. Рагозин, Н.П. (2010). *Концептуальные рамки анализа „общества риска”*. The Journal of Philosophy and Social Sciences, Nr.2, 2010, pp.4-11, Minska
139. Яницкий, О. Н. (1994). Альтернативная социология. *Социологический журнал*, 1: 70–83. Pieejams arī: <http://knowledge.isras.ru/sj/sj/94-1-5.html> [24.12.2006](http://knowledge.isras.ru/sj/sj/94-1-5.html) (aplūk. 2012.15.III).
140. Яницкий, О. Н. (2001). *Социология риска: ключевые идеи*. Москва.
141. Яницкий, О. Н. (2003). Социология риска: ключевые идеи. *Мир России*, 1: 3–35. Pieejams arī: http://ecsocman.hse.ru/data/201/788/1219/2003_n1_p3-35.pdf (aplūk. 2012.15.III).
142. Яценко, Н. Е. (1999). *Толковый словарь обществоведческих терминов*. Санктпетербург: Лань, 524 с..

Interneta resursi

143. Beck, U. [Ulrich Beck Online](http://www.ulrichbeck.net-build.net). Pieejams <http://www.ulrichbeck.net-build.net> (aplūk. 2012.21.III).
144. Centre for Human Ecology. Mājaslapa. Pieejams: <http://www.che.ac.uk> (aplūk. 2012.18.III).
145. EPI (2012). Yale University Environmental Performance Index. Country profile: Latvia. Pieejams: <http://epi.yale.edu/dataexplorer/countryprofiles?iso=LVA> (aplūk.2012.20.III).
146. EB (2009). Eurobarometer. Attitudes of European citizens towards the environment. Pieejams: <http://zcat.gesis.org/webview/> (aplūk.2012.III)
147. European Commission (2008). *Attitudes of European Citizens towards the Environment*: report. Special Eurobarometer 295. Pieejams arī: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_295_en.pdf
148. European Commission (2009).: Sabiedriskā doma Eiropas Savienībā. Nacionālais ziņojums: Latvija. Eurobarometer 71. Pieejams: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb71/eb71_lv_lv_nat.pdf (aplūk. 2012.15.III).
149. EVA (2010). Eiropas Vides aģentūra. Vide Eiropā 2010 – stāvoklis un perspektīvas: Kopsavilkums. Kopenhāgena. Pieejams: http://www.vidm.gov.lv/lat/publ/publikacijas/vides_aizsardzibas_joma/?doc=11685 (aplūk.2012.20.III).

150. EVS. European Values Study: mājaslapa. Pieejams: <http://www.europeanvaluesstudy.eu>, <http://zacat.gesis.org/webview/> (aplūk. 2012.15.III).
151. EVS (2010). European Values Study 2008, 4th wave, Latvia. *GESIS* Data Archive, Cologne, Germany. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.4232/1.10162> (aplūk. 2012.15.III).
152. Giddens, A: A biography. Pieejams: <http://www.open.edu/openlearn/society/politics-policy-people/politics/anthony-giddens-biography>(aplūk. 2012.21.III).
153. ISSP. ISSP International Social Survey Programme. Pieejams: <http://www.issp.org/index.php> (aplūk. 2012.18.III).
154. ISSP (2000). ISSP Research Group, International Social Survey Programme (ISSP), 2000: Environment II. Pieejams: <http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp?object=http://zacat.gesis.org/obj/fStudy/ZA3440> (aplūk. 2012.20.III).
155. ISSP (2009). ISSP Research Group, International Social Survey Programme (ISSP), 2009: Environment III. Pieejams: http://www.issp.org/uploads/editor_uploads/files/ISSP_2010_environment_questionnaire_FINAL.pdf (aplūk. 2012.21.III).
156. Īvāns, D. Sapnis par neiespējamo. Pieejams: http://www.gramata21.lv/users/ivans_dainis/p1.html (aplūk. 2012.15.III).
157. Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība, Pieejams: http://www.petnieciba.lv/materiali/publik/2003_Latvija_Parskats_par_tautas_attistibu_2002_2003_Cilvekdrosiba.pdf (aplūk. 2012.15.III).
158. Lielā talka. Mājaslapa. Pieejams: <http://www.talkas.lv/> (aplūk. 2012.20.III).
159. LR MK (2004). Kārtība kādā veicams ietekmes uz vidi stratēģiskais novērtējums. Pieejams: <http://www.likumi.lv> (aplūk. 2012.20.III).
160. Luhmann, N. Pieejams: <http://agso.uni-graz.at/lexikon/klassiker/luhmann/26bio.htm> (aplūk. 2012.21.III).
161. LZA Terminoloģijas komisija (2005), Akadēmiskā terminu datu bāze AkadTerm. Pieejams arī: <http://termini.lza.lv/term.php> (aplūk. 2012.18.III).
162. Perrow, C. Pieejams: <http://www.yale.edu/sociology/faculty/pages/perrow/> (aplūk. 2012.21.III).

163. Perrow, C. (2008). *Normal Accidents*. Princeton University Press. (Electronic book text).
164. United Nations (1992). *Agenda 21, The United Nations Programme of Action from Rio, UN Earth Summit, 1992*. Pieejams: <http://www.un.org/esa/dsd/agenda21/index.shtml> (aplūk. 2012.18.III).
165. United Nations (2002). Johannesburg Plan of Implementation, UN World Summit on Sustainable (aplūk. 2012.20.III).
166. World Values Survey. Mājaslapa. Pieejams: <http://www.worldvaluessurvey.org>, <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSAnalyzeStudy.jsp> (aplūk. 2012.15.III).
Development, 2002. Pieejams: http://www.un.org/esa/sustdev/documents/WSSD_POI_PD/English/POIToc.htm (aplūk. 2012.18.III).
167. Welfare attitudes in a changing Europe: module template with background information, survey questions to be used in ESS Round 4, European Social Survey: http://www.google.lv/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.europeansocialsurvey.org%2Findex.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D632%26itemid%3D80&ei=UD5rUNP3MYe0tAb934DABw&usg=AFQjCNE5UALI9uYJWxx8B_5fD3RPrB3JQA&sig2=U6L0a0-5MQPv13DGTGzRPg
168. Общество риска. На пути к другому модерну. Pieejams: <http://gkaf.narod.ru/philos/bek.html> (aplūk. 2012.21.III).

Nepublicētie materiāli

169. Rungule R. Pilsētnieku atpūta dabā, tās sociālā nozīme (krievu val.). Disertācija filozofijas zinātņu kandidāta grāda iegūšanai. Vadītājs filozofijas zinātņu doktors Oļegs Jaņickis. Disertācija aizstāvēta 1987. gadā PSRS ZA Socioloģisko pētījumu institūtā.
170. SKDS (2006). Sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS. Vides ministrijas nepublicēts materiāls.

1. pielikums. Latvijas iedzīvotāju aptaujas anketas jautājumi

Intervijas sākuma laiks: pl .....

ANKETA

Rīgas Stradiņa universitāte veic pētījumu par apkārtējās vides problēmām. Lūdzam Jūs piedalīties aptaujā un sniegt atbildes uz jautājumiem par vides aizsardzību un draudiem, kas rada ekoloģiskos riskus Latvijas iedzīvotājiem, kā arī par Jūsu informētību par vides problēmām.

Aptauja būs anonīma un visas atbildes tiks izmantotas tikai apkopotā veidā. Jau iepriekš pateicamies par atsaucību!

A.1. Lūdzu, novērtējiet, cik aktuālas mūsu valstī, Jūsaprāt, ir nosauktās problēmas!

		Ļoti aktuāla problēma	Drīzāk aktuāla problēma	Drīzāk neaktuāla problēma	Pilnīgi neaktuāla problēma	Grūti pateikt/ NA
1	Starpvalstu attiecības	4	3	2	1	8
2	Vardarbība un citas problēmas ģimenē	4	3	2	1	8
3	Ekonomiskā attīstība	4	3	2	1	8
4	Ražošanas attīstība	4	3	2	1	8
5	Nacionālie jautājumi	4	3	2	1	8
6	Izglītības un zinātnes problēmas	4	3	2	1	8
7	Kultūras mantojuma saglabāšana	4	3	2	1	8
8	Nabadzība	4	3	2	1	8
9	Reģionālās attīstība	4	3	2	1	8
10	Infrastruktūras attīstība (ceļi, transports)	4	3	2	1	8
11	Noziedzības apkarošana	4	3	2	1	8
12	Narkomānija un alkoholisms	4	3	2	1	8
13	Apkārtējās vides problēmas	4	3	2	1	8
14	Lauksaimniecības jautājumi	4	3	2	1	8

A.2. Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību (viena atbilde)

Man ļoti rūp vides problēmas, es regulāri piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	1
Man rūp vides problēmas, tomēr es reti piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	2
Man rūp vides problēmas, tomēr es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	3
Man nerūp vides problēmas, es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	4
Man nerūp vides problēmas, turklāt šis jautājums absolūti neinteresē	5
Grūti pateikt / NA	98

A.3. Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību?

Uzskatu, ka par vides aizsardzību galvenokārt jā rūpējas valdībai	1
Uzskatu, ka par vides aizsardzību jā rūpējas katram iedzīvotājam pašam	2
Uzskatu, ka par vides aizsardzību jā rūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem	3
Vide pati spēj sevi aizsargāt, par to nav jā rūpējas	4
Grūti pateikt / NA	8

A.4. Kādas, Jūsaprāt, apkārtējās vides problēmas šobrīd ir aktuālas Latvijā?

1. _____
2. _____
3. _____

Ekoloģisko risku noteikšana un novērtējums

Mūsdienās jāsastopas ar dažādiem draudiem jeb riskiem, tajā skaitā arī ekoloģiskajiem riskiem. Ekoloģiskie riski ir apkārtējai videi radītā kaitējuma sekas, kas savukārt apdraud cilvēku darbu, sadzīves, atpūtas apstākļus un veselību.

E.1. Vai Jūsu dzīve ir pakļauta ekoloģiskiem riskiem?

Jā	1	Pāriet pie E.2.
Nē	2	Pāriet pie E.3.
Grūti pateikt/ NA	8	Pāriet pie E.3.

E.2. Lūdzu, nosauciet, kādi ir vai varētu būt šie ekoloģiskie riski?

1. _____
2. _____
3. _____

E.3. Domājot par situāciju kopumā, Jūsaprāt, cik lielu ekoloģisko risku turpmāk minētie procesi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?

		Ļoti lielu risku	Drīzāk lielu risku	Drīzāk mazu risku	Ļoti mazu risku	Vispār nerada risku	Grūti pateikt/ NA
1	Mežu izciršana	1	2	3	4	5	8
2	Atkritumu izgāšana mežā	1	2	3	4	5	8
3	Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	1	2	3	4	5	8
4	Notekūdeņu neattīrīšana	1	2	3	4	5	8
5	Zaļo zonu apbūve pilsētā	1	2	3	4	5	8
6	Auto izplūdes gāzu piesārņojums	1	2	3	4	5	8
7	Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	1	2	3	4	5	8
8	Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	1	2	3	4	5	8
9	Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	1	2	3	4	5	8
10	Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	1	2	3	4	5	8
11	Pārspīlēts ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	1	2	3	4	5	8
12	Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	1	2	3	4	5	8

		Ļoti lielu risku	Drīzāk lielu risku	Drīzāk mazu risku	Ļoti mazu risku	Vispār nerada risku	Grūti pateikt/ NA
13	Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	1	2	3	4	5	8
14	Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	1	2	3	4	5	8
15	Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	1	2	3	4	5	8
16	Plūdi	1	2	3	4	5	8
17	Zemestrīces	1	2	3	4	5	8
18	Vētras	1	2	3	4	5	8
19	Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana						
20	Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	1	2	3	4	5	8

E.4. Domājot par situāciju kopumā, Jūsprāt, cik lielu kaitējumu turpmāk minētie ekoloģiskie riski rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?

		Ļoti lielu kaitējumu	Drīzāk lielu kaitējumu	Drīzāk mazu kaitējumu	Ļoti mazu kaitējumu	Vispār nerada kaitējumu	Grūti pateikt/ NA
1	Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	1	2	3	4	5	8
2	Siltumnīcefekta gāzes (saīsināti SEG)	1	2	3	4	5	8
3	Meliorācijas sekas	1	2	3	4	5	8
4	HES iespējamo bojājumu riski	1	2	3	4	5	8
5	Latvijas rūpnieciskās ražošanas radītie riski	1	2	3	4	5	8
6	Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	1	2	3	4	5	8
7	Gaisa kvalitāte	1	2	3	4	5	8
8	Dzeramā ūdens kvalitāte	1	2	3	4	5	8
9	Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	1	2	3	4	5	8
10	Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	1	2	3	4	5	8

E.5. Kā Jūs vērtētu šī brīža situāciju Latvijā:

Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti daudz un dažādiem ekoloģiskajiem riskiem	1
Latvijas iedzīvotāji ir pakļauti salīdzinoši nedaudziem ekoloģiskajiem riskiem	2
Latvijā iedzīvotāji praktiski nav pakļauti nekādiem ekoloģiskajiem riskiem	3
Grūti pateikt/ NA	8

Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību

R.1. Vai piekrītat apgalvojumam, ka jebkura dzīves sfēra ir pakļauta zināmiem draudiem jeb riskiem?

Jā	1	Pāriet pie jautājuma R.2.
Nē	2	Pāriet pie jautājuma R.2.A
Grūti pateikt/ NA	8	

R.2. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve ir pakļauta riskiem jeb draudiem?

R.2.A, Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve nav pakļauta riskiem jeb draudiem?

R.3. Lūdzu novērtējiet sekojošos apgalvojumus:

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Drīzāk ne-piekrītu	Pilnīgi ne-piekrītu	Grūti pateikt/ NA
1	Riska bīstamības pakāpi sabiedrībai nosaka eksperti dažādās jomās, nevis pati sabiedrība	1	2	3	4	8
2	Riska iespējamo kaitējumu var prognozēt tīši aptuveni	1	2	3	4	8
3	Sabiedrības bezdarbība rada jaunus riskus , piem., redzot, ka mežā tiek izmesti atkritumi, mēs atstājam to nepamanītu	1	2	3	4	8
4	Jo vairāk informācijas par riskiem saņem, jo vairāk rodas pārliecība, ka riski mani apdraud ik brīdi	1	2	3	4	8
5	Tik bieži dzirdam par katastrofām, avārijām un riskiem, kas saistīti ar ekoloģiju, ka nav iespējams ik dienas par to uztraukties	1	2	3	4	8
6	Līdz šim dažādi procesi, piem., indīgo vielu noplūde, Ignalinas novecojušā atomreaktora darbība, Černobiļas avārija mani un manu ģimeni nav skāruši	1	2	3	4	8
7	Lai gan apzinos ekoloģisko risku pastāvēšanu, tomēr uzskatu, ka mana eksistence nav apdraudēta	1	2	3	4	8
8	Domāju, ka pēkšņas ekoloģiskas avārijas gadījumā spētu pasargāt sevi un savu ģimeni	1	2	3	4	8
9	Informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus	1	2	3	4	8

Informētība par ekoloģiskajiem riskiem

B.1. Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par vides problēmām Latvijā?

Ļoti labi informēts	1
Drīzāk labi informēts	2
Drīzāk slikti informēts	3
Ļoti slikti informēts	4
Grūti pateikt / NA	8

B.2. Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par ekoloģiskajiem riskiem Latvijā, ko varētu radīt apkārtējās vides problēmas?

Ļoti labi informēts	1
Drīzāk labi informēts	2
Drīzāk slikti informēts	3
Ļoti slikti informēts	4
Grūti pateikt / NA	8

B.3. Lūdzu, novērtējiet, vai Jūs ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus Latvijai un tās iedzīvotājiem!

		Informācijas pietiek	Informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast	Informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast	Šis jautājums neinteresē	Grūti pateikt/ NA
1	Mežu izciršana	1	2	3	4	8
2	Atkritumu izgāšana mežā	1	2	3	4	8
3	Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	1	2	3	4	8
4	Notekūdeņu neattīrīšana	1	2	3	4	8
5	Zaļo zonu apbūve pilsētā	1	2	3	4	8
6	Auto izplūdes gāzu piesārņojums	1	2	3	4	8
7	Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	1	2	3	4	8
8	Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	1	2	3	4	8
9	Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	1	2	3	4	8
10	Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	1	2	3	4	8
11	Pārmērīgs ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	1	2	3	4	8
12	Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	1	2	3	4	8

		Informācijas pietiek	Informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast	Informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast	Šis jautājums neinteresē	Grūti pateikt/ NA
13	Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	1	2	3	4	8
14	Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	1	2	3	4	8
15	Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	1	2	3	4	8
16	Plūdi	1	2	3	4	8
17	Zemestrīces	1	2	3	4	8
18	Vētras	1	2	3	4	8
19	Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana					
20	Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	1	2	3	4	8

B.4. Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem!

		Informācijas pietiek	Informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast	Informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast	Šie jautā- jumi neinte- resē	Grūti pateikt/ NA
1	Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	1	2	3	4	8
2	Siltumnīcefekta gāzes (saīsināti SEG)	1	2	3	4	8
3	Meliorācijas procesa seku izraisītie riski	1	2	3	4	8
4	HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītie riski	1	2	3	4	8
5	Latvijas rūpnieciskās industrijas radītie riski	1	2	3	4	8
6	Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	1	2	3	4	8
7	Gaisa kvalitāte	1	2	3	4	8
8	Dzeramā ūdens kvalitāte	1	2	3	4	8
9	Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	1	2	3	4	5
10	Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	1	2	3	4	5

B.10. Kādā veidā Jūs parasti iegūstat Jūs interesējošo informāciju par ekoloģiskajiem riskiem? (NE VAIRĀK KĀ 3 ATBILDES!)

B.11. Kādā veidā Jūs vislabprātāk saņemtu Jūs interesējošo informāciju par ekoloģiskajiem riskiem? (NE VAIRĀK KĀ 3 ATBILDES!)

	B.10.	B.11.
Radio	1	1
Presē	2	2
TV	3	3
Ielu reklāmās (plakātos)	4	4
Bukletos	5	5
No ekspertu sniegtās informācijas	6	6
Vides aizsardzības institūcijās (apmeklējot tās, piezvanot u. tml.)	7	7
Internetā	8	8
No radiem, draugiem, kaimiņiem	9	9
Darbā no kolēģiem	10	10
Citā veidā (lūdzu, ierakstiet!)	11	11
Nevēlos saņemt/nesaņemu informāciju par vides aizsardzības jautājumiem/ ekoloģiskajiem riskiem	12	12
Grūti pateikt / NA	98	98

Iedzīvotāju gatavība ekoloģisko risku mazināšanā

C.1. Vai Jūs piekrītat sekojošiem izteikumiem:

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu	Grūti pateikt/ NA
1	Valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņotība, bet ne par maniem līdzekļiem	1	2	3	4	8
2	Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārliecināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā	1	2	3	4	8
3	Ja situācija netiks mainīta, pasaulē var notikt lielākā ekoloģiskā katastrofa	1	2	3	4	8
4	Cilvēce ir radīta, lai pārvaldītu dabu	1	2	3	4	8
5	Dabas līdzsvars ir pietiekoši sabalansēts, lai to neietekmētu mūsdienu sabiedrības procesi	1	2	3	4	8
6	Cilvēku prasme izgudrot neļaus pazudināt planētu	1	2	3	4	8
7	Cilvēku iejaukšanās dabā bieži vien noved pie katastrofiskām sekām	1	2	3	4	8

C.2. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas rūpnieciskas avārijas vai tās draudu gadījumos paaugstināta riska objektos (uzņēmumos)?

C.3. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas ķīmiski indīgu vielu noplūšanas gadījumos?

C.4. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas atomreaktora avārijas gadījumos?

	C.2.	C.3.	C.4.
Jā	1	1	1
Nē	2	2	2
Grūti pateikt/NA	8	8	8

C.5. Kuram no šiem viedokļiem Jūs piekrītat vairāk?

Vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu	1
Ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide	2
Grūti pateikt/NA	8

C.6. Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju!

C.7. Vai šobrīd to darāt? Apvilkt tās atbildes, kuras atbilst šobrīd veiktajām aktivitātēm!

C.8. Vai pagātnē esat to kādreiz darījuši? Apvilkt tās atbildes, kuras atbilst šobrīd veiktajām aktivitātēm!

		Tas neattiecas uz mani (nav auto, neaudzēju pārtiku u. tml.)	Noteikti jā	Drīzāk jā	Drīzāk nē	Noteikti nē	Grūti pateikt/NA	JAU-TĀ-JUMS C.7.	JAU-TĀ-JUMS C.8.
1	Retāk braukt ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām	5	1	2	3	4	8	1	1
2	Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantot biodegvielu vai gāzi	5	1	2	3	4	8	2	2
3	Pārvietoties ar velosipēdu		1	2	3	4	8	3	3
4	Šķirot sadzīves atkritumus		1	2	3	4	8	4	4
5	Lietot ekonomiskās spuldzītes		1	2	3	4	8	5	5
6	Lietot videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus		1	2	3	4	8	6	6
7	Piedalīties vides sakopšanas talkās		1	2	3	4	8	7	7
8	Stādīt kokus		1	2	3	4	8	8	8
9	Nodot novecojušo sadzīves tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās		1	2	3	4	8	9	9

		Tas neattiecas uz mani (nav auto, neaudzēju pārtiku u. tml.)	Noteikti jā	Drīzāk jā	Drīzāk nē	Noteikti nē	Grūti pateikt/ NA	JAU-TĀ-JUMS C.7.	JAU-TĀ-JUMS C.8.
10	Neizmanto ķīmikālijas, audzējot augus un pārtikas produktus	5	1	2	3	4	8	10	10
11	Iegādāties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas		1	2	3	4	8	11	11
12	Izmest atkritumus tikai tiem paredzētās vietās		1	2	3	4	8	12	12
13	Cits (atzīmētu, ko..... ....)		1	2	3	4	5	13	13
14	Neko no minētā		1	2	3	4	8	14	14
15	Grūti pateikt/ NA		1	2	3	4	8	98	98

**Intervijas nobeigumā, lūdzu, sniedziet īsas ziņas par sevi
DEMOGRĀFIJA**

D.1. Dzimums:

Vīrietis	1
Sieviete	2

D.2. Kāds ir Jūsu vecums:.....

D.3. Cik cilvēku dzīvo Jūsu mājsaimniecībā, ieskaitot Jūs:.....

D.4. Kāda ir Jūsu izglītība:

Pamatzglītība vai nepabeigta vidējā	1
Vidējā	2
Vidējā speciālā	3
Nepabeigta augstākā	4
Augstākā	5

D.3.A. Vai Jūsu ģimenē ir bērni vecumā līdz 18 gadiem (ieskaitot), kuri dzīvo kopā ar Jums?

Jā	1
Nē	2
Grūti pateikt	8

D.5. Kāda ir Jūsu tautība:

Latvietis (-te)	1
Krievs (-iete)	2
Cits (-ta)	3

D.6. Vai Jums ir LR pilsonība:

Ir	1
Nav	2

D.7. Kādā sektorā Jūs strādājat:

Publiskajā sektorā (valsts, pašvaldības)	1
Privātajā sektorā	2
Nestrādāju	3
Cits	4
Nezin/NA	8

D.8. Kāda ir Jūsu pamatnodarbošanās:

Strādājošie	Augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs	1
	Speciālists, ierēdnis, nestrādā fizisku darbu	2
	Strādnieks, strādā fizisku darbu	3
	Zemnieks (ir sava zemnieku saimniecība)	4
	Ir sava uzņēmums, individuālais darbs	5
Nestrādājošie	Pensionārs (-e)	6
	Skolēns, students	7
	Mājsaimniece (-ks), bērna kopšanas atvaļinājums	8
	Bezdarbnieks	9

D.9. Kādi ir mēneša vidējie ienākumi uz vienu Jūsu ģimenes locekli pēdējo sešu mēnešu laikā (pēc nodokļu nomaksas) ņemot vērā visus ienākumus – algas, stipendijas, pabalstus, pensijas utt.?

(PIERAKSTIET LATOS) _____

Nezin/NA.....9801

D.9B. Kādi ir Jūsu personīgie mēneša vidējie ienākumi pēdējo sešu mēnešu laikā (pēc nodokļu nomaksas) ņemot vērā visus Jūsu ienākumus?

(PIERAKSTIET LATOS) _____

Nezin/NA.....9801

Pateicamies par piedalīšanos aptaujā!

Aizpilda intervētājs tūlīt pēc intervijas

Intervijas vieta.

D.10. Reģions:

Rīga	1	Kurzeme	4
Pierīga	2	Zemgale	5
Vidzeme	3	Latgale	6

D.11. Novads (PIERAKSTIET).....

□□□□

D.12. Pilsēta/ pagasts (PIERAKSTIET).....

□□□□

D.13. Intervijas laiks: 2012. gada.....

D.14. Intervijas beigšanas laiks: pl .....

Intervētāja uzvārds:.....

2. pielikums. Latvijas iedzīvotāju aptaujas tehniskā informācija

PĒTĪJUMS	LR IEDZĪVOTĀJU APTAUJA
MĒRĶA GRUPA	Latvijas iedzīvotāji vecumā no 18 līdz 74 gadiem
PLĀNOTĀS IZLASES APJOMS	800 respondenti
SASNIEGTĀS IZLASES APJOMS	813 respondenti
IZLASES METODE	Nejaušā izlase
APTAUJAS METODE	CATI (telefonintervijas)
ĢEOGRĀFISKAIS PĀRKLĀJUMS	Visa Latvija
APTAUJAS LAIKS	10.02.2012.– 4.03.2012.

Intervētāju skaits	21
Kopējais kontaktu skaits	8168
Realizēto interviju skaits	813
Vidējais intervijas ilgums	19 min. 30 sek.
Garākās intervijas ilgums	59 min 17 sek.
Īsākās intervijas ilgums	9 min. 00 sek.
Kopējais neveiksmīgo interviju skaits	7355

SASNIEGTĀS IZLASES SALĪDZINĀJUMS AR IEDZĪVOTĀJU STATISTIKU

	Respondentu skaits izlasē (%) pirms svēršanas	Respondentu skaits izlasē (%) pēc svēršanas	LR IeM PMLP Iedz. reģ. dati 2011.7.IX
KOPĀ	100.0	100.0	100.0
DZIMUMS			
Vīrieši	46.2	47.2	47.2
Sievietes	53.8	52.8	52.8
TAUTĪBA			
Latvieši	62.2	57.9	57.9
Citi	37.8	42.1	42.1
VECUMS			
18–24 g.v.	17.6	13.8	13.8
25–34 g.v.	20.2	19.8	19.8
35–44 g.v.	18.7	18.5	18.5
45–54 g.v.	18.5	19.2	19.2
55 un vairāk	25.1	28.7	28.7
REĢIONS			
Rīga	34.3	31.8	31.8
Pierīga	13.7	17.5	17.5
Vidzeme	9.1	10.3	10.3
Kurzeme	15.5	13.1	13.1
Zemgale	12.7	12.3	12.3
Latgale	14.8	15.0	15.0

Telefonu sadalījums *	Sasniegtā izlase %
Mobilie telefoni	96.4
Fiksētie telefoni	3.6
Kopā	100.0

Mobilo operatoru sadalījums *	Sasniegtā izlase
LMT	334
Tele2	330
Amigo	24
Citi	95
Kopā	783

*SKDS OMN aptauju statistika par 2010. gada martu, aprīli, maiju, jūniju, jūliju, augustu

NEVEIKSMĪGO INTERVIJU RAKSTUROJUMS

	Skaitis	Procentuālais sadalījums (%)
RESPONDENTS NAV SASNIEDZAMS:		
Telefona numurs nav saņemams (līnija ir aizņemta, neviens neatbild pēc 1+5 atkārtotiem zvaniem)	829	17,9
Automātiskais atbildētājs vai fakss	64	1,4
Adresāts atrodas ārpus uztveršanas zonas	127	2,7
Ar numuru nevar tikt savienots	494	10,7
Telefona numurs neeksistē/nav adresāta	1903	41,1
Telefona numurs slēgts	1214	26,2
KOPĀ	4631	100,0

INTERVIJA NAV NOTIKUSI:		
Respondents nevēlas piedalīties šajā aptaujā	1071	39,3
Respondents aizbildinās ar laika trūkumu	193	7,1
Respondents slims/noguris	41	1,5
Respondents atrodas ārpus Latvijas	52	1,9
Nav izlasei atbilstoša respondenta	1242	45,6
Uzņēmuma telefona numurs	37	1,4
Pārtraukta intervijs (intervijas laikā respondents ir atteicies to turpināt)	88	3,2
KOPĀ	2724	100,0

LAUKDARBA KVALITĀTES PĀRBAUDES REZULTĀTI

	Skaitis	%
Sasniegtais respondentu skaits	80	9,8

3. pielikums. Promocijas darbā viendimensionālajai analīzei izmantotās iedzīvotāju aptaujas

Gads	Nosaukums	Aptaujā iekļauto valstu skaits	Izpildītājs Latvijā	Nacionālas izlases apjoms
1989-1993 ⁴⁰	Pasaules vērtību pētījums (<i>World Values Survey</i>)	47	Baltijas sociālo zinātņu institūts	903
1994-1999 ⁴¹	Pasaules vērtību pētījums (<i>World Values Survey</i>)	57	LU Filozofijas un socioloģijas institūts	1200
1999 ⁴²	Atomenerģētika un cilvēka dzīves apstākļi	2	Daugavpils Pedagoģiskās universitātes Ekonomikas un sociālo zinātņu katedra	1407
1999	Pasaules vērtību pētījums (<i>World Values Survey</i>)	73	Baltijas sociālo zinātņu institūts	1013
1999/2000	Eiropas vērtību pētījums (<i>European Values Study</i>)	44	Baltijas sociālo zinātņu institūts	1013
2000	Starptautiskā sociālo pētījumu programma (<i>International Social Survey Programme; ISSP</i>), „Environment II”	26	LU Filozofijas un socioloģijas institūts	1000
2002	Cilvēkdrošība Latvijā	1	Latvijas Fakti	1000
2006	Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību	1	Pētījumu centrs SKDS	1000
2007	Eiobarometrs 68.2 (<i>Eurobarometer</i>)	27	TNS Latvija	1009
2008	Eiropas vērtību pētījums (<i>European Values Study</i>)	47	Latvijas Fakti	2088
2009	Eiobarometrs 72.1 (<i>Eurobarometer</i>)	27	TNS Latvija	1008
2010	Starptautiskā sociālo pētījumu programma (<i>International Social Survey Programme; ISSP</i>), „Environment III”	32	Pētījumu centrs SKDS	1000
2012	EPI (<i>Environmental Performance Index; Vides raksturlielumu indekss</i>) ⁴³	132		-

⁴⁰ Latvija piedalījās pētījumā 1990.gadā.

⁴¹ Latvija piedalījās pētījumā 1996.gadā.

⁴² Latvija piedalījās pētījumā 1999.gadā.

⁴³ Pētījumu veica Jeila Universitāte un Kolombijas Universitāte (The Yale Center for Environmental Law and Policy (YCELP) and the Center for Earth Information Science Information Network (CIESIN) at Columbia University)

4. pielikums. Promocijas darbā analizētie aptauju dati

Pasaules vērtību pētījums			
		1990	1996
Jautājums	Atbilžu varianti		
Cik lielā mērā Jūs piekrītat sekojošiem apgalvojumiem?			
Runas par apkārtējo vidi liek cilvēkiem bažīties	Pilnīgi piekrītu	20,8 %	-
	Drīzāk piekrītu	36,0 %	-
	Drīzāk nepiekrītu	24,3 %	-
	Pilnīgi nepiekrītu	11,4 %	-
	Grūti pateikt/NA	7,5 %	-
Cīnoties ar bezdarbu, mums jāņem vērā apkārtējās vides problēmas	Pilnīgi piekrītu	3,3 %	-
	Drīzāk piekrītu	6,2 %	-
	Drīzāk nepiekrītu	50,1 %	-
	Pilnīgi nepiekrītu	30,1 %	-
	Grūti pateikt/NA	3,02 %	-
Vides aizsardzība un cīņa pret piesārņošanu nav tik aktuāla, kā tiek apgalvots	Pilnīgi piekrītu	3,3 %	-
	Drīzāk piekrītu	5,2 %	-
	Drīzāk nepiekrītu	42,0 %	-
	Pilnīgi nepiekrītu	43,5 %	-
	Grūti pateikt/NA	6,0 %	-
Vai esat aktīvs/ neaktīvs vides aizsardzības kustības dalībnieks?	Aktīvs	-	0,8%
	Neaktīvs	-	1,2%
	Neesmu dalībnieks	-	98,0%
Vai esat kādas kustības, kas nodarbojas ar apkārtējās vides aizsardzību/ ekoloģiju, biedrs	Nav pieminēts	95,7%	-
	pieminēts	4,3%	-
Vai sabiedriskā kārtā (bez maksas) darbojaties kustībā, kas nodarbojas ar apkārtējās vides aizsardzību/ ekoloģiju ?	Nav pieminēts	95,1%	-
	Pieminēts	4,9%	-
Katram no sekojošo apgalvojumu pāriem izvēlieties apgalvojumu, kurš vislabāk atbilst Jūsu viedoklim!			
A. Vides aizsardzībai jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmētu lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināmu darba vietu samazināšanos. B. Ekonomiskajai izaugsmei jābūt prioritātei, pat ja tas zināmā mērā kaitēs apkārtējai videi.	Vides aizsardzība	-	40,3 %
	Ekonomiskā izaugsme un jaunu darba vietu izveide	-	36,1 %
	Cita atbilde	-	14,2 %
	Grūti pateikt/NA	-	9,4 %

Pasaules vērtību pētījums			
		1990	1996
Jautājums	Atbilžu varianti		
A. Cilvēkiem ir jāvalda pār dabu B. Cilvēkiem jāsadzīvo ar dabu	Cilvēkiem ir jāvalda pār dabu	-	5,9 %
	Cilvēkiem jāsadzīvo ar dabu	-	93,2 %
	Grūti pateikt/NA	-	0,8 %
A Mums jādod priekšroka tradīcijām vairāk nekā augstajām tehnoloģijām B Mums jādod priekšroka augstajām tehnoloģijām vairāk, nekā tradīcijām	Tradīcijas	-	39,8 %
	Augstās tehnoloģijas	-	47,8 %
	Grūti pateikt/NA	-	12,4 %
A Cilvēcei ir gaiša nākotne B Cilvēcei ir skumja nākotne	Gaiša nākotne	-	27,6 %
	Skumja nākotne	-	51,7 %
	Grūti pateikt/NA	-	20,7 %
Es dotu daļu savu ienākumu, ja būtu pārliecināts, ka nauda tiks izlietota apkārtējās vides aizsardzībai	Pilnīgi piekrītu	21,7%	-
	Drīzāk piekrītu	46,2%	-
	Drīzāk nepiekrītu	16,9%	-
	Pilnīgi nepiekrītu	2,8%	-
	Grūti pateikt/NA	12,4%	-
Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu garantija, ka iegūtie līdzekļi tiks izmantoti, lai novērstu vides piesārņošanu ⁴⁴	Pilnīgi piekrītu	17,3%	8,9%
	Drīzāk piekrītu	39,1%	42,2%
	Drīzāk nepiekrītu	25,9%	35,6%
	Pilnīgi nepiekrītu	6,0%	6,5%
	Grūti pateikt/NA	11,7%	6,8%
Valdībai jāsamazina vides piesārņošana, bet to nedrīkst darīt uz mana rēķina	Pilnīgi piekrītu	30,5%	-
	Drīzāk piekrītu	32,1%	-
	Drīzāk nepiekrītu	22,6%	-
	Pilnīgi nepiekrītu	2,9%	-
	Grūti pateikt/NA	12,0%	-
Es būtu ar mieru pirkt par 20% dārgākas preces, ja tas kalpotu dabas aizsardzības vajadzībām	Pilnīgi piekrītu	-	2,9%
	Drīzāk piekrītu	-	21,0%
	Drīzāk nepiekrītu	-	57,6%
	Pilnīgi nepiekrītu	-	9,9%
	Grūti pateikt/NA	-	8,6%
Dabas aizsardzības problēmas Latvija var atrisināt bez jebkādu starptautisku līgumu noslēgšanas	Pilnīgi piekrītu	-	8,1%
	Drīzāk piekrītu	-	24,9%
	Drīzāk nepiekrītu	-	43,2%
	Pilnīgi nepiekrītu	-	12,8%
	Grūti pateikt/NA	-	11,0%

⁴⁴ 1990 – Es piekristu nodokļu summas pieaugumam, ja šis pieaugums tiktu izlietots speciāli apkārtējās vides aizsardzībai

Pasaules vērtību pētījums			
		1990	1996
Jautājums	Atbilžu varianti		
Vai iepriekšējos 12 mēnešos veicāt kādu no tālāk minētajiem pasākumiem ar nolūku saudzēt dabas vidi?			
Mājsaimniecībā lietojāt videi mazāk kaitīgas vielas un priekšmetus	Nē	-	53,2%
	Jā	-	35,8%
	Grūti pateikt/ NA	-	11,0%
Vides saglabāšanas nolūkā centāties samazināt ūdens patēriņu	Nē	-	63,6%
	Jā	-	31,4%
	Grūti pateikt/ NA	-	5,0%
Piedalījāties mītiņos, pasākumos vai parakstījāt vēstules, petīcijas vides aizsardzībai	Nē	-	92,5%
	Jā	-	5,8%
	Grūti pateikt/ NA	-	1,8%
Finansiāli atbalstījāt kādu no ekoloģiskajām organizācijām	Nē	-	96,2%
	Jā	-	1,9%
	Grūti pateikt/ NA	-	1,8%

Eiropas vērtību pētījums		1999	2008
Jautājums	Atbilžu varianti		
Cik lielā mērā Jūs piekrītat sekojošiem apgalvojumiem?			
Es ziedotu daļu no saviem ienākumiem, ja es būtu pārliecināts, ka ziedojums tiks izlietots vides aizsargāšanai no piesārņojumiem	Pilnīgi piekrītu	13,7 %	10,6 %
	Drīzāk piekrītu	51,7 %	46,4 %
	Drīzāk nepiekrītu	21,1 %	23,4 %
	Pilnīgi nepiekrītu	6,3 %	10,0 %
	NA	1,5 %	1,5 %
	Grūti pateikt	5,6 %	8,1 %
Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja šo naudu izmantotu vides piesārņošanas novēršanai	Pilnīgi piekrītu	6,9 %	-
	Drīzāk piekrītu	34,2 %	-
	Drīzāk nepiekrītu	38,7 %	-
	Pilnīgi nepiekrītu	10,9 %	-
	NA	2,1 %	-
	Grūti pateikt	7,3 %	-
Valdībai jāsamazina vides piesārņošana, bet ne par manu naudu	Pilnīgi piekrītu	36,0 %	-
	Drīzāk piekrītu	44,2 %	-
	Drīzāk nepiekrītu	11,1 %	-
	Pilnīgi nepiekrītu	1,1 %	-
	NA	1,8 %	-
	Grūti pateikt	5,8 %	-
Cilvēku skaits uz Zemes drīz sasniegs to robežu, ko Zeme spēj uzturēt	Pilnīgi piekrītu	-	7,0 %
	Drīzāk piekrītu	-	40,8 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	25,0 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	5,5 %
	NA	-	0,8 %
	Grūti pateikt	-	20,8 %

Eiropas vērtību pētījums		1999	2008
Jautājums	Atbilžu varianti		
Kad cilvēki iejaucas dabas procesos, sekas bieži ir postošas	Pilnīgi piekrītu	-	29,0 %
	Drīzāk piekrītu	-	57,3 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	6,5 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	1,1 %
	NA	-	0,9 %
	Grūti pateikt	-	5,3 %
Cilvēku izdoma un atjautība nodrošinās to, ka Zeme vienmēr būs piemērota dzīvošanai	Pilnīgi piekrītu	-	4,6 %
	Drīzāk piekrītu	-	46,7 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	24,1 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	5,4 %
	NA	-	0,8 %
	Grūti pateikt	-	18,3 %
Vides līdzsvars ir pietiekami spēcīgs, lai tiktu galā ar mūsdienu industriālo valstu ietekmi	Pilnīgi piekrītu	-	2,5 %
	Drīzāk piekrītu	-	30,3 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	40,4 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	9,0 %
	NA	-	0,9 %
	Grūti pateikt	-	16,9 %
Cilvēki ir radīti, lai valdītu pār dabu	Pilnīgi piekrītu	-	3,0 %
	Drīzāk piekrītu	-	20,8 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	47,9 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	20,5 %
	NA	-	0,9 %
	Grūti pateikt	-	6,8 %
Cik lielā mērā Jūs piekrītat sekojošiem apgalvojumiem?			
Ja viss turpināsies attīstīties kā līdz šim, mēs drīz pieredzēsim ekoloģisku katastrofu	Pilnīgi piekrītu	-	21,1 %
	Drīzāk piekrītu	-	56,5 %
	Drīzāk nepiekrītu	-	10,1 %
	Pilnīgi nepiekrītu	-	2,6 %
	NA	-	0,8 %
	Grūti pateikt	-	8,9 %
Vai Jūs esat biedrs organizācijā, kas nodarbojas ar kultūras pieminekļu aizsardzību, vidi, ekoloģiju un dzīvnieku tiesībām?	Nav pieminēts	99,3%	98,4%
	Pieminēts	0,7%	1,6%
Vai Jūs darbojaties sabiedriskā kārtā ⁴⁵ organizācijā, kas nodarbojas ar kultūras pieminekļu aizsardzību, vidi, ekoloģiju un dzīvnieku tiesībām?	Nav pieminēts	99,5%	98,6%
	Pieminēts	0,5%	1,4%

⁴⁵ 2008.g. – ...darbojaties bez atalgojuma...

Eurobarometer 68.2		
		2007
Jautājums	Atbilžu varianti	
Cik svarīga Jums personīgi ir vides aizsardzība?	Ļoti svarīga	62%
	Diezgan svarīga	34 %
	Drīzāk nav svarīga	3 %
	Nav svarīga	-
	Grūti pateikt	1 %
Kad cilvēki runā par „vidi”, ko Jūs iedomājaties pirmām kārtām?	Piesārņojums pilsētās	26%
	Zaļas un patīkamas ainavas	17%
	Zemestrīces, plūdi un citas dabas katastrofas	2%
	Cilvēka izraisītās katastrofas, piemēram, naftas noplūdes, rūpnieciskas avārijas	7%
	Klimata izmaiņas	9%
	Dabas aizsardzība	12%
	Vides stāvoklis, kādu atstāsim mantojumā mūsu bērniem	13%
	Jūsu dzīves kvalitāte	8%
	Dabas resursu izmantošana	3%
	Nekas no augstākminētā	-
	Cits (norādīt)	2%
	Nezinu	1%
	No sekojošā saraksta izvēlieties piecas svarīgākās vides problēmas, kas Jūs satrauc!	Klimata izmaiņas
Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās (sugu izzušana, dzīvās dabas zudums)		16 %
Dabas katastrofas (zemestrīces, plūdi utt.)		24 %
Cilvēka izraisītās katastrofas (lielas naftas noplūdes vai rūpnieciskas avārijas utt.)		40 %
Ūdens piesārņošana (jūras, upes, ezeri, pazemes avoti)		55 %
Lauksaimniecības piesārņojumi (pesticīdu, minerālmēslojumu izmantošana utt.)		22 %
Ģenētiski modificētu organismu izmantošana zemkopībā		26 %
Ikdienas patēriņa precēs izmantojamo ķīmisko vielu ietekme uz jūsu veselību		41 %
Gaisa piesārņošana		41 %
Trokšņu piesārņojums		6 %
Pilsētvides problēmas (sastrēgumi, piesārņojums, apzaļumojumu trūkums utt.)		13 %
Dabas resursu nolietojums		14 %
Mūsu patēriņa paradumi		7 %
Atkritumu daudzuma pieaugums		37 %
Pašreizējo transportēšanas veidu ietekme (lielāks automašīnu, šoseju skaits, gaisa satiksmes pieaugums utt.)		10 %
Nekas no augstākminētā		0 %
Nezinu		1 %

Eurobarometer 68.2			
		2007	
Cik labi informēts Jūs jūtaties par vides problēmām kopumā?	Ļoti labi informēts	5 %	
	Diezgan labi informēts	47 %	
	Diezgan slikti informēts	40 %	
	Ļoti slikti informēts	7 %	
	Nezinu	1 %	
No sekojošā saraksta izvēlieties piecas galvenās problēmas, par kurām Jūs jūtat informācijas trūkumu!	Klimata izmaiņas	18 %	
	Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās (sugu izzušana, dzīvās dabas zudums)	20 %	
	Dabas katastrofas (zemestrīces, plūdi utt.)	9 %	
	Cilvēka izraisītās katastrofas (lielas naftas noplūdes vai rūpnieciskas avārijas utt.)	18 %	
	Ūdens piesārņošana (jūras, upes, ezeri, pazemes avoti)	29 %	
	Lauksaimniecības piesārņojumi (pesticīdu, minerālmēslojumu izmantošana utt.)	25 %	
	Ģenētiski modificētu organismu izmantošana zemkopībā	42 %	
	Ikdienas patēriņa precēs izmantojamo ķīmisko vielu ietekme uz jūsu veselību	36 %	
	Gaisa piesārņošana	25 %	
	Trokšņu piesārņojums	13 %	
	Pilsētvides problēmas (sastrēgumi, piesārņojums, apzaļumojumu trūkums utt.)	8 %	
	Dabas resursu nolietojums	16 %	
	Mūsu patēriņa paradumi	10 %	
	Atkritumu daudzuma pieaugums	20 %	
	Pašreizējo transportēšanas veidu ietekme (lielāks automašīnu, šoseju skaits, gaisa satiksmes pieaugums utt.)	13 %	
	Nekas no augstākminētā	6 %	
	Nezinu	6 %	
	No sekojošā saraksta izvēlieties trīs svarīgākos informācijas avotus attiecībā uz apkārtējo vidi!	Laikraksti	40%
		Žurnāli	14%
TV ziņas		72%	
Radio		30%	
TV filmas un dokumentālās filmas		24%	
Sarunas ar radiem/ģimenes locekļiem/draugiem/kaimiņiem/kolēģiem		9%	
Grāmatas		3%	
Internets		31%	
Publikācijas/brošūras/informācija un materiāli		7%	
Pasākumi (konferences, izstādes, festivāli utt.)		4%	
Jūs neinteresējaties par vidi		1%	
Cits		1%	
Nezinu		1%	

Eurobarometer 68.2		
		2007
No sekojošā saraksta kam Jūs visvairāk uzticiaties vides problēmu jautājumos!	Valdība	3 %
	Reģionālā/vietējā pašvaldība	3 %
	Eiropas Savienība	5 %
	Starptautiskās organizācijas (ANO utt.)	9 %
	Uzņēmumi	1 %
	Arodbiedrības	3 %
	Politiskās partijas, kas uzstājas par apkārtējo vidi (zaļās partijas utt.)	3 %
	Vides aizsardzības apvienības (<i>Green Peace, World Wildlife</i>)	31 %
	Patērētāju apvienības un citas pilsoņu organizācijas	5 %
	Zinātnieki	49 %
	Skolu un augstskolu pasniedzēji	5 %
	Radi/ģimenes locekļi/kaimiņi/draugi/kolēģi	9 %
	Televīzija	40 %
	Radio	12 %
	Laikraksti	16 %
Nekas no augstākminētā	4 %	
Cits	0 %	
Nezinu	2 %	
Domājot par Latvijas izaugsmes ceļiem, kurš no sekojošajiem modeļiem, Jūsprāt, ir labāks?	Valsts attīstība jāvērtē, pārsvarā balstoties uz finansiāliem, ekonomiskajiem rādītājiem	16 %
	Valsts attīstība jāvērtē, balstoties vienlīdz uz sociālajiem, vides un ekonomiskajiem rādītājiem	75 %
	Nekas no augstākminētā	2 %
	Nezinu	7 %
Kādā mērā, Jūsprāt, vides stāvoklis ietekmē Jūsu „dzīves kvalitāti”?	Ļoti lielā mērā	37 %
	Diezgan lielā mērā	43 %
	Diezgan nelielā mērā	15 %
	Vispār neietekmē	4 %
	Nezinu	1 %
Kādā mērā, Jūsprāt, ekonomiskie faktori ietekmē Jūsu „dzīves kvalitāti”?	Ļoti lielā mērā	61 %
	Diezgan lielā mērā	31 %
	Diezgan nelielā mērā	5 %
	Vispār neietekmē	2 %
	Nezinu	1 %
Kādā mērā, Jūsprāt, sociālie faktori ietekmē Jūsu „dzīves kvalitāti”?	Ļoti lielā mērā	50 %
	Diezgan lielā mērā	37 %
	Diezgan nelielā mērā	9 %
	Vispār neietekmē	2 %
	Nezinu	2 %

Eurobarometer 68.2		
		2007
Kurš no sekojošiem diviem viedokļiem Jums šķiet tuvāks? Vai uz vides aizsardzību vērstā politika ...	Ir motivācija inovācijām	55 %
	Rada šķēršļus mūsu ekonomiskajai izaugsmei	23 %
	Nezinu	22 %
Domājot par vides aizsardzību, kurš no sekojošajiem viedokļiem Jums šķiet tuvāks? Vides aizsardzībai...	Jābūt prioritātei salīdzinājumā ar ekonomikas konkurētspēju	66 %
	Nav jābūt prioritātei salīdzinājumā ar ekonomisko izaugsmi	20 %
	Nezinu	14 %
Lūdzu, novērtējiet, kādā mērā Jūs piekrītat šādam apgalvojumam: Jūs esat gatavs pirkt videi draudzīgas preces, pat ja tas maksās nedaudz vairāk.	Pilnībā piekrītu	34 %
	Drīzāk piekrītu	45 %
	Drīzāk nepiekrītu	12 %
	Pilnībā nepiekrītu	5 %
	Nezinu	4 %
Vai pēdējā mēneša laikā Jūs esat veicis kādas no sekojošām darbībām vides aizsardzības nolūkā? (Iespējamās vairākas atbildes)	Izvēlējāties videi draudzīgāku pārvietošanās veidu (ar kājām, velosipēdu, sabiedrisko transportu)	37 %
	Samazinājāt vienreizlietojamo preču (piemēram, plastmasas maisu, noteiktu iepakojumu veidu utt.) patēriņu	22 %
	Šķirojāt lielāko daļu atkritumu pārstrādei	25 %
	Samazinājāt ūdens patēriņu (piemēram, neatstājot tekošu ūdeni, mazgājot traukus vai esot dušā utt.)	24 %
	Samazinājāt enerģijas patēriņu (piemēram, izslēdzot gaisa kondicionēšanu vai apkuri, neatstājot ierīces gaidstāves režīmā, pērkot ekonomiskas spuldzes, pērkot enerģētiski efektīvas ierīces utt.)	23 %
	Pirkāt videi draudzīgas preces, kas apzīmētas ar ekoloģisko zīmi	16 %
	Izvēlējāties vietējās preces vai pārtiku	49 %
	Mazāk izmantojāt savu automašīnu	10 %
	Nekas no augstākminētā	10 %
	Cits (norādīt)	0 %
	Nezinu	2 %

Eurobarometer 68.2		
		2007
Kam no zemāk minētā, Jūsaprāt, jābūt prioritātei Latvijas iedzīvotājiem viņu ikdienas dzīvē, lai aizsargātu apkārtējo vidi? (Maksimāli trīs atbildes)	Pēc iespējas vairāk jāizmanto sabiedriskais transports pašu automašīnu izmantošanas vietā	30 %
	Jānomaina personīgā automašīna pret automašīnu, kas patērē mazāk enerģijas, ekonomiskāku, pat ja tā ir mazāka vai dārgāka	10 %
	Jāiegādājas videi draudzīgākas preces ikdienas lietošanai	35 %
	Jāšķiro atkritumu tā, lai tos varētu pārstrādāt	58 %
	Jāsamazina atkritumu daudzums, piemēram, iegādājoties lielāka izmēra, koncentrētas preces, lietotas preces vai izvairoties no pārmērīgi iesaiņotu preču iegādes utt.	25 %
	Jāsamazina mājāsaimniecības enerģijas patēriņš (elektrība, apkure, sadzīves tehnika)	23 %
	Jāapsver apkārtējās vides aspekti, veicot lielus ieguldījumus (piemēram, ceļojumiem, automašīnas, apkures sistēmas iegādei, būvējot māju utt.)	10 %
	Jāiegādājas vairāk vietējo preču, izvairoties no precēm, kas tiek piegādātas no attālām vietām	35 %
	Jāmaksā nedaudz lielāki nodokļi, lai palīdzētu aizsargāt apkārtējo vidi	4 %
	Nekas no augstākminētā	1 %
	Cits (norādīt)	1 %
	Nezinu	3 %
Cik lielā mērā Jūs piekrītat katram no sekojošajiem apgalvojumiem?		
Kā indivīdam Jums var būt sava loma vides aizsardzībā Latvijā	Pilnībā piekrītu	23 %
	Drīzāk piekrītu	48 %
	Drīzāk nepiekrītu	18 %
	Pilnībā nepiekrītu	8 %
	Nezinu	3 %
Lieliem piesārņotājiem (korporācijām un rūpniecībai) pārsvarā jāuzņemas atbildība par vides aizsardzību	Pilnībā piekrītu	79 %
	Drīzāk piekrītu	19 %
	Drīzāk nepiekrītu	1 %
	Pilnībā nepiekrītu	-
	Nezinu	1 %
Vides problēmas tieši ietekmē Jūsu ikdienas dzīvi	Pilnībā piekrītu	30 %
	Drīzāk piekrītu	45 %
	Drīzāk nepiekrītu	19 %
	Pilnībā nepiekrītu	4 %
	Nezinu	2 %

Eurobarometer 68.2		
		2007
Domājot par valsts institūcijām Latvijā, kurš no sekojošajiem apgalvojumiem vislabāk atbilst Jūsu viedoklim?	Valsts institūcijām jāiegādājas videi draudzīgākas preces, pat ja tās ir dārgākas, jo tas palīdzēs aizsargāt apkārtējo vidi	80 %
	Valsts institūcijām jāizvēlas lētākas preces, neatkarīgi no tā, vai tās tiek izgatavotas videi draudzīgā veidā	8 %
	Neviens	5 %
	Nezinu	7 %
Runājot par vides aizsardzību, vai Jūs uzskatāt, ka lēmumi jāpieņem Latvijas valdībai vai tas jā dara kopīgi ar Eiropas Savienību?	Latvijas valdība	38 %
	Kopīgi ar ES	60 %
	Nezinu	2 %
Kurš no zemāk minētajiem veidiem, Jūsaprāt, būtu efektīvākais vides problēmu kontrolei? (Maksimāli 2 atbildes)	Plašākas informācijas sniegšana vides problēmu jomā	25 %
	Labāka spēkā esošas vides likumdošanas piemērošana	31 %
	Stingrāku sodu ieviešana attiecībā uz pārkāpējiem	43 %
	Stingrākas vides likumdošanas ieviešana	32 %
	Labvēlīgāku finansiālo stimulu (piemēram, nodokļu atvieglojumu, subsīdiju) piedāvāšana rūpniecībai, tirdzniecībai un iedzīvotājiem, kuri aizsargā apkārtējo vidi	25 %
	Nodokļu ieviešana un paaugstināšana videi kaitīgajām darbībām	16 %
	Nekas no augstākminētā	1 %
	Cits	1 %
	Nezinu	2 %
	Vai, Jūsaprāt, būtu noderīgi izveidot Eiropas Savienības civilās aizsardzības spēkus, kas palīdzētu Latvijas valsts institūcijām dabas katastrofu gadījumā?	Ļoti noderīgi
Drīzāk noderīgi		39 %
Drīzāk nenoderīgi		9 %
Nenoderīgi		4 %
Nezinu		5 %

Eurobarometer 68.2		
		2007
Cik lielā mērā Jūs piekrītat katram no sekojošajiem apgalvojumiem?		
Eiropas vides likumdošana ir nepieciešama apkārtējās vides aizsardzībai Latvijā	Pilnībā piekrītu	36 %
	Drīzāk piekrītu	47 %
	Drīzāk nepiekrītu	10 %
	Pilnībā nepiekrītu	2 %
	Nezinu	5 %
Eiropas Savienībai jāpalīdz valstīm, kas nav ES dalībvalstis, paaugstināt šo valstu vides standartus	Pilnībā piekrītu	30 %
	Drīzāk piekrītu	48 %
	Drīzāk nepiekrītu	12 %
	Pilnībā nepiekrītu	2 %
	Nezinu	8 %
Eiropas Savienībai jāpiešķir vairāk naudas līdzekļu vides aizsardzībai, pat ja tas nozīmētu mazāku naudas līdzekļu piešķiršanu citām jomām	Pilnībā piekrītu	30 %
	Drīzāk piekrītu	45 %
	Drīzāk nepiekrītu	16 %
	Pilnībā nepiekrītu	2 %
	Nezinu	7 %
Vai Jūs uzskatāt, ka pašlaik izmantojamās etiķetes uz precēm ļauj Jums identificēt tās preces, kas patiesi ir videi draudzīgas?	Jā, noteikti	11 %
	Jā, zināmā mērā	28 %
	Drīzāk nē	38 %
	Noteikti nē	19 %
	Nezinu	4 %
Nemitīgi notiek debātes par ģenētiski modificētu organismu (GMO) lietošanu. Vai Jūs personīgi uzstājaties par vai pret GMO?	Pilnīgi par	2 %
	Drīzāk par	9 %
	Drīzāk pret	24 %
	Pilnīgi pret	51 %
	Nekad neesmu dzirdējis par GMO	8 %
	Nezinu	6 %

Eurobarometer 72.1		
		2009
Jautājums	Atbilžu varianti	
Kā Jūs vērtējat apkārtējās vides stāvokli Latvijā?	Ļoti labi	4 %
	Diezgan labi	57 %
	Diezgan slikti	29 %
	Ļoti slikti	8 %
	NA	2 %
Cik lielā mērā jūs piekrītat vai nepiekrītat apgalvojumam, ka vides aizsardzība var veicināt Eiropas Savienības ekonomisko izaugsmi?	Pilnībā piekrītat	12,7%
	Drīzāk piekrītat	46,5%
	Drīzāk nepiekrītat	29,3%
	Pilnībā nepiekrītat	11,5%
	NA	-
Cik lielā mērā jūs piekrītat vai nepiekrītat apgalvojumam, ka vides aizsardzība var kavēt Eiropas Savienības ekonomisko izaugsmi?	Pilnībā piekrītat	10,5%
	Drīzāk piekrītat	30,3%
	Drīzāk nepiekrītat	39,4%
	Pilnībā nepiekrītat	19,8%
	NA	-
Jūsaprāt, kura no minētajām šobrīd ir nopietnākā problēma, ar ko saskaras pasaule kopumā (pirmkārt)?	Klimata izmaiņas	9,9%
	Starptautiskais terorisms	6,2%
	Nabadzība, pārtikas un dzeramā ūdens trūkums	24,2%
	Infekcijas slimību izplatīšanās	7,1%
	Globālās ekonomikas pagrimums	40,2%
	Kodolieroču skaita palielināšanās	0,7%
	Bruņoti konflikti	6,8%
	Pieaugošais iedzīvotāju skaits pasaulē	3,3%
	Cita	1,3%
	Neviena	0,3%
Jūsaprāt, kuras no minētajām problēmām šobrīd, ar ko saskaras pasaule kopumā, vēl ir svarīgas (ne vairāk kā 3 atbildes)?	Klimata izmaiņas	19,1%
	Starptautiskais terorisms	18,8%
	Nabadzība, pārtikas un dzeramā ūdens trūkums	36,6%
	Infekcijas slimību izplatīšanās	32,0%
	Globālās ekonomikas pagrimums	27,7%
	Kodolieroču skaita palielināšanās	5,9%
	Bruņoti konflikti	29,7%
	Pieaugošais iedzīvotāju skaits pasaulē	10,1%
	Cita	0,4%
	Neviena/ NA	5,1%
Jūsaprāt, cik nopietna problēma šobrīd ir klimata izmaiņas? Lūdzu, izmantojiet skalu no "1" līdz "10", kur "1" nozīmē, ka tā nepavisam nav nopietna problēma", bet "10" nozīmē, ka tā ir „ārkārtīgi nopietna problēma"	Ne pārāk nopietna problēma (skalā no 1 – 4)	25,0%
	Diezgan nopietna problēma (skalā no 5 – 6)	30,1%
	Ļoti nopietna problēma (skalā no 7 – 10)	44,9%

Eurobarometer 72.1			
			2009
Jautājums	Atbilžu varianti		
Jūsaprāt, vai katrs no minētajiem šobrīd dara pārāk daudz, pietiekami vai nedara pietiekami daudz, lai cīnītos pret klimata izmaiņām?	Latvijas valdība	Dara pārāk daudz	1,0%
		Dara pietiekami	19,2%
		Nedara pietiekami daudz	79,8%
	Eiropas Savienība	Dara pārāk daudz	2,3%
		Dara pietiekami	43,4%
		Nedara pietiekami daudz	54,3%
	Reģionālās un vietējās varas iestādes	Dara pārāk daudz	1,0%
		Dara pietiekami	23,5%
		Nedara pietiekami daudz	75,5%
	Uzņēmumi un ražotāji	Dara pārāk daudz	0,9%
		Dara pietiekami	21,5%
		Nedara pietiekami daudz	77,6%
	Pilsoņi paši	Dara pārāk daudz	0,9%
		Dara pietiekami	17,4%
		Nedara pietiekami daudz	81,7%
Par katru no minētajiem apgalvojumiem sakiet, lūdzu, vai Jūs tam pilnībā piekrītat, drīzāk piekrītat, drīzāk nepiekrītat vai pilnībā nepiekrītat?	Klimata izmaiņas ir neapturams process, mēs to nevaram ietekmēt	Pilnībā piekrītu	19,7%
		Drīzāk piekrītu	34,0%
		Drīzāk nepiekrītu	32,1%
		Pilnībā nepiekrītu	14,2%
	Klimata izmaiņu nopietnība ir pārspīlēta	Pilnībā piekrītu	10,4%
		Drīzāk piekrītu	28,7%
		Drīzāk nepiekrītu	38,2%
		Pilnībā nepiekrītu	22,6%
	Jūs personīgi esat veicis pasākumus ar mērķi palīdzēt cīnīties pret klimata izmaiņām	Pilnībā piekrītu	7,1%
		Drīzāk piekrītu	27,4%
		Drīzāk nepiekrītu	29,1%
		Pilnībā nepiekrītu	36,4%

Eurobarometer 72.1		
		2009
Jautājums	Atbilžu varianti	
Kurus no minētajiem pasākumiem Jūs esat veicis, lai palīdzētu cīņā pret klimata izmaiņām? (Tikai tie, kas atbildējuši, ka veikuši šādus pasākumus)	Nopircis automašīnu, kas patērē mazāk degvielas vai ir videi draudzīgāka	12,2%
	Samazinājis savas automašīnas izmantošanu, piemēram, dalot automašīnu ar kādu citu vai izmantojot savu automašīnu efektīvāk	13,4%
	Izvēlējis videi draudzīgu pārvietošanās veidu (pastaigu, velosipēdu, sabiedrisko transportu)	47,1%
	Samazinājis elektroenerģijas patēriņu (piemēram, retāk izmantojot gaisa kondicionieri vai sildītāju, neatstājot ierīces lietošanas gatavības (gaidstāves) režīmā, iegādājoties energoekonomiskās spuldzes, iekārtas ar zemu enerģijas patēriņu utt.)	37,8%
	Samazinājis ūdens patēriņu (piemēram, neatstājot tekošu ūdeni, mazgājot traukus utt.)	49,4%
	Ja vien tas ir iespējams, izvairīties izmantot īsos lidojumus	7,3%
	Pārgājis pie cita elektroenerģijas piegādātāja vai izvēlējis tarifu shēmu, kas piedāvā lielāku daļu elektroenerģijas, kas iegūta no atjaunojamiem avotiem	2,1%
	Šķīrojis lielāko daļu atkritumu, lai tos pārstrādātu	52,6%
	Samazinājis vienreizējai lietošanai paredzētu priekšmetu patēriņu (piemēram, plastmasas maisiņi, konkrēts iepakojuma veids utt.)	45,9%
	Pērkat sezonai atbilstošus un vietējos produktus, lai izvairītos no produktiem, kas ir ievesti no tālienes un tādējādi veicina CO ₂ emisijas (transporta dēļ)	28,4%
	Savās mājās uzstādījis iekārtas, kas ražo elektroenerģiju no atjaunojamiem resursiem (piemēram, vēja turbīnas, saules paneļi)	0,9%
	Cits	2,4%

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?			
Mūsdienu zinātne kopumā nodara vairāk ļaunuma nekā labuma	Pilnīgi piekrītu	4,8 %	5,3 %
	Piekrītu	15,3 %	15,5 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	19,2 %	25,8 %
	Nepiekrītu	42,1 %	35,2 %
	Pilnīgi nepiekrītu	10,8 %	9,7 %
	Nevar pateikt	7,8 %	8,5 %
Mūsdienu zinātne atrisinās mūsu vides problēmas īpaši nemainot mūsu dzīvesveidu	Pilnīgi piekrītu	5,3 %	3,4 %
	Piekrītu	22,6 %	17,2 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	21,5 %	26,7 %
	Nepiekrītu	30,2 %	31,9 %
	Pilnīgi nepiekrītu	7,6 %	9,3 %
	Nevar pateikt	12,8 %	11,5 %
Mēs pārāk daudz uztraucamies par apkārtējās vides nākotni un nepietiekoši par cenām un darbavietām jau šodien	Pilnīgi piekrītu	13,5 %	17,8 %
	Piekrītu	32,2 %	30,4 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	14,4 %	17,8 %
	Nepiekrītu	28,8 %	23,3 %
	Pilnīgi nepiekrītu	8,3 %	5,4 %
	Nevar pateikt	2,8 %	5,3 %
Cilvēki pārāk daudz uztraucas par to, ka cilvēces progress kaitē videi	Pilnīgi piekrītu	5,1 %	5,0 %
	Piekrītu	23,6 %	23,5 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	14,8 %	24,9 %
	Nepiekrītu	40,5 %	34,2 %
	Pilnīgi nepiekrītu	7,4 %	4,6 %
	Nevar pateikt	8,6 %	7,8 %
Ekonomikas attīstība vienmēr kaitē videi	Pilnīgi piekrītu	5,0 %	4,7 %
	Piekrītu	16,4 %	19,2 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	23,3 %	22,5 %
	Nepiekrītu	38,0 %	37,7 %
	Pilnīgi nepiekrītu	7,0 %	7,7 %
	Nevar pateikt	10,3 %	8,2 %
Lai aizsargātu Latvijas vidi, jāattīsta ekonomika	Pilnīgi piekrītu	19,5 %	21,4 %
	Piekrītu	56,1 %	39,8 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	12,1 %	16,5 %
	Nepiekrītu	7,4 %	11,9 %
	Pilnīgi nepiekrītu	0,8 %	1,8 %
	Nevar pateikt	4,1 %	8,6 %

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Ir pareizi izmantot dzīvniekus medicīniskajiem izmēģinājumiem, ja tas var glābt cilvēku dzīvības	Pilnīgi piekrītu	17,6 %	
	Piekrītu	48,4 %	
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	15,9 %	
	Nepiekrītu	11,9 %	
	Pilnīgi nepiekrītu	2,5 %	
Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?			
	Nevar pateikt	3,7 %	
Lūdzu atzīmējiet, kurš no izteikumiem visvairāk atbilst Jūsu viedoklim!	Daba ir svēta, jo to ir radījis Dievs	28,7 %	
	Daba ir apgarota vai svēta pati par sevi	39,0 %	
	Daba ir nozīmīga, bet nav apgarota vai svēta	23,5 %	
	Nevar izvēlēties	8,8 %	
Cik daudz, pēc Jūsu domām, valsts dara, lai aizsargātu vidi?	Ļoti daudz	0,2 %	
	Diezgan daudz	4,1 %	
	Ne pārāk daudz	55,9 %	
	Gandrīz neko	33,4 %	
	Nevar pateikt	6,4 %	
Cik labprātīgi Jūs maksātu daudz augstākas cenas, lai pasargātu vidi?	Ļoti labprāt	3,0 %	1,2 %
	Diezgan labprāt	17,8 %	8,7 %
	Ne labprāt, ne nelabprāt	21,0 %	17,4 %
	Diezgan nelabprāt	33,5 %	33,1 %
	Ļoti nelabprāt	21,7 %	34,3 %
	Nevar pateikt	3,0 %	5,3 %
Cik labprātīgi Jūs maksātu daudz augstākus nodokļus, lai pasargātu vidi?	Ļoti labprāt	1,8 %	0,7 %
	Diezgan labprāt	14,8 %	6,9 %
	Ne labprāt, ne nelabprāt	20,5 %	13,3 %
	Diezgan nelabprāt	33,3 %	32,0 %
	Ļoti nelabprāt	26,0 %	41,4 %
	Nevar pateikt	3,6 %	5,7 %
Un cik labprātīgi Jūs piekristu Jūsu dzīveslīmeņa pazemināšanai, lai pasargātu vidi?	Ļoti labprāt	1,3 %	0,9 %
	Diezgan labprāt	4,3 %	5,4 %
	Ne labprāt, ne nelabprāt	15,6 %	14,0 %
	Diezgan nelabprāt	33,8 %	31,4 %
	Ļoti nelabprāt	42,0 %	42,8 %
	Nevar pateikt	3,0 %	5,5 %

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Vai, Jūsaprāt, atomelektrostacijas ir bīstamas videi?	Ārkārtīgi		40,1 %
	Ļoti		28,1 %
	Diezgan		18,0 %
	Nav ļoti		7,2 %
	Nav nemaz		1,8 %
	Nevar pateikt		4,8 %
Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?			
Tādam cilvēkam kā man ir grūti kaut ko darīt vides labā	Pilnīgi piekrītu	15,3 %	11,7 %
	Piekrītu	39,3 %	27,4 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	17,6 %	18,5 %
	Nepiekrītu	22,3 %	32,8 %
	Pilnīgi nepiekrītu	4,1 %	6,5 %
	Nevar pateikt	1,4 %	3,1 %
Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?			
Es rīkojos tā, kā ir labāk videi, pat ja tas maksā dārgāk vai prasa vairāk laika	Pilnīgi piekrītu	4,1 %	4,8 %
	Piekrītu	28,1 %	28,3 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	33,0 %	31,6 %
	Nepiekrītu	24,8 %	21,8 %
	Pilnīgi nepiekrītu	4,5 %	6,7 %
	Nevar pateikt	5,5 %	6,8 %
Dzīvē ir daudz svarīgākas lietas par vides aizsardzību	Pilnīgi piekrītu	9,1 %	13,8 %
	Piekrītu	30,0 %	32,4 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	29,1 %	27,6 %
	Nepiekrītu	24,1 %	19,2 %
	Pilnīgi nepiekrītu	4,0 %	3,7 %
	Nevar pateikt	3,7 %	3,3 %
Nav nozīmes man kaut ko darīt vides labā, pirms citi arī nedara to pašu	Pilnīgi piekrītu	9,2 %	7,9 %
	Piekrītu	22,4 %	26,2 %
	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	18,2 %	17,6 %
	Nepiekrītu	42,2 %	36,0 %
	Pilnīgi nepiekrītu	5,7 %	8,3 %
	Nevar pateikt	2,3 %	4,0 %

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Kurš no šiem apgalvojumiem ir tuvāks Jūsu viedoklim?	Valdībai būtu jāļauj vienkāršajiem cilvēkiem pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi	41,0 %	33,9 %
	Valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu vienkāršajiem cilvēkiem aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar cilvēku tiesībām pašiem pieņemt lēmumus	50,6 %	46,6 %
	Nevar izvēlēties.	8,4 %	19,5 %
Kurš no šiem apgalvojumiem ir tuvāks Jūsu viedoklim?	Valdībai būtu jāļauj uzņēmumiem pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi	7,0 %	16,7 %
	Valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu uzņēmumiem aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar uzņēmumu tiesībām pašiem pieņemt lēmumus	86,8 %	70,2 %
	Nevar izvēlēties	6,2 %	13,1 %
Lūdzu, izvēlieties, kurš no šiem diviem viedokļiem ir Jums tuvāks!	Visām valstīm ir jābūt gatavām uzpurēties vides labā neatkarīgi no to labklājības līmeņa	42,2%	
	Nevar cerēt, ka nabadzīgākas valstis darīs tikpat daudz vides aizsardzībai kā bagātās valstis	57,8%	

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Cik lielā mērā Jūs uzticaties katrai no šīm grupām, ka tās dod Jums pareizu informāciju par piesārņojuma iemesliem?			
Uzņēmējiem un rūpniecībai	Lielā mērā uzticos	0,6 %	
	Diezgan lielā mērā	3,6 %	
	Mazliet uzticos	28,0 %	
	Ļoti maz	40,9 %	
	Nemaz neuzticos	26,6 %	
	Nevar pateikt	0,3 %	
Vides aizsardzības grupām	Lielā mērā uzticos	11,2 %	
	Diezgan lielā mērā	45,5 %	
	Mazliet uzticos	31,5 %	
	Ļoti maz	8,4 %	
	Nemaz neuzticos	3,2 %	
	Nevar pateikt	0,2 %	
Valdībai	Lielā mērā uzticos	0,5 %	
	Diezgan lielā mērā	7,3 %	
	Mazliet uzticos	34,8 %	
	Ļoti maz	34,8 %	
	Nemaz neuzticos	22,4 %	
	Nevar pateikt	0,2 %	
Avīzēm	Lielā mērā uzticos	1,7 %	
	Diezgan lielā mērā	26,4 %	
	Mazliet uzticos	44,9 %	
	Ļoti maz	18,2 %	
	Nemaz neuzticos	8,5 %	
	Nevar pateikt	0,3 %	
Cik bieži Jūs cenšaties šķirot stiklu, metālu, plastmasu, papīru utt. atkritumu pārstrādei?	Vienmēr	1,3 %	13,3 %
	Bieži	3,3 %	13,7 %
	Dažreiz	10,9 %	23,5 %
	Nekad	31,7 %	15,3 %
	Tur, kur es dzīvoju, atkritumu pārstrāde nav pieejama	52,8 %	34,1 %

Starptautiskā sociālo pētījumu programma (ISSP), „Environment II”			
		2000	2010
Jautājums	Atbilžu varianti		
Cik bieži Jūs atsakāties no braukšanas ar personisko automašīnu vides aizsardzības apsvērumu dēļ?	Vienmēr	0,2 %	2,5 %
	Bieži	1,0 %	5,0 %
	Dažreiz	8,1 %	16,6 %
	Nekad	39,7 %	32,4 %
	Man nav automašīnas vai es nevadu automašīnu	51,0 %	43,4 %
Vai Jūs esat kādas grupas biedrs, kuras galvenais mērķis ir vides aizsardzība?	Jā	1,0 %	1,2 %
	Nē	99,0 %	98,5 %
Vai pēdējo piecu gadu laikā Jūs esat...			
...parakstījis kādu petīciju par vides aizsardzības jautājumiem?	Jā, esmu	9,9 %	4,6 %
	Nē, neesmu	90,1 %	95,4 %
...ziedojis naudu kādai vides aizsardzības grupai?	Jā, esmu	2,3 %	5,3 %
	Nē, neesmu	97,7 %	94,7 %
.....piedalījies kādā vides aizsardzības protesta akcijā vai demonstrācijā?	Jā, esmu	2,9 %	2,6 %
	Nē, neesmu	97,1 %	97,2 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Lūdzu, novērtējiet, cik aktuālas Latvijā, Jūsaprāt, ir šādas ar vides aizsardzības jautājumiem saistītas problēmas!	Globālās sasilšanas problēmas (klimata izmaiņas)	57,2 %
	Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	56,3 %
	Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie draudi	71,8 %
	Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	52,8 %
	Piesārņojums no rūpnieciskajiem objektiem	77,4 %
	Dzeramā ūdens kvalitāte	85,4 %
	Atpūtnieku un tūristu aktivitātes dabā	66,4 %
	Auto izplūdes gāzu piesārņojums pilsētā	83,9 %
	Zaļo zonu apbūve pilsētā	80,6 %
	Kūlas dedzināšana	71,9 %
	Notekūdeņu attīrīšana	84,4 %
	Atkritumu (sadzīves un bīstamo) apsaimniekošanas problēmas	84,9 %
	Mežu izciršana	91,1 %
	Atkritumu izgāšana mežā	93,5 %
	Kuras 3 no sekojošām dabas vērtībām, Jūsaprāt, Latvijā ir visvairāk apdraudētas?	Meži
Jūras piekrastes zona		56,4 %
Purvi		9,5 %
Upes		50,9 %
Pļavas		11,1 %
Koku alejas		17,8 %
Tradicionālā ainava		27,3 %
Cita (lūdzu, ierakstiet!)		1,7 %
Grūti pateikt / NA		3,4 %
Cik lielā mērā Jūs jūtaties informēts par vides aizsardzības jautājumiem kopumā?	Ļoti labi informēts	1,9 %
	Drīzāk labi informēts	23,3 %
	Drīzāk slikti informēts	48,2 %
	Ļoti slikti informēts	17,8 %
	Grūti pateikt / NA	8,9 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Vai pēdējā gada laikā Jūs esat meklējis informāciju par Jūs interesējošiem vides aizsardzības jautājumiem Latvijā?	Jā, esmu meklējis	8,1%
	Nē, neesmu meklējis	88,0%
	Grūti pateikt/ NA	3,9%
Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju:		
Retāk braukt ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, velosipēdam, iešanai ar kājām	Noteikti jā	11,4 %
	Drīzāk jā	14,9 %
	Drīzāk nē	17,1 %
	Noteikti nē	10,8 %
	Tas neattiecas uz mani (nav velosipēda u. tml.)	40,1 %
	Grūti pateikt/ NA	5,6 %
Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantot biodegvielu vai gāzi	Noteikti jā	13,9 %
	Drīzāk jā	21,5 %
	Drīzāk nē	7,7 %
	Noteikti nē	5,1 %
	Tas neattiecas uz mani (nav auto u. tml.)	42,3 %
	Grūti pateikt/ NA	9,5 %
Pārvietoties ar velosipēdu	Noteikti jā	24,3 %
	Drīzāk jā	25,9 %
	Drīzāk nē	23,2 %
	Noteikti nē	18,2 %
	Tas neattiecas uz mani (nav velosipēda u. tml.)	-
	Grūti pateikt/ NA	8,5 %
Šķirot savas ģimenes sadzīves atkritumus	Noteikti jā	34,0 %
	Drīzāk jā	42,9 %
	Drīzāk nē	12,3 %
	Noteikti nē	3,4 %
	Tas neattiecas uz mani	-
	Grūti pateikt/ NA	7,4 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Pirkt un lietot ekonomiskās spuldzītes	Noteikti jā	35,9 %
	Drīzāk jā	40,5 %
	Drīzāk nē	11,6 %
	Noteikti nē	2,8 %
	Tas neattiecas uz mani	-
	Grūti pateikt/ NA	9,2 %
Pirkt videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus	Noteikti jā	30,2 %
	Drīzāk jā	45,5 %
	Drīzāk nē	7,0 %
Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju:		
	Noteikti nē	1,9 %
	Tas neattiecas uz	-
	Grūti pateikt/ NA	15,4
Pedalīties vides sakopšanas talkās	Noteikti jā	27,7 %
	Drīzāk jā	40,4 %
	Drīzāk nē	14,6 %
	Noteikti nē	5,7 %
	Tas neattiecas uz	-
	Noteikti jā	11,6 %
Stādīt kokus	Noteikti jā	39,3 %
	Drīzāk jā	39,8 %
	Drīzāk nē	9,1 %
	Noteikti nē	2,5 %
	Tas neattiecas uz mani	-
	Noteikti jā	9,2 %
Lūdzu, novērtējiet savu informētību par šādiem jautājumiem:		
Gaisa kvalitāte Latvijā kopumā	Ļoti labi informēts	1,2 %
	Drīzāk labi informēts	18,9 %
	Drīzāk slikti informēts	49,8 %
	Ļoti slikti informēts	23,3 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	6,8 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Gaisa kvalitāte Jūsu dzīvesvietā	Ļoti labi informēts	3,1 %
	Drīzāk labi informēts	22,8 %
	Drīzāk slikti informēts	41,8 %
	Ļoti slikti informēts	26,1 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	6,1 %
Dzeramā ūdens kvalitāte Latvijā kopumā	Ļoti labi informēts	1,3 %
	Drīzāk labi informēts	19,5 %
	Drīzāk slikti informēts	47,5 %
	Ļoti slikti informēts	24,1 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	7,0 %
Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju:		
Dzeramā ūdens kvalitāte Jūsu dzīvesvietā	Ļoti labi informēts	7,6 %
	Drīzāk labi informēts	33,8 %
	Drīzāk slikti informēts	33,7 %
	Ļoti slikti informēts	20,2 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	4,8 %
Atkritumu (sadzīves tehnika, baterijas, papīrs, stikls u. c.) nodošanas un pārstrādes iespējas Jūsu dzīvesvietā	Ļoti labi informēts	5,3 %
	Drīzāk labi informēts	25,6 %
	Drīzāk slikti informēts	35,5 %
	Ļoti slikti informēts	28,3 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	5,4 %
Kā Jums būtu jārīkojas rūpnieciskās avārijas vai tās draudu gadījumos paaugstināta riska objektos (uzņēmumos)?	Ļoti labi informēts	1,6 %
	Drīzāk labi informēts	11,1 %
	Drīzāk slikti informēts	37,0 %
	Ļoti slikti informēts	43,2 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	7,2 %
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	Ļoti labi informēts	5,4 %
	Drīzāk labi informēts	35,1 %
	Drīzāk slikti informēts	36,2 %
	Ļoti slikti informēts	18,7 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	4,6 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	Ļoti labi informēts	5,5 %
	Drīzāk labi informēts	37,0 %
	Drīzāk slikti informēts	33,0 %
	Ļoti slikti informēts	19,1 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	-
	Grūti pateikt/ NA	5,3 %
Natura 2000	Ļoti labi informēts	-
	Drīzāk labi informēts	2,0 %
	Drīzāk slikti informēts	4,6 %
Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju:		
	Ļoti slikti informēts	7,0 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	79,9 %
	Grūti pateikt/ NA	6,4 %
Siltumnīcefekta gāzes (saīsināti SEG)	Ļoti labi informēts	2,0 %
	Drīzāk labi informēts	10,5 %
	Drīzāk slikti informēts	12,1 %
	Ļoti slikti informēts	10,7 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	57,6 %
	Grūti pateikt/ NA	7,6 %
Akcija "Lašiem būt"	Ļoti labi informēts	7,4 %
	Drīzāk labi informēts	25,9 %
	Drīzāk slikti informēts	15,8 %
	Ļoti slikti informēts	8,6 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	37,0 %
	Grūti pateikt/ NA	5,2 %
Kioto protokols	Ļoti labi informēts	1,8 %
	Drīzāk labi informēts	7,7 %
	Drīzāk slikti informēts	6,9 %
	Ļoti slikti informēts	7,2 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	71,7 %
	Grūti pateikt/ NA	4,6 %
Orhūsas konvencija	Ļoti labi informēts	-
	Drīzāk labi informēts	1,0 %
	Drīzāk slikti informēts	2,2 %
	Ļoti slikti informēts	4,0 %
	Neesmu dzirdējis par tādu	87,0 %
	Grūti pateikt/ NA	5,7 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Domājot par situāciju kopumā, cik lielu risku (bīstamību, apdraudējumu), Jūsaprāt, šeit minētie apstākļi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?		
Plūdi	Ļoti lielu risku	25,1 %
	Drīzāk lielu risku	41,3 %
	Drīzāk mazu risku	24,7 %
	Ļoti mazu risku	4,9 %
	Grūti pateikt/ NA	4,0 %
Zemestrīces	Ļoti lielu risku	8,6 %
	Drīzāk lielu risku	13,6 %
	Drīzāk mazu risku	33,9 %
	Ļoti mazu risku	37,3 %
	Grūti pateikt/ NA	6,6 %
Vētras	Ļoti lielu risku	39,1 %
	Drīzāk lielu risku	42,3 %
	Drīzāk mazu risku	13,7 %
	Ļoti mazu risku	2,4 %
	Grūti pateikt/ NA	2,5 %
HES ūdenskrātuviņu hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītās sekas	Ļoti lielu risku	25,4 %
	Drīzāk lielu risku	35,6 %
	Drīzāk mazu risku	19,7 %
	Ļoti mazu risku	3,1 %
	Grūti pateikt/ NA	16,3 %
Ar Latvijas rūpniecisko industriju saistītie riski videi	Ļoti lielu risku	12,5 %
	Drīzāk lielu risku	36,5 %
	Drīzāk mazu risku	26,7 %
	Ļoti mazu risku	6,4 %
	Grūti pateikt/ NA	18,0 %
Ar Latvijas tranzīta uzņēmējdarbību (dažādu kravu pārvadājumiem) saistītie riski videi	Ļoti lielu risku	19,3 %
	Drīzāk lielu risku	37,7 %
	Drīzāk mazu risku	24,0 %
	Ļoti mazu risku	6,1 %
	Grūti pateikt/ NA	12,9 %
Ārējie draudi videi (piem., iespējamās Ignalinas AES avārijas izraisītās sekas, Būtiņģes naftas termināla avārijas u. c.)	Ļoti lielu risku	33,2 %
	Drīzāk lielu risku	38,5 %
	Drīzāk mazu risku	12,7 %
	Ļoti mazu risku	2,9 %
	Grūti pateikt/ NA	12,6 %

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret apkārtējās vides aizsardzību		
		2006
Jautājums	Atbilžu varianti	
Ģenētiski modificētu augu (piem., labības) audzēšana un kultivēšana Latvijā	Ļoti lielu risku	20,6 %
	Drīzāk lielu risku	26,5 %
	Drīzāk mazu risku	17,8 %
	Ļoti mazu risku	5,7 %
	Grūti pateikt/ NA	29,4 %
Vai pēdējo 3 gadu laikā Jūs esat piedalījies/-usies kādā no savā dzīvesvietā (pilsētā, novadā, pagastā) rīkotajām sabiedriskajām apspriešanām par jautājumiem, kas skar vidi (par teritorijas plānošanu, noteiktu objektu būvniecību u. c.)?	Jā, vairākas reizes	2,4%
	Jā, vienu reizi	4,5%
	Nē, neesmu piedalījies	91,2%
	Grūti pateikt/ NA	1,9%
Kurš no šeit minētajiem faktoriem, Jūsprāt, visvairāk apdraud Latvijas drošību radiācijas jomā?	Baldones bīstamo atkritumu glabātavas paplašināšana	28,8%
	Jaunas atomelektrostacijas (AES) izbūve Lietuvā	31,2%
	Bīstamo atkritumu glabātavas būvniecība Lietuvā	13,1%
	Grūti pateikt / NA	26,9%
Diskutējot par klimata pārmaiņām (globālo sasilšanu), tiek izteikti dažādi viedokļi par to iemesliem – daļa klimata pārmaiņas vairāk saista ar faktu, ka klimats pats periodiski mainās, bet citi pauž viedokli, ka klimata pārmaiņas vairāk ietekmē cilvēku darbība. Kuram no šiem viedokļiem Jūs vairāk piekrītat?	Klimata pārmaiņas vairāk ietekmē no cilvēka darbības neatkarīgi faktori (t. i., tās ir saistītas ar dabiskiem procesiem)	23,8%
	Klimata pārmaiņas vairāk ietekmē cilvēku darbība	58,2%
	Grūti pateikt / NA	18,0%
Kuram no šiem viedokļiem Jūs piekrītat vairāk?	Vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu	47,4%
	Ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide	23,7%
	Grūti pateikt/NA	28,9%

Cilvēkdrošība Latvijā		
		2002
Jautājums	Atbilžu varianti	
Reālie un iespējamie apstākļi, kas cilvēkos var radīt nedrošības izjūtu	Narkotisko vielu izplatība	91,0 %
	Organizētā noziedzība valsts mērogā	88,0%
	HIV/AIDS izplatība Latvijā	88,0%
	Straujš cenu pieaugums Latvijā	84,0%
	Kaitīgo atkritumu izgāztuves Latvijā	87,0%
	Mežu izciršana Latvijā	86,0%
	Dabas piesārņošana Latvijā	87,0%
	HIV/AIDS izplatība pasaulē	82,0%
	Sintētiska pārtika	81,0%
	Saīdēšanās ar nekvalitatīvu pārtiku	78,0%
	Dabas piesārņošana pasaulē	79,0%
	Lauksaimniecības zemju pamešana novārtā Latvijā	76,0%
	Ekoloģiska katastrofa Latvijā	73,0%
	Ārvalstu ražotāji izspiedīs vietējos ražotājus no Latvijas tirgus	70,0%
	Ārzemnieki izpirks zemi Latvijā	67,0%
	Lata devalvācija	65,0 %
	Cilvēku aizplūšana no laukiem	67,0%
	Globālā sasilšana	66,0%
	Latvijas ražotāji zaudēs tirgu citās valstīs	64,0%
	Kodoldraudi	58,0%
	Savas valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētība	59,0%
	Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās	59,0%
	Bēgļu ieplūšana Latvijā	58,0%
	Terorisms Latvijā	51,0%
	Latvijā varētu tikt ierobežota demokrātija un vārda brīvība	50,0%
	Starptautiskā terorisma izpausme Latvijā	50,0%
	Latvija zaudēs daļu no politiskās suverenitātes	48,0%
	Iekšēji nemieri Latvijā	47,0%
	Militārs konflikts Latvijas teritorijā	47,0%
Etniskie konflikti Latvijā	44,0 %	
Latvijas okupācija	41,0%	
Latvijas iedzīvotāju dažādu draudu novēršanas ietekmes pašnovērtējums (uzskata, ka var ietekmēt)	Dabas piesārņošana Latvijā	51,0%
	Savas valodas un kultūras pastāvēšanas apdraudētība	42,0%
	Saīdēšanās ar nekvalitatīvu pārtiku	40,0%
	Kaitīgo atkritumu izgāztuves Latvijā	29,0%
	Mežu izciršana Latvijā	23,0%
	Demogrāfiskās situācijas pasliktināšanās	22,0%
	Etniskie konflikti Latvijā	21,0%
	HIV/AIDS izplatība Latvijā	18,0%

Cilvēkdrošība Latvijā		
		2002
Jautājums	Atbilžu varianti	
	Sintētiskā pārtika	17,0%
	Latvijā varētu tikt ierobežota demokrātija un vārda brīvība	17,0%
	Lauksaimniecības zemju pamešana novārtā Latvijā	17,0%
	Dabas piesārņošana pasaulē	16,0%
	Ekoloģiskā katastrofa Latvijā	16,0%
	Cilvēku aizplūšana no laukiem	14,0%
	Narkotisko vielu izplatība	14,0%
	Iekšējie nemieri	11,0%
	Ārzemnieki izpirks zemi Latvijā	9,0%
	Ārvalstu ražotāji izspiedīs vietējos ražotājus no Latvijas tirgus	8,0%
	HIV/AIDS izplatība pasaulē	7,0%
	LR zaudēs daļu politiskās suverenitātes	7,0%
	Latvijas okupācija	7,0 %
	Latvijas ražotāji zaudēs tirgu citās valstīs	6,0%
	Organizētā noziedzība valsts mērogā	6,0%
	Bēgļu ieplūšana Latvijā	6,0%
	Militārs konflikts Latvijas teritorijā	5,0%
	Globālā sasilšana	5,0%
	Terorisms Latvijā	5,0%
	Straujš cenu kāpums Latvijā	4,0%
	Starptautiskā terorisma izpausme Latvijā	4,0%
	Kodoldraudi	2,0%
	Lata devalvācija	2,0%

EPI (Vides raksturlielumu indekss)							
						2012	
	Latvija	Mērķi	Latvija	Politikas kategorija	Latvija	Vērtējamie rādītāji	Latvija
Vides raksturlielumu indekss	2	Vides veselība	57	Vides ietekme uz veselību	41	Bērnu mirstība	41
				Gaisa piesārņojums (ietekme uz cilvēkiem)	67	Gaisa piesārņojums telpās	66
						Svērtās daļiņas	1
				Ūdens (ietekme uz cilvēkiem)	61	Dzeramā ūdens pieejamība	40
						Sanitārijas pieejamība	84
				Ekosistēmas vitalitāte	3	Gaisa piesārņojums (ietekme uz ekosistēmu)	1
		Sēra dioksīda emisijas uz IKP	6				
		Ūdens (ietekme uz ekosistēmu)	11			Ūdens daudzuma izmaiņas	11
		Bioloģiskā daudzveidība un dzīvotnes	11			Bioma aizsardzība	1
						Jūras aizsardzība	21
						Svarīgāko dzīvotņu aizsardzība	...
		Lauksaimniecība	65			Subsīdijas lauksaimniecībā	78
						Pesticīdu regulēšana	40
		Mežkopība	32			Audzes izmaiņas	1
						Mežu izzušana	53
						Mežu seguma izmaiņas	1
		Zivsaimniecība	41			Zivju krājuma pārekspluatācija	75
						Piekrastes zvejas slodze	21
		Klimata pārmaiņas	50			CO ₂ uz vienu iedzīvotāju	61
				CO ₂ uz IKP	48		
CO ₂ emisijas uz elektrības ģenerāciju	24						
Atjaunināmā elektrība	27						

5. pielikums. Zinātniskās publiācijas, publicētās tēzes un uzstāšanās zinātniskajās konferencēs.

Zinātniskie raksti par promocijas darba tēmu:

1. Бришка, И. (2009). Устойчивое развитие: экологические показатели в Латвии. Grām.: *Psiholoģijas, biznesa un sabiedrības sociālās sfēras aktuālās problēmas: teorija un prakse*. Rīga: Baltijas Psiholoģijas un menedžmenta augstskola, 166.–172. lpp.

2. Briška, I. (2009). Ecological risks in Latvia: Situation dynamics for the period of 2004–2008. In: *Economics. Communication Sciences. Political Science. Sociology. Social Policy and Social Work. Law: Collection of Scientific Papers, 2010*. Riga: Riga Stradins University, pp. 74–80.

3. Briška, I. (2010). Sustainable development in risk society – ecological situation in Latvia. *Journal of Young Scientists* (Siauliai University, Lithuania). 1: 265–269.

4. Briška, I. (2010). Społeczeństwo ryzyka: ocena ekologicznego ryzyka na Łotwie. In: *Partnerstwo i Współpraca a kryzys gospodarczo-społeczny w Europie Środkowej i Wschodniej*, tom I. Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 650–655.

5. Бришка, И. (2010). Экологические риски: в какой мере мы их осознаем. Mykolas Romeris University, Lithuania.

6. Briška, I., Rungule, R. (2010). Risk society in Latvia: characteristics of environmental aspects. *European Integration Studies* (Kaunas University of Technology, Lithuania), 4: 22–30.

7. Briška, I. (2010). Sustainable development: dynamics of environmental awareness and environmental behaviour in Latvia, 2006–2010. In: *Economics. Communication Sciences. Political Science. Sociology. Social Policy and Social Work. Law: Collection of Scientific Papers, 2011: Rīga Stradiņš University Research Articles*. Rīga, pp. 43–51.

8. Briška, I. (2011). Awareness of ecological risks: the analysis of internet surveys. In: *Społeczeństwo sieci, Gospodarka Sieciowa w Europie Środkowej i Wschodniej*, tom 2. Lublin: Wydawnictwo KUL, pp. 279–283.

9. Briška, I., Rungule, R. (2011). Sustainable development: changes in the evaluation of environmental risks in Latvia. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* (Klaipeda University, Lithuania), 1: 36–43.

10. Briška, I., Rungule, R. (2011). Sustainable development: discourse on environmental values in Latvia. *European Integration Studies* (Kaunas University of Technology, Lithuania), 5, 7–14.

11. Briška, I. (2013). Ecological risks in the context of sustainable development: statistical indicators in Latvia. *European Integration Studies* (Kaunas University of Technology, Lithuania).

Publicētās tēzes:

1. Briška, I. (2009). Awareness of ecological risks: Latvian case. 2nd International scientific conference «Risk Society: Challenges for the 21st Century», p. A3, Grieķija, Atēnas, novembris, 2009.

2. Briška, I. (2010). Ilgspējīgā attīstība: ekoloģisko risku dinamikas vērtējums Latvijā 2004–2008. Rīgas Stradiņa universitātes 9. zinātniskā konference. Tēzes, 376. lpp., Rīga, marts, 2010

3. Briška, I, Rungule, R. (2012). Risk society in Latvia: characteristics of environmental aspects. 8th International Scientific Conference “Legal, Political and Economical Initiatives Towards Europe of Knowledge”, *European Integration Studies*, 4: 22, Lietuva, Kauņa, aprīlis, 2010.

4. Briška, I. (2010). Transformation of environmental values discourse: Latvian case study. XVII ISA World Congress of Sociology “Sociology on the Move”, Book of Abstracts, p. 216, Gothenburg, Sweden, July, 2010.

5. Briška, I. (2010). Sustainable development: changes in evaluation of ecological risks in Latvia. GIRA 2010 Conference on Corporate Governance, Innovation, Social and Environmental Responsibility, Abstract Book, p. 54, Portugāle, Lisabona, septembris, 2010.

6. Briška, I. (2010). Ecological risks dynamics: Latvian case. 3. starptautiskā starpdisciplinārā zinātniskā konference “Society, health, welfare”, Rīgas Stradiņa universitāte, Abstracts, p. 28, Rīga, Latvija, novembris, 2010.

7. Briška, I. (2011). Ecological risks – are we aware of them: research analysis. Rīgas Stradiņa universitātes 10. zinātniskā konference. Tēzes, 420. lpp., Rīga, marts, 2011.

8. Briška, I, Rungule, R. (2011). Sustainable development: discourse on environmental values in Latvia. 9. starptautiskā zinātniskā konference “Legal, Political and Economical Initiatives Towards Europe of Knowledge”, *European Integration Studies*. 5, p. 7, Kauņa, Lietuva, aprīlis, 2011.

9. Briška, I. (2011). Ecological values: changes in the attitudes of the Latvian public. IX Eiropas sociologu konference “Social Relations in Turbulent Times”, Abstract Book, p. 269, Ženēva, Šveice, septembris, 2011.

10. Briška, I. (2011). Riska sabiedrība: ekoloģiskie riski Latvijā. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongress, sekcijas “Vides kvalitāte Latvijā: esošais stāvoklis, izaicinājumi, risinājumi”, Referātu kopsavilkumu krājums, 29. lpp., Rīga, Latvija, oktobris, 2011.

11. Briška, I. (2012). Informētība un ekoloģisko risku apzināšanās Latvijā: jauniešu viedoklis. Starptautiskā konference „Jaunatne Latvijā, Eiropā, pasaulē: iespējas un riski”, Tēzes, 28. lpp., Rīga, jūnijs, 2012.

12. Briška, I. Role of information and cognition of environmental risks in Latvia. 4. starptautiskā starpdisciplinārā zinātniskā konference “Society, health, welfare”, Rīgas Stradiņa universitāte, Abstracts, p. 25, Rīga, Latvija, novembris, 2010.

Uzstāšanās konferencē:

1. Baltic International Academy and Higher School of Psychology 2. International scientific and practical conference “Prospects and Possibilities of Psychology, Business and Social Work in Modern Europe”, Rīga, 2009, June, referāts „Долгосрочное развитие: экологические показатели в Латвии”.

2. 2nd International Veterinary Laboratory Scientific and Applied Conference “Laboratory diagnostics today and its future challenges”, Latvija, Rīga, augusts, 2009. referāts „Particularities of Research Methodology in Researches on Population Health Issues”.

3. 2nd International scientific conference “Risk Society: Challenges for the 21st Century”, Grieķija, Atēnas, novembris, 2009, referāts „Awareness of Ecological Risks. Latvian Case”.

4. 9th Ernestas Galvanauskas International Scientific conference “Economics and Management: Current Issues and Perspectives”. ”, Lietuva, Šauļi, novembris, 2009, referāts „Risk Society: Assessment of Ecological Risks in Latvia”.

5. Rīgas Stradiņa universitātes 9. zinātniskā konferencē, Rīga, marts, 2010, referāts „Ilgspējīgā attīstība: ekoloģisko risku dinamikas vērtējums Latvijā 2004–2008”.

6. Daugavpils Universitātes 52. starptautiskā zinātniskā konference, Daugavpils, aprīlis, 2010, referāts „Ekoloģiskie riski – vai mēs tos apzināties?”.

7. International Young Scientists Conference, Lietuva, Šauļi, aprīlis, 2010, referāts „Sustainable Development in Risk Society – Ecological Situation in Latvia”.

8. Liepājas Universitātes 13. starptautiskā zinātniskā konference “Sabiedrība un kultūra: Haoss un harmonija”, Liepāja, aprīlis, 2010, referāts „Ekoloģisko risku apzināšanās Latvijā”.

9. 11th International scientific conference “Partnerstwo i Współpraca a kryzys gospodarczo-społeczny w Europie Środkowej i Wschodniej”, Polija, Nalenčova, maijs, 2010, referāts „Устойчивое развитие: динамика экологических рисков в Латвии”.

10. International scientific conference „Human Potential Development: Search for Opportunities in the New EU States”, Lietuva, Viļņa, 2010, referāts „Экологические риски: в какой мере мы их осознаем?”

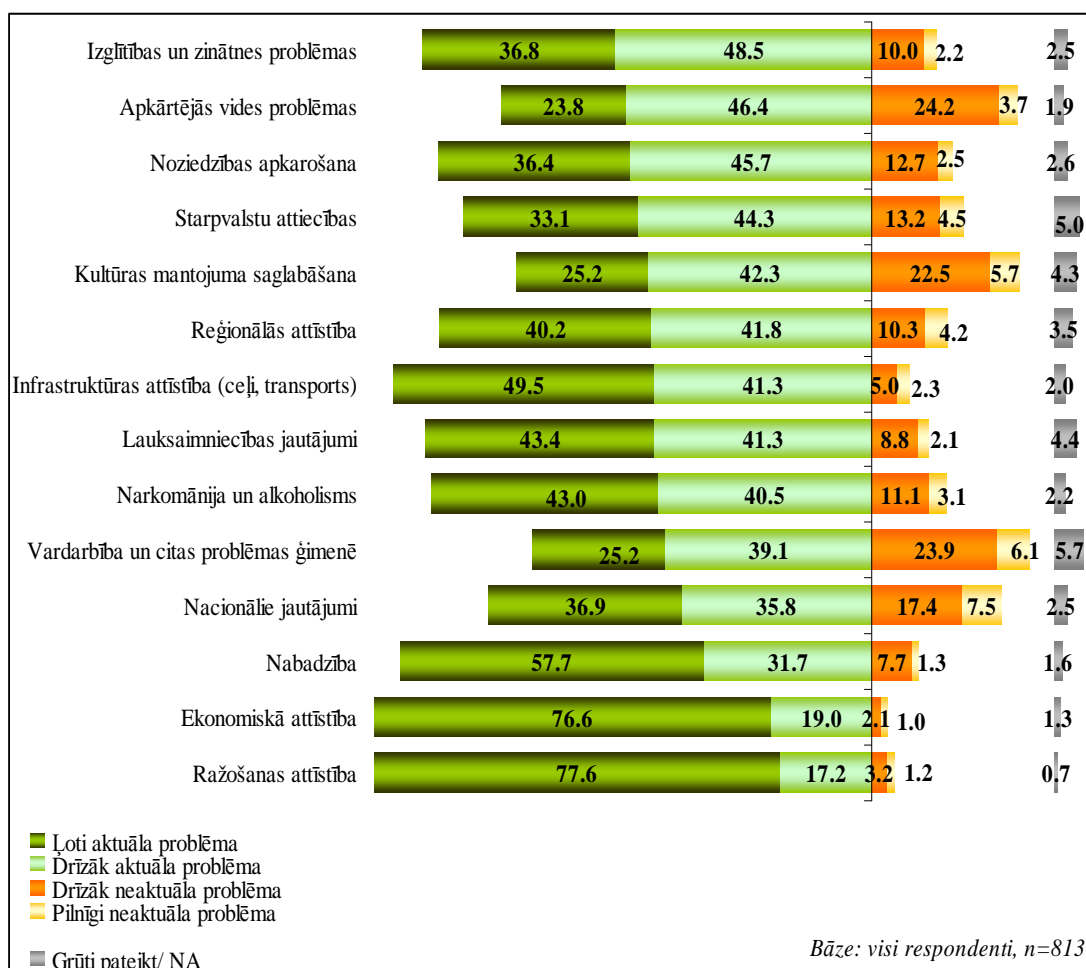
11. XVII ISA World congress of sociology “Sociology on the Move”, Gothenburg, Sweden, July, 2010, referāts „Transformation of Environmental Values Discourse: Latvian Case Study”.

12. GIRA 2010 Conference on Corporate Governance, Innovation, Social and Environmental Responsibility, Portugāle, Lisabona, septembris, 2010 ar referātu „Sustainable Development: Changes in the Evaluation of Environmental Risks in Latvia”.
13. 3. starptautiskā starpdisciplinārā zinātniskā konference “Society, Health, Welfare”, Rīgas Stradiņa universitāte, Rīga, Latvija, novembris, 2010, referāts „Ecological Risks Dynamics. Latvian Case”.
14. Rīgas Stradiņa universitātes 10. zinātniskā konferencē, Rīga, marts, 2011, referātu „Ekoloģiskie riski – vai mēs tos apzināties? Pētījumu analīze”.
15. 9. starptautiskā zinātniskā konference “Legal, Political and Economical Initiatives Towards Europe of Knowledge”, Lietuva, Kauņa, aprīlis, 2011, referāts „Sustainable Development: Discourse on Environmental Values in Latvia”.
16. Starptautiskā zinātniski praktiskā konference „Economical-managerial Aspects of Sustainable development in Regions and Organizations”, Klaipēda, Lietuva, aprīlis, 2011, referāts „Sustainable Development: Changes in the Evaluation of Environmental Risks in Latvia”.
17. Liepājas Universitātes 14. starptautiskā zinātniskā konference “Sabiedrība un kultūra: Haoss un harmonija”, Liepāja, 2011, maijs, referāts „Iedzīvotāju informētība par vides aizsardzību: pētījuma analīze”.
18. IX Eiropas sociologu konference “Social Relations in Turbulent Times”, Ženēva, Šveice, septembris, 2011, referāts „Ecological Values: Changes in the Attitudes of the Latvian Public”.
19. Apvienotais Pasaules latviešu zinātnieku 3. kongress, sekcija “Vides kvalitāte Latvijā: esošais stāvoklis, izaicinājumi, risinājumi”, Rīga, Latvija, oktobris, 2011, referāts “Riska sabiedrība: ekoloģiskie riski Latvijā”.
20. Konference “Baltic Readings: Nacionālās skolas socioloģijā Baltijas valstīs: 1991.g.–2011. g.”, Daugavpils, Latvija, novembris, 2011, referāts “Ekoloģisko vērtību un problēmu pētījumi Latvijā”.
21. Starptautiskā zinātniskā konference “Humanities and Contemporary World”, Melnkalne, Podgorica, jūnijs, 2012, referāts “Changes in Discourse on Ecological Risks in Latvia”.
22. 4. Starptautiskā starpdisciplinārā zinātniskā konference “Society, Health, Welfare”, Rīga, Latvija, novembris, 2010, referāts “Role of Information and Cognition of Environmental Risks in Latvia”.
23. Konference “Baltic Readings”, Viļņa, Lietuva, decembris, 2011 ar referātu “Environmental Protection and Economic Growth. Latvian Case”.
24. 11. Starptautiskā zinātniskā konference “ Political and economic challenges. Stimulating strategic choices towards Europe of knowledge”, Lietuva, Kauņa, aprīlis, 2013 referāts „Ecological risks in the context of sustainable development: statistical figures in Latvia.”

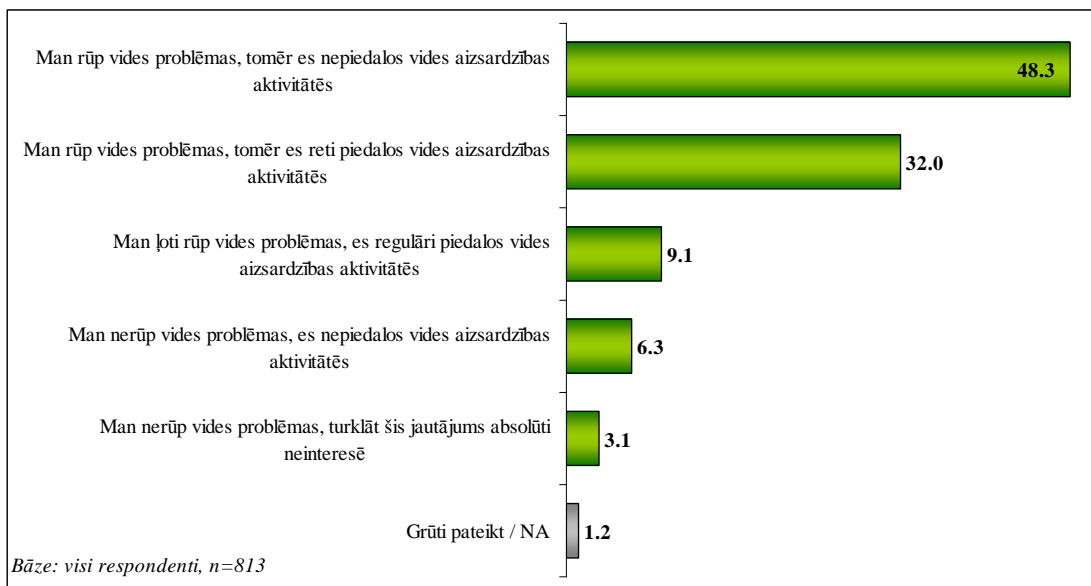
6. pielikums. Empīriskā pētījuma grafiskais raksturojums

Latvijas iedzīvotāju viedoklis par politiskajiem, sociālajiem un vides jautājumiem

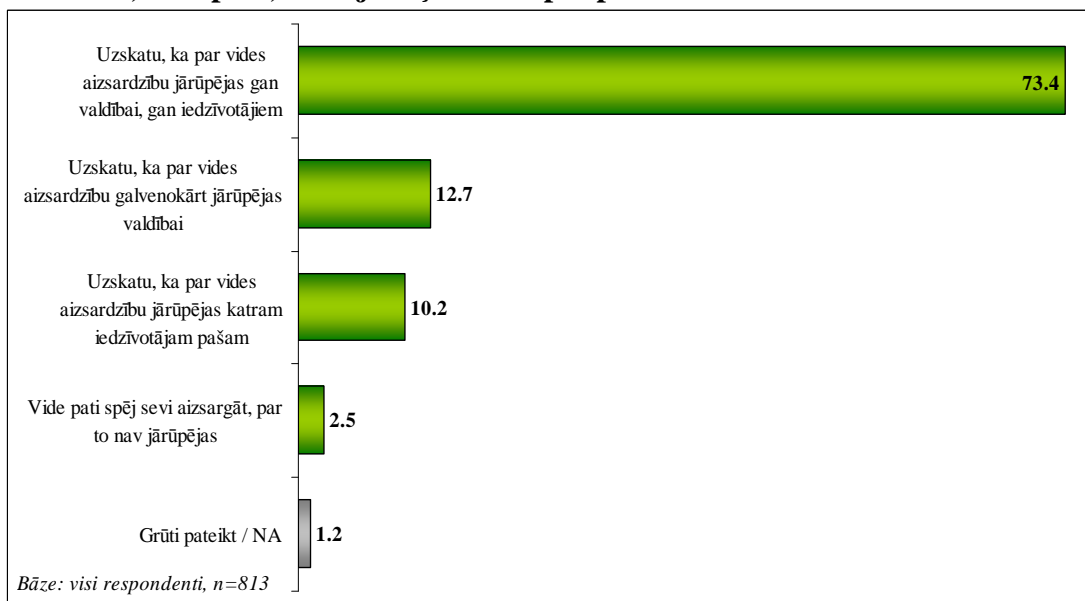
A.1. Lūdzu, novērtējiet, cik aktuālas mūsu valstī, Jūsprāt, ir nosauktās problēmas!

A.2. Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību (viena atbilde)!

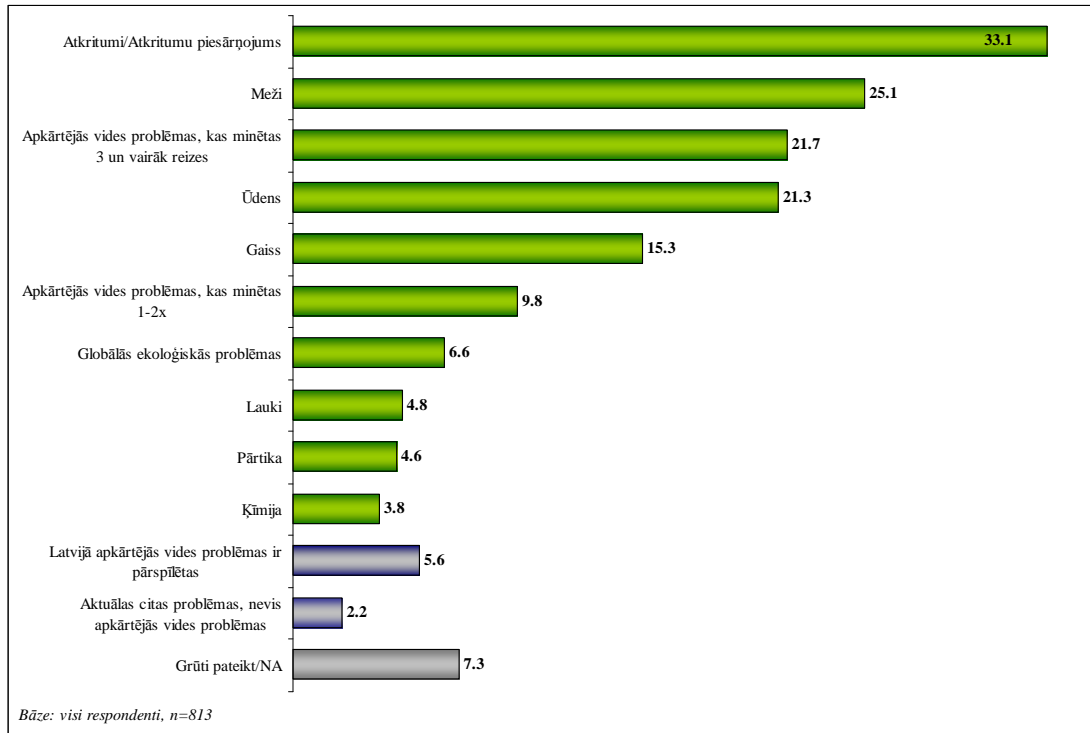

A.3. Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību?

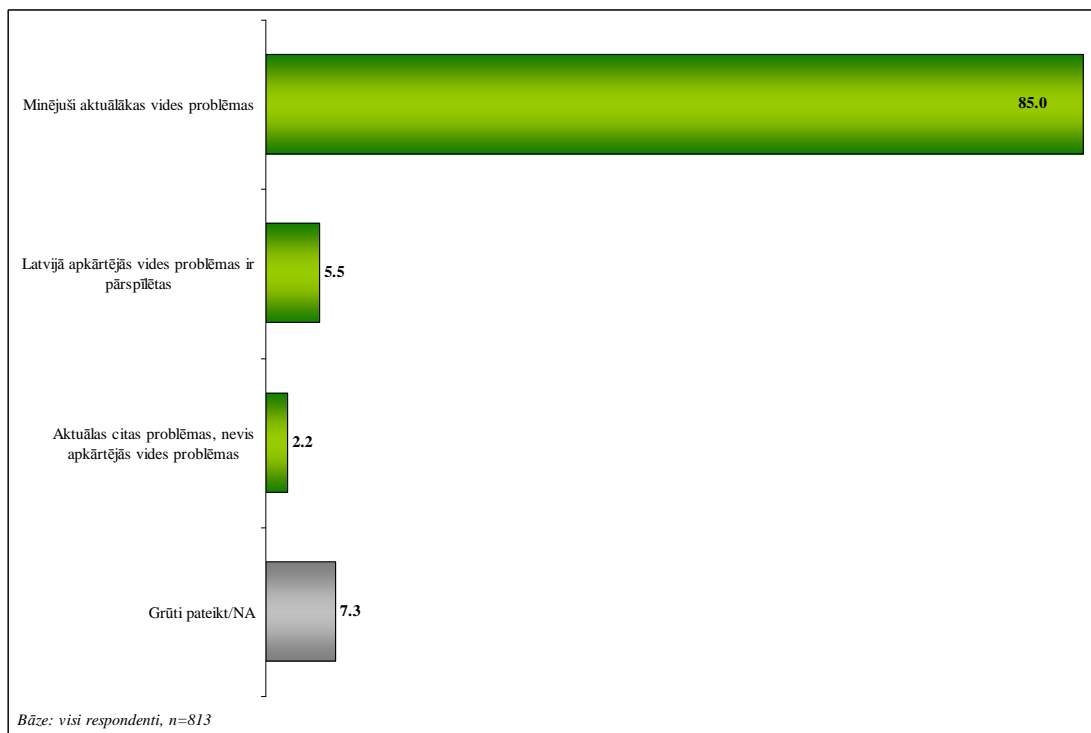

A.4. Kādas, Jūsaprāt, apkārtējās vides problēmas šobrīd ir aktuālas Latvijā?

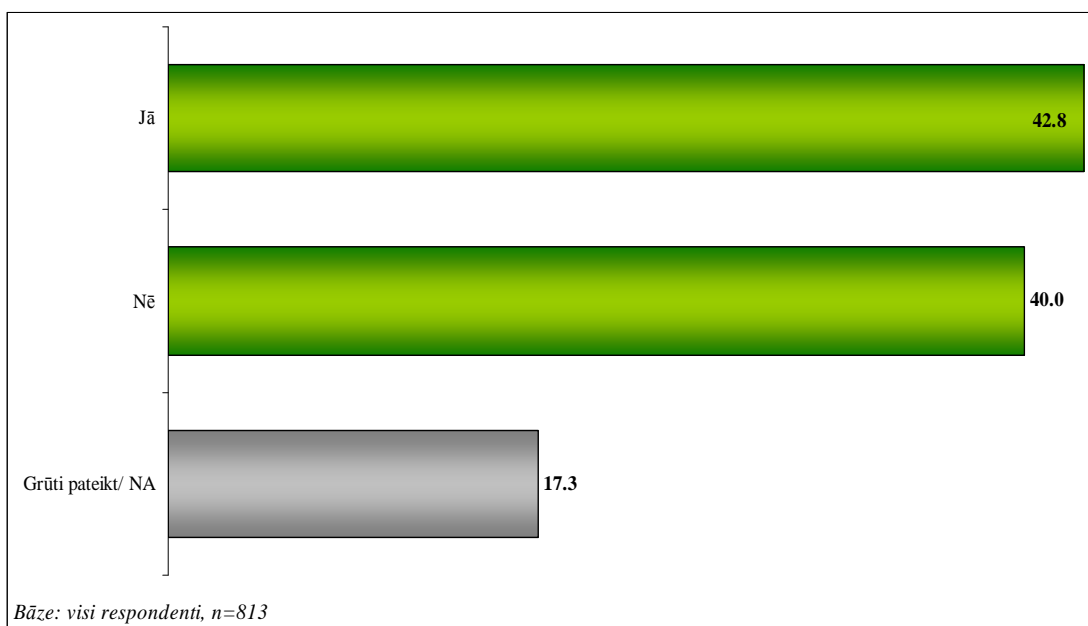

A.4.a. Kādas, Jūsaprāt, apkārtējās vides problēmas šobrīd ir aktuālas Latvijā?

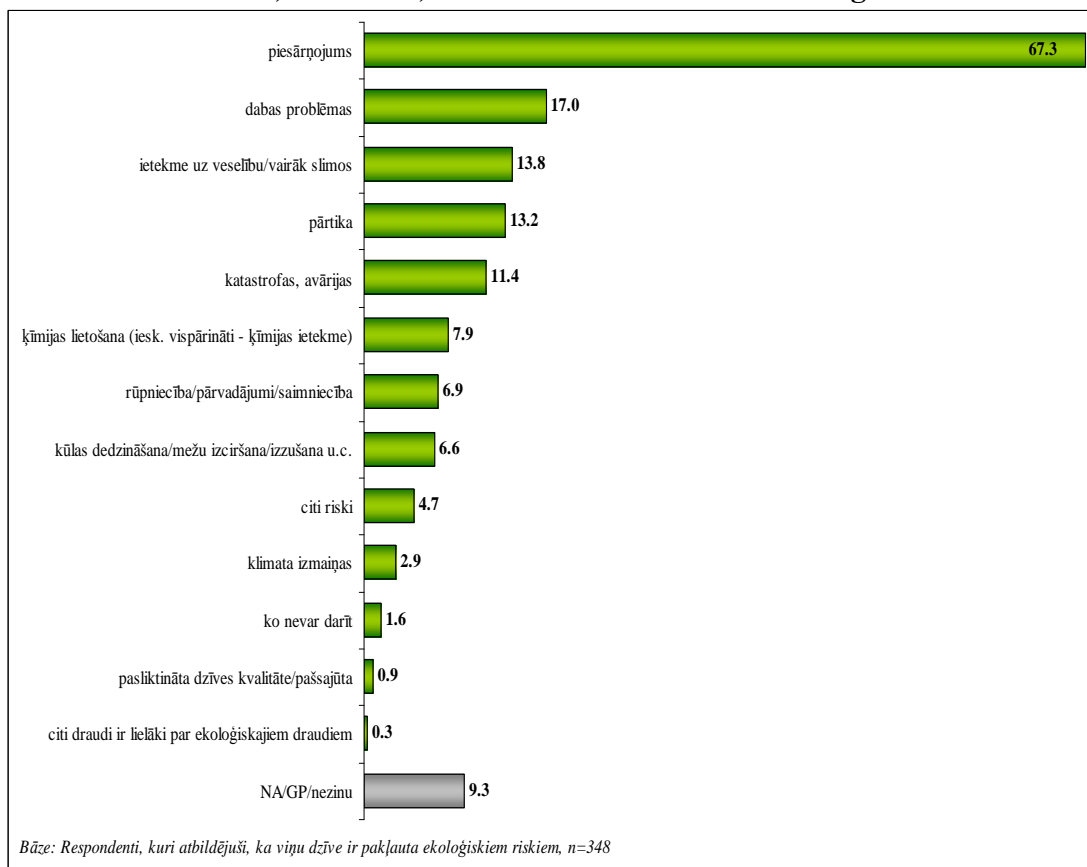

Ekoloģisko risku noteikšana un novērtējums

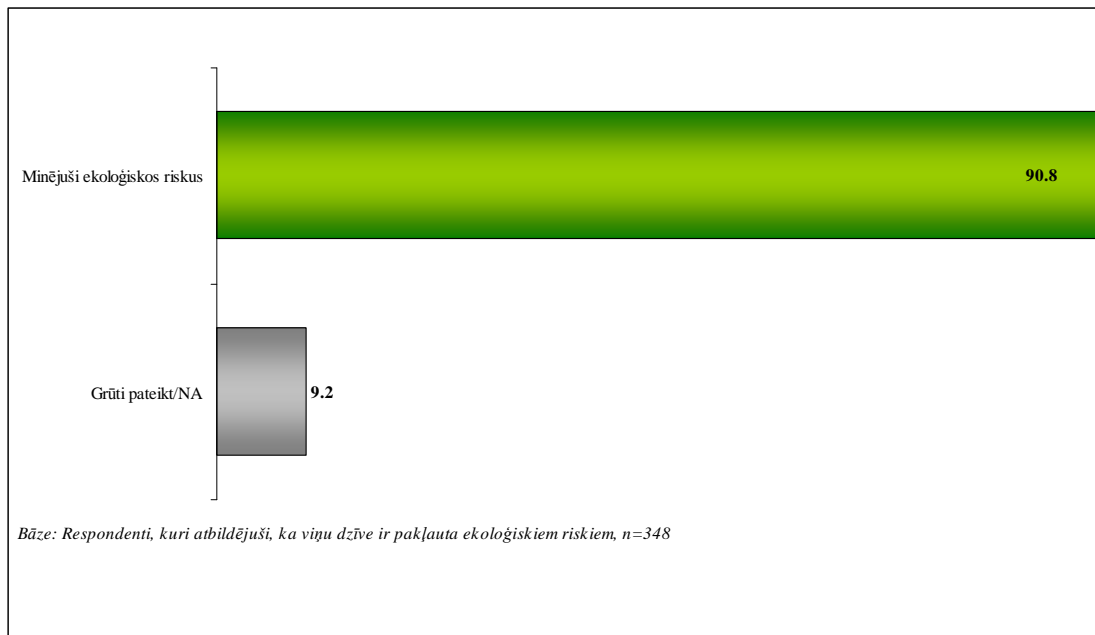
E.1. Vai Jūsu dzīve ir pakļauta ekoloģiskiem riskiem?

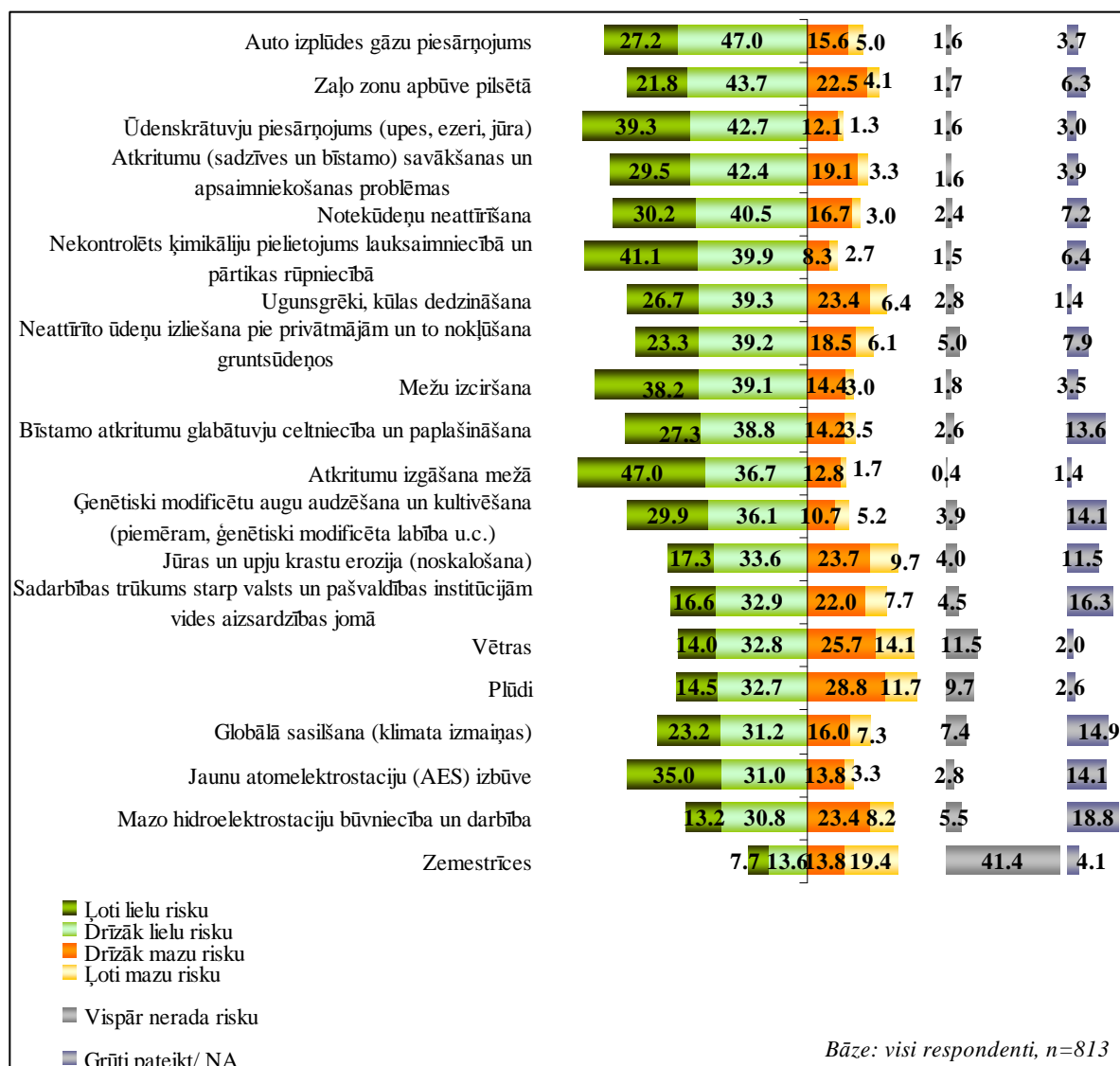
E.2. Lūdzu, nosauciet, kādi ir vai varētu būt šie ekoloģiskie riski?

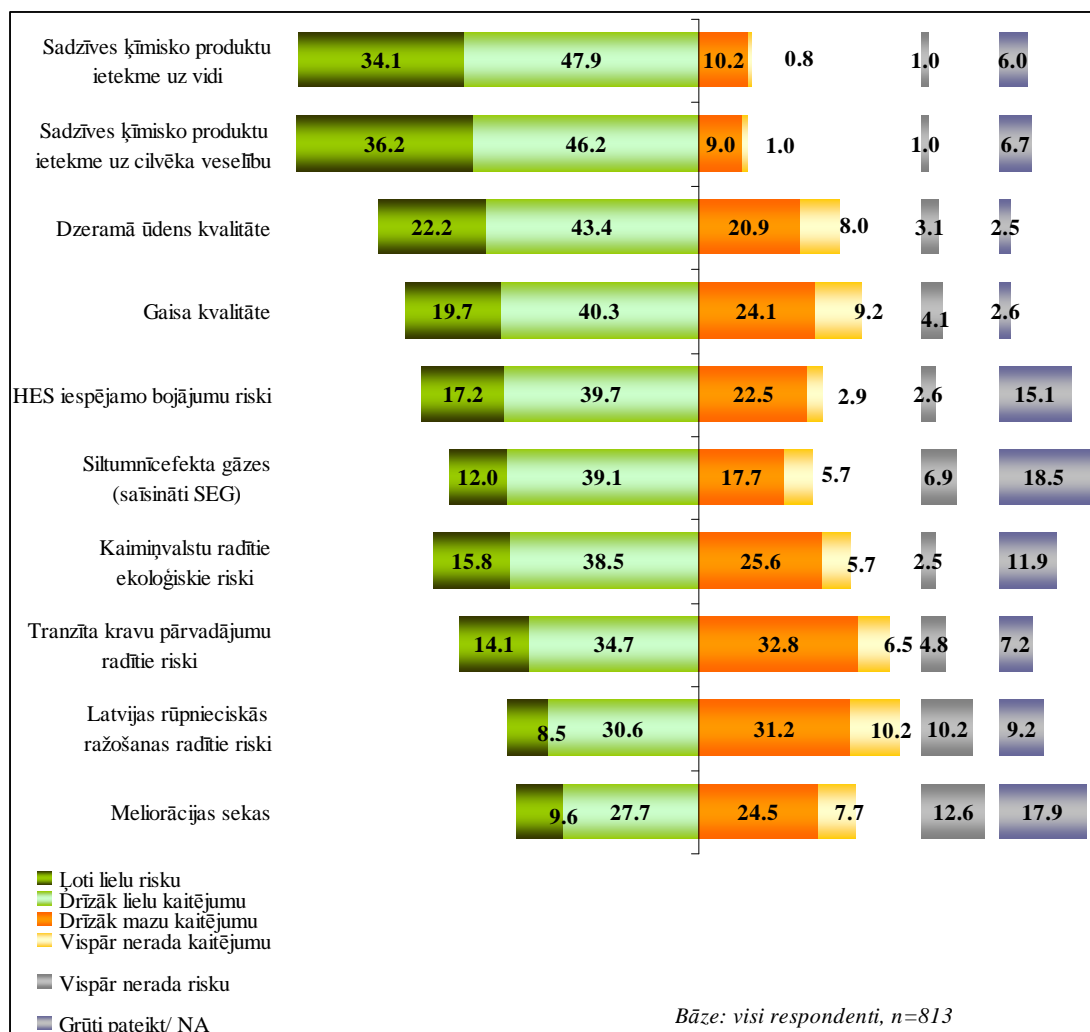
E.2.a. Atbilžu sadalījums respondentiem, kuri ir atbildējuši, ka viņu dzīve ir pakļauta ekoloģiskajiem riskiem.

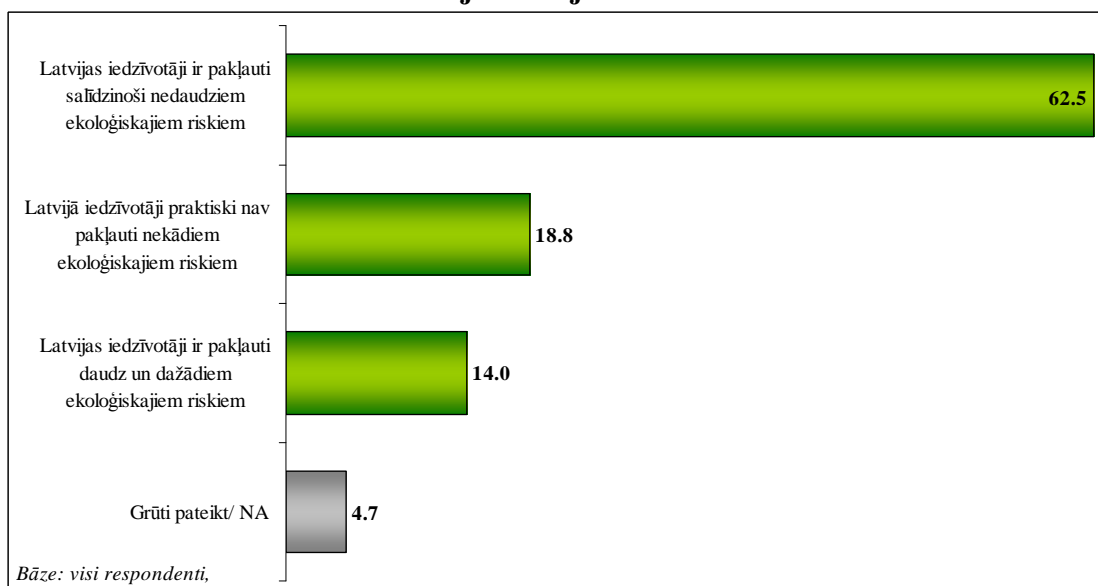
E.3. Domājot par situāciju kopumā, Jūsprāt, cik lielu ekoloģisko risku, turpmāk minētie procesi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?

E.4. Domājot par situāciju kopumā, Jūsprāt, cik lielu kaitējumu, turpmāk minētie ekoloģiskie riski rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?

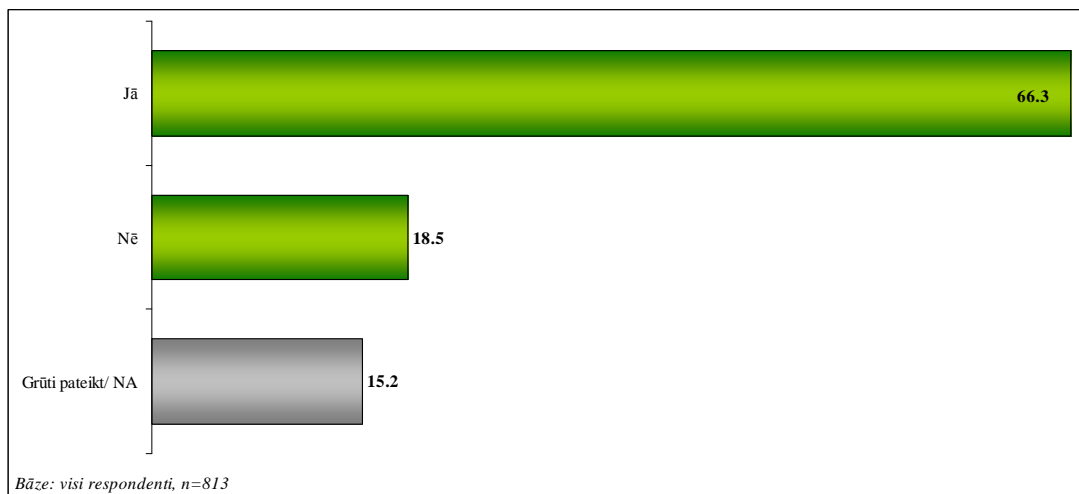

E.5. Kā Jūs vērtētu šī brīža situāciju Latvijā:

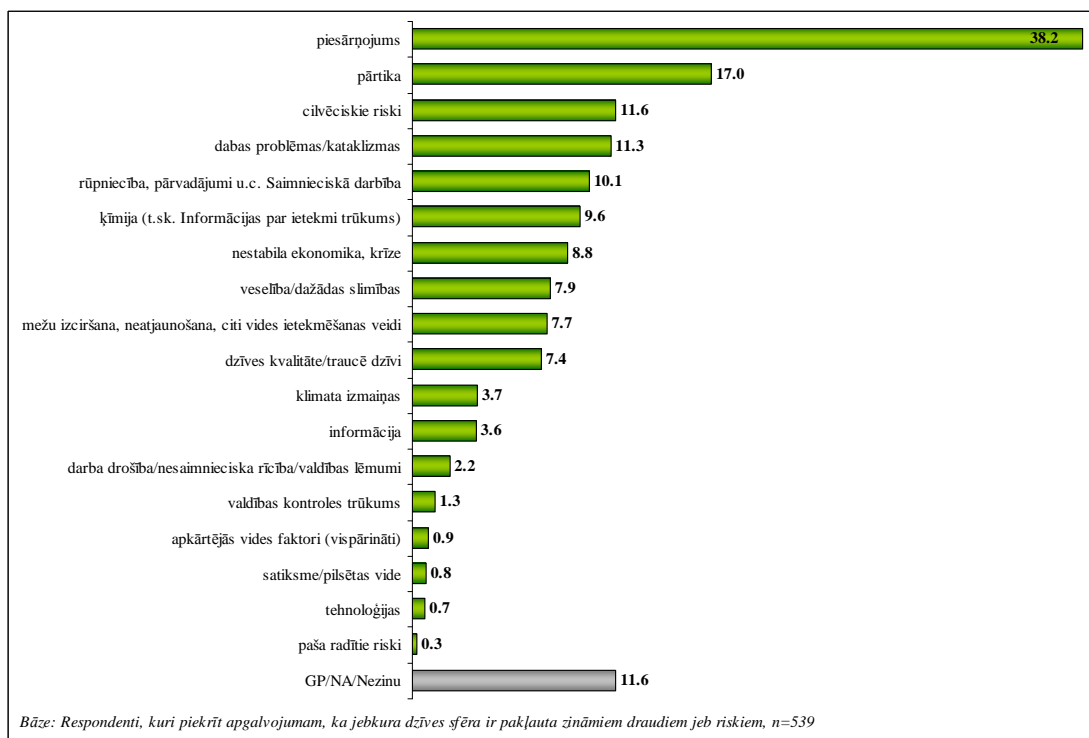

Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību

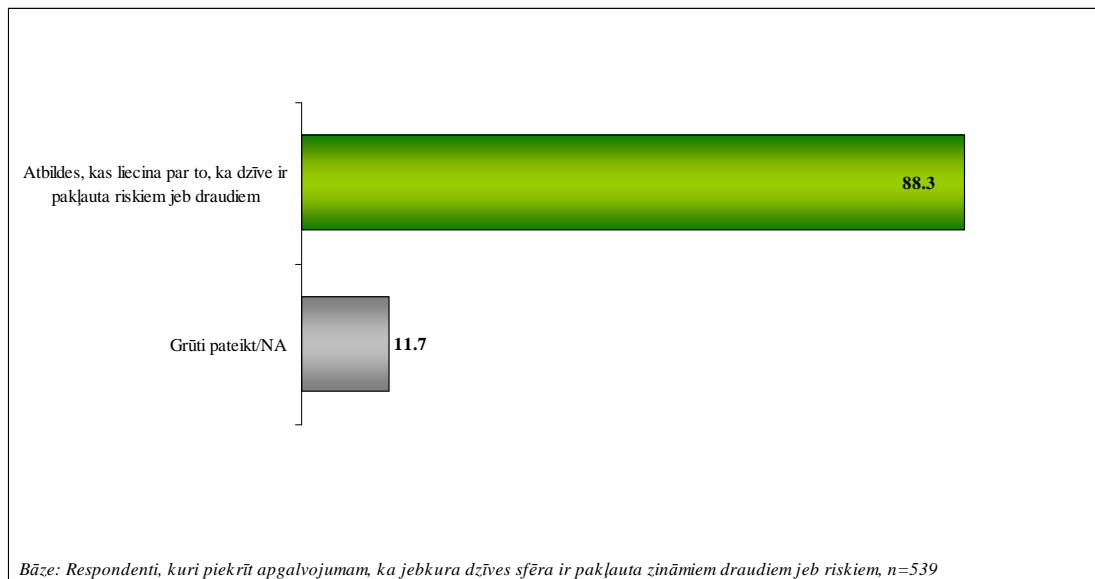
R.1. Vai piekrītat apgalvojumam, ka jebkura dzīves sfēra ir pakļauta zināmiem draudiem jeb riskiem?

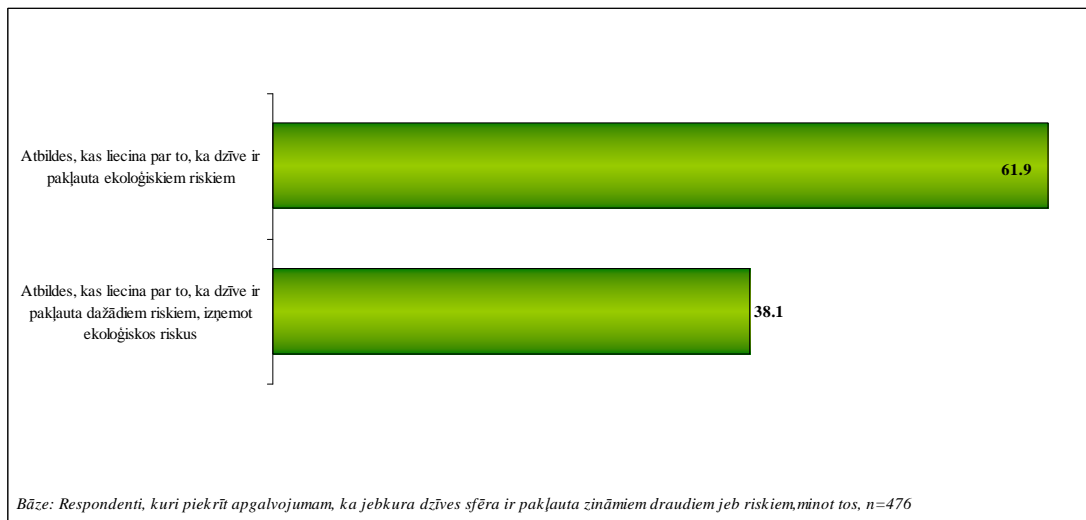
R.2. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve ir pakļauta riskiem jeb draudiem!

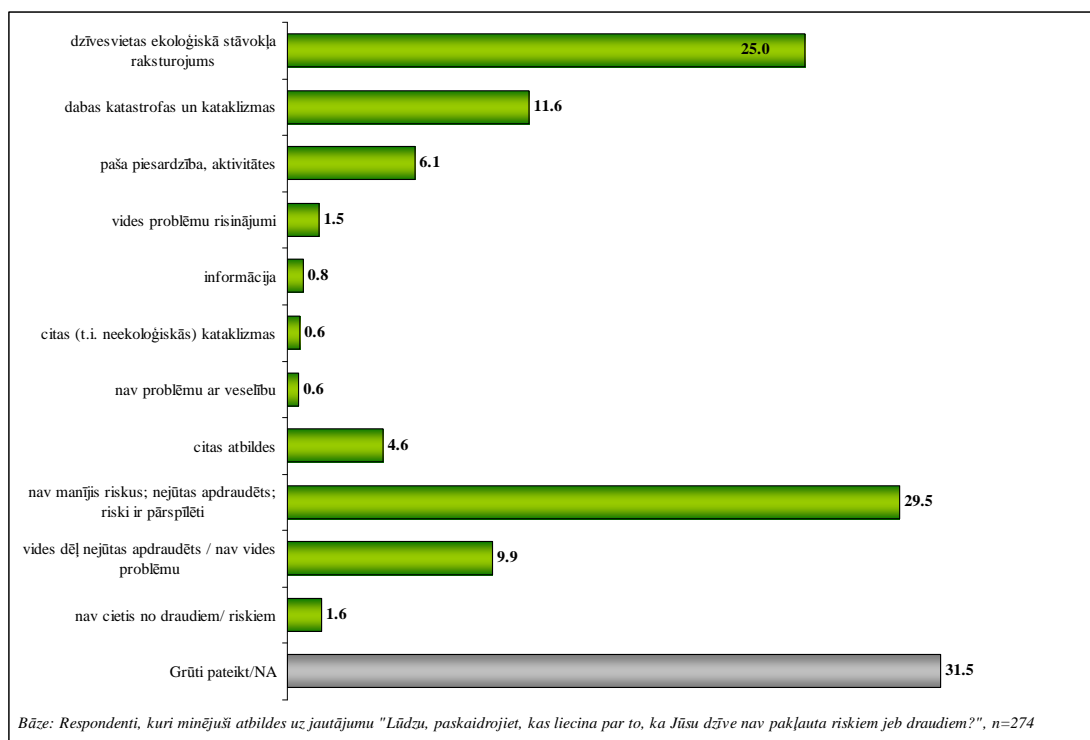
R.2.a. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve ir pakļauta riskiem jeb draudiem!

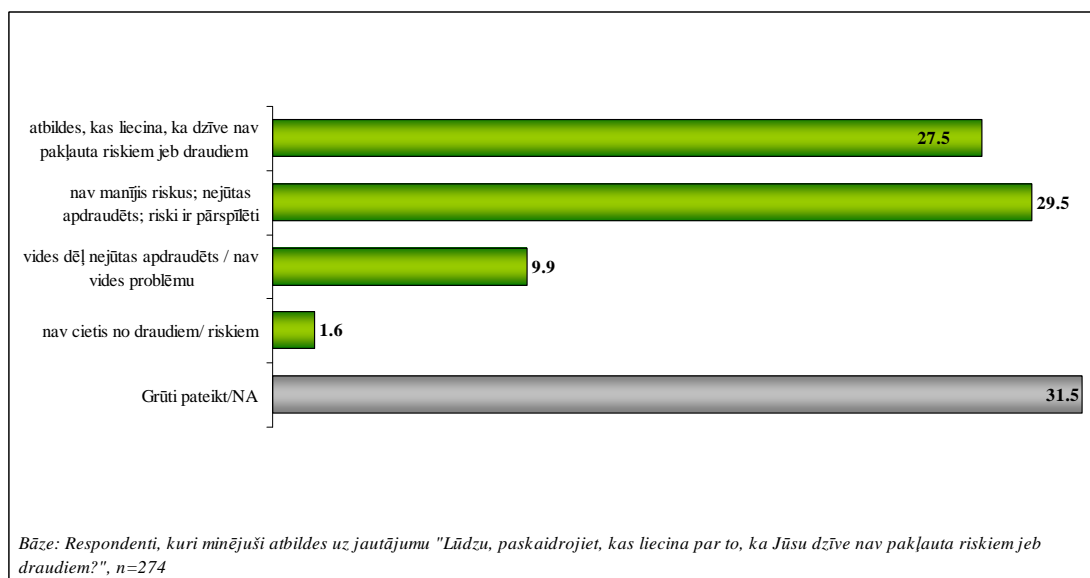
R.2.b. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve ir pakļauta riskiem jeb draudiem?

R.2.A. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve nav pakļauta riskiem jeb draudiem!

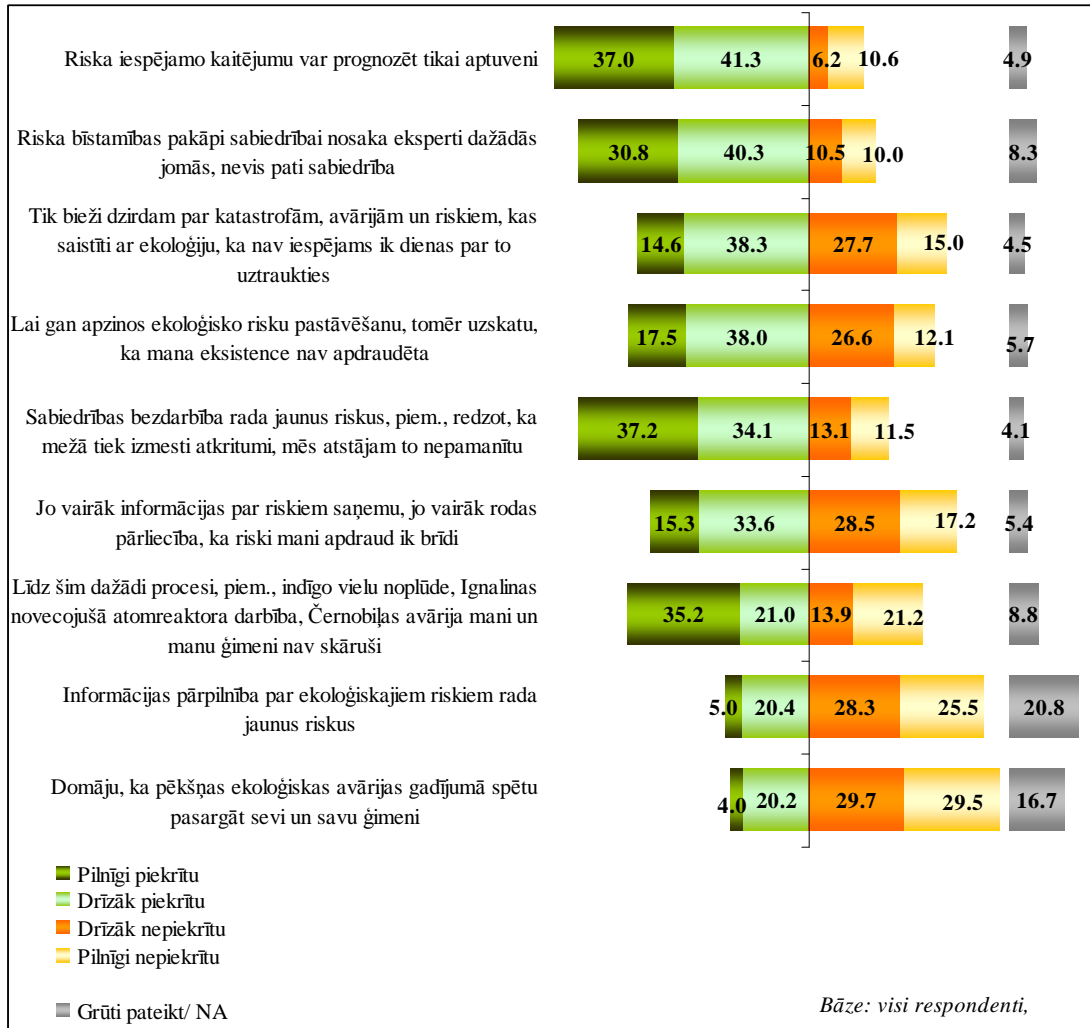

R.2.A.a. Lūdzu, paskaidrojiet, kas liecina par to, ka Jūsu dzīve nav pakļauta riskiem jeb draudiem!

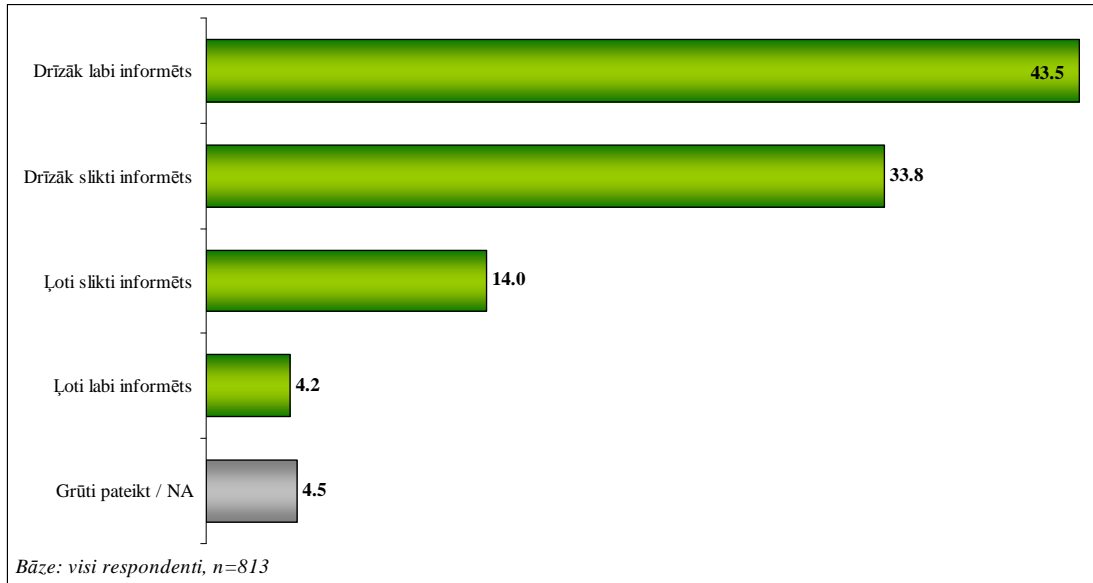

R.3. Lūdzu, novērtējiet sekojošos apgalvojumus:

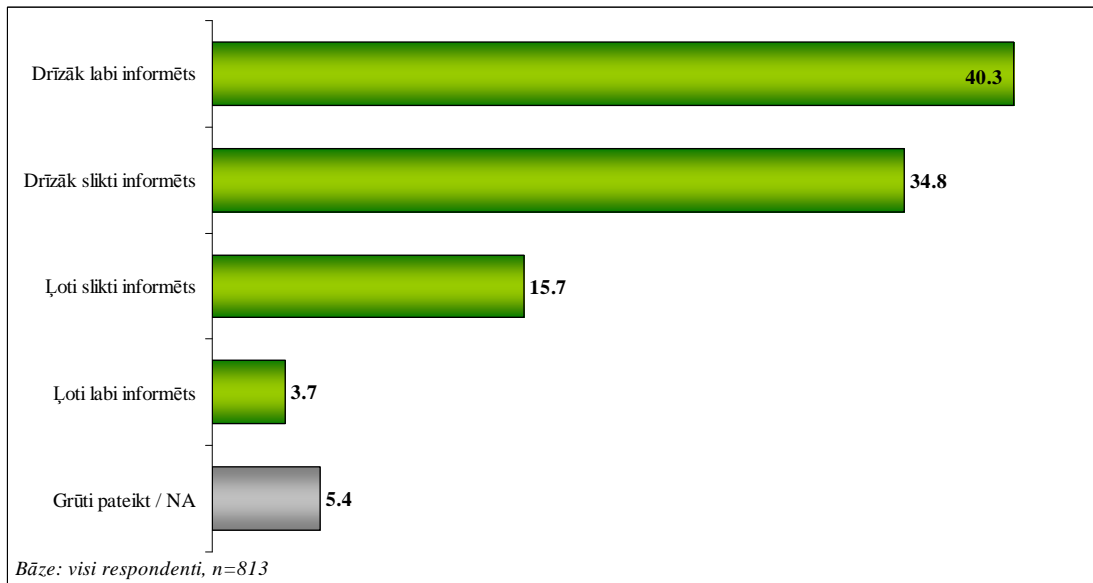

Informētība par ekoloģiskajiem riskiem

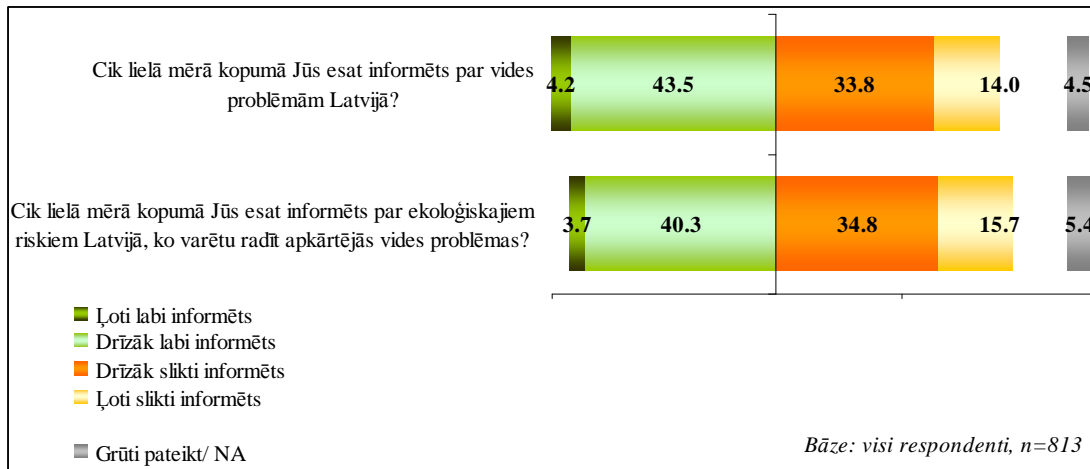
B.1. Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par vides problēmām Latvijā?

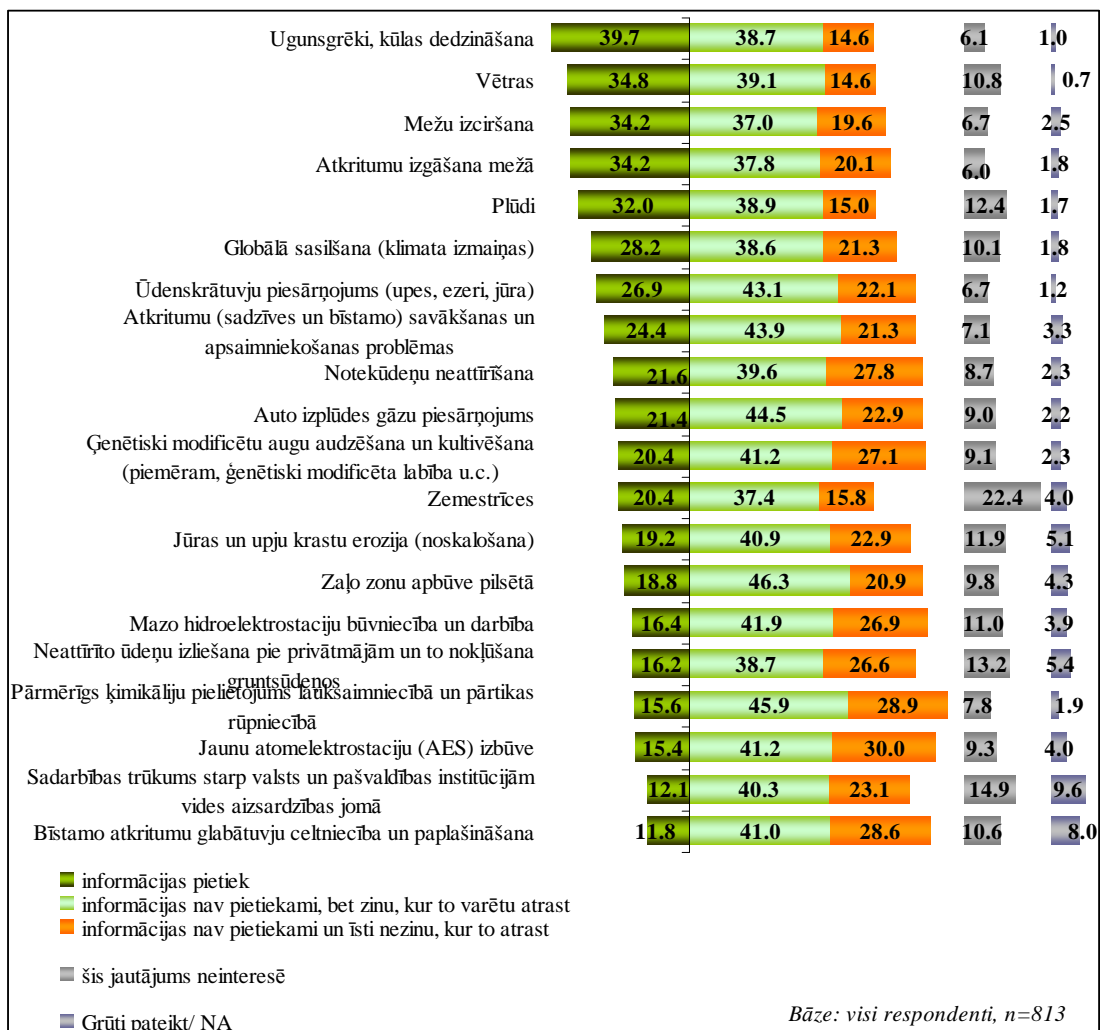
B.2. Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par ekoloģiskajiem riskiem Latvijā, ko varētu radīt apkārtējās vides problēmas?

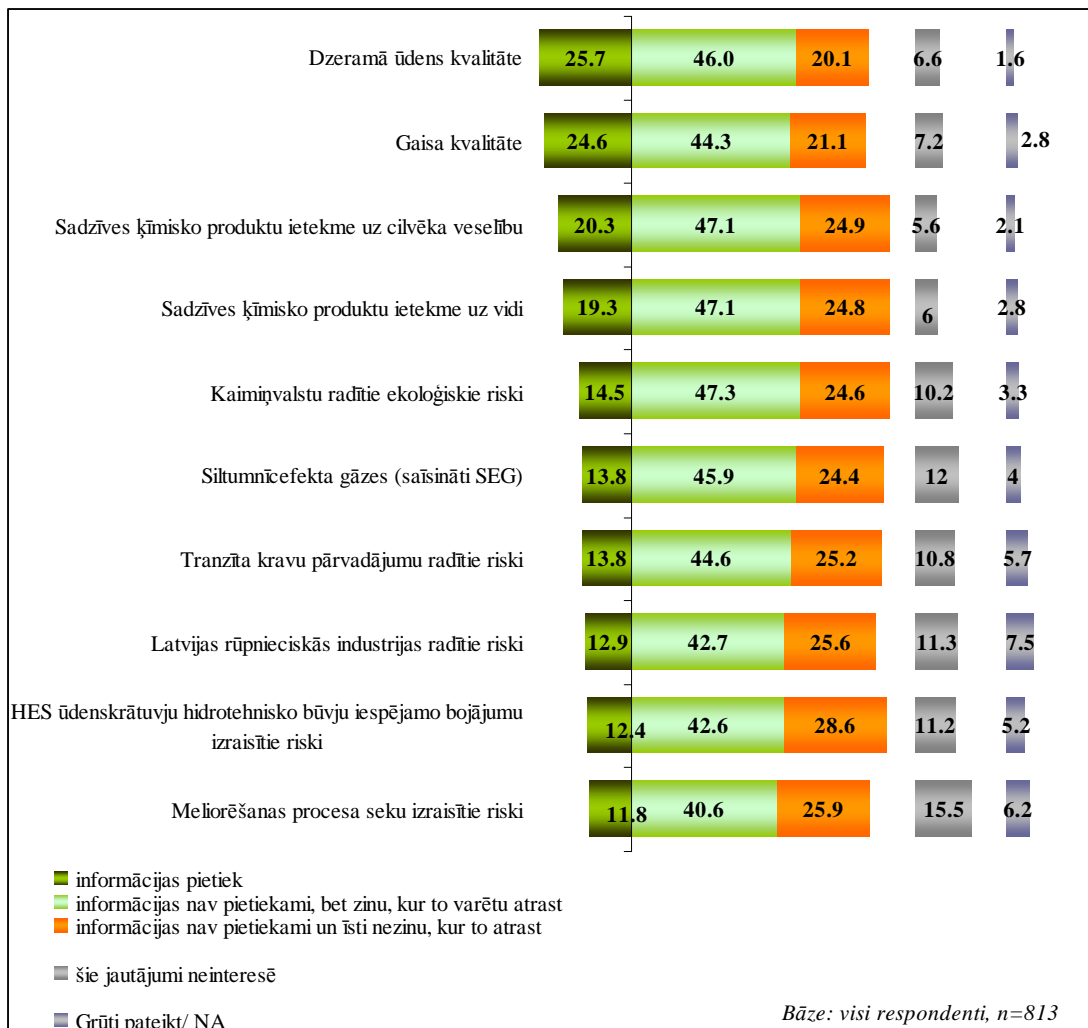
B.1./B.2. Iedzīvotāju informētības salīdzinājums par vides problēmām un ekoloģiskajiem riskiem:

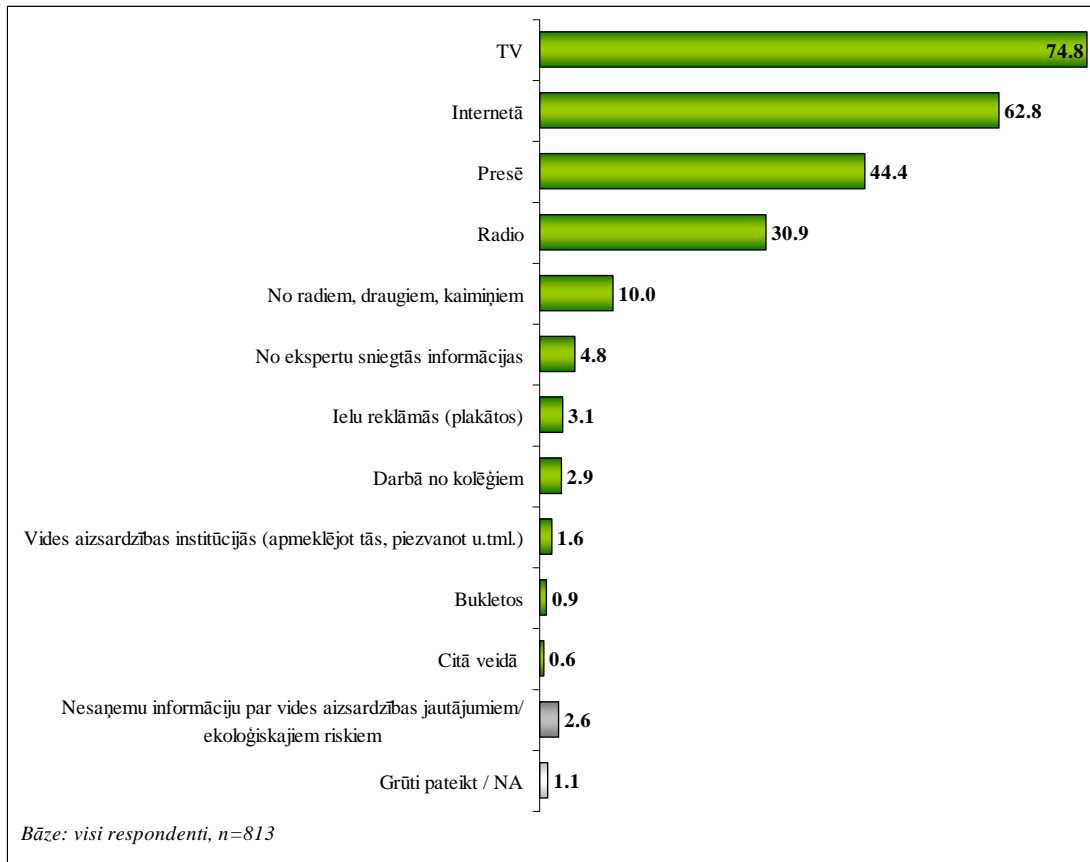
B.3. Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus Latvijai un tās iedzīvotājiem!

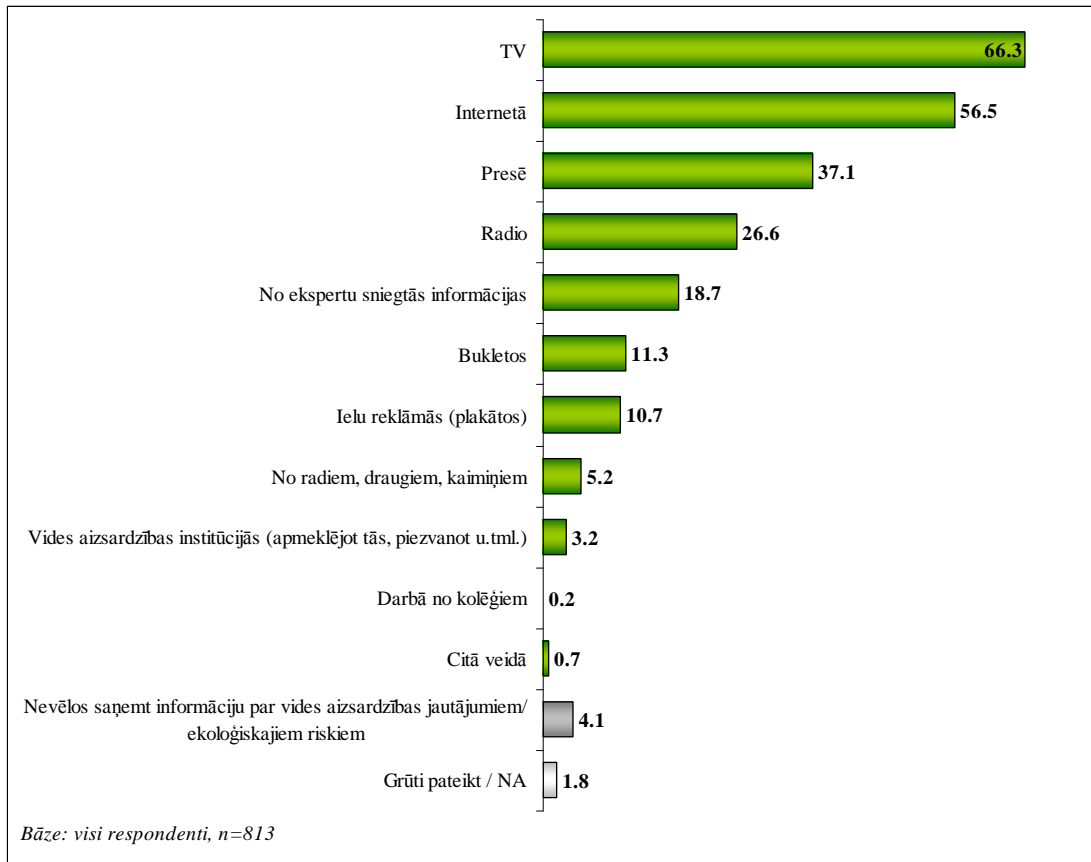
B.4. Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem!

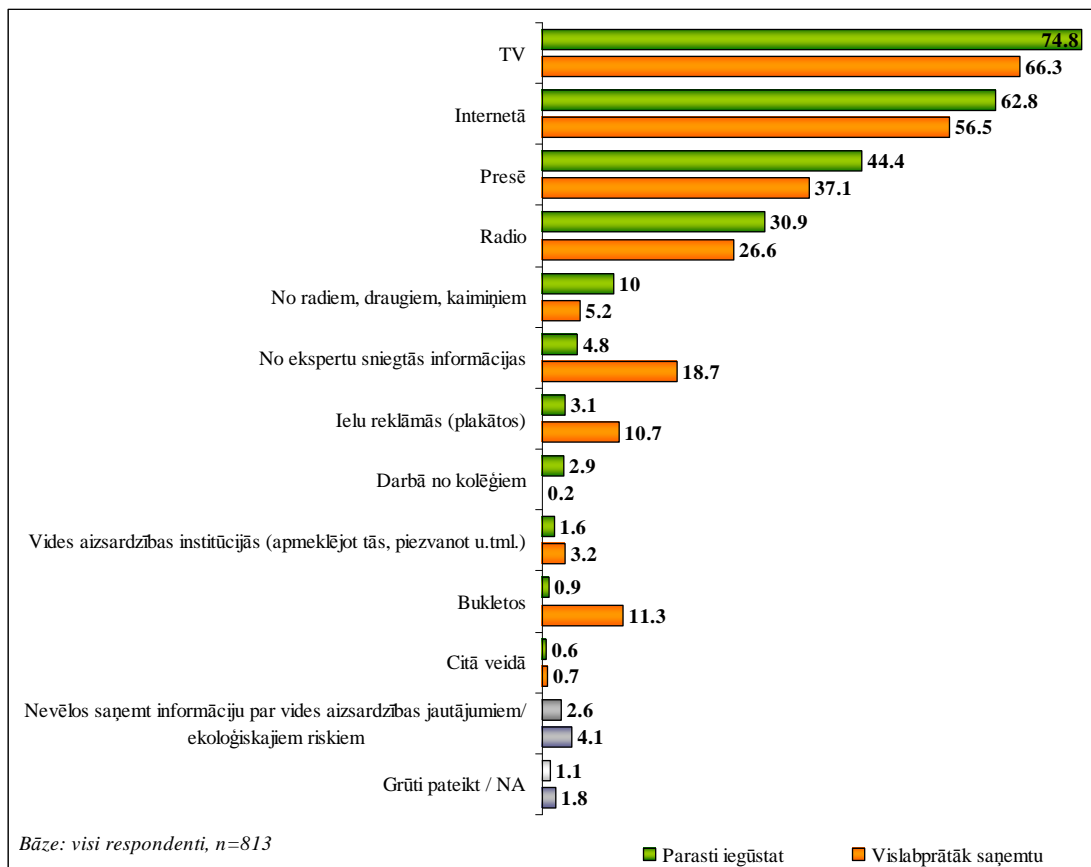
B.10. Kādā veidā Jūs parasti iegūstat Jūs interesējošo informāciju par ekoloģiskajiem riskiem? (ne vairāk kā 3 atbildes!)

B.11. Kādā veidā Jūs vislabprātāk saņemt Jūs interesējošo informāciju par ekoloģiskajiem riskiem? (ne vairāk kā 3 atbildes!)

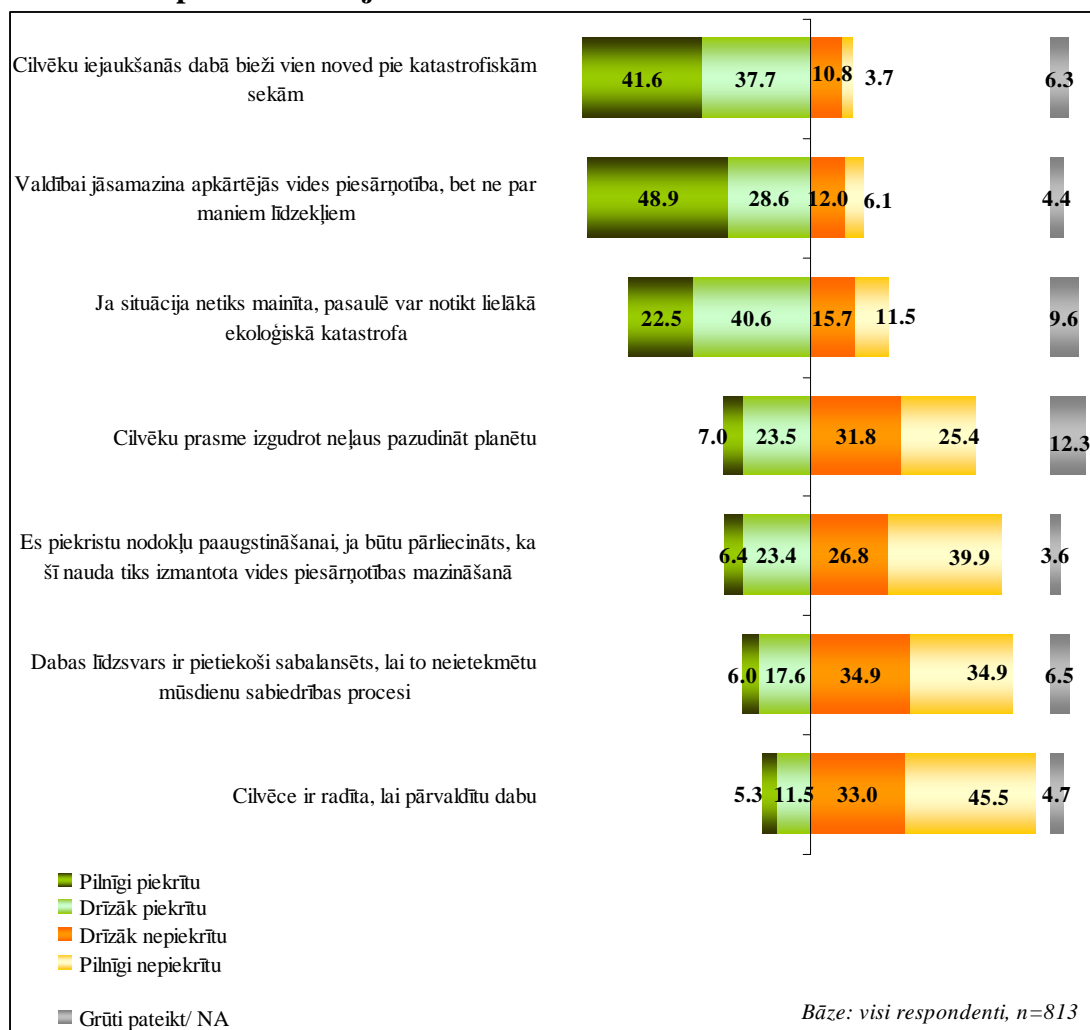

B.10./B.11. Esošo un vēlamo informācijas saņemšanas veidu par ekoloģiskajiem riskiem salīdzinājums

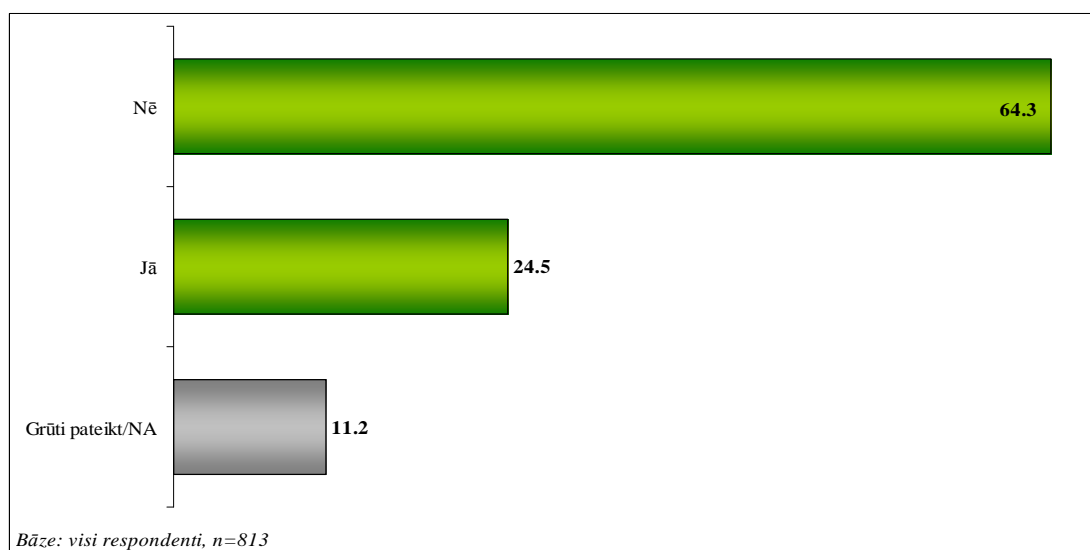

Iedzīvotāju gatavība ekoloģisko risku mazināšanā

C.1. Vai Jūs piekrītat sekojošiem izteikumiem:

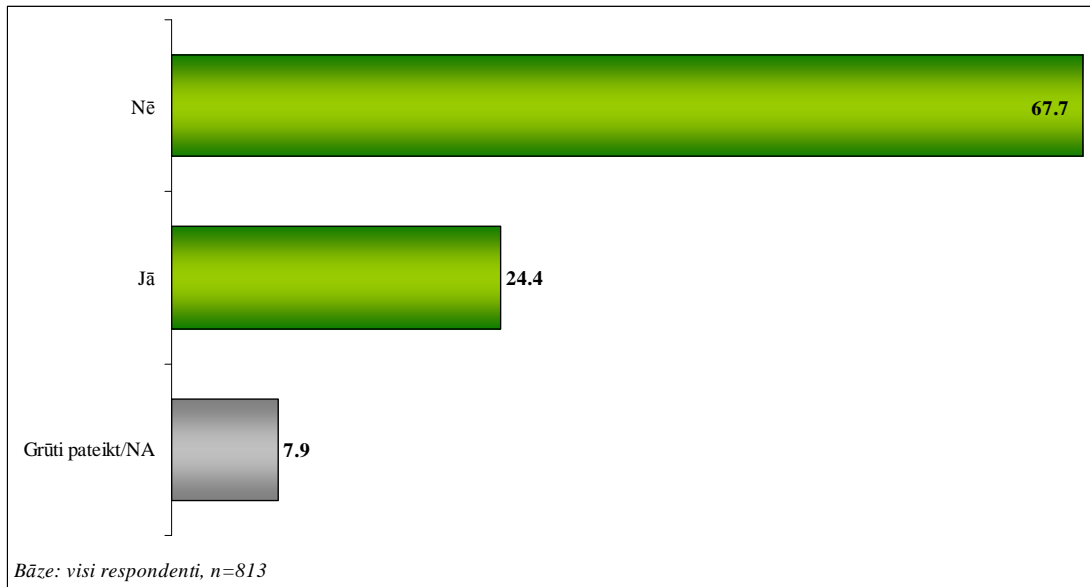

C.2. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas rūpnieciskās avārijas vai tās draudu gadījumos paaugstināta riska objektos (uzņēmumos)?

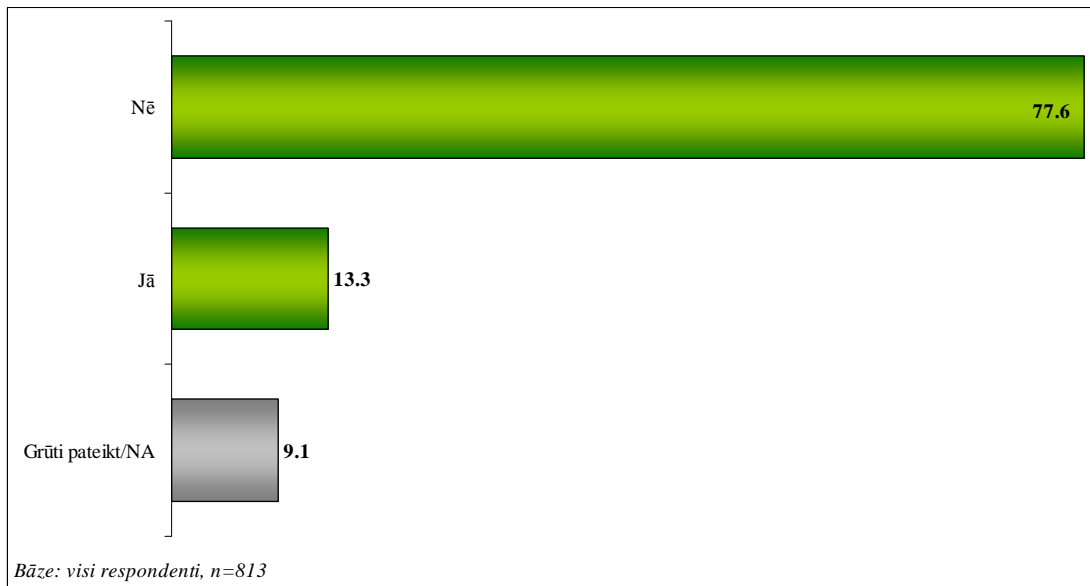

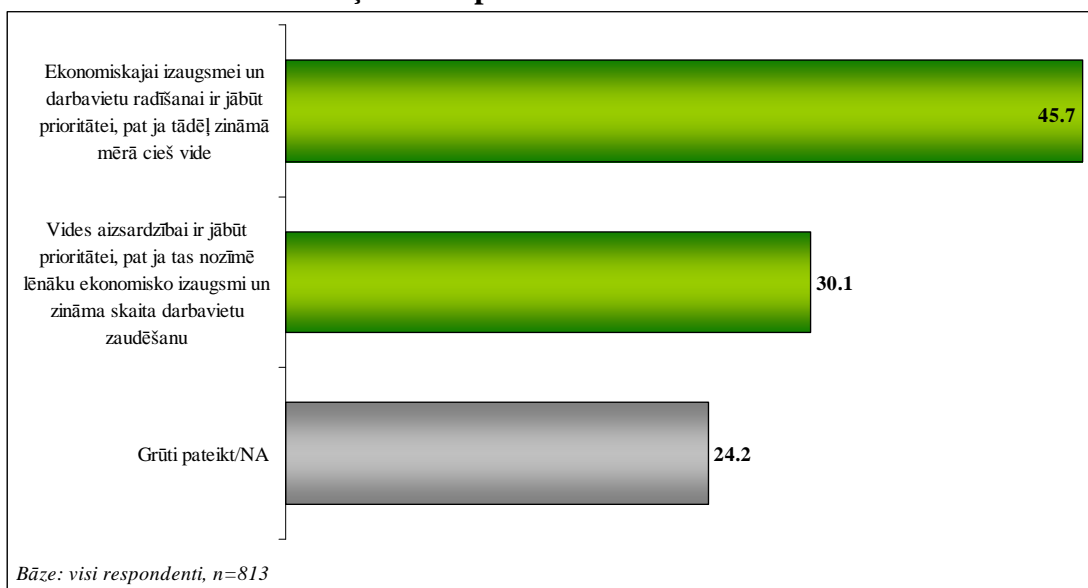
C.3. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas ķīmiski indīgu vielu noplūšanas gadījumos?

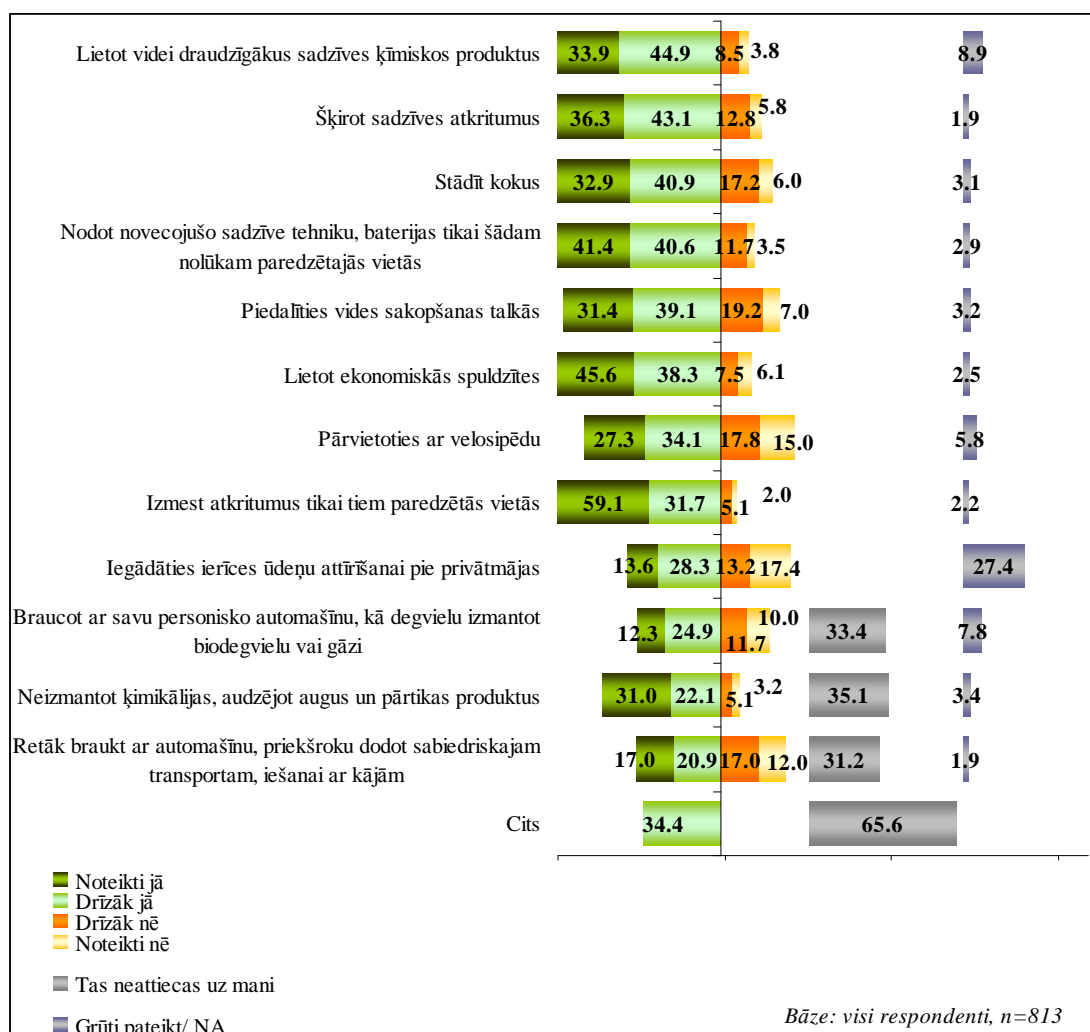
C.4. Vai Jūs zināt, kā Jums būtu jārikojas atomreaktora avārijas gadījumos?

C.5. Kuram no šiem viedokļiem Jūs piekrītat vairāk?

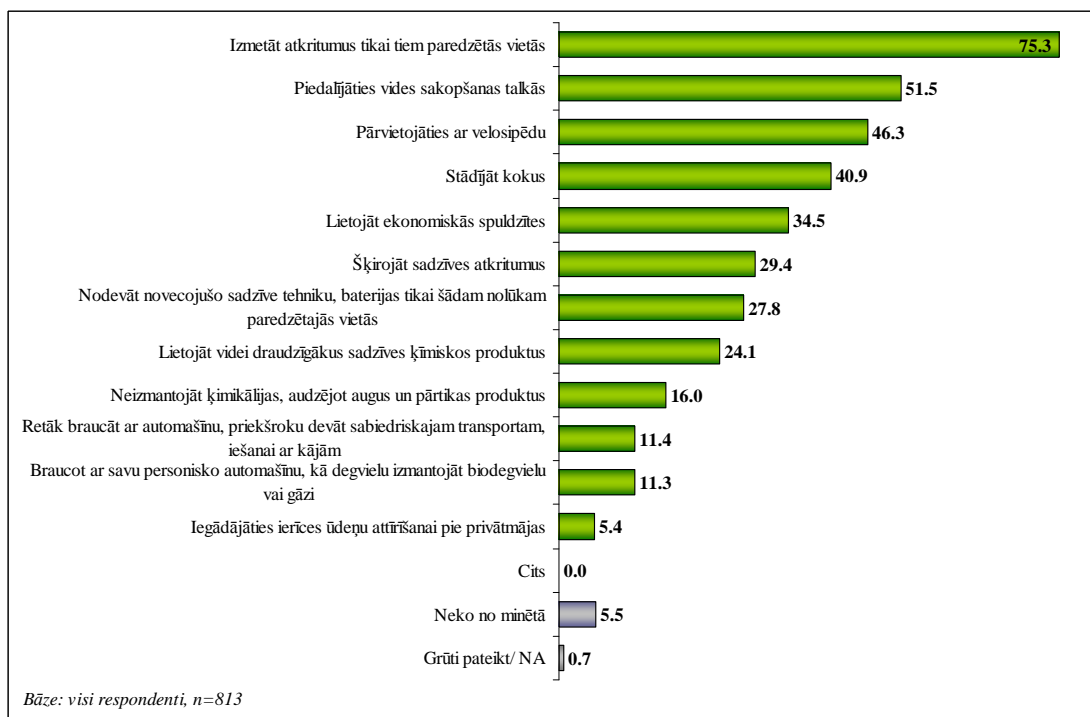
C.6. Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju!

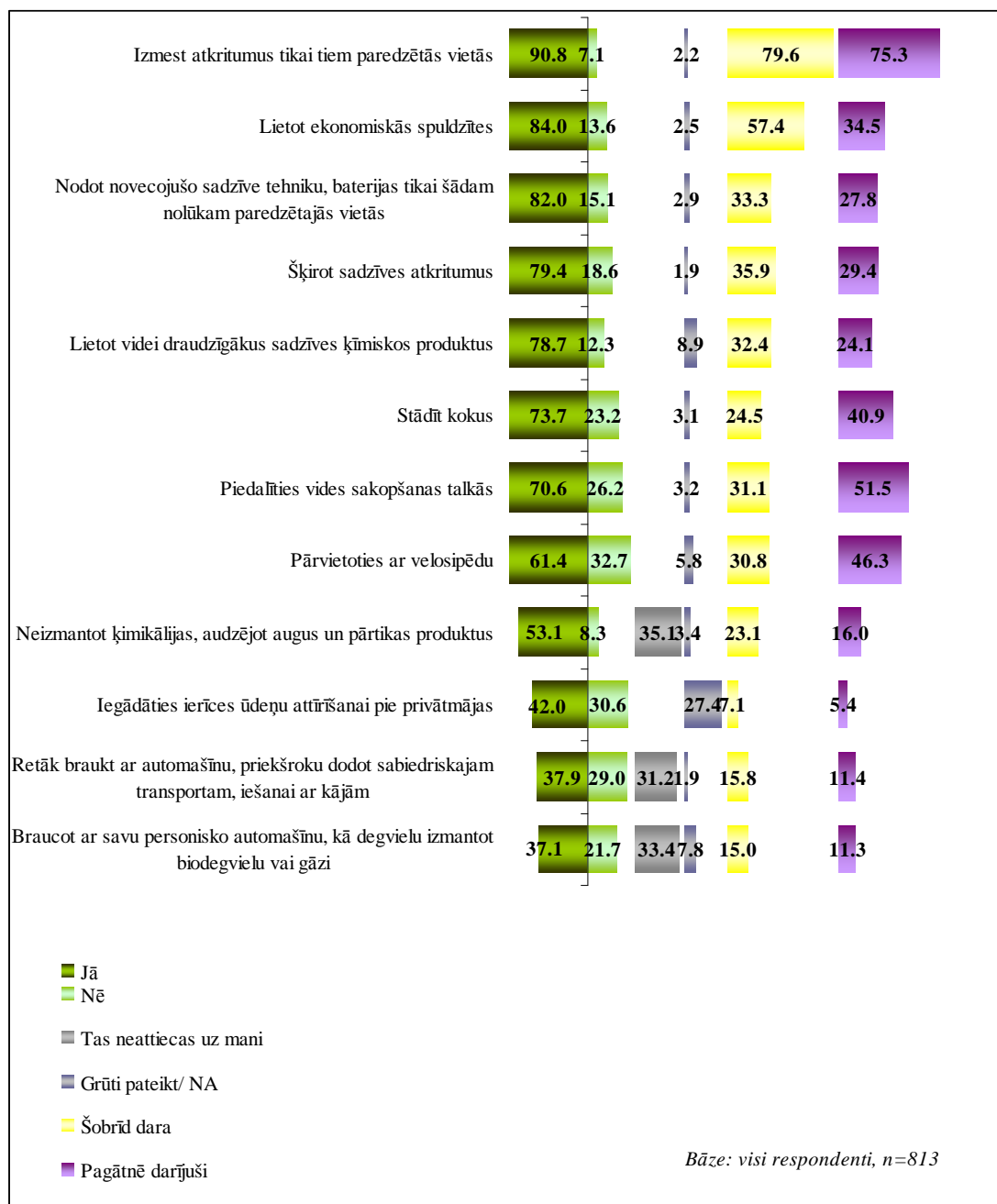
C.7. Vai šobrīd to darāt? Apvilkt tās atbildes, kuras atbilst šobrīd veiktajām aktivitātēm!

C.8. Vai pagātnē esat to kādreiz darījuši? Apvilkt tās atbildes, kuras atbilst šobrīd veiktajām aktivitātēm!

C.6./ C.7./ C.8. To vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu salīdzinājums, kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji

7. pielikums. Empīriskā pētījuma analītiskās tabulas

1. tabula

Iedzīvotāju vērtējums politiskajiem, sociālajiem un vides jautājumiem Latvijā

Lūdzu, novērtējiet, cik aktuālas mūsu valstī, Jūsprāt, ir nosauktās problēmas! 1 – pilnīgi neaktuāla (problēma), 2 – drīzāk neaktuāla, 3 – drīzāk aktuāla, 4 – ļoti aktuāla (problēma)			
	Uz jautājumu atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Ekonomiskā attīstība	802	3,73	,546
Ražošanas attīstība	807	3,72	,584
Nabadzība	800	3,48	,697
Infrastruktūras attīstība (ceļi, transports)	797	3,41	,696
Lauksaimniecības jautājumi	777	3,32	,730
Narkomānija un alkoholisms	795	3,26	,783
Izglītības un zinātnes problēmas	793	3,23	,721
Reģionālās attīstība	785	3,22	,805
Noziedzības apkarošana	792	3,19	,756
Starpvalstu attiecības	773	3,12	,813
Nacionālie jautājumi	793	3,05	,928
Apkārtējās vides problēmas	798	2,92	,798
Kultūras mantojuma saglabāšana	778	2,91	,855
Vardarbība un citas problēmas ģimenē	767	2,88	,876

Latvijas iedzīvotāju attieksme pret vides aizsardzību (%)

**Apkārtējās vides problēmas * Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību
(A.1.13*A.2.)**

Apkārtējās vides problēmas

		Pilnīgi neaktuāla problēma	Drīzāk neaktuāla problēma	Drīzāk aktuāla problēma	Ļoti aktuāla problēma	Kopā
Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību ...	Man ļoti rūp vides problēmas, es regulāri piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	0,0	1,5	4,8	3,0	9,4
	Man rūp vides problēmas, tomēr es reti piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	1,0	7,3	15,1	9,2	32,7
	Man rūp vides problēmas, tomēr es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	1,6	10,9	25,2	11,3	49,0
	Man nerūp vides problēmas, es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	0,9	3,4	1,5	0,6	6,5
	Man nerūp vides problēmas, turklāt šis jautājums absolūti neinteresē	0,4	1,5	0,5	0,1	2,5
	Kopā	3,9	24,7	47,1	24,3	100,0

n=790 atbildējušie

3. tabula

Latvijas iedzīvotāju vērtējums apkārtējās vides problēmām valstī

Apkārtējās vides problēmas *A.2. dihotomiskā sadalījums „rūp/nerūp” apkārtējās vides problēmas						
			Attieksme		Kopā	
			nerūp	rūp		
Apkārtējās vides problēmas	Pilnīgi neaktuāla problēma	% attieksme	12,9%	2,8%	3,7%	
		standartizēti atlikumi	4,3	-4,3		
	Drīzāk neaktuāla problēma	% attieksme	55,7%	21,6%	24,7%	
		standartizēti atlikumi	6,3	-6,3		
	Drīzāk aktuāla problēma	% attieksme	22,9%	49,7%	47,3%	
		standartizēti atlikumi	-4,3	4,3		
	Ļoti aktuāla problēma	% attieksme	8,6%	25,9%	24,4%	
		standartizēti atlikumi	-3,2	3,2		
				100%	100%	100%

n=787 atbildējušie

4. tabula

Latvijas iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības pienākumiem valstī, I

Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību?		
	skaits	%
Uzskatu, ka par vides aizsardzību galvenokārt jā rūpējas valdībai	103	12,7
Uzskatu, ka par vides aizsardzību jā rūpējas katram iedzīvotājam pašam	83	10,2
Uzskatu, ka par vides aizsardzību jā rūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem	597	73,4
Vide pati spēj sevi aizsargāt, par to nav jā rūpējas	21	2,5
Grūti pateikt / NA	10	1,2
kopā	813	100,0

Iedzīvotāju attieksmi pret apkārtējo vidi raksturojošie izteikumi

Vai Jūs piekrītat šādiem izteikumiem?			
1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 - pilnīgi nepiekrītu			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze
Valdībai jāsamazina apkārtējās vides piesārņotība, bet ne par maniem līdzekļiem	777	1,74	,908
Cilvēku iejaukšanās dabā bieži vien noved pie katastrofiskām sekām	762	1,75	,808
Ja situācija netiks mainīta, pasaulē var notikt lielākā ekoloģiskā katastrofa	735	2,18	,950
Cilvēku prasme izgudrot neļaus pazudināt planētu	713	2,86	,927
Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārlicināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā	784	3,04	,959
Dabas līdzsvars ir pietiekoši sabalansēts, lai to neietekmētu mūsdienu sabiedrības procesi	760	3,06	,904
Cilvēce ir radīta, lai pārvaldītu dabu	775	3,24	,873

Ekonomiskā aspekta loma vides aizsardzības jomā

Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārlicināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā * Kuram no šiem viedokļiem Jūs piekrītat vairāk? (C.1.2*C5)										
		Es piekristu nodokļu paaugstināšanai, ja būtu pārlicināts, ka šī nauda tiks izmantota vides piesārņotības mazināšanā								kopā
		Pilnīgi piekrītu		Drīzāk piekrītu		Drīzāk nepiekrītu		Pilnīgi nepiekrītu		
		%	Standartizētie atlikumi	%	Standartizētie atlikumi	%	Standartizētie atlikumi	%	Standartizētie atlikumi	
Kuram no šiem viedokļiem Jūs piekrītat vairāk?	Vides aizsardzībai ir jābūt prioritātei, pat ja tas nozīmē lēnāku ekonomisko izaugsmi un zināma skaita darbavietu zaudēšanu	9,9	2,2	31,0	1,4	26,0	-0,8	33,1	-1,7	100,0
	Ekonomiskajai izaugsmei un darbavietu radīšanai ir jābūt prioritātei, pat ja tādēļ zināmā mērā cieš vide	5,3	-2,2	25,8	-1,4	28,9	0,8	40,0	1,7	100,0
kopā		7,1		27,9		27,7		37,2		100,0

Latvijas iedzīvotāju viedoklis par vides aizsardzības pienākumiem valstī II

Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību? * Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību. (A.3.*A.2.)			Raksturojiet savu attieksmi pret vides aizsardzību ...					kopā
Uzskatu, ka par vides aizsardzību			Man ļoti rūp vides problēmas, es regulāri piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	Man rūp vides problēmas, tomēr es reti piedalos vides aizsardzības aktivitātēs	Man rūp vides problēmas, tomēr es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	Man nerūp vides problēmas, es nepiedalos vides aizsardzības aktivitātēs	Man nerūp vides problēmas, turklāt šis jautājums absolūti neinteresē	
Kam, Jūsaprāt, būtu jāuzņemas rūpes par vides aizsardzību?	Galvenokārt jā rūpējas valdībai		1,4%	5,4%	14,1%	46,8%	50,0%	13,0%
		Stand. atl.	-3,1	-4,4	,9	7,1	5,2	
	Jārūpējas katram iedzīvotājam pašam		15,1%	16,5%	6,6%	2,1%	0,0%	10,2%
		Stand. atl.	1,4	4,1	-3,3	-1,9	-1,6	
	Jārūpējas gan valdībai, gan iedzīvotājiem		83,6%	78,1%	78,3%	31,9%	13,6%	74,1%
		Stand. atl.	1,9	1,8	2,6	-6,8	-6,6	
	Vide pati spēj sevi aizsargāt, par to nav jā rūpējas		0,0%	0,0%	1,0%	19,1%	36,4%	2,6%
		Stand. atl.	-1,5	-3,2	-2,8	7,3	10,0	
	Kopā		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

n=793 atbildējušie

**Latvijas iedzīvotāju vērtējums tautsaimniecības procesiem no ekoloģisko risku
rašanās aspekta I**

Domājot par situāciju kopumā, Jūsaprāt, cik lielu ekoloģisko risku turpmāk minētie procesi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem?			
1 – ļoti liels risks, 2 – drīzāk liels risks, 3 – drīzāk mazs risks, 4 - ļoti mazs risks, 5 – vispār nerada risku			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze
Atkritumu izgāšana mežā	802	1,70	0,793
Nekontrolēts ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	761	1,76	0,857
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	788	1,80	0,832
Mežu izciršana	784	1,87	0,907
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	699	1,93	1,004
Notekūdeņu neattīrīšana	754	2,00	0,932
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	781	2,01	0,894
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	702	2,02	0,956
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	783	2,03	0,892
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	698	2,04	1,063
Zaļo zonu apbūve pilsētā	762	2,15	0,889
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	802	2,18	0,996
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	749	2,24	1,073
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	692	2,35	1,211
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	681	2,41	1,072
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	719	2,43	1,064
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	660	2,53	1,090

**Latvijas iedzīvotāju vērtējums tautsaimniecības procesiem no ekoloģisko risku
rašanās aspekta, II**

Respondenti, kuri, domājot par situāciju kopumā, uzskata, ka minētie procesi rada Latvijai un tās iedzīvotājiem ļoti lielu ekoloģisko risku			
Atbilžu alternatīvu minēšanas skaits	Skaits	%	Uzkrātie %
0	17	2,1	2,1
1	4	0,5	2,7
2	14	1,7	4,4
3	13	1,5	5,9
4	14	1,7	7,6
5	14	1,7	9,4
6	18	2,2	11,5
7	34	4,2	15,8
8	36	4,4	20,2
9	50	6,2	26,3
10	45	5,5	31,9
11	57	7,1	38,9
12	62	7,7	46,6
13	46	5,6	52,2
14	72	8,8	61,1
15	68	8,4	69,4
16	68	8,4	77,8
17	57	7,0	84,8
18	44	5,4	90,2
19	34	4,2	94,3
20	46	5,7	100,0
Kopā	813	100	

Ekoloģisko risku nodarīto kaitējumu vērtējums, I

Domājot par situāciju kopumā, Jūsprāt, cik lielu kaitējumu turpmāk minētie ekoloģiskie riski rada Latvijai un tās iedzīvotājiem? 1 – rada ļoti lielu kaitējumu, 2 – rada drīzāk lielu kaitējumu, 3 – rada drīzāk mazu kaitējumu, 4 - rada ļoti mazu kaitējumu, 5- - vispār nerada kaitējumu			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	759	1,76	,752
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	764	1,79	,745
HES iespējamo bojājumu riski	690	2,22	,911
Dzeramā ūdens kvalitāte	793	2,24	,997
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	716	2,33	,938
Gaisa kvalitāte	792	2,36	1,039
Siltumnīcefekta gāzes (SEG)	663	2,47	1,094
Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	754	2,50	1,003
Plūdi	792	2,69	1,163
Vētras	797	2,76	1,210
Latvijas rūpnieciskās ražošanas radītie riski	738	2,81	1,115
Meliorācijas sekas	668	2,83	1,219
Zemestrīces	780	3,76	1,345

Ekoloģisko risku nodarīto kaitējumu vērtējums, II

Respondenti, kuri, domājot par situāciju kopumā, uzskata, ka minētie ekoloģiskie riski rada ļoti lielu kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem			
Atbilžu alternatīvu minēšanas skaits	Skaitis	%	Uzkrātie %
0	50	6,1	6,1
1	16	2,0	8,1
2	57	7,0	15,2
3	69	8,5	23,7
4	93	11,4	35,1
5	102	12,5	47,7
6	90	11,1	58,7
7	71	8,8	67,5
8	67	8,2	75,7
9	73	9,0	84,6
10	125	15,4	100,0
Kopā	813	100,0	

12. tabula

Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību raksturojošajām pazīmēm

Apgalvojumu novērtēšana

1 – pilnīgi piekrītu, 2 – drīzāk piekrītu, 3 – drīzāk nepiekrītu, 4 – pilnīgi nepiekrītu

	Atbildē jušo skaits	Vidējais aritmētiskais
Riska iespējamo kaitējumu var prognozēt tikai aptuveni	773	1,90
Sabiedrības bezdarbība rada jaunus riskus, piem., redzot, ka mežā tiek izmesti atkritumi, mēs atstājam to nepamanītu	780	1,99
Riska bīstamības pakāpi sabiedrībai nosaka eksperti dažādās jomās, nevis pati sabiedrība	745	2,00
Līdz šim dažādi procesi, piem., indīgo vielu noplūde, Ignalinas novecojušā atomreaktora darbība, Černobiļas avārija mani un manu ģimeni nav skāruši	742	2,23
Lai gan apzinos ekoloģisko risku pastāvēšanu, tomēr uzskatu, ka mana eksistence nav apdraudēta	767	2,35
Tik bieži dzirdam par katastrofām, avārijām un riskiem, kas saistīti ar ekoloģiju, ka nav iespējams ik dienas par to uztraukties	777	2,45
Jo vairāk informācijas par riskiem saņem, jo vairāk rodas pārlicēība, ka riski mani apdraud ik brīdi	769	2,50
Informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus	644	2,94
Domāju, ka pēkšņas ekoloģiskas avārijas gadījumā spētu pasargāt sevi un savu ģimeni	677	3,01

**Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada
ekoloģiskos riskus**

Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus Latvijai un tās iedzīvotājiem!			
1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	755	1,73	,715
Vētras	720	1,77	,712
Plūdi	699	1,80	,713
Mežu izciršana	739	1,84	,753
Atkritumu izgāšana mežā	749	1,85	,753
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	716	1,92	,746
Zemestrīces	598	1,94	,699
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	749	1,95	,728
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	729	1,97	,714
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	722	2,02	,706
Zaļo zonu apbūve pilsētā	699	2,02	,679
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	675	2,04	,712
Notekūdeņu neattīrīšana	724	2,07	,742
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	720	2,08	,728
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	692	2,12	,703
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	662	2,13	,714
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	613	2,15	,667
Pārmērīgs ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	734	2,15	,686
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	704	2,17	,705
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	662	2,21	,674

Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu

Latvijai

<p>Lūdzu, novērtējiet, vai Jums ir pietiekami informācijas par turpmāk minētajiem ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijai un tās iedzīvotājiem!</p> <p>1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zinu, kur to varētu atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezinu, kur to atrast</p>			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standartnovirze
Dzeramā ūdens kvalitāte	746	1,94	,704
Gaisa kvalitāte	732	1,96	,712
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz cilvēka veselību	750	2,05	,698
Sadzīves ķīmisko produktu ietekme uz vidi	742	2,06	,693
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	703	2,12	,663
Siltumnīcefekta gāzes (SEG)	683	2,13	,663
Tranzīta kravu pārvadājumu radītie riski	679	2,14	,670
Latvijas rūpnieciskās industrijas radītie riski	660	2,16	,671
Meliorācijas procesa seku izraisītie riski	637	2,18	,671
HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītie riski	680	2,19	,673

Latvijas iedzīvotāju informētība par tautsaimniecības procesiem, kas rada ekoloģiskos riskus, un ekoloģiskajiem riskiem, kas rada kaitējumu Latvijā

Atbildējošo skaits: savilkta skala - 1 – informācijas pietiek, 2 – informācijas nav pietiekami, bet zina, kur to atrast, 3 – informācijas nav pietiekami un īsti nezina, kur to atrast				
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze	Neinteresē šis jautājums
Mežu izciršana	739	1,84	,753	7%
Atkritumu izgāšana mežā	749	1,85	,753	6%
Mazo hidroelektrostaciju būvniecība un darbība	692	2,12	,703	11%
Notekūdeņu neattīrīšana	724	2,07	,742	9%
Zaļo zonu apbūve pilsētā	699	2,02	,679	10%
Auto izplūdes gāzu piesārņojums	722	2,02	,706	9%
Atkritumu (sadzīves un bīstamo) savākšanas un apsaimniekošanas problēmas	729	1,97	,714	7%
Ūdenskrātuvju piesārņojums (upes, ezeri, jūra)	749	1,95	,728	10%
Globālā sasilšana (klimata izmaiņas)	716	1,92	,746	7%
Ģenētiski modificētu augu audzēšana un kultivēšana (piemēram, ģenētiski modificēta labība u. c.)	720	2,08	,728	9%
Pārmērīgs ķīmikāliju pielietojums lauksaimniecībā un pārtikas rūpniecībā	734	2,15	,686	8%
Neattīrīto ūdeņu izliešana pie privātmājām un to nokļūšana gruntsūdeņos	662	2,13	,714	13%
Bīstamo atkritumu glabātuvju celtniecība un paplašināšana	662	2,21	,674	11%
Jaunu atomelektrostaciju (AES) izbūve	704	2,17	,705	9%
Sadarbības trūkums starp valsts un pašvaldības institūcijām vides aizsardzības jomā	613	2,15	,667	15%
Plūdi	699	1,80	,713	12%
Zemestrīces	598	1,94	,699	22%
Vētras	720	1,77	,712	11%
Ugunsgrēki, kūlas dedzināšana	755	1,73	,715	6%
Jūras un upju krastu erozija (noskalošana)	675	2,04	,712	12%
Kaimiņvalstu radītie ekoloģiskie riski	703	2,12	,663	10%
Siltumnīcefekta gāzes (saīsināti SEG)	683	2,13	,663	12%
Meliorācijas procesa seku izraisītie riski	637	2,18	,671	16%
HES ūdenskrātuvju hidrotehnisko būvju iespējamo bojājumu izraisītie riski	680	2,19	,673	11%

Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem

			Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par ekoloģiskajiem riskiem Latvijā, ko varētu radīt apkārtējās vides problēmas?				Kopā
			Ļoti labi informēts	Drīzāk labi informēts	Drīzāk slikti informēts	Ļoti slikti informēts	
Informācijas pārpilnība par ekoloģiskajiem riskiem rada jaunus riskus	Pilnīgi piekrītu	%	13,3%	5,0%	5,9%	9,3%	6,3%
		standartizētie atlikumi	1,6	-1,2	-,3	1,2	
	Drīzāk piekrītu	%	13,3%	32,0%	23,0%	19,8%	26,2%
		standartizētie atlikumi	-1,6	3,0	-1,4	-1,5	
	Drīzāk nepiekrītu	%	26,7%	36,7%	42,8%	14,0%	35,2%
		standartizētie atlikumi	-1,0	,7	3,0	-4,4	
	Pilnīgi nepiekrītu	%	46,7%	26,3%	28,4%	57,0%	32,3%
		standartizētie atlikumi	1,7	-2,9	-1,6	5,3	
Kopā		%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

n=619 atbildējušo

Iedzīvotāju aktivitāte ekoloģisko risku mazināšanā

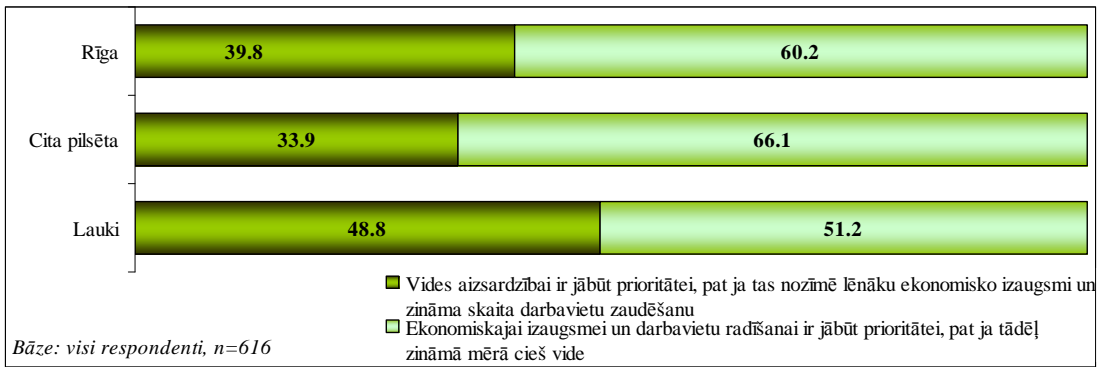
Lūdzu, norādiet, vai Jūs būtu ar mieru iesaistīties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju! 1 – noteikti būtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 2 – drīzāk būtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 3 – drīzāki nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs, 4 – noteikti nebūtu gatavs iesaistīties piedāvātajās aktivitātēs			
	Atbildējušo skaits	Vidējais aritmētiskais	Standart novirze
Izmest atkritumus tikai tiem paredzētās vietās	795	1,49	,691
Neizmantot ķīmikālijas, audzējot augus un pārtikas produktus	499	1,68	,833
Lietot ekonomiskās spuldzītes	793	1,73	,851
Nodot novecojušo sadzīve tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās	789	1,77	,796
Lietot videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus	740	1,81	,772
Šķirot sadzīves atkritumus	797	1,88	,851
Stādīt kokus	788	1,96	,875
Piedalīties vides sakopšanas talkās	787	2,02	,902
Pārvietoties ar velosipēdu	766	2,22	1,034
Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantot biodegvielu vai gāzi	478	2,33	,989
Retāk braukt ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām	544	2,36	1,048
Iegādāties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas	590	2,47	1,052

**To vides aizsardzības tagadnes, pagātnes un nākotnes aktivitāšu raksturojums,
kurās iesaistās Latvijas iedzīvotāji**

Vai šobrīd iesaistāties šādās aktivitātēs, lai uzlabotu vides situāciju?/ Vai pagātnē esat to kādreiz darījuši?			
	C.7. jautājums	C.8. jautājums	C.7.- C.8.= starpība, %
Retāk braucat ar automašīnu, priekšroku dodot sabiedriskajam transportam, iešanai ar kājām	16%	11%	4%
Braucot ar savu personisko automašīnu, kā degvielu izmantojat biodegvielu vai gāzi	15%	11%	4%
Pārvietojaties ar velosipēdu	31%	46%	-15%
Šķirojat sadzīves atkritumus	36%	29%	6%
Lietojat ekonomiskās spuldzītes	57%	35%	23%
Lietojat videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus	32%	24%	8%
Piedalāties vides sakopšanas talkās	31%	51%	-20%
Stādāt kokus	24%	41%	-16%
Nododat novecojušo sadzīve tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās	33%	28%	6%
Neizmantojat ķīmikālijas, audzējot augus un pārtikas produktus	23%	16%	7%
Iegādājaties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas	7%	5%	2%
Izmetat atkritumus tikai tiem paredzētās vietās	80%	75%	4%
Neko no minētā	5%	6%	-1%
Grūti pateikt/ NA	0%	1%	

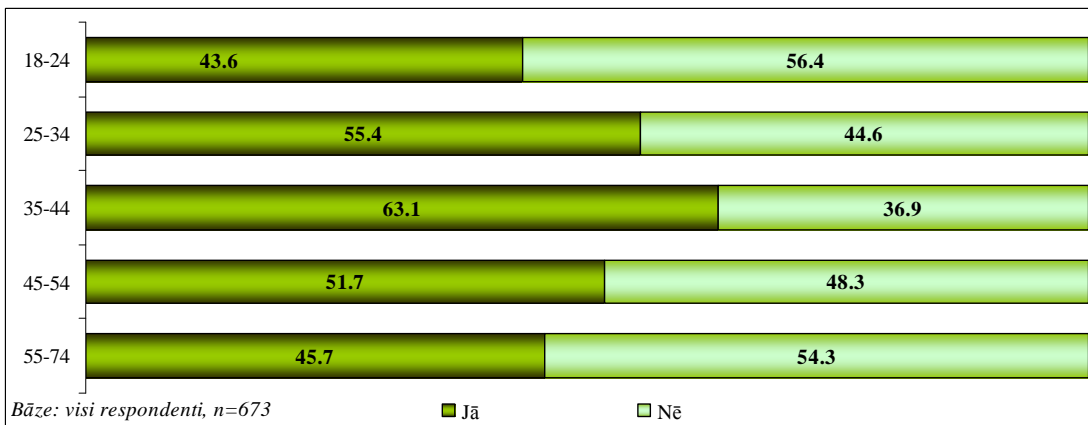
C.5. *D.12.1.

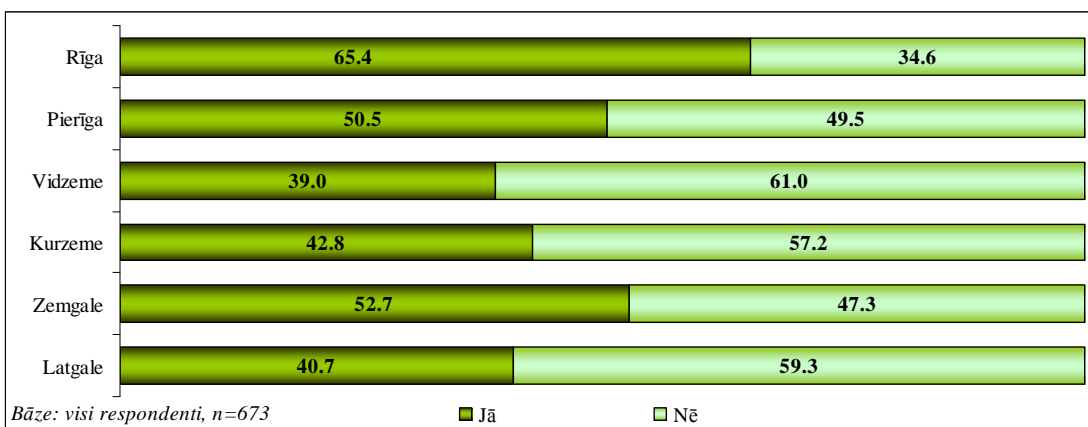
3.3. Ekoloģisko risku identificēšana un novērtējums

Vai Jūsu dzīve ir pakļauta ekoloģiskiem riskiem?

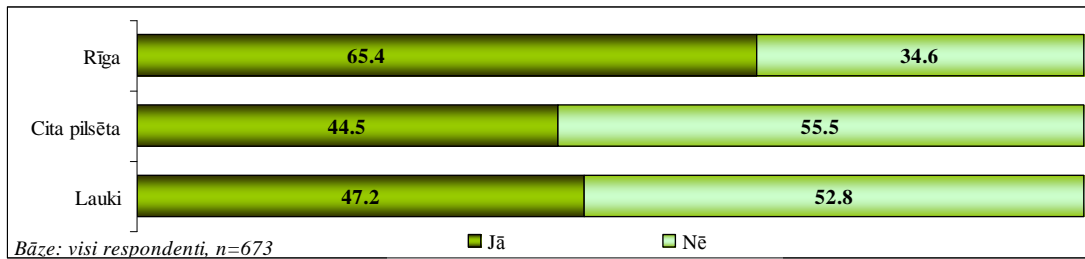
E.1. * D.2.

E.1. * D.10.

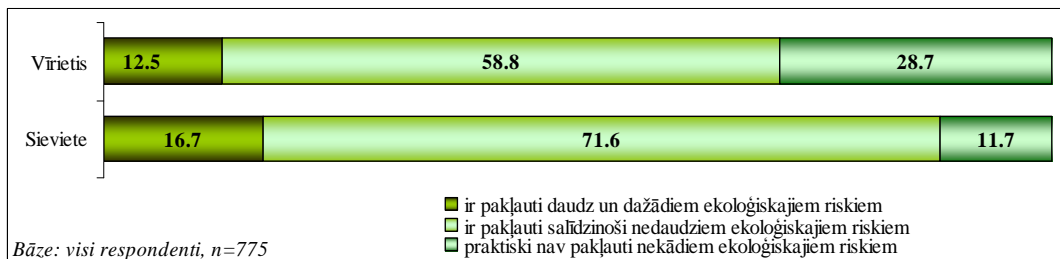

E.1. * D.12.1.

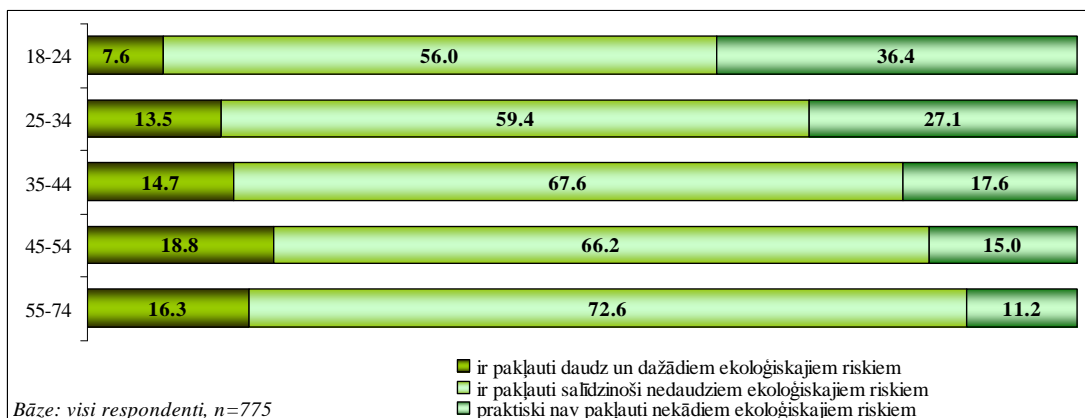

Kā Jūs vērtētu šā brīža situāciju Latvijā:

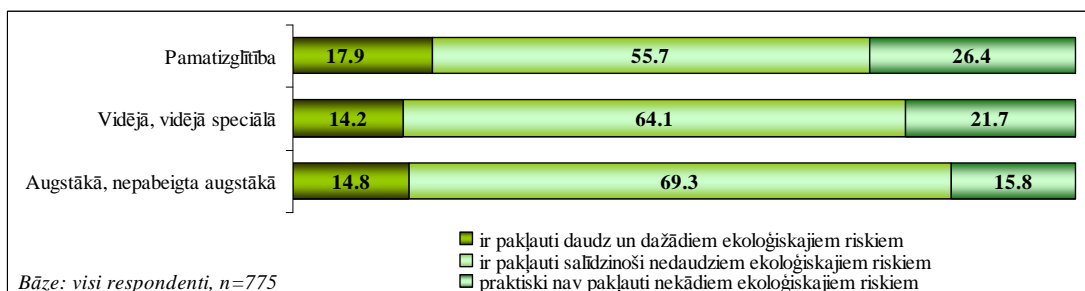
E.5. *D.1.

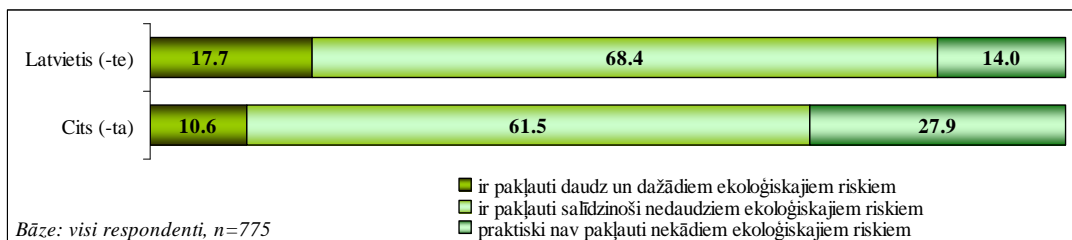
E.5. *D.2.

E.5. *D.4.

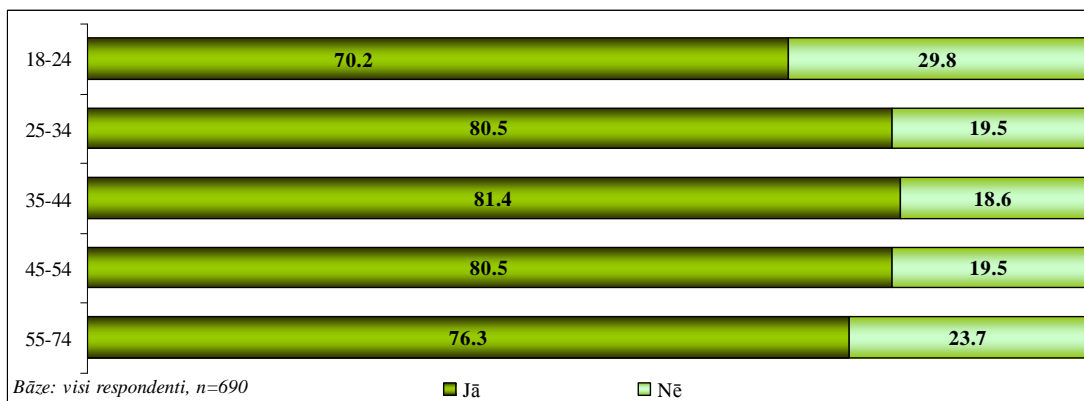
E.5. *D.5.

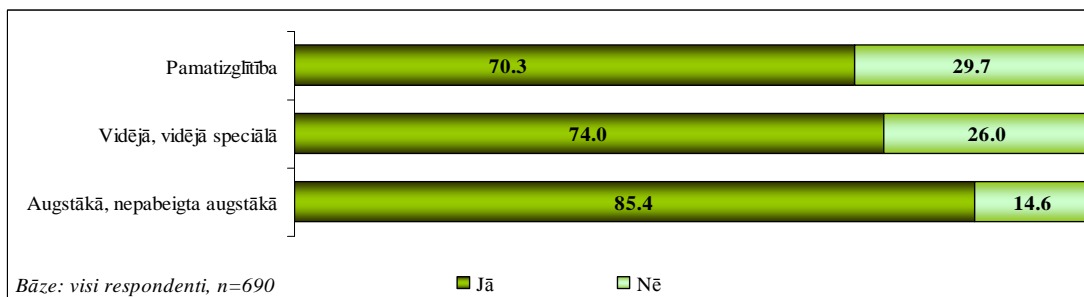
3.4. Iedzīvotāju viedoklis par riska sabiedrību

Vai piekristat apgalvojumam, ka jebkura dzīves sfēra ir pakļauta zināmiem draudiem jeb riskiem?

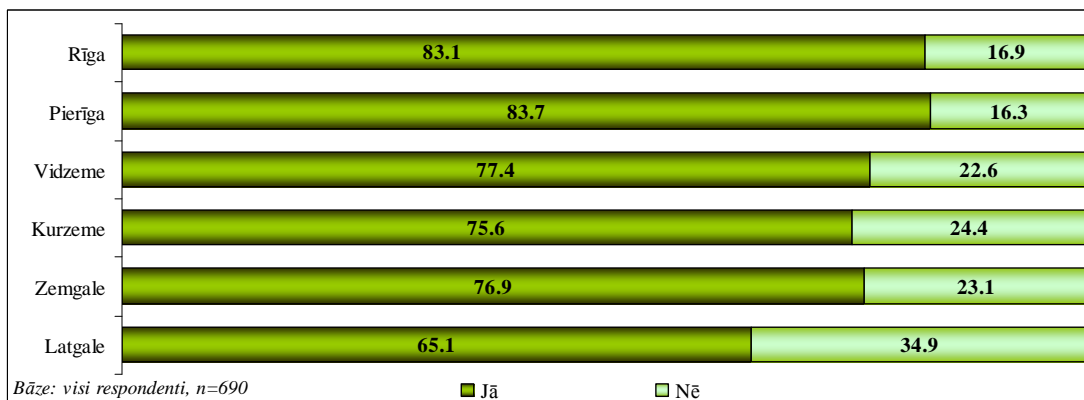
R.1. *D.2.

R.1. *D.4.

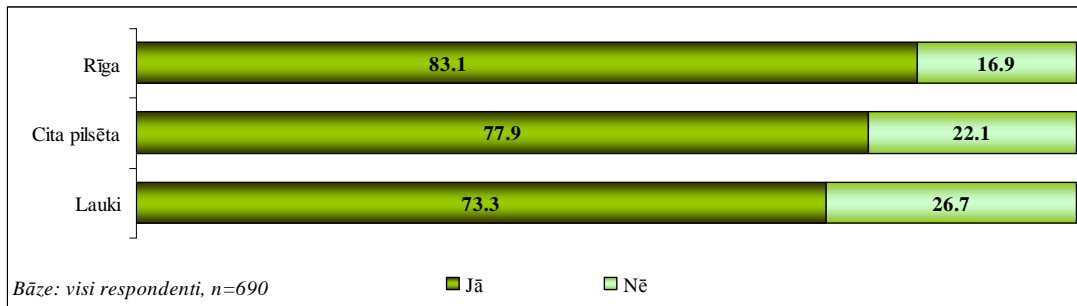

R.1. *D.10.

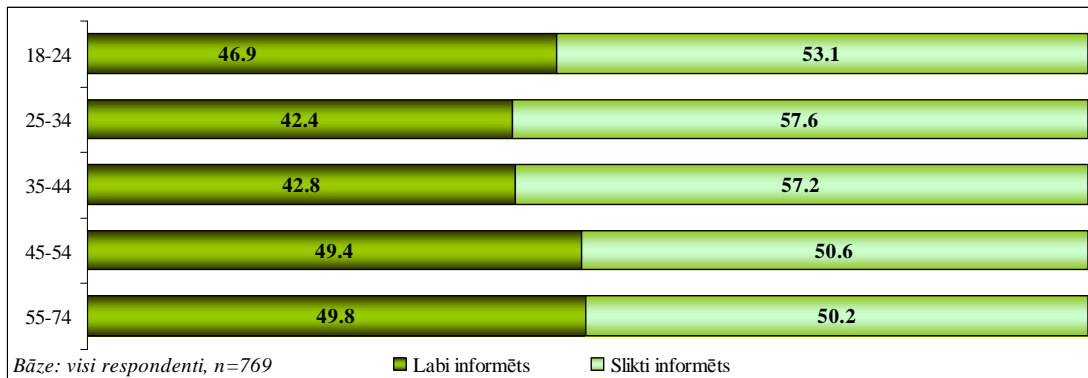
R.1. *D.12.1.

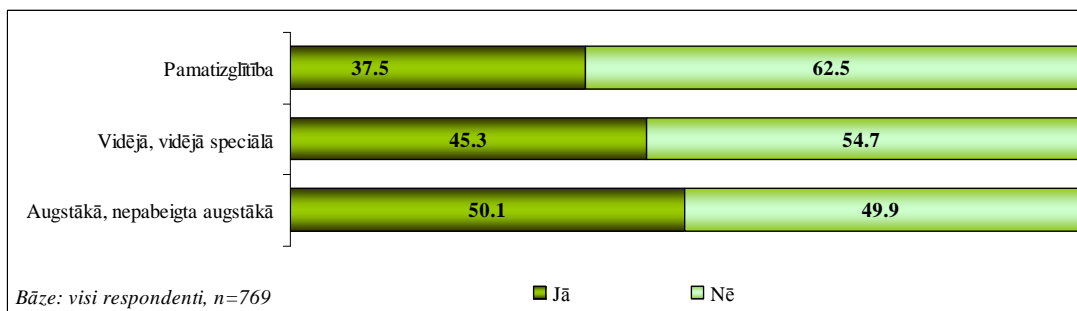
3.5. Latvijas iedzīvotāju informētība par ekoloģiskajiem riskiem

Cik lielā mērā kopumā Jūs esat informēts par ekoloģiskajiem riskiem Latvijā, ko varētu radīt apkārtējās vides problēmas?

B.2. *D.2.

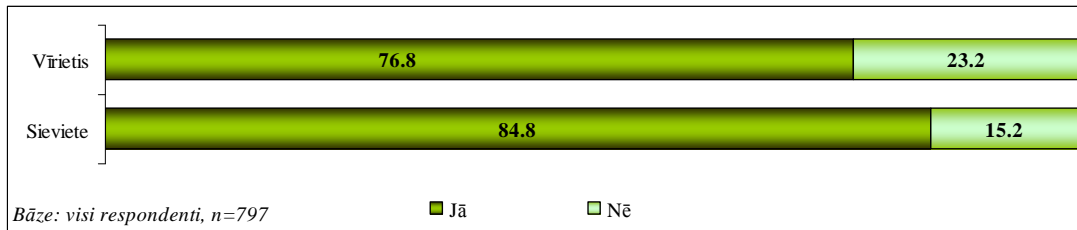
B.2. *D.4.

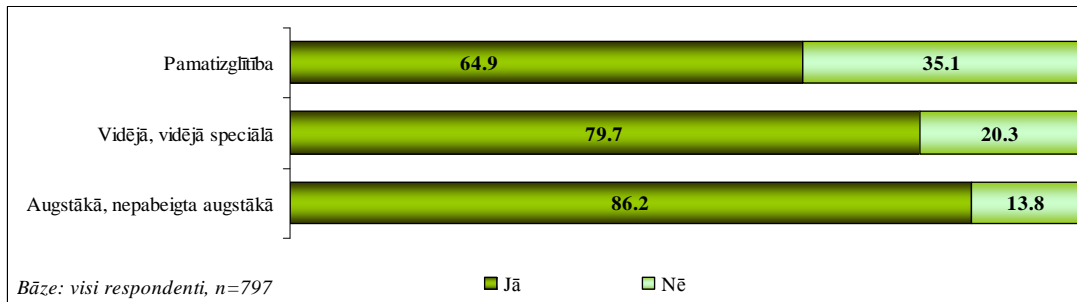

Šķirot sadzīves atkritumus

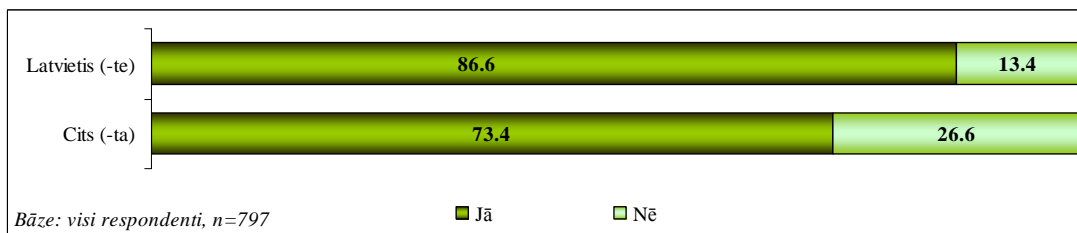
C.6.2. *D.1.

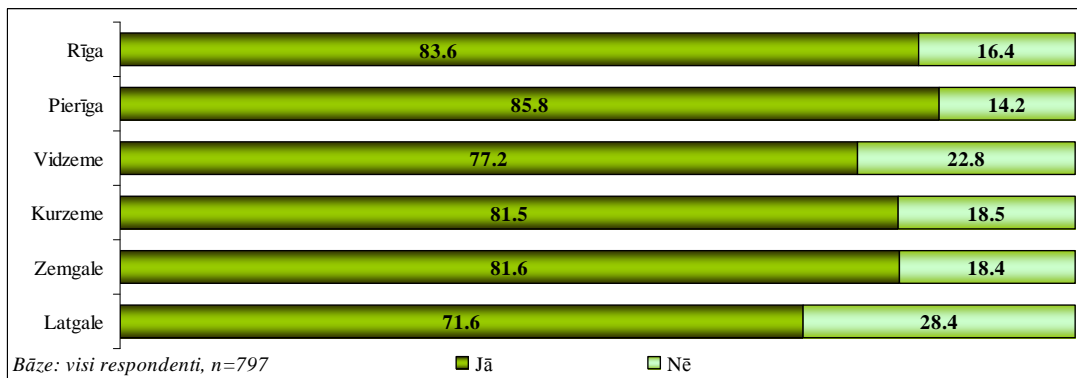
C.6.4. *D.4.

C.6.4. *D.5.

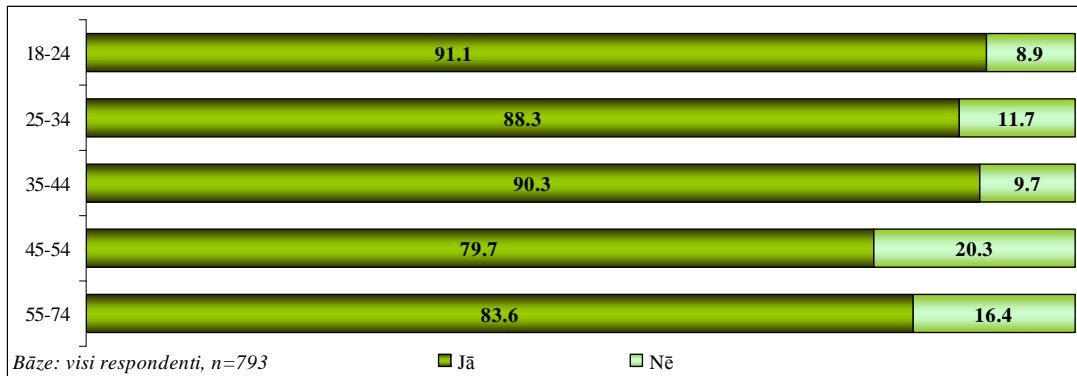

C.6.4. *D.10.

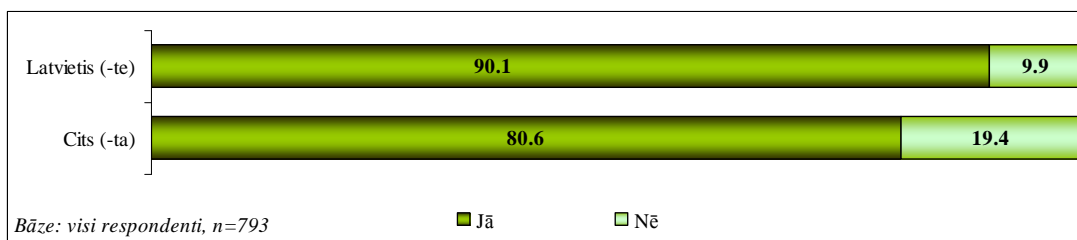

Lietot ekonomiskās spuldzītes

C.6.5. *D.2.

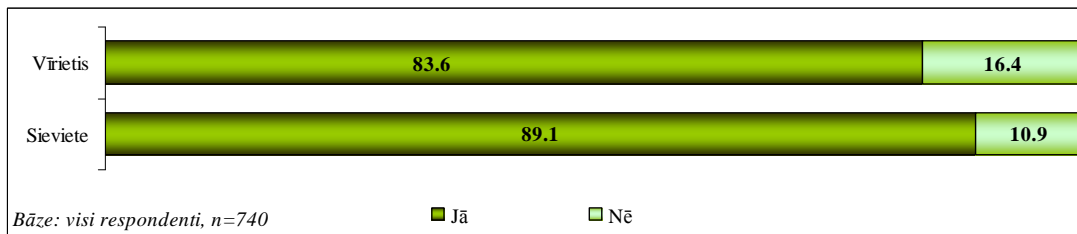

C.6.5. *D.5.

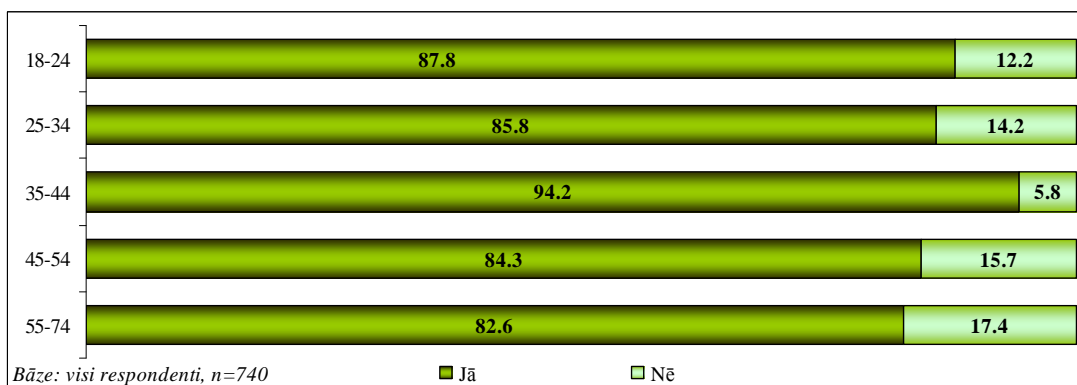

Lietot videi draudzīgākus sadzīves ķīmiskos produktus

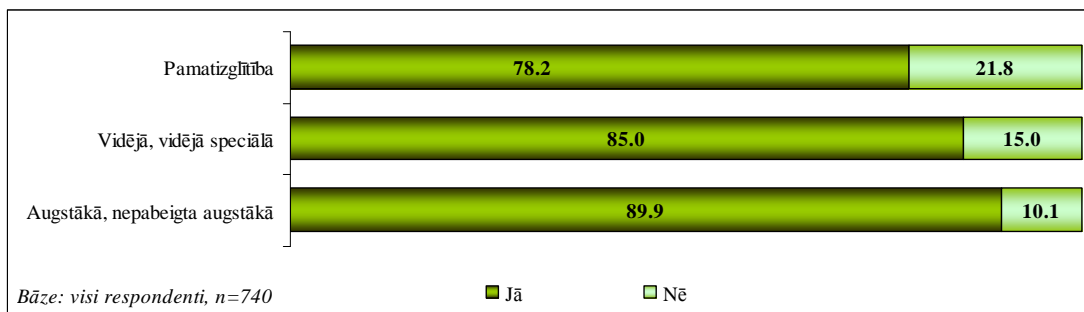
C.6.6. *D.1.

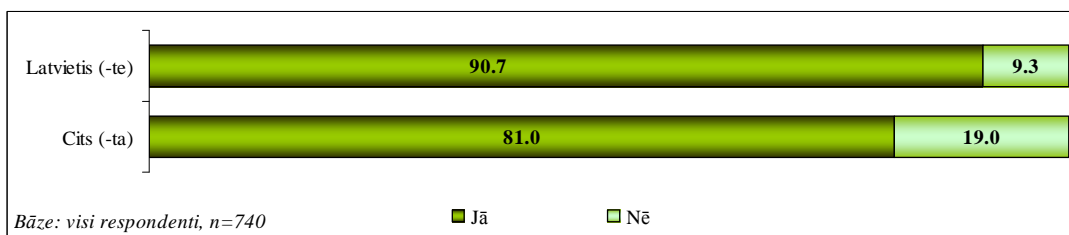
C.6.6. *D.2.

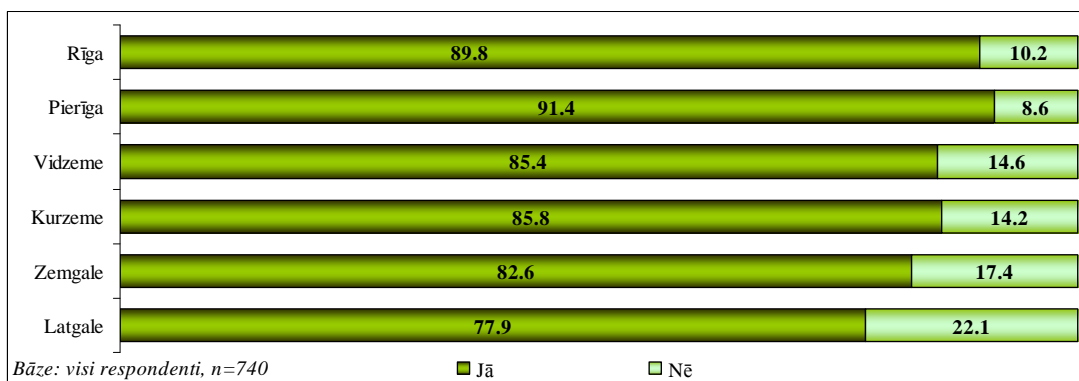
C.6.6. *D.4.

C.6.6. *D.5.

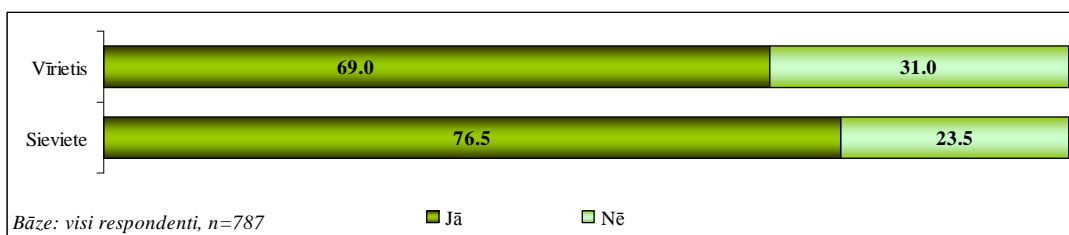

C.6.6. *D.10.

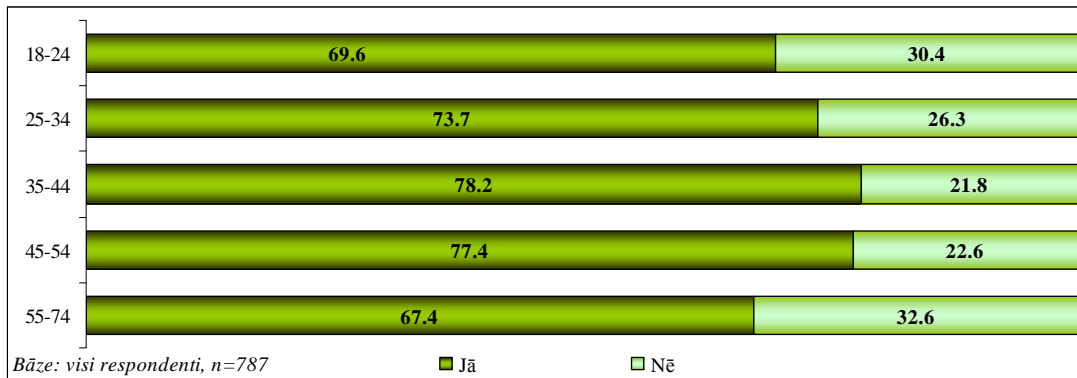

Piedalīties vides sakopšanas talkās

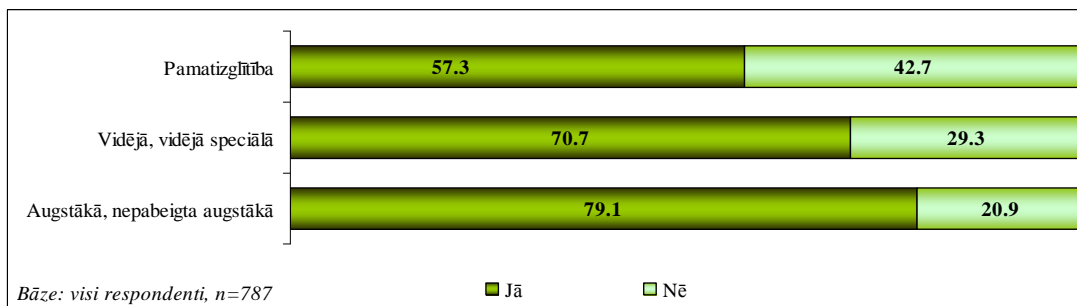
C.6.7. *D.1.

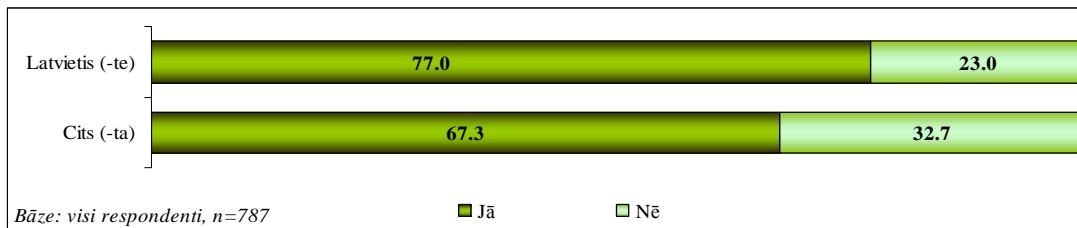
C.6.7. *D.2.

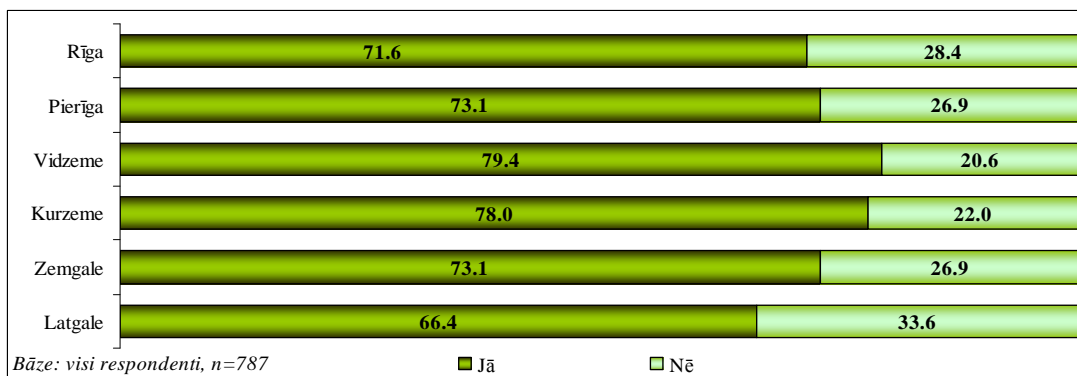
C.6.7. *D.4.

C.6.7. *D.5.

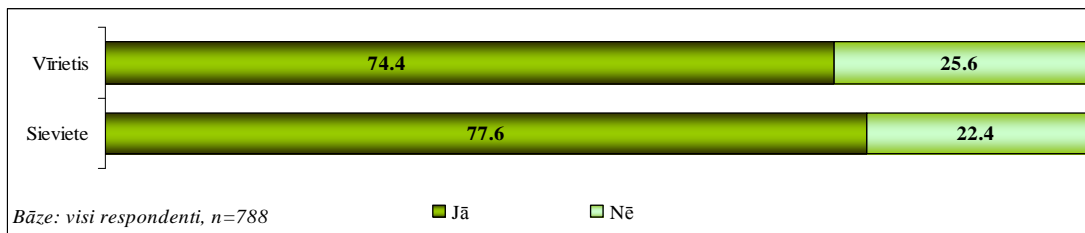

C.6.7. *D.10.

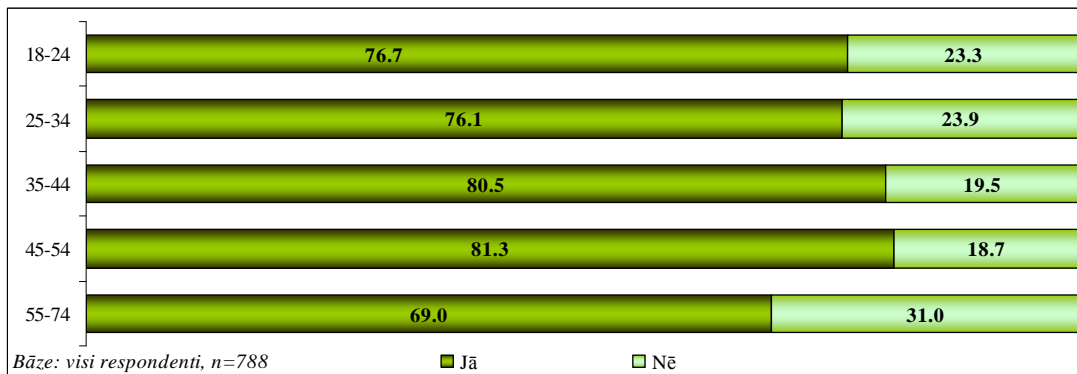

Stādīt kokus

C.6.8. *D.1.

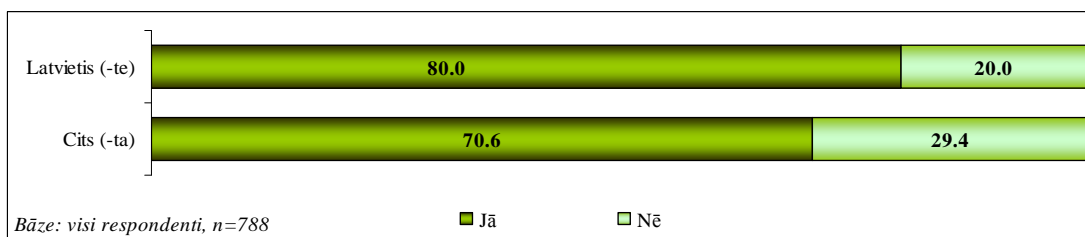
C.6.8. *D.2.

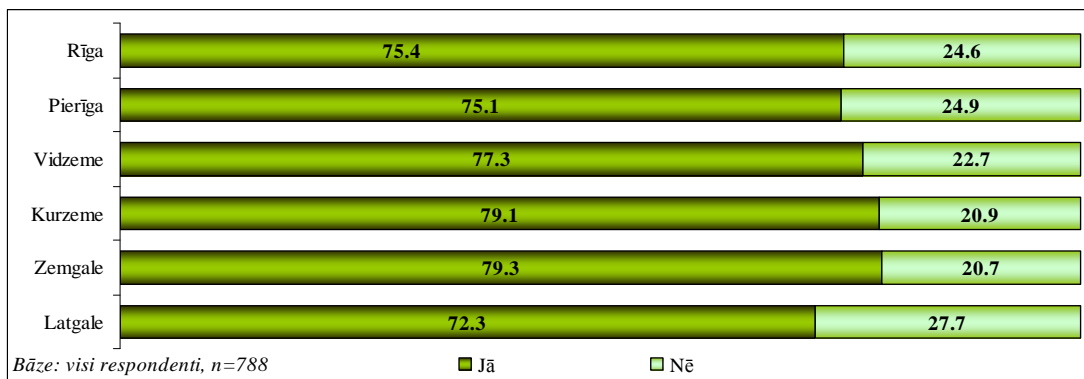
C.6.8. *D.4.

C.6.8. *D.5.

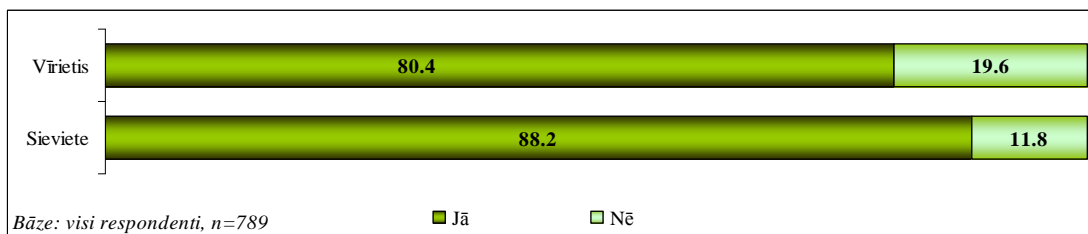

C.6.8. *D.10.

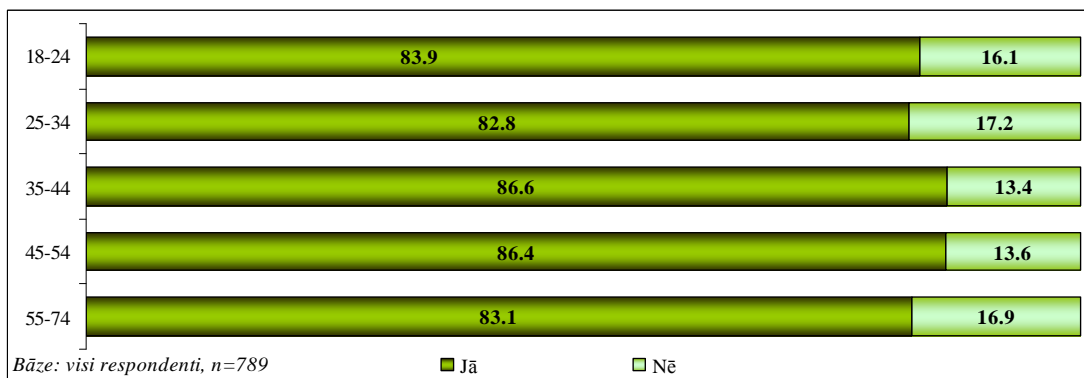

Nodot novecojušo sadzīve tehniku, baterijas tikai šādam nolūkam paredzētajās vietās

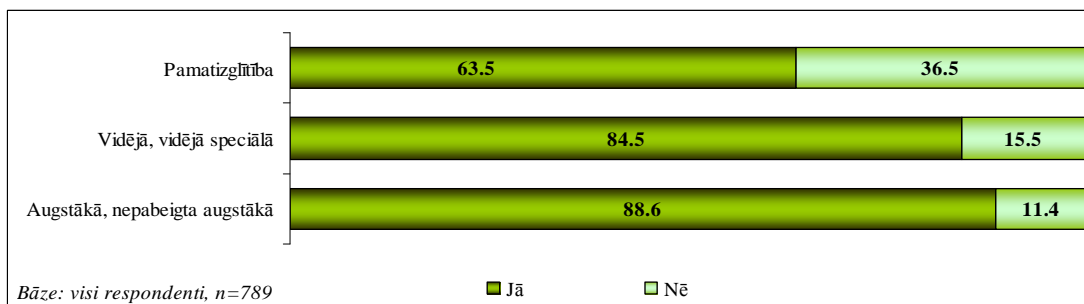
C.6.9. *D.1.

C.6.9. *D.2.

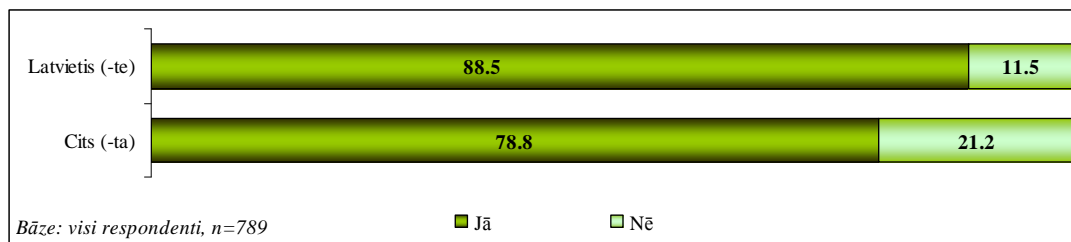

C.6.9. *D.4.

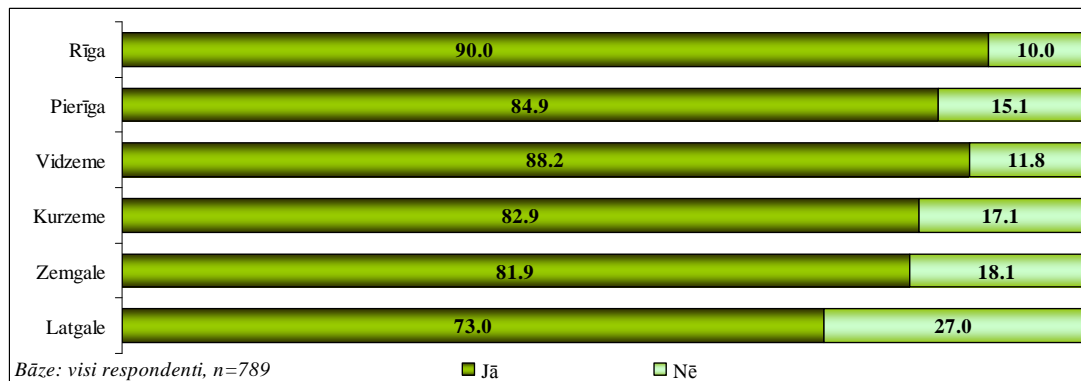

C.6.9. *D.5.

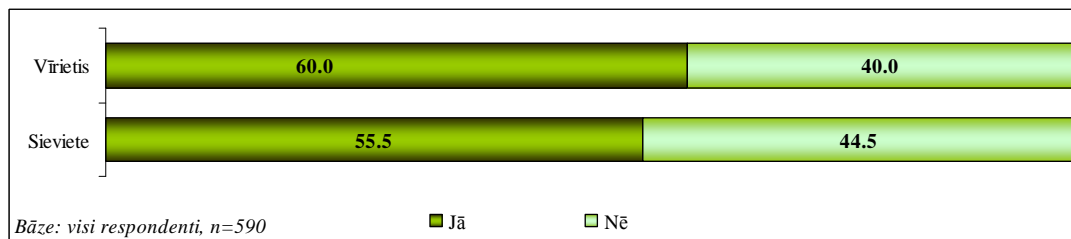

C.6.9. *D.10.

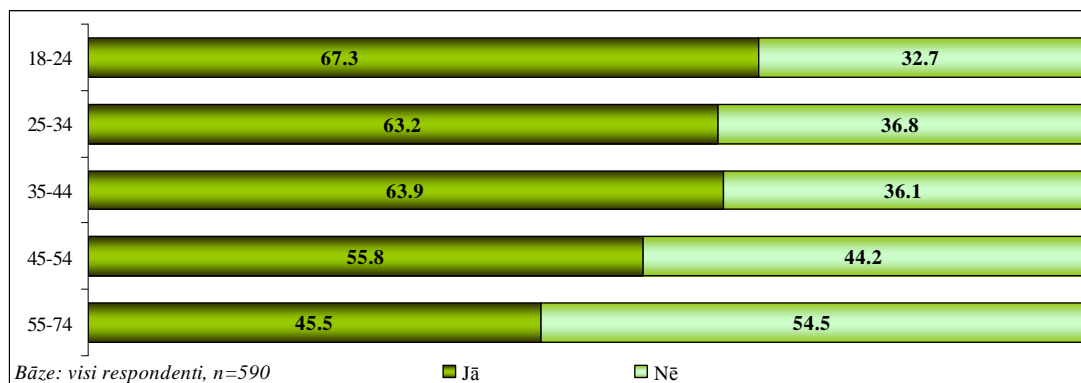

Iegādāties ierīces ūdeņu attīrīšanai pie privātmājas

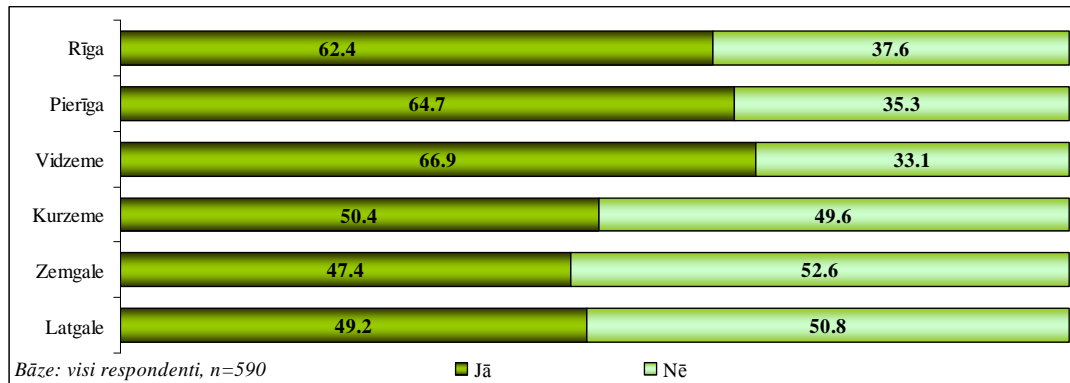
C.6.11. *D.1.

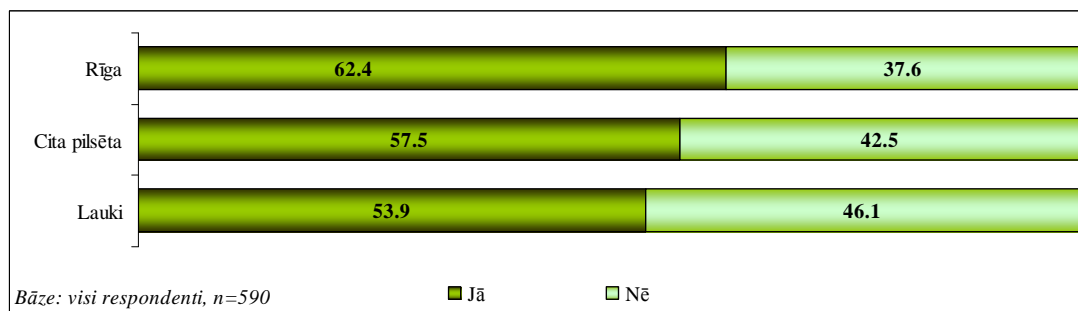
C.6.11. *D.2.

C.6.11. *D.10.

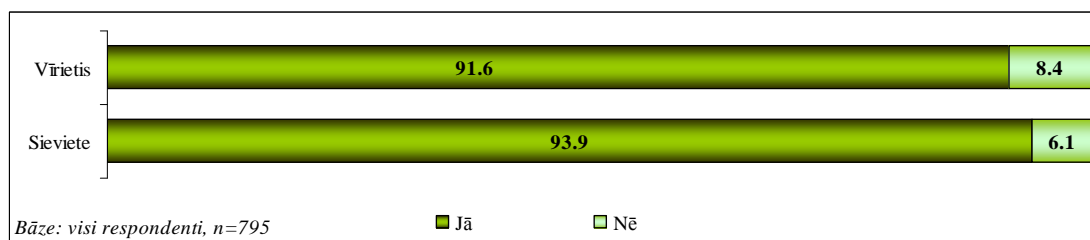

C.6.11. *D.12.1.

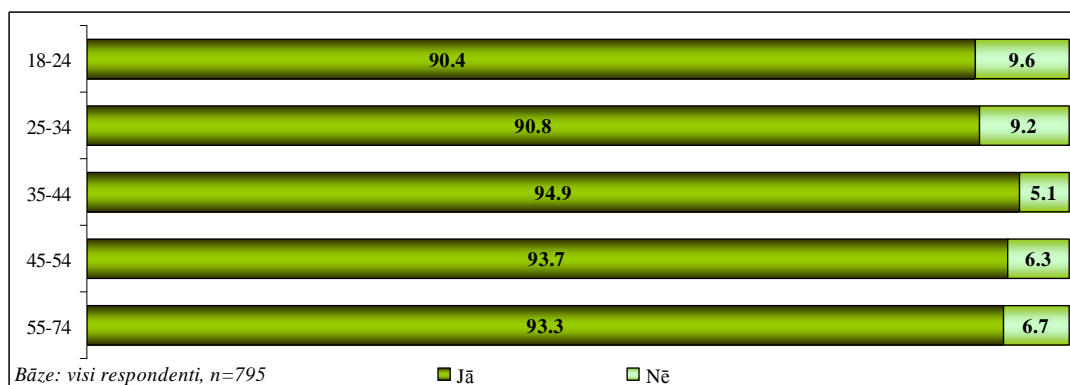

Izmest atkritumus tikai tiem paredzētās vietās

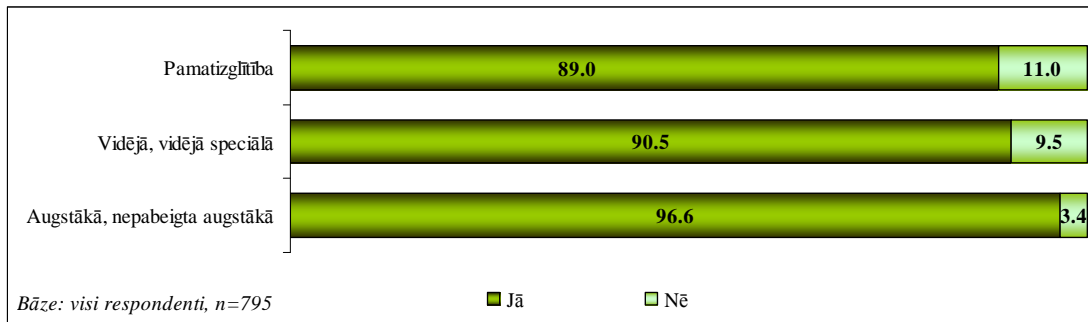
C.6.12. *D.1.

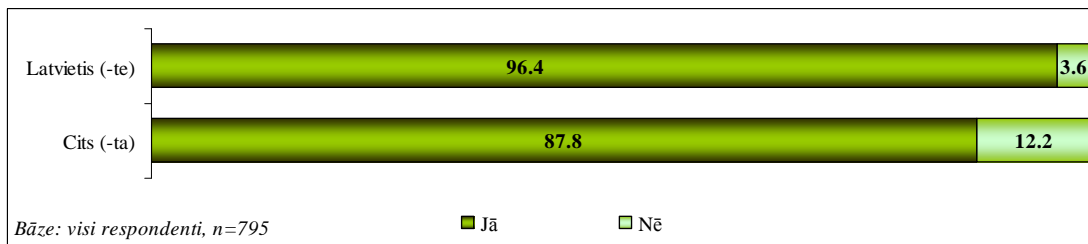
C.6.12. *D.2.

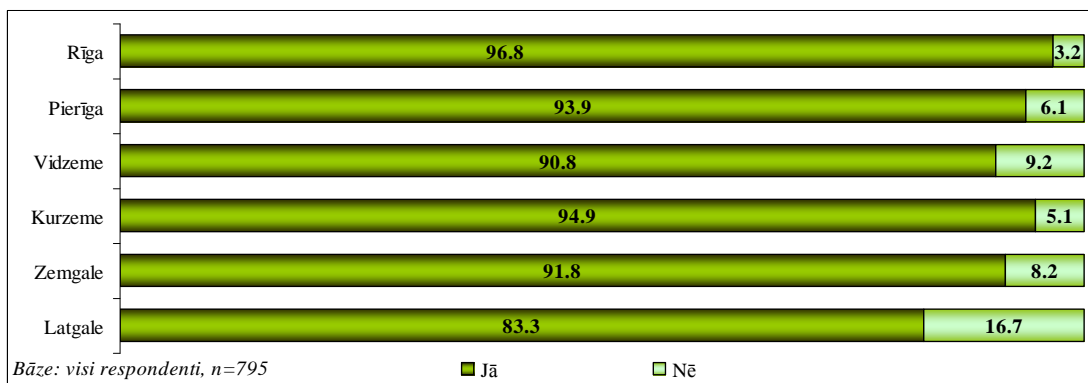
C.6.12. *D.4.

C.6.12. *D.5.

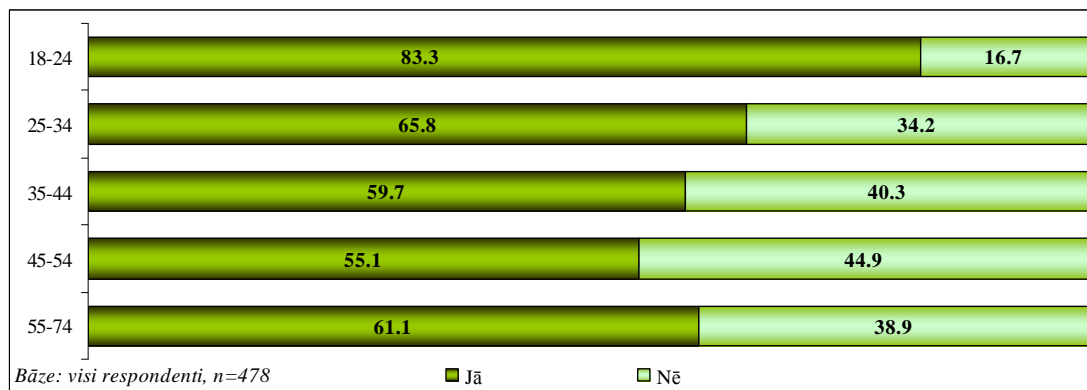

C.6.12. *D.10.

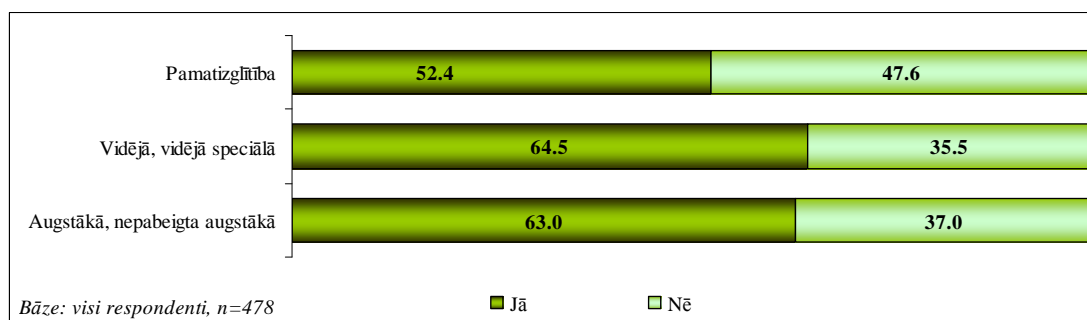

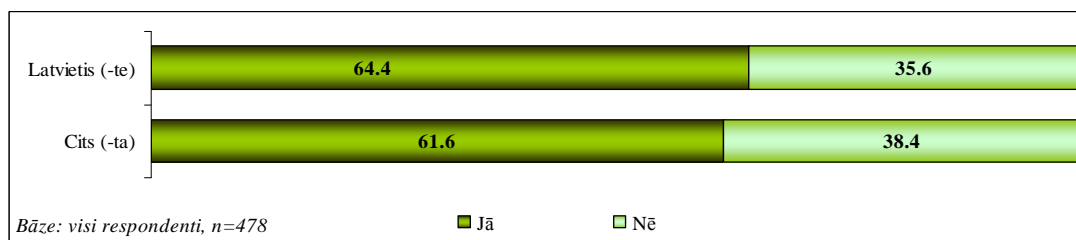
C.6.2. *D.2.

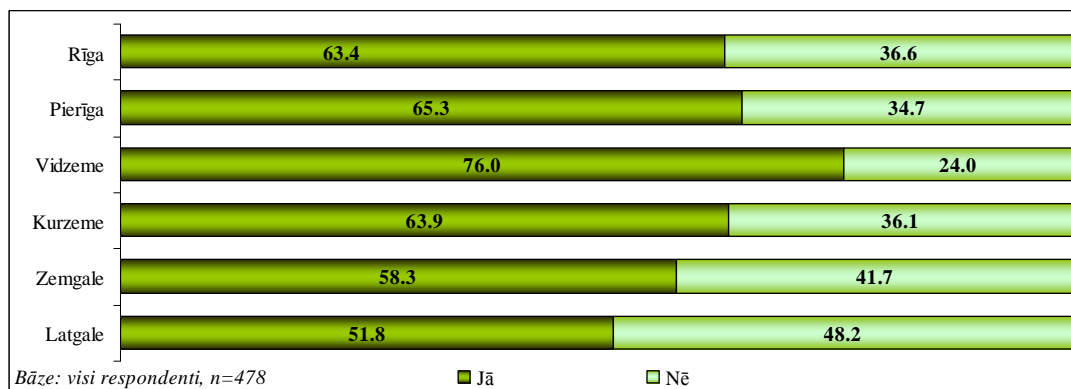
C.6.2. *D.4.

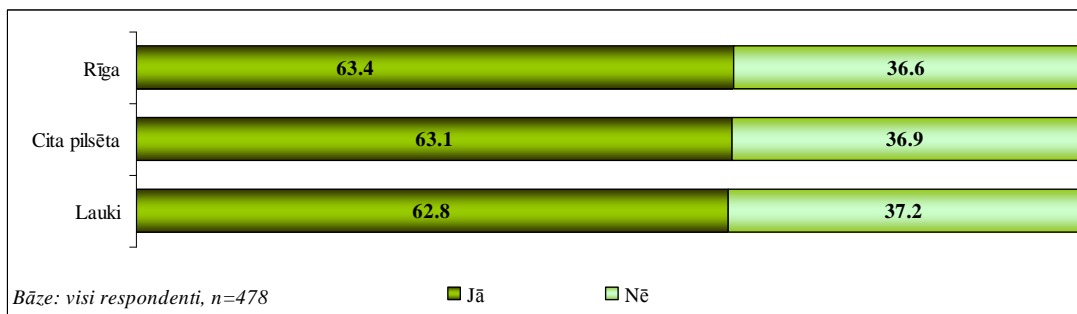
C.6.2. *D.5.

C.6.2. *D.10.

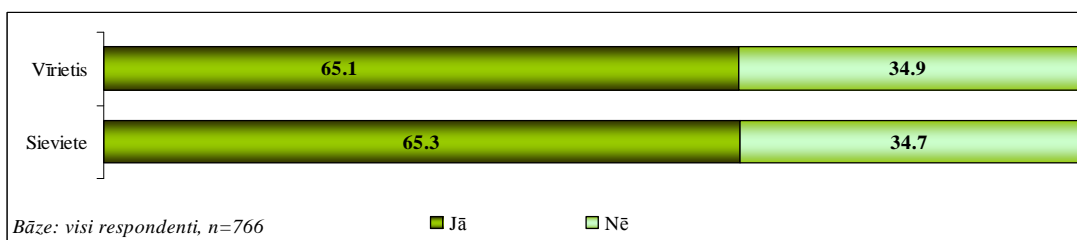

C.6.2. *D.12.1.

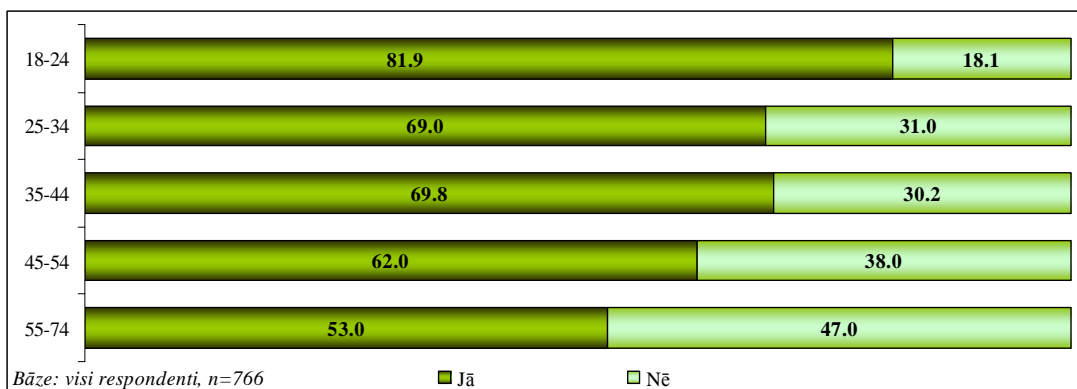

Pārvietoties ar velosipēdu

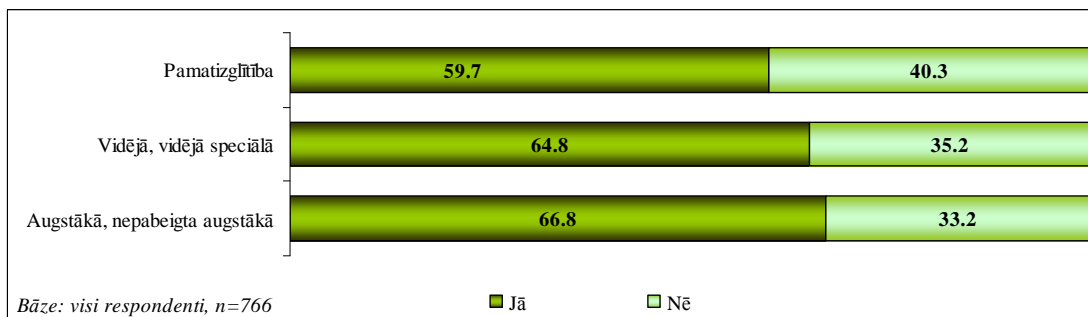
C.6.3. *D.1.

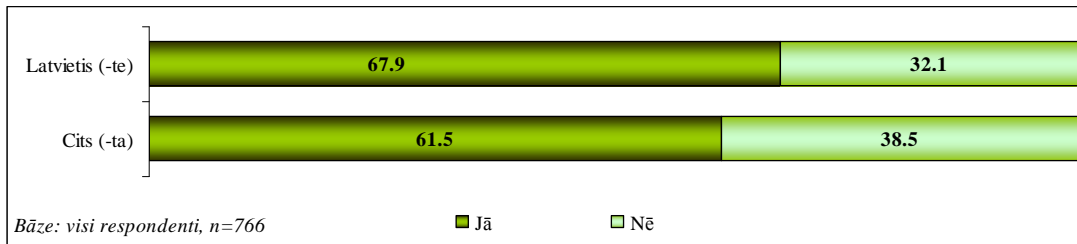
C.6.3. *D.2.

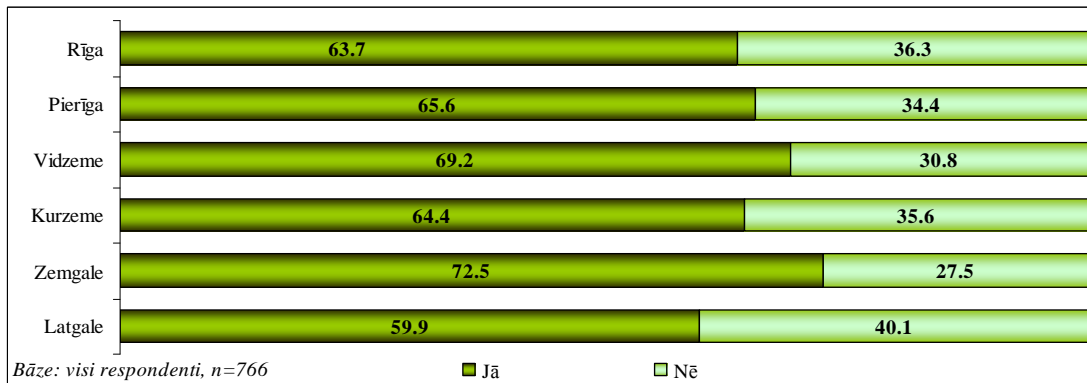
C.6.3. *D.4.

C.6.3. *D.5.

C.6.3. *D.10.

C.6.3. *D.12.1.

